

אסופות

ספר שנה למדעי היהדות
של 'יד הרב נסים'

ספר שנים עשר
הספרים שנדפסו בויניציאה
בבית הדפוס של זאניטי

ספר שלושה עשר
הספרים שנדפסו בויניציאה
בבית הדפוס של קאליון

ועמהם יבואו מחקרים ביבליוגרפיים
לשני הספרים

בעלי אסופות אלו תלמידי חכמים
שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה
חגיגה ג ע"ב

כרך זה של 'אסופות'

מוקדש לזכר

ר' חיים ב"ר אליעזר צבי נוימן ז"ל
שנתן מאונו ומחילו לחיזוק יתדות ה'יד'
תנצב"ה

אסופות

ספר שנה למדעי היהדות

ספר שנים עשר

הספרים שנדפסו בויניציאה
בבית הדפוס של זאניטי

בעריכת

מאיר בניהו

בית ההוצאה של 'יד הרב נסים'
ירושלים תש"ס

PUBLICATION OF THE YAD HARAV NISSIM

ASUFOT

ANNUAL FOR JEWISH STUDIES

VOLUME TWELFTH, 1999

Edited by

Meir Benayahu

Address: 44 Zabotinsky Street, Jerusalem

©

כל הזכויות שמורות

נדפס בדפוס דף-נוי בע"מ, ירושלים

מי יאמר שיש בידינו להקיף כל אשר נאמר ונדפס בראש-כל, זולת האיש שהוא הספר והספר שאינו אלא הוא?

אין פינה ואין זווית שנעלמו ממנו, ואין ספר שענינו לא שלטו בו, והוא שואף אל השלימות שכל אוהב ספר מבקש ליעדה — לויניציאה — המטרופולין שלדפוס העברי; תל תלפיות שכל פנות פונים אליה: מטוריה וממצרים, מתורכיה ומיוון, מצפון אפריקה ומאיטליה, מפולין ואשכנז וראשונה חביבה — מארץ-ישראל.

אכן כך נודע שמה של ויניציאה בעמים ובמדינות אשר לא היה כמותה. הכל ידעו כי שם יצא הספר כלול בהדרו; שם יוגה כראוי וינוקה מכל סיג ופגם, על ידי אבות המגיהים; שם יעוטו במפתחות ומראי-מקומות ומשם יופץ אל רחבי-עולם. דפוסי ויניציאה אלה רוממו את מעמד הקהילה בעיני שכניהם והדתות אשר בקרבם חיינו בני עמנו, הידקו את הקשרים וסללו דרכים לדחות חורשי רע ומזימה.

מויניציאה באה גדולתה שלצפת ואפשר לומר בלי צד של גוזמא שמויניציאה קמו לנו בעלי ההלכה, גדולי הקבלה ואבות השירה. בלעדיהם לא היו היום בידינו כל אותם חיבורים מופלאים שהם יסוד היסודות ועמוד הימיני לספרות העברית; מה רבו החידושים בשדה הביבליוגראפיה שמהם שאבו ידע והבנה בכל התחומים; מה גדלו היופי וההדר שגרמו ושגורמים נחת רוח, עידוד ושמחה לכל מבין בספר.

רשימת הספרים מדפוסי ויניציאה היא מאלפת ואין מאלפת ממנה, הן כל שורה וגם אות יכול שהיא אוצרת בקרבה ממעינות החכמה, והם נפתחים כשאתה מבקש להבין מהו הטמון? מהו הנסתר? ומה מבקש אתה לדעת וללמוד. צורה חדשה ניתנה, איפוא, לאשר יכונה ביבליוגראפיה.

לא רשימה יבשה ניתנה לנו. כל ספר נבדק מבחינת תוכנו ומכלול עניניו כתעודה היסטורית. השערים, ההקדמות ודברי הסיום מטפרים לנו את קורות חייהם, מאווייהם ודעותיהם של היוצרים, המחברים, המגיהים והמוציאים לאור, וגם את קורות קהילותיהם. גם משאר חלקי הספר עולות ידיעות חשובות. הובאו, איפוא, דברים בהרחבה שלא הכל נותנים דעתם עליהם. ניתנה הדעת גם למבנה הספר וצורתו, האותיות והגייד, ציורים ועיטורים. החומר והרוח, במאות הט"ז והי"ז, ירדו כרוכים והיו למקשה אחת.

לספר זה סופחו ספר שלום אסתר, פירוש למגילת אסתר שנדפס בקושטא (של"ז בערך) ופרשת חיי המופלאה של המתבר ר' יצחק גרשון, מגדולי חכמי צפת וויניציאה.

לשנה הבאה עלינו לטובה, היא שנת התש"ס, ייעדנו הוצאה לאור של שלושה כרכים בסידרה זו — אחד מהם כולל תעודות לתולדות יהודי מארוקן בעריכת פרופ' אליעזר בשן ועוד כרך בתבנית הקבוצה של הכרכים הראשונים — אטופות מאמרים ומחקרים מן הטוב ומן החשוב והיפה.

תוכן העניינים

א-קפ	השער הראשון : דפוסי־זאניטי
ט	מבוא
לט	קריסטופולו זאניטי
מח	מטיאו זאניטי
נג	דניאל זאניטי
קנב	זאניטו זאניטי
קסה	מפתחות
קעט	לוח הטעויות — אסופות יא

ארבעה מדפיסים לבית זאניטי בויניציאה

תקופת הימים הראשונים

מקום נכבד נודע לו לבית הדפוס שלמשפחת זאניטי במכלולם שלבתי הדפוס בויניציאה. ספרים שיצאו מבית דפוסם חשובים הם בתוכנם ויפים בצורתם, רובם ספרים בלועזית ומיעוטם בעברית. הם גם הדפיסו ברומא בתקופה קצרה, ולא הם לבדם עשו במלאכה אלא שלכמה מהם היו שותפים. ועל בית הדפוס הזה יאתה לומר שהיה מראשי המדפיסים העבריים בויניציאה בזמנו.

גם בתי הדפוס האחרים לא הדירו רגלם מלהדפיס ספרים עבריים ולועזיים.¹ ראשון שבהם היה: קריסטופאנו שהדפיס ספרים בשנות 1546-1547. (ש"ו-ש"ז). ואין אנו יודעים אם בתקופה זאת הדפיס גם ספרים עבריים. כבר לפני הגזירה על התלמוד (ש"ד) הדפיס אלויזי בראגארדין כמה ספרים; וזרזי די קאבאלי עשה במלאכה זו בשנים 1564-1585 (שכ"ד-שמ"ה) ושותף היה לו הלא הוא זואן די-גארה. ג'ובאני גריפו התגדר בהדפסת ספרים לאטיניים אבל הדפיס גם כמה ספרים עבריים חשובים בשנים 1544-1546 (ש"ד-שמ"ו).²

פראנצ'סקו זאניטי, לא מצאנו שזקק לספרים עבריים מלבד ספר אחד, הוא ספר תהלים שנדפס בשנת שמ"א (1581).

קריסטופורו פעל בשנות 1553-1576 (ש"ג-של"ו)

פונסיסקו הדפיס ברומא בשנת 1587 (שמ"ז).

זאניטי אלויזי, גם הוא ברומא, בשנים 1590-1600 (ש"ג-ש"ס).

מטיאו עם פרוזיניו הדפיסו בויניציאה בשנות 1593-1596 (ש"ג-שנ"ו).

פונסיסקו טריוזו הדפיס בשנות 1599-1600 (שנ"ט-ש"ס).

דניאל זאניטי עסק במלאכת הדפוס עם חבריו בשנים 1576-1608 (של"ו-שס"ח).

הוראתה לדעת שהגדול והחשוב שבמדפיסים בני זאניטי היה דניאל זה שהדפיס ספרים הרבה ובתקופה ארוכה, ולמעלה משישים ספר משלו ידועים לנו.

1 על בתי הדפוס האלה ורשימת ספרים שנדפסו בהם ראה British Museum Catalogue of Italian Books 1600-1405, לתדוך 1958, עמ' 984-985.

2 ספרים לועזיים הדפיס בשנים 1571, 1587, ראה א"מ הברמן, המדפיס זואן די גארה, תל-אביב תשמ"ב, עמ' 132 (להלן: הברמן).

ואלה הם בתי הדפוס כפי שנרשמו בפנינו:
א] קריסטופולו די זאניטי הדפיס שבעה ספרים (1-7) משנת שכ"ד ועד שנת שכ"ז (1564-1567).

מכאן חלה הפסקה גדולה ולא חזרו להדפיס ספרים עבריים עד שנת שנג'.
ב] מטיאו זאניטי וקומין פרודניני — בשנים שנג'-שנ"ז (1593-1596); ס" 8-14).
בשער הספר הראשון נזכר זאניטי סתם.
ג] זאניטו זאניטי — שנ"ח-שס"ח; (1598-1608). ספרים 80-87.
ד] דניאל זאניטי הדפיס בשנות שנ"ו-שס"ח (1596-1608) למעלה משישים ספר.

בעצם הזמן הזה, בשנת שכ"ד, הדפיס בראגאדין הספר הראשון שיצא מבית דפוסם
בויניציאה, הוא 'סדר מעמדות'. וכך צויין בסופו:
נרפס בשם מיסיר זואני דיגארה איינטי בבית מיסיר קריסטופולו די זניטי.

כלים ואותיות קנו מיורשיו שלכומברג.³ אף הם לקחו עמם את המגיה המומר הנודע
ריטוריו אליאנו נכדו של המדקדק אליהו בחור.⁴ בסידור כמנהג ספרד (2) צויין:
נרפס ומוגה ברוב העין ע"י ריטוריו אליאנו בבית מיסיר קריסטופולו די זניטי יום ב'
בערב חג הפסח שנת שכ"ד.

משיצאה הגזירה על הספר העברי באיטליה (ש"ד-שכ"ד) נפגעה העשייה הגדולה
במלאכת הדפוס. אימת האינקוויזיציה היתה מרחפת על יהודים לבל יציאו לאור ספרים
עבריים. ואכן בתקופה הזאת לא נרפס אפילו ספר אחד. יוצאים מכלל זה שני ספרים. האחד
'סדור של מנהג ק"ק חלף יצ"ר', שנרשמה בו ההדפסה בשנת ש"כ, ובסוף החלק השני נמצא
כתוב:

תם ונשלם החלק השני מהסידור של מנהג ק"ק חלף י"ץ. נרפס בויניציאה הבירה
שנת חמשת אלפים ושלוש מאות ועשרים ליצירה. בחדש שהשמחה ליהודים האירה.
ונעשה בשם כמ"ר מרדכי מורישקו לזכות בו הרבים. בבית מיסיר זואני גריפו.
לכאורה בדפוסו שלגריפו נרפסה גם מהדורה שגייה שלספר בית יוסף חושן משפט, שכן
בשער כתוב: 'חמשת אלפים עשרים ושבע'. ואיני יודע אם טעות היא, או שהתאריך שונה
לכתחילה להינצל מעינא בישא שלאינקוויזיציה? ושמה היה כתוב במקור: 'ועשרים
[וארבעה] ליצירה?

ואכן בשנת שכ"ג, משבא לויניציאה ר' שניאור ב"ר יהודה לבית פאלקון, חתנו שלר'
מאיר ן' גבאי, להדפיס את ספרי חמיו, לא היה יכול להדפיסם בויניציאה, והספר הראשון,

3 ספר טור ובית יוסף אבן העזר שכ"ה, נרפס 'באותיות וכלים הבומבידי בעצמם'.

4 על תולדותיו וספרים שהגיה, ראה מ' בניהו, הדפוס העברי בקרימנה, ירושלים תשל"א, עמ' 95-99.
אליאנו סייע בידי מוציאים לאור להדפיס את ספריהם, ראה הבדמן, ס" 30, 34, 35.

'דרך אמונה', הרפיסו בפאדובה בשנת שכ"ג, ורק בשנה שלאחריה נדפס טור ובית יוסף יורה דעה.

לא זו אף זו: ראשון לבית זאנטי שהדפיס ספרים עבריים, הוא קריסטופולו די זאנטי, ולא עסק בהדפסת ספרים עבריים אלא אחרי ביטול הגזירה, ומלאכתו נעשתה בבית המדפיס הנודע די-גארה.

כאמור, הספרים הראשונים נדפסו בשנות שכ"ד-שכ"ז והביאם לדפוס חכם צפתי נודד, ר' אברהם ב"ר שלמה עלון, איש קהילת המקובלים בדרכה שעלה לצפת וסייע בידם הגביר והשוער ר' חיים ׳ן סרוק.⁵

השערים דומים לשערים שהיו בבית דפוסו של וינטוריו רופינלי במנטובה, והמדפיס היהודי היה ר' יעקב ב"ר נפתלי מגאזולו. מקום היה להניח שקריסטופולו רכש את השערים והאותיות ויתר העיטורים מן המדפיס הזה, אבל גם משנת שכ"ז ואילך נזקק המדפיס במנטובה לשער הזה, ואתה מוצאו בספר 'מרע אהבה זמנים' ממשנה תורה להרמב"ם; ס' 'מאור עינים' לר' עזריה מן האדומים בשנת של"ה, ואף בס' הליכות עולם בשנת שנ"ג. עיון מדוקדק מגלה שיש ביניהם שינויים דקים מאוד. מכאן שלא נזקקו לשערים של מנטובה אלא יצקו גלופות אחרות. האותיות שבראש השער: 'זה השער לה', שונות גם הן ואינן יפות כבמקור. עד כמה שהשיגה ידי לבדוק, השער המנטובאני לא חזר לצור מחצבתו. בשנת שנ"ה הדפיס די גארה ספרים ובהם השער הזה. הוא הדין לאחד מיורשיו של קריסטופולו, הוא דניאל זאנטי, הוא השתמש במסגרת זאת בשערי הספרים 'הואיל משה' ו'ויקהל משה' לר' משה אלפלס (19-20) בשנת שנ"ז ובס' לחם דמעה בשנת ש"ס (43).⁶

ספרים קטנים מעטים הדפיס זאנטי ובשעריהם מצויות מסגרות שונות, שהן בעיקרן קישוט לראשי פרקים, כגון בס' צמח צדיק לר' יהודה אריה ממודינה (ש"ס), אשת חיל לר' אברהם יגל (שס"ו). בס' אפריון שלמה לר' אברהם ששון (שנ"ח) אין כל מסגרת.

בני זאנטי יצקו שער חדש גם לספרים שמידתם גדולה. המסגרת עשויה ציצים ופרחים ובה דמויות מימין שלאשה ומשמאל שלאיש ומעליהם ראש אריה. בשער זה עיטרו את הספרים הגדולים עד שנת שס"ו: קהלת יעקב וקדש ישראל לר' ברוך ׳ן ברוך (שנ"ט); שו"ת משפטי שמואל לר' שמואל לבית קלעי (שנ"ט); עולת תמיד לר' משה אלבילדה (שס"א); תורת משה לר' משה אלשיך (שס"א); מדרש רבות (שס"ג); לחם משנה לר' אברהם די בוטון (שס"ד) והמשנה (שס"ו).

יש שערים שבהם, כביכול, דמות דיוקנם שלמשה רבינו ואהרן הכהן (12, 34, 45); שער

5 ראה להלן, סי' 3 (צמ' מ); בניהו, היחסים, צמ' 91, 92, 97.

6 וכאן יש להעיר על הברמן (צמ' יא), שלדעתו השערים היו במקביל בשימושם גם אצל מדפיסים אחרים ברניציאה ויש שעברו לארצות אחרות. ושוב בדיקה חדה עשויה להראות שדמיון יש כאן אבל לא זהות שלימה.

וראן די-גארה הגדול (13) והבינוני (?) ; שער שמעל השם ויניציאה סמל המדפיס. מימין דניאל ומשמאל הנביא (24).

יש שערים שהורכבו מחלקים שלעיתורים מסודרים ישר והפוך ונראים כמיקשה אחת (21) ויש צירוף טבלאות בצורות שונות (34) ; שער עגול שבתוכו נוסחת השער (44). העיטורים אינם רק לשער ואתה מוצאם במילה ראשונה בספרים הרבה (כגון 31-32) ; במסגרת השער שלדפוס מנטובה, המילה הראשונה מעוטרת (7) ; מעל שם הספר דמות כתר (36).

בסופה של שנת שס"ד או בראשית שס"ה נשתנו האותיות. והנה בספר לחם רב הקונטרסים לג-מ (קצג-רמב) (סוף הספר). כולם באותיות הדומות לאותיות מנטובה, אבל עוד דפים רבים לפני כן נדפסו בשני סוגי האותיות דף פח, צג-צד, צב [קכב] — צב [קכה], קכח-קלא, קעח, קפז, קצג.

אבל יש דפים שמעבר אחד האותיות הרגילות ומעבר אחר האותיות המיוחדות. ואלה הם : קעז, א ; קפט, א, קצ, א, קצא, א, קצב, ב. הוא הדין לס' שפתי כהן לר' מרדכי הכהן שגם הוא תחילת הדפסתו שנת שס"ד. האותיות החדשות מצויות בו לסירוגין : דף נה-נו [נג-נד] גט-ס. והם ראש קונטרס וסופו.

בקונטרס כד דפים קמ-קמא. דף קמב, א בישנות ועמ' 2 בחדשות ; קמג, א חדשות ועמ' ב בישנות ; קמז, א — קנו, ב ; קנז, ב — שלו (סוף הספר) — בחדשות מלבד קסב, ב ; קסג, ב ; קעב, א-ב. שומע אתה מכאן שספר לחם משנה נמשכה הדפסתו עד שנת שס"ו.

בני זאניטי יצקו אותיות חדשות אבל לא הזניחו את הישנות ואתה מוצא שהמדפיס נוטל מזה ואף מזה. ולא יצקו אותיות חדשות מרובעות, ואכן בספרים הראשונים אין אתה מוצא אותיות מרובעות, ובמקום שאתה מוצאן הן מעטות ביותר. ואלו הן האותיות לסוגיהן : אותיות מרובעות קטנות ובמספר מועט בספרי תפילה, והדינים באותיות רש"י (כגון סידור שכ"ד (2) ; סידור שנ"ח (21) ; יתוס הצדיקים (29) ;

אותיות מרובעות מנוקדות קטנות והדינים באותיות רש"י ועירות (21) ;

אותיות מרובעות שמן המצוי (33, 36-38) ;

אותיות מרובעות מראש הספר ועד דף ק. ומכאן ואילך באותיות רש"י (35) ;

אותיות רש"י גדולות ונאות (7) ;

אותיות רש"י ועירות (39, 40) ;

אותיות רש"י אבל נוסח הפנים באותיות מרובעות בלתי מנוקדות (42, 44) ;

ההקדמה באותיות מרובעות והפנים באותיות מנוקדות (43, 45).

דניאל זאניטי — ראש לכל המדפיסים מגזע זאניטי

בין השנים שכ"ז-שנ"ג לא נודע אפילו ספר אחד מבית הדפוס של זאניטי. כנראה שהופסקה עבודת הדפוס מסיבה שאינה ידועה לנו. עתה מצא די גארה ביקעה להתגדר בה, ואין ספק

שורח ההתחרות נטכה עליו ואת מלוא כוחו ומרצו נתן להדפסת מספר גדול וכבד שלספרים⁶, הם הספרים שנרשמו בביבליוגרפיה של הברמן ממספר 6 ועד 142. אמור מעתה יותר ממחצית דפוסי די גארה. בשלב השני, בשנות שנ"ג-שנ"ו, נקרא בית הדפוס על שם מטיאו זאניטי ושותפו קמין פרוחיניו. בספר דברי שלום לר' יצחק ארדבי נזכר שמטיאו זאניטי כבר נפטר ומעתה הדפיסו 'בבית יורשי מאטיאו זאניטי ע"י פקיד שלהם על מלאכת ההדפסה דניאל זאניטי. ובסוף הספר מציע המדפיס לקוראים: 'גם שימו לבכם לנאות ההדפסה המשמחת אליקים ואדם באותיות הבומבירג'י'. מעניין הדבר שבחלק גדול מדפוסי די גארה צויין 'באותיות הבומבירג'י אבל לא בדפוסי זאניטי. ובספר ידי משה (18) צויין: 'בבית הבקי במלאכה דניאל זאניטי'. ואכן הוא היה הגדול והחשוב במדפיסי זאניטי והספרים שיצאו מתחת ידו נדפסו בשנים שנ"ו-שס"ח. בספרים אלה הזכיר גם את הדו"צה. כגון: 'בשנה השנית לאדוננו הרד"י מאריו גרימאני (17); 'היא השנה השלישית לאדוננו... (18); 'תחת ממשלת אדונינו הדוכוס... (29) ואילו בס' ידי משה נדפס בסופו (קסח, א) 'בבית דניאל זאניטי אר"ן קאל"י דאל דראגאן.

אותיות רש"י החדשות הן יותר מקושטות וגדולות ולא נדחו האותיות הישנות מפני החדשות ולא חדלו מלהשתמש במצויות. אותיות רש"י החדשות נוצקו בעת ובעונה אות עם הישנות ולא נדפס ספר אלא אם כן נמצאו בו אותיות כאלה וכאלה. חשיבות יתירה נודעה לאותיות המרובעות שבהן בחרו להדפיס כמה ספרים ויש שלא נזקקו כלל לאותיות רש"י⁷.

בשנת שס"ו נדפסה המשנה עם פירושי שלרמב"ם ורבינו עובדיה ואין בספר אות רש"י מלבד שתי שורות בשער והן החדשות וממך יג ניסן שס"ו. אותיות רש"י נאות בס' יפה עינים.

הגייר והדיו גם הם חומרים שבעל הדפוס מתפאר בהם. מדפיס המשנה (81) מתפאר: 'עשיתי גייר טוב ודיו טוב'. מחיר הגייר היה יקר ובשל כך האותיות יפות אבל הדיו לא נקלט בגיר ויש בו טישטוש דיו רב.

בשנת שכ"ה יצק קונטי בקרימונה אותיות חדשות מרובעות, וכל הספרים שהדפיס מעתה בקרימונה ובסביבותיה נדפסו באותיות אלו. על פירוש המשנה כף נחת (ויניציאה שס"ט) אומר ר' יצחק גבאי שהיה 'לימוד משנה ביום ובלילה', 'ודחקתי רצמצמתי עצמי בין כותלי הדפוס לחקוק בעט עופרת זה הליקוט'; 'הוצאת פי שנים הוצאה ועשיתי אותיות חדשות וגייר טוב. וסימן לפסק הלכה עיגול'.

6 הם הספרים שנרשמו בביבליוגרפיה של הברמן ממספר 6 ועד 142. אמור מעתה יותר ממחצית דפוסי די גארה.

7 דרך-משל על ס' דרך הבית, למך שהדפיס ר' יהודה גדליה (83) הוא מתנצל על כך שהאותיות שחוקות ומטושטשות יצן נדפס מתוך א' ישנים שבאו מדפוס שאלוניקי מטושטשים במאד מאד ואין צורת האותיות נכרות'. תנא דבי אליהו בסופו (סט, ב) ארבע שורות במרובעות. אותיות א-ד, ה-י מן הישנות. מכאן ראה שלפעמים הגיליון הראשון נדפס אחרון. גיליון ב מתחיל ה; יג — אותיות חדשות אבל יס-כ חצי גליון ה במשניות וכן כג-כה וארבע שורות של דף כו, א וכן נמשך עד לא, א — סוף.

ויש שחיבב את האותיות המרובעות על פני אותיות רש"י. וכך אתה מוצא שר' יצחק גבאי בפירוש המשנה שלו שנקרא כף נחת אומר: 'נעתי חצני לעשות המשניות עם הפירושים כלם בכתיבה אשורית, מה שלא נעשה כן מימי קדם'.

ואלה הספרים שבמידה גדולה (2°): 11, 12, 14, 24, 30, 45, 67, 68, 71, 87.

ואלה הספרים שמידתם 16° : 29, 34, 41.

ואלה הספרים הקטנים ביותר 32° : 37, 74, 84.

וכולם מלבד ספרי תפילה ומקרא.

הספרים לסוגיהם בין זאניטי לדי-גארה

בשני בתי הדפוס האלה הדפיסו וחזרו והדפיסו חומשים, כתבי הקודש וספר תהלים. לא הבחינו בנושאים ובגודלם וכל שנקרא לידם תחילה נדפס תחילה, וכך תמצא ספר שמתחום אחד הבא אחריו רחוק הוא ממנו בתוכנו. כיוצא בזה בדפוסו של די גארה. טול, דרך-משל, ספר יפה נוף, של"ד (23) שהוא קובץ עניינים שונים ואחריו (24) סדר תפלות כמנהג איטאליאני וס' עקדת יצחק על התורה (25).

כמעשה די גארה הנוצרי ומסייעי היהודים כן מעשה המדפיסים מבית זאניטי ותומכיהם ואין למצוא כעיהם הבדל ושוני, ויש בזה מה שיש בזה, אם מעט ואם הרבה. במקצת ספרים נראה כאילו היחה להם יד מכוונת אבל לאמיתו שלדבר אין זה אלא מקרה. ננסה, איפוא, לבדוק את הספרים על פי סוגם ותוכנם. כמחצית הספרים, תשעה ועשרים במספר וגדול מזה בתוכן, הם פירושי המקרא.

ספרי תפילה סידורים ומחזורים: שמונה (1 2 10 15 21 22 25 26 56).

הגדה של פסח: שניים (54 59)

אזהרות: שניים (6 9)

קריאת שמע שעל המטה: אחד (8)

פירושי המקרא: שנים ועשרים (3 7 11 13 14 15 17 18 23 24 33 43 45 47 50 53 54 62)

63 65 66 72).

ספר הזוהר וקבלה: חמשה עשר (5 8 24 34 35 39 40 41 51 57 58 59 80 98).

משנה ומדרשות חז"ל: שישה (37 42 44 [אבות] 75 [מדרש רבה] 81 86).

הלכה: שבעה (60 61 71 73 77 78 83).

תשובות: שלושה (12 38 87).

רכי הלימוד וכללי התלמוד: (4 31)

שונות: רפואות וסגולות (34); מוסר (40).

דבר הלכה ותשובות מחכמי שאלוניקי ומוריאה: (30 71 73 82 85).

ועוד נושאים שונים, כגון גילוי הקץ (?); הדרך הראויה בהנהגת הבעל עם אשתו (74); מי בחכמים שענדו לו כתר 'האלה' ? ואלה הם: 'איש האלהים החכם השלם החסיד כמהר"ר משה ן' מכיר' (35); 'החכם האלהי מוהר"ר משה קורדוויור' (54) ובצורה נאה ומיוחדת: 'הקדוש האלהי' ר' אלעזר אזכרי' (52). דומה שרק לו ולהאר"י ניתן כתר זה. אמת שגם בשער ס' לשון הזהב (32) נאמר על המחבר 'הפלוסוף האלהי כמהר"ר ידעיה הפניני'. ברם שני תארים אלה באים בצמידות ואין לתואר האלהי שבספר זה אותה המשמעות.⁸

ענין רב יש ביריעת חלקה שלצפת בספרים ובהגהות, והם אחד עשר במספר: 35 40 42 43 45 50 52 54 62 72. לא זו בלבד, אלא שרובי הספרים שהגיהם ר' יצחק גרשון מחכמי צפת, לא נדפסו בבית דפוסו של זאניטי אלא בדפוסו של די גארה, ולא נעשה הדבר בכונת מכון.

יש עוד קו רמיון בין שני המדפיסים די גארה וזאניטי: שניהם החלו וכלו את מלאכתם בעת ובעונה אחת, ובתקופה הארוכה של פעולתם לא נראה שעברו ביניהם דברי ריבות התחרות ויחס עכור. ראשית עבודתו של זואן די גארה היתה שנת שכ"ה בהדפסת ספר בית יוסף אבן העזר. ואילו זאניטי החל בשנת שכ"ד וסיים בשנת שס"ח. וכך בישר על המאורע הזה המגיה מאיר בן הרא"ש בן צבי בסופו (דנח, א):

הקים ה' לנו כעת איש יקר רוח ונכבד שמו מיס"ר זואני" די דיגארא, והחזיר התורה ליושנה בהדפסת ספרי קדש באותיות וכלים הבומברגי בעצמם, וקרא אלי ואמ', קום קרא את הקריא"ה הזאת, ושים עיני עיון עליה, כי יקר"ה היא, וראש אל הצלחת מלאכתי זאת מלאכת שמים. לכן הסכמתי להוציא חמדת הסגולה...

ולהלן נזכר ויטוריו אליאנו כראש המגיהים:

'הוגה מזוקק על ידי אני ויטוריו אליאנו נכד ראש המדקדקים כהה"ר אליה בחור סג"ל וצ"ל, וע"י האלוף כמהר"ר מאיר בן הראש זלה"ה. היום יום ה' ר"ח תמוז בשנת שכ"ה לאלף הששי. וסוף עבודתו של די גארה היה בשנת ש"ע. דומה שלא נצרכו לכפילות זאת של שני מגיהים אלא לשם חלוקת העבודה. על האחד הוטל לסקל מטעיות והשני לזיקוק שבצו הכנסיה. מטעם זה גם לספר הוזהר נזקקו מדפיסי קרימונה לשני מגיהים.

מלאכת המדפיסים של די גארה נפסקה שנתיים אחרי בני זאניטי ועל קורות הדפוס אנו למדים ממה שאירע חמש שנים אחר-כך, בשנת שע"א. בהסכמת רבני ויניציאה מיום כא אדר ראשון שע"ב לספרו שלר' יהודה אדיה ממדינה גלות יהודה נאמר: 'כמה יגיעות יגע וכמה הוצאות הוציא להדפיסו לתועלת הרבים, כי אחרי מות המדפיס זואן די גארה לא נשארה אחריו ברכה בדפוס עד היום, והוצרך המדפיס הזה לצקת אותי' לכתחלה ולהכין

8 ראו לציון שהתארים היתר מופלגים ניתנו למהר"ל מפראג בשער ספרו תפארת ישראל (36).

הכנו⁸, רבו⁹, אבל דווקא בשנת שס"ה גדול ורב היה מספר הספרים שנדפסו בדפוסו של זואן די גארה, וארבעה עשר הם⁹. כולם ריבוי זה לא בא אלא משום פטירתו שלאחרון מבני זאנטי?

עבודת הפועלים והעושים במלאכה. נעשתה בזריות רבה. צא ולמד מס' מגלת אחשורוש (3) תחילת המלאכה היתה בכ"ג באלול שכ"ה, והספר שנדפס אחריו 'דרכי התלמוד' נשלם בכ"ו באלול אותה שנה, כלומר נדפס בשלושה ימים. בדברי החתימה שיבח את עשייתו בדפוס בלשון זה: 'הצור' צורת האותיות חדשים מקרוב נעשו לנאות וליפות צורתו לא דמה להם ביופים עד הנה', אף-על-פי שאז נזקקו לאותיות הבומבירגי. עבודת הפועלים והעושים במלאכה נעשתה בזריות רבה. צא ולמד מס' מגלת אחשורוש (3). נאמר עליו על 'המדפיס מיסיר קריסתופולו די זאנטי, העושה במלאכה הזאת בטוב ובנאמנות ובזריות' (וכן בס' 4). יש מי שהשתבח בטיב חומרי ההדפסה, הנייר והדיו (משנה, ס' 81)¹⁰.

ור' יצחק גרשון מתפאר, שספרים שהגיהם לא עבר אחד מהם מבלעדי מפתחות להשביע בצחצחות נפשות הלומדים ... כי המפתחות לספר לתהלה בעיני האדם לאדם לשם ולתפארת מעלה מעלה הוד והדר' (43), ועל מדרש שמואל שלר' שמואל אוזידה הומלך 'משכו וקחו לכם ספר זה שהוא בודאי כלי חמדה לא ישקל כסף מחירו' (42). ור' יצחק גרשון מתפאר בכך שהוא השריש נוהג זה, על כל פנים אמורים הדברים בספרים שהוא הגיהם, שבכולם אתה מוצא מפתחות. ראוי לציין שלא תמיד היו הגמרות מצויות. ועל כך קובל מגיה ספר 'מהררי נמרים' (31): 'להיות אמת כי לא נמצא אצלנו הגמרי' לעשו' המורה מקום על הדפים'.

כדי למשוך את לב הקוראים צויין ברוב הספרים ככולם שכל שעשה המוציא לאור הוא לשם שמים: 'כי כוונתו לשמים כדי לזכות את הרבים' (21); 'הביאוהו לדפוס לזכות בו לרבים זכות הרבים תלוי ברב ובהם' (33); 'לזכות בהם השלמים וכן רבים' (61); לזכות את מעלת המעיינים והדרשנים, זכות הרבים תלוי בו ובתקן המורה מקום אשר היה משובש בהרבה מקומות (67); 'לכבוד התורה לזכות את הרבים' (55).

לא כל מדפיס ספר שפר חלקו. יש שבכמה ספרים המוציאים לאור והמדפיסים מתנים את צרותיהם בעיקר מחמת רוב היוקר ומיעוט הכסף. הדבר גרם לכך שמי שספריו גדולים לא יכול היה להדפיס את כל הספר והוא נאלץ להסתפק רק בחלק מן הספר. וכך כתב ר' משה אלפלאס בס' כתר שם טוב לר' שם טוב מלמד: 'לו חפץ להדפיס כל הכתוב אצלו בפי הפרשיות... תכבד המלאכה ... גם כי מעט הכסף ... ועוד חזון למועד'. אף הוא נעתר

8 ראה

9 הברמן, עמ' יד.

10 ראה קרימונה, עמ' 24.

להפצרות רבים להדפיס את ספרו, אבל לא עלתה בידו כולו. כיוון שהמלאכה רבה ורמעת הכסף' (14).

כיוצא בזה נאמר בס' תורת משה לר' משה אלשיך: 'אודיעך מדוע בושש לבא אל הדפוס גם יחד הכרך הנורא הגדול מחבירו ויתרו גדול ממנו ... מרוב ההוצאה העולה היא על המלאכה מרובה, לא תתן השב רוחו לחסוך כיס קריא...'¹¹ אם הצבור לא היו בעוזריו ומסייעין אותו, זה בהליכות מלוח ולוח זה בהליכות זכייה ומתנה' (45), וכמובן כל המסופר הוא בגדר המלצה וקריאה לקנות את הספר ולהקל את המעמסה מעל המדפיסים.¹²

11 על-דרך בבה מציגא פה ע"ב.

12 השווה קרימונה, עמ' 35-37.

דפוס דיגארה וזאניטי

שני בתי הדפוס אלה, האחד של דיגארה והשני של זאניטי, שונים הם במקצת ונבדלים זה מזה אבל אין אתה יכול לנתק את האחד מן השני. דין הוא להשאירם מחוברים זה עם זה ולהתיחס אליהם כאל בית דפוס אחד. האחד משלים את השני וקובע את מקומו. על אחת כמה וכמה אמורים הדברים כלפי מהדורה שנייה (כגון סדר היום).

כיון שלא כל הספרים שנדפסו בויניציאה באו ברשימה אחת אלא כל דפוס לעצמו, יכול אתה להכיר פעולת כל דפוס בתחום כל ספר וליהנות מן המחקר.

בגלל קשיי זיהויים שלכמה מחברים הבאנו שמות המקומות ומספרו שלספר בספרייה שבהם הם נמצאים להקל על החיפוש.

הבאנו לשונות המחברים, ההקדמות ודברי התחימה וכל ידיעה שעשוי אתה להודקק לה. מסביב לשמות הספרים הלשונות וכל אשר הם מכניסים אותך לאווירה של בתי הדפוס ומדפיסי ספרים בויניציאה באותם הימים, ומשום כך גם לשונות שחוזרים ונכפלים לא תמיד מן המיותרות הן.

גם לספרים כאלה נודעה הקנאה וההתחרות ככל התכונות הטבועות באדם, והעיד זאת על עצמו ר' יוסף דינוביש, שהדפיס את ס' לחם משנה:

כל אחד ואחד מוציאים לאור ספירי ספריהם על הדפוס, ולכשתי בגרי קנאה... אמרתי למה נגרע מאחינו בני גאולתינו (עא).

כנגד זה יש שירדה עליהם ענווה ולא הדפיסו את ספריהם לצורך עצמי. כך עשה ר' מרדכי הכהן, ממקובלי צפת בפירושו על התורה שקורא לו בשם 'שפתי כהן'. וכך יאמר: ואל אלהים יודע שלא להתגדל ולא להתפאר ולא להתחכם ולא להתהיר ולא להתעשר ולא להתגאר ולא להתנאות ... ועל זה לא כתבתי שמי אלא ברמו וקראתיו שפתי כהן.

רבתה העבודה בבתי הדפוס בויניציאה. הפועלים שקדו על מלאכתם יומם ולילה ולא ניתנה הדעת על ההגהה. ההדפסה נעשתה במהירות רבה מבלי לתת את הדעת על טיב ההגהה. וידועה התנצלות המחברים שלא ניתן להם להשיג על מלאכת ההגהה, משום שהמדפיס הגוי לא הסכים להמתין עד קבלת יריעות ההגהה שלספר שנמסר לסדרים סמוך לקבלת שבת. ולא בכדי קבל מחבר הספר 'משבית מלחמות' (סי' פה, שנת שס"ו): 'המדפיסים קמא קמא מוטו לידיה נקטינהו ואדפיסנהו'.

אכן בית דפוסם שלבית זאניטי היה לאחר מבתי הדפוס הגדולים, ביחוד בזכותו שלדניאל זאניטי. ספרים יצאו ממנו בזרירות ובתדירות. מעתה נקרא שמו על בית הדפוס. תחילה בתואר 'פקיד על מלאכת ההדפסה' ואחר־כך כשותף ובעל בית, וכפי שצויין בשער: 'בבית דניאל זאניטי'.

אכן מעולם לא זכה בית דפוס לשבח ולתהלה כמות בתי הדפוס שדיברנו בהם, הופך אתה והופך ואין מנוס מלקבוע שויניציאה היא 'עיר ואם למלאכת הדפוס'.¹

בתי הדפוס האחרים

גם בתקופה זו נודעו המדפיסים בויניציאה מבית בראגאדין, בומברג ויושטיניאן. הם היו מעמודי התווך של בית הדפוס בויניציאה. הוסיפו להדפיס ספרים אבל באה ירידה הן בטיב הספרים והן בדיוקם. הם נהנו מהמורשת שניתנה להם מאבותיהם והוסיפו דעת: בדפוסים חדשים יותר נאים בגופן האותיות, ניירים נאים ונבחרים, ובמסחר יותר נאות ובזול משלעבר נמכרים.¹

בומברג בתקופת הזהב שלו לא השכיח הוצאותיו בהוספת מפתחות מראי מקומות וכיוצא בזה אלא שקד על הידור הדפוס והגהתו.

אחרי מותם של בומברג ויושטיניאן ירש בראגאדין את מקומם והוסיף לשכלל ולשפר את בית דפוסו. הוא העמיד לו תלמיד חכם יהודי מעין מדריך ומשגיח. החומש שהדפיס בשנת ש"ז 'במצות זואן בראגדין' היה 'על ידי פקידו יצחק גבאי', בדפוסו של די גארה והאותיות שלבומברג.² ושניים הם מבית בראגאדין ששקדו על יופי ההדפסה והם פייטרו ולוריצו. בשנת ש"ח הדפיס שולחן ערוך 'במצות זואן בראגדין על יד זואן דגארה'.

ספר זה נדפס בתקופה קשה לבית הדפוס והחלה ירידה שנמשכה כמה שנים, עד שהצליח לעלות ולהתחזק. וכך אתה שומע מדברי ריא"מ בהקדמתו ל'מקראות גדולות': ואחרי בלותנו היתה לנו עדנה, אשר נתן כלב השר לוריצו בראגאדין יר"ה, איש אשר רוח בו בהדפסת ספרי כתבי הקדש להתחיל במצוה זו. ולו אני עברו צוה לשמוע רצון הקהלות הקדושות אשר באיטאליאה וויניציאה בראשו, אם נפשם חפצה בה.

כיוצא בדברים אלה כתב ריא"מ באיגרת משנת ש"ו

עתה הוא זמן רפיון למדפיס, יען יצאתי לקראתו לשחר פניו ואמצאנו, ובקשתי ממנו להתחיל במצוה, והראני בית הדפוס ריק נכבד לוחות ואין איש מאנשי הבית שם בבית מהעושים במלאכה. ויחד עם הזפירני נשארנו בהסכמה לכל הקודם שיהיה בזמן "ימים האותיות יהיו מאושרות וטובות מאותן שנרפסו בהן מחדש הכ"ד.

1 ראה הסכמה, עמ' 21 ואילך.

2 הברמן, סי' 168, עמ' 84.

והכרך רבוע לא יהיה כי אם ארוך ועל הכל נשתדל למלאת רצון כב' בשוב המדפיס לאיתנו הראשון.³
 על מגמתו של בראגאדין בהדפסת המקראות הגדולות אתה מוצא באחת מן האיגרות שכתב ריא"מ

האדון הנ"ל רוצה תחלת חתימות מבני איטאליאני בקרוב ארבע מאות. ופה וינציאה חתמו כבר כמו מאה וששים ואת בני הגדול יצ"ו שלחתי וירונה מאנטוב, מדינא פירארה וסביכותם ארצות לפקח על זה.⁴
 אף הוא שלח לו את תכנית ההדפסה. ועוד נאמר בהמשך:

ויבטיח ג"כ לכל כי תהיינה מזוקקות שבעתים מהדרכים הנוגעים אל מעלת החקירה ... לא תבא אל הדפוס מעתה ועד עולם או לפחות בדורנו זה ודאי.
 פירוש התורה לרד"ק יצחק אברבנאל (של"ט) הוגה בידי ר' שמואל ארקוולטי 'במצות זואן בראגדין בן האדון מסיר אלוויזי בראגדין על יד נאמן בית' כמ"ר אשר פרינצי. הוא משתבח בטיב ההגהה שלספר:

נתתי את הכסף כאבנים אל האומנים העושים במלאכה, ואל המגיהים, למען יפקחו עיניהם לסקלה מאבן נגף ... ואם באולי ... כל זאת לא שוה לי, ואכלתי חטאת בדבר מה, כמשפט ההדפסה הבוגדת באלוף נעוריה, לדבר הזה יסלח ה' לעבדו...⁵
 והוא תווד לעניין זה בדף האחרון:

ואני הצעיר נקראתי לתקן את אשר עוותו המעתיקי' בחסיר ויתר וחליף ... אמנם ברדתי לפלג' עומק העיון ומצאתי הפרץ מרובה ... ובכל אשר מצאתי שם בדק צינתי על מה שהוספתי: אמר המגיה נ"ל חסר ... בכל כחי עבדתי עבודתי זאת פתח חרצבות הספקות מפי סופרים ומפי ספרים...⁶
 מגיה אחר, הוא ר' יצחק בן גרשון טריוויס, הוציא לאור והגיה רק ששה ספרים וכולם חשובים ויקרים. לא נראה כלל שהיתה התחרות בינו לבין המדפיסים האחרים וכל אחד התגדר במלאכתו ממקום שהגיתו לו. וכבר ראינו שר' יצחק טריוויס היה מבעלי התיקונים ודרכו היתה דרך חסידים.⁷

שנת פטירתו לא נודעה. אחד המגיהים שיער שנפטר בשנת שס"א.

3 איגרות ריא"מ, איגרת ל', עמ' 73.

4 סי' קיב, עמ' 160. וראה חיי יהודה, עמ' כה.

5 הכרמן, סי' 53.

6 דף חכר ע"ב.

7 אלימלך הורוביץ, על ר' יצחק בן גרשון טריוויס בוינציאה, עמ' 526.

יוקר ההדפסה — קופי־רייט

בשערי הספרים ובהקדמות אתה מוצא גם נגיעה בהוצאות המרובות ורבים המבקשים לסייע בידם שאלמלא זאת לא היה עולה בידם להדפיסם, ויש שקיבלו הלוואת חן וחסד וכן זכות הנופלת בידי הנדיב שהם גורמים להפצת התורה. ובספר גרושין להרמ"ק (נח) נכתב בשער: כל קונהו ומהנהו... משכורתו שלמה. דומה שברוב המקרים נאמרו הדברים בשיר. ורך משל ר' יהודה אריה ממודינה בספרו סוד ישרים (לר):

קנו הודו ועל ידו

יהיה כל איש כמתנבא

וערכהו תנו כי הוא

מחיר מועט וטוב הרבה.

והמשורר ר' משה טרפון כתב שיר בשבח הספר וכן שיר לעורר את הקונים מתלמיד המחבר עזריה לחאים:

אם יתנו כל הון באהבתו

יקנו את ספרו...

מה תשקלו כסף בלי לחם

הון רב והמה מהבל יחד

חושו בזהב לקטו לחם

משנה שני העומר לאחד.

ובספר מילי דאבות לר' אברהם חייין (מד) המליץ המשורר ר' מנחם אגוזי לקנות את הספר (סח, א).

גם ר' שמואל אוזידה פנה לקהל לקנות את הספר החשוב (מב):

משכו וקחו לכם ספר זה

שהוא בודאי כלי חמדה

לא ישקל כסף מחירו

ומוכסחים אנו כי תמצאו בו חפץ

גם נאמרו דברים להפצת הספר: 'עושי צדקות בכל עת קנו ספרים והשאלום.

ובספר הגן (פר) פונה משה בן יששכר הלוי (שס"ו) אל אלה שנראו בעיניו כמי שעשויים

לקנות את הספר, ואומר:

ולכן קנה אל תמכור כי הוא כמים קרים הבאים מן המקור וכן תמצא [רבה] אם יש לך ח"ו מחשבה רעה בתפלה מחמת היצר הרע שתוכל לבטל אותו. ולכן עושו וחושו וקנו כי בזכות זה ה' יגאלנו וישלח משיחנו ויבנה בית מקדשנו. והוא פונה גם למי שאינו בן תורה, שהרי יכול הוא לזכות בהשאלת הספר.

בשער הסידור תמונות תחנות (דיגארה שמ"ד) צויין שנדפס 'על ידי זואן די גארה בכספו וזהבו. רוצה לומר ההוצאה היתה גדולה ואף על פי כן נידב המר"ל את כל ההוצאה. גם בס' חבור המעשיות (שנ"ט) נאמר: 'נדפסו לתשוקת הנדיב כמ"ה יהושע בכמ"ר דוד ז"ל מבורגו... והוגה על ידו.

אכן יפה תיאר זאת אחד החכמים, שבא לויניציאה להדפיס ספר שלקורבו, ספר גדול וחשוב ביותר (עא), ושם נפתח לו מעשה גדולת המדפיסים הרבה יותר מאשר תיאר בדמיונו, ומשבח הוא גם את העזרה הממשית להדפסת הספר בהלוואה ובמתנה ה' העיר 'רוח חכמי רבני ... העיר הלז וגם העיר לב רודפי צדק מחזיקי כל בדק ... מהונם ומאוד'. חזקו ואמצו ידי נחשלי' להוציא מן הכח אל הפועל רוב דמי ההדפסה. גם עוד העיר לב נכבדי סוחרי ... הארץ הלז אשר סייעו בהלוואת חן וחסד ... לא נקבו בשמות ...

גם מבחינה זאת לא היה לויניציאה כל מתחרה.

האותיות שעברו לשאלוניקי והאותיות החדשות

ספרים שנדפסו בשאלוניקי עד התקופה הזאת אותיותיהם שחוקות ולא נאות. גדול חכמי שאלוניקי, ר' שמואל די מדינה, ביקש להדפיס את ספרי הפסקים שלו. הדפיסם ולא עלו יפה בידו. מעתה לא היתה דרך להדפיסם כפי רצונו שלמהרשד"ם אלא על ידי הקמת בית דפוס חדש בשאלוניקי או לשלוח את הספרים להדפסה בחוצה לארץ, כדרך העשייה שלחכמים גדולים וטובים.

עמד ר' משה די מדינה ואחז בזה וגם מזה לא הניח ידו. פסקי מהרשד"ם נדפסו בשנים שמ"ה-שמ"ז בבית הדפוס של מתתיה בן שבע ושני בניו הדפיסו ספרים בשנים שנ"ג-שס"ה. הם נדפסו בתמיכתו של ר' משה די מדינה שכסף רב הוציא לשם כך.

מפנה גדול בא עם הקמת בית דפוס בשאלוניקי. משסיים ר' משה את הדפסת חלק חושן משפט בשנת שנ"ה וחלק אבן העזר בשנת שנ"ח, התהלל במליצתו:

מי נחני עד אדום [ויניציאה] ... להביא ממרחק אומנים אמונים ... עם כלים מכלים שונים, יקרים מזהב ורב פנינים. גם נבעו מצפונים להביא אותיות שכיות החמדה ... כל אבירי בריחי שערי המסגרת במתכרת, להוציא כלים למעשה הדפוס למען הרבות ספרים במחנה העברים.¹

ר' משה די מדינה נסע, איפוא, לויניציאה על מנת לקנות אותיות ומכונות ולהביא עמו 'אומן או אומנים עם כלים נאים בראיה להשכיל להטיב ההדפסה'. כוונתו היתה איפוא לקנות בית דפוס על כליו ואותיותיו ואמניו וכדי למושכם לשאלוניקי, נהג 'בהרבות אליהם מהר ומתן'. לפחות שלושה פועלים נוצרים הביא מויניציאה ושנים מהם 'בראותם יופי המלאכה ועוצם תשוקת כנות המצוה הגונה וטובה, נכספה וגם כלתה נפשם לבוא ולחסות תחת כנפי השכינ'.²

ר' משה די מדינה קנה בית דפוס חדש שנוסד באותה שעה בויניציאה וטרם התחיל בהדפסת ספרים, ואיזה בית דפוס הוא זה? האותיות והעיתורים הם מבית דפוסו של זאניטי בויניציאה. המדפיס שעשה במלאכה היה דניאל זאניטי שהחל בעבודתו בשנת שנ"ג, תחילה עם מתיאו זאניטי וקומיו פרויניו עד שנת שני"ו, והוא לבדו עד שנת שע"ב, כנראה זמן מותו.³

1 שו"ת מהרשד"ם, חלק חושן המשפט, דף ב, א.

2 לכל זה עיין מ' בניהו, דפוסי תורכיה שאינם אלא דפוסי איטליה, סיני, כרך עב (תשל"ג), עמ' קסג-קפד.

ר' משה די מדינה היה מחוללו של בית הדפוס ובעליו היחיד. טרוד היה בעסקיו ולימודיו לפיכך הטיל את חלק המעשה על בני בת שבע. האמנים היהודים היו ר' מתתיה בת שבע ושני בניו אברהם ויוסף. מתתיה עסק בהדפסת ספרים בשאלוניקי שהגיע אליה כבר בשנת שני"א או שני"ב.³

האותיות החדשות שלבית דפוסו שלדניאל זאניטי בלי ספק מקורן מבית דפוסו של רופינלי במנטובה. הן דומות לכלל האותיות שבוניציאה ושונות במקצת. עד שנת שני"ג היו האותיות בדפוס רופינלי. הדעת נותנת שכראשית הקמת דפוסו קנה דניאל זאניטי את האותיות והשערים מרופינלי ומעתה הדפיס באותיות אחרות. אכן שנה אחרי שהוקם בית דפוס זה בשנת שני"ו, שוב לא נמצאו האותיות המרובעות במנטובה. באותיות אלו לא השתמש זאניטי אלא לספרים רביעיים: חיבוריו שלר' משה אלפלאס 'הואיל משה' וויקהל משה (שנ"ז), 'סדר היום' לר' משה ן' מכיר (שנ"ט) וס' לחם דמעה לר' שמואל אודיה (ש"ס). זאניטי שקנה את כלי הדפוס ממנטובה ובכללם השער הבעיני, נטל גם את השערים האחרים שבאותה מתכונת ולא השתמש בהם משום שצר צורות חדשות לשערים, והללו היו שחוקות.

האותיות המרובעות וגם אותיות רש"י של זאניטי מקצתן קנה בת שבע. זאניטי החל להדפיס ספרים בשנת שני"ו, אבל כבר בשנת שני"ג הדפיס מתיאו זאניטי עם שותפו ס' ביאורים על רש"י לר' נתן שפירא, ובודאי שנה לפני כן, כלומר בשנת שני"ב, יצק את האותיות.

הספר שנדפס באותיות מרובעות בדפוס זה הוא המשנה שהדפיס זאניטו זאניטי ונשלם בסוף שנת שס"ו. בית דפוס זה החדיל מלאכתו בשנת שס"ח וצורתו של הספר האחרון, פרקי דרבי אליעזר, מעידה על ירידה גדולה בטיב האותיות וההדפסה. רגלים לדבר שבאותו פרק נדפסו שני הספרים המיוחדים לדפוסי תורכיה.

הצורה ההדורה שלספרים שנדפסו בוניציאה היתה לה, בדור הזה, השפעה גדולה על נטיית לבם שלמחברים ומוציאים לאור בבחירת הדפוס לספריהם,⁴ ועלה לה בגורלה להדפיס ספרים גם מקהילות שבהן היו בתי דפוס. המרכז הגדול בארץ ישראל עשה את הדפוס העברי בוניציאה עיקר ואת כל יתר בתי הדפוס טפלים לו,⁵ וידי המדפיסים היו מלאות עבודתם שלחכמי צפת.

3 על בת שבע ועל הספרים שנדפסו בדפוסו, ראה במאמרו של ישראל מהלמן, פרקים בתולדות הדפוס בשאלוניקי, סי' 27-28; ספונות, ספר ג' (חשלי"ח) עמ' רכט, רמו-רסט למעלה משלושים ספר הדפיסו בני בת שבע בשאלוניקי.

4 ראה עמ' 391.

5 ראה על כך בחיבור מיוחד על ספריהם שלחכמי צפת שנדפסו בוניציאה והזיקה שבין הקהילות הללו (עיין מ' בניהו, הסכמה ורשות, עמ' 9).

זאנטי הדפיס מכל הבא לידו, ספרים גדולים וקטנים וכולם סדורים בסדר נאות ויפה.⁶
בהקדמות ובסיומות אתה מוצא פרק בהיסטוריה על תולדות הדפסת הספר והמחבר וכן
הקהילות שבהן עשה ויפס הדברים בסגנונם וענייניהם.⁷

- 6 מן החשובים הם: תורת משה לר' משה אלשיך; לחם משנה לר' אברהם די בוטון (שס"ד); מדרש רבות (שס"ג), ומשניות (שס"ד).
- 7 ראה בייחוד סי' 71, שנת שס"ד. בספר תורת משה (45) מדובר גם על גניבה ספרותית, ומדוברת הידיעות על ספרים שנדפסו בשבת עליידי נוכרים וכי הם גרמא לריבוי הטעויות (סי' 71, הע' 1).

סבל הטעיות בדפוס איטליה

טעיות נמצאו בספרים למכביר וראוי היה שנושא זה יחקר לעצמו.¹ תלונות על טעיות נמצאות כבר בדפוסים קדומים, אבל יצאו כמה שנים עד שניתן להן שם 'לוח הטעיות' (66); 'תקן חסרונות' שו"ת הרא"ש (87): 'הוספנו כעת עוד ... תקן חסרונות הרבה שנפלו בכל הדפוסים הקדומים'. בכל מקום שאחז מוצא תלונות על ריבוי הטעיות, אתה מוצא שהמתבר או המגיה מגערים חצנם ותולים בוקי טריקי בפחזותם או בבורותם שלמדפיסים. הערה מופלאה אתה מוצא בס' מגן אברהם לה' אברהם לאניאדו (66) בראש דף קצח: לוח הטעיות הבאים מחמת הדפוס אבל לא מצד המחבר גר"ו: וכך בהגהה לס' לחם משנה (71): כל טעות או שגג' יתיר חסר חליף שמא, יתלה החסרון במעתיק; וכן בהקדמת ר' יוסף די נוביש: 'כי הספ' מלא טעיות, כי נפלו הטעיות מן הסופרים ומעתיקים אשר עשו חקים לא טובים' ודוגמא ניתנה בספר זה: שגיאות מי יבין. אם תאמר ס"ד — סייעתא דשמיא תמצאו, וכן תמורת לבלול הכף — לכלוף הרף. וכיוצא בזה הכל, הם יוצאים מזיקים שנבראו בערב שבת [אבות פ"ד מ"ן] שאין חכם יכול לדקדק.

תיאור דב"ענין מפורט ומוסבר כתב ר' שמואל בן דייסוס מגיה ספר 'כתר שם טוב' (14) ולא ראיתי כמותו גם בספרים שבהם רבתה התלונה על ריבוי הטעיות. זה לשונו:

ואין בעונותינו גם אחד פה ויניציאה איש אשר יאמר ... טעו' סופר איכא הכא ... ולהיות כי לפעמים הפועלים אצים לאמר חושה ואל תאחר כי בא השמש, כי נטו צלילי ערב, שבת בין השמשות וא"א [לתקן] כל הצורך ... ההעתק השלוח ממחנהו קדוש השטטוש רבה על הכתב, וחסיר וחליף ויתר ובגי שיטי ואי אפשר לתקן כל הצורך ... לפעמים נופל אות ואותיות והאומנים להיות כי לא מבני ישראל המה ואינם מבינים בכתב אשורי ולשון הקדש משימים אותו כאשר ישר בעיניהם, ומחליפין זו בזו ואין בידי עון בדבר הזה. ואף גם זאת כי העומדים על הפקודים גורעין ומוסיפין כאשר ישר בעיניהם ואנחנו מוכרחים לעשות ככל המצוה ואין בידי עון בדבר הזה...

וראה גם דברי המגיה ר' יצחק גרשון בס' לחם דמעה (43). וכן בדבריו בהקדמת ס' משאת משה לר' משה אלשיך (50): אם ימצא קצת טעיות של חסרון יו"ד או ו"ו וכיוצא כי לחפזן יציאתה נהיו הדברים.

1 בנושא הזה דן מ' בניהו. ראה הדפוס העברי בקרימתה במפתח, ביחוד עמ' 254.

ר' יהודה אריה ממדינה (63) מטיל האשמה בשניים המחבר והמגיה, וזה לשונו:
 'העתקה מחוקה ... המחבר טרוד לחבר והמגיה צריך להבין חסור יתור ולישנא דתרי
 אפי, גרר ומחק' וטשטוש וטפת דיו וביצי בית' כהלכות סת"ם.
 ועצה טובה משמיענו המקובל בעל ס' אפריון שלמה (80):
 שכל החרד אל דבר ה' להנחית ברכה של חבור המפואר הזה אל ביתו יזקק ויתקן
 בקולמוסו המעוות בפרחדור הארזים כדי להכנס מתוקן ומקובל לטרקלין האפריון
 שעין לא ראת' רשום בכתב אמת ברזי רזין המתקלא כמוהו.
 אשמה גדולה הטיחו במקורות שהיו לפניהם שלא היו מוגהים ומלאי שיכרשים גדולים.
 וכך אומר המביא לבית הדפוס של זוהר רות (5):

תחנתי לפני כל בר אוריין אשר ישוט בו וימצא בו טעות או שגיאה ... באשר דרך
 הדפוס עלול לכך, אף כי לא סרתי מלחפש אחריו ... שהספר שהועתק ממנו כלו מלא
 טעויות.

יש שהוא תולה הקולר בצוארן של האותיות שהן שחוקות ומשום כך האותיות
 דומות (30)

ואל באפו יוכיחני הקורא אם המצא ימצא איזה טעות באותיות מתחלפות לרוב
 ההדמות ביניהם, כגון ב"ת לכ"ף וכדומה ... אפס כי היה קרוב לגמנע ... להיות
 אותיותיהם בהדפסה בלות ומטולאות...

יש שהסיבה היא שתחילה הרפיסו ספר על פי טופס בלתי מתוקן, שלא היה בידיהם
 בלתי וכן ספר שרבו המעתיקים וזה העתיק מזה. וכך כותב מוציא לאור עסיס רמונים
 שלרמ"ע מפאנו (51):

ונתברר לי שכבר הגיע מעבר לים ובאיים הרחוקים ומשם חזרו לנו ההעתיקות ממנו,
 ומיד ליד לא ינקה משגיאות הכותב וטעויות הקולמוס, ומי יחוש חרץ ממני: אולי יצא
 מבית הדפוס בלתי מוגה, כמו שאירע לפרדס עצמו.²

ובספר תנא דבי אליהו (23) כותב המגיה יעקב בן יחפא שורדיץ' כה"ץ: עושי המלאכה
 בספרים רבים אצים לאמר כלה מעשיך, כי בעוד שלשת ימים המלאכה תהיה דיינו
 ונשובה עד אחר' הנפסלת בלינה ... כי מאת רוב המהירות והחריצות היתה זאת.
 ר' אברהם ב"ר שבתי צלח מגיה ס' שו"ת משפטי שמואל לר' שמואל לבית קלעי, והוא
 'מתנצל' בלשון זה:

כמה טורח ומצה גשאתי עד הגיעי אל שער שלמות הספר הזה ... לא נסיתי ימין
 ושמאל מכל אשר מצאתי כתוב בספר ההעתק ... ואל באפו יוכיחני הקורא אם המצא
 ימצא איזה טעות באותיות מתחלפות לרוב ההדמות ביניהם, כגון ב"ת לכ"ף

2 המהדורה הראשונה הידועה לנו היא קראקא שני"ב אבל יש שציינו שיש גם מהדורה שנדפסה
 בויניציאה שמו"ו. ולא נתגלתה לנו כלל. עיין מ' בניהו, יוסף בחירי, עמ' ריד.

וכדומה, כי לא אפסו מסגרות החר"ש בהרגשת נחש הנחושת הכרוך בעקבותיהם, אפס כי היה קרוב לנמנע להפסיק כל זוהמתן מהם, להיות אותיותיהם בהדפסה בלוח ומטולאות...³ ומכל מקום מעתה הפך הדבר למוסד.³

ומה יפה הדבר שמכאן הוכח לנו שהוא יום ועשה 'לוח טעיות' בספרים. וזה לשונו: 'שוקד על דלתו בלמוד בספר התורה הזו, עיניו יחזו, עפעפיו יבחנו,⁴ את לוח הטעיות הזו בטרם ישים אל העין פניו...'.⁵

ספר מדבר יהודה לר' יהודה אריה ממודינה (63) הגיהו ר' נסים שושן, ובסוף הספר: 'תפלה לזיקוק המגיה על שגיגות אל הקורא'. הוא מנער מעליו אשמת הטעיות, וכך הוא אומר:

יען יתחלפו זה בזה בפחות ויתר, ואולי בחבור הלז בביקורך מרצונך ירכיבך, ותאמר תע"ו במדב"ר לרוב, אמרתי אזכריך דברי ... מעלת המחבר בהקדמתו כי פרי שנגמר בישולו בששה שבועיים ימים הוא זה.... והמקוה צריך להבין חסור יתור ולישנא דתרי אפי, גרר, ומחק, וטשטוש וטפת דיו וביני שיטי...
לעניין הטעיות ותיקונן, לא אמר המו"ל אלא השתמש בלשונות יפים ומיוחדים שבאים להדגיש ולחזק את התועלת העצומה בצירוף מפתח לספר.
בשער 'סדר סליחות ותפילות' כמנהג הספרדים שנדפס בשנת שמ"א תיאר המהדיר את הלקיים בלשון זה:

מוגה בכל עור על יד אליעזר בכמ"ר יוחנן לוי זצ"ל, ש"צ ק"ק ליזאנטאני פה ויניציאה, ובפרט בסדר עבודת י"ה [יום הכפורים] הרים המכשולות, באופן ימצא בפי כל איש תורת אמת ולא תדברנה שפתיו עולה.⁶

ר' יצחק גרשון היה מן הראשונים שבספרו נקבע מדור לטעויות, וכיון שמעשה חדש הוא, מקרוב בא, חכך בדעתו מה דרך ינהג?
והנה בס' נר מצוה לר' שמואל ב"ר יוסף כהן צדק, שנדפס בשנת שנ"ד בדפוס דיגארה, באו בסוף הספר (דף ר"ח) דברי רי"ג אלה:

אמנה שגיאות מאותיות, וטעיות מוכרחות, הבאות מחמת אימת המציקים המתעסקים, העושים במלאכה הערוכה לפועלים הגוים, בעת נבראו המזיקים ... תחילה סבר 'שלא להעלות על ספר לוח הטעיות בפני עצמן, כי אם להבליעם בתוך מורה מקום הפסוקים והמאמרים, 'וזה למה שא"א [שאי אפשר] לדפוס בלא טעיות,

3 השווה הלשונות בס' קרימונה, עמ' 38.

*3 ראה קרימונה, עמ' 38-41.

4 תהילים יא, ד.

5 מליצה על-פי תהילים קז, ד. וכאן ידמוז לשם הספר תעו בוויבורם.

6 הסכמה ורשות עמ' 173 הספר נדפס בדפוס די גארה.

דרך המעברות, וחזרתי בי כי אמרתי טוב אשר תאחז בזה וגם מזה אל תנח ידיך...⁷
הטעויות הן מצד הפועלים שאינם יהודים, וזו הסיבה שהן מרובות. חזר וסבר שטוב
לצרף הטעויות במראה מקום הפסוקים משום 'שאי אפשר לדפוס בלא טעויות. צירוף זה לא
נראה לו יפה שכן דבר שלם נעשה מפורק ללא תועלת כלשהי.

התקנת המפתחות לספרים

סידור מפתח לספר היה מעין גילוי חדש שניתן לתלמידי חכמים להתנער מן הטעיות ולעוררם להיזקק לאשר נעשה. ועד היכן גדלה חשיבותו? שכל מקום נזכר החידוש הזה בשער הספר ובהקדמה.¹ התמיד בעשייה זו ר' משה אלשיך. הוא הורה לתלמידו המגיה הנודע, ר' יצחק גרשון, שלא להוציא לאור ספר שאין בו מפתח. וכך הזהיר את תלמידו:² 'עשה יעשה מפתח' מפותחו' [...] בסופו, שבחו יופיו של ספר יפאר אל עין כל קורא בו.

כלומר המפתחות הם שבה ויקר לספר ומיקרים אותם. אבל ברוב הספרים חשיבות המפתח היא בשימוש בו, להקל על המעיין. כך אתה מוצא בשער ס' עולת תמיד (53) במפתח המאמרים, שבסופו עשה מפתח לפסוקי התורה כדי ש'בנקל ימצא המעיין מבוקשו'.

ובס' תורת משה (45) מודיע המגיה ר' משה אלפלאס על תוספת תשובה לספר ... הוספנו ... על הראשונים מפתחות הספר מתורה נביאים וכתובים ומאמרי חז"ל כדי שבנקל ימצא המעיין מבוקשו'. כיוצא בזה נאמר בס' יפה תאר: 'מפתחות מועילות מאד למעינים'. ר' נסים שושן מוציא לאור ומגיה מדרש רבות (67) מונה שבחו שלמפתח בכך שסידרו מפתחות מפותחו' מכל פסוקי התורה נביאים וכתובי', כאשר הם כתובים בספר כל פסוק ופסוק, בכמה מקומות נדרש ברבה עם הוראת הדף והעמוד.

וכן בשו"ת הרא"ש שנדפס בשנת שס"ח (87): 'ונתוסף על הדפוס הראשון מורה מקום... לידע כל דין ודין מאין מוצא'. ולא עוד אלא 'הוספנו כעת עוד ... תקון חסרונות הרבה שנפלו בכל הדפוס' הקודמים...

לא תמיד היה בכדי לסדר מפתח. ר' שמואל חאגיז מגיהו שלט' תפארת ישראל (36), מודה שהמפתח שעשה לספר לא תמיד מכון המפתח לגוף הספר ומטיל האשמה על 'מסדרי האותיות' זה לשונו: 'לפי שהזמן קצר והפועלים מסדרי האותיות אריז על גבי לבנה ממתינים ובעל הדפוס דוחק, באופן שלא היה לי פנאי לכון המפתחות...

ור' יצחק גרשון קיים את מצות רבו, רבי משה אלשיך, והוא מודיע בסוף הספר לחם דמעה (43): 'כי למן היום עברו על ידי ספרי המפר' הבאים על הדפוס לילך בנימוס לא עבר

1 פירוט על מלאכת ההגהה והמגייה בדפוס קרימונה ראה הדפוס העברי בקרימונה, עמ' 40-41.

2 תורת משה, סי' 45.

אחד מהם מבלעדי מפתחות, להשביע בצחצחות נפשות הלומדים, למצוא ברצוא ושוב גם את המבוקש על נקלה, כי המפתחות לספר לתהלה בעיני האדם לאדם לשם ולתפארת מעלה מעלה הוד והדר... עשיתי גם עתה אורות מזהירו' לספר הלו גם לכל הדברים המפורשים בקרבו אם מאמרים אם פסוקים מגן הוא לכל הקוראים בו.

על חשיבות המפתחות עומד רי"ג, גם בדבריו בס' יפה תואר בשבת מסדר המפתחות (הוא בן המחבר, ר' יצחק יפה) שציין המאמרים מחלקי המדרש האחרים שפורשו בחלק זה, 'באופן שהקונה ספר בראשית רבה עם פירושו של הרב בעל יפה תואר הגו', לא ספר בראשית רבה לבד הוא קונה כי אם גם יחד הרבות כולו, וגם המגילו' עם פ' עליהם... יצחק גרשון

על חשיבות המפתחות כותב רי"ג גם בהקדמתו לס' קול בוכים (שנ"ט):
הנה מפתחות הספר ותקונו מכמה טעיות מבלבל' הדעת ומהפכות הכונה. על כן השתדל המדפיס להאיר עיני חכמי' בהלכות המפתחות, ולעשות לוח הטעיות מוכרחי ההישרה לפנים יבואו. ואולם צורך גבוה הוא להודיע שהן מפתחות לזהר לשועי"ב ולגלאנט". ומה שלא ימצא בזה ימצא בזה. וכן בכתובים, ראשונה יודה היכן בא הכתוב במקומו על חומת אנ"ך, ואח"כ מגיד לאדם מה שיחור, בתוך הספר היקר הלזה בא לקראתכם...

וכך כותב רי"ג בהקדמתו לס' שושנת העמקים (שנ"א):
אמר הצעיר קטן מקטני תלמידי הרב המחבר נר"ו ... על ידי יעבור עיון ההגהה הנכונה לכבוד הרב ... ועלי לעשות כתרים לאותיות ומפתחות צחות ונכונות, והפסוקים בסוף הספר...

יצחק גרשון

חסרון המפתח הוא פגם בספר. בס' סדר היום שיצא במהדורה שניה בשנת שס"ה, קובל הזפירני על החסרונות שבמהדורה הראשונה (שנ"ט):

כי בדפוס הראשון לא הושם בו מפתחות להעיר עיני המעינים ולהקל מעליהם הטורח למצוא מבוקשם כהרף עין
והחליט להתוות תי"ו על מצות העמודים, וכל רואיו ידעו כל הנמצא כתוב בו ... וגם ראיתי לעשות אלו המפתחות ... מתוכם ימצאו אות לבם ...

מגיהים ומוציאים לאור

רבי אברהם בן שלמה עלון

אברהם בן שלמה עלון, הוא ראשון בזמן ובחשיבות 'מנהר דרעה שבמלכות השריף' וידיעותנו עליו אינן מרובות. שם המשפחה הוא על-פי הכתוב בראשית לו, כג. אף-על-פי כן השם היה בלתי שכיח.¹ בעודו צעיר ובחיי אביו שלדבריו היה 'איש חיל רב פעלים', יצא מעיר מולדתו דרעה. בקהילה הזאת הסתופפו חסידים ומקובלים² ויש להניח שדבק בדרךם וקיבל מהם תורת הנסתר. ולא בכדי ציין בכל חתימותיו שמוצאו 'מנהר דרעה', עיר גדולה של חכמים ושל סופרים.

הרפתקאות קשות עברו עליו וגם בעת שנתרחק ממקומו לא הירפו ממנו. כל שידוע לנו עליו מן הזמן הזה הוא מה שכתב בהקדמה לס' דרכי התלמוד (4). מטרתו היתה לעסוק בהוצאה לאור של חיבורים חשובים שמהם יוכל להתפרנס. ואכן בהיותו במצרים לקח עמו כמה ספרים. וכך הוא אומר בהקדמה למדרש רות: 'ויזכנו להדפיס ספרים רבים נכבדים'. ואכן ספרים שהדפיס מן החשובים הם ורובם לא נודעו לפני כן. כנראה שיצא מעיר מולדתו למצרים ויש להניח שעשה בה זמן קצר. ושוב אירע לו מקרה רע. שורדים התגפלו עליו ונטלו מכל הבא לידם.

בהקדמה לס' דרכי התלמוד הוא מתלונן על מר גורלן, שלא נשאר לו אלא פליטה ומה

1 חכם אחד שעסק בעסקי ספרים, נזכר בספרו של ר' שלמה בר' צמח דוראן (שו"ת חוט המשולש, אמשטודם תצ"ז, ס"י לג, דף טז, ג). והמזכיר הוא בשני אנשים ממראישי שנועדו יחזיו לעלות לארץ-ישראל. יצאו מתוניס ובאו לעיר טחור [טאנג'יר] ואחד מהם אשר שמו ה"ר יהודה אזולאי נשא שמה אשה'. גם חבירו מרדכי עלון 'נתעכב עימ'ו וביקש מאשתו: 'לא תנשאי לאיש אחר אלא לה"ר מרדכי עלון כי הוא כאח לי'. עלון 'עמד בנכסיו' וקנה ברובם ספרים חדשים גם ישנים וביקש 'לעלות עם האשה והיא לארצנו הקדושה'...

ושוב בעסקי ספרים: עלה על ליבו של אדם אחד לפתוח בהוצאת ספרים מכתובייד. והוא אינו אלא ר' אברהם עלון שהביא לדפוס ס' דרכי התלמוד. כ"י לוס אנג'לס 11, ס' 28084.

2 ראה, דרך-משל, דברי החיד"א (שם הגדולים, מערכת מעינות חכמה): 'חיבר חכם חסיד מהר"ר מרדכי מעיר דרעא בקבלה, והיה נלה אליו אליהו הנביא זכור לטוב. ונגזו הספר'. בעיר זו ישב המקובל ר' דוד הלוי מסביליה בעל 'ספר המלכות'. ראה א' מרציאנו, בני מלכים, ס' 124 (עמ' 59).

שהדפוס הוא 'מפליטת יתר ספרי ונכסי אשר אכלו הישמעאלים במצרים בתעלוליהם ונכליהם'. בדרכם לצפת עברו בקנדיאה, ושם מצא רב, ר' שמואל קזאני, שהיה בעזריו, שיבת את מעשיו ואיחל לו שיזכה להוציא לאור 'שאר ספרים'.

ראשית עבודתו היתה הוצאת ספרי תפילה בויניציאה בשנת שכ"ד, אבל בזהר רות שהוציא לאור בחודש תשרי שכ"ו, הוא כותב: 'ונתישבתי היום בעיר הקדש צפת יע"א בין רבנן בין מלכי קדם גאוני עולם'. ראי לציין שאת שם העיר הגה בצורה זאת: 'צאפת'. מלאכת הדפוס היתה חביבה עליו וספרים שהוציא לאור נדפסו בצורה נאה ובהידור. דברי שבח על עבודתו נאמרו בשער הס' דרכי התלמוד: 'העושה המלאכה הזאת בטוב ובאמנות' (4), ובמגלת אחשורוש (3) נוסף 'ובזריזות'.

הספר האחרון שהביא לדפוס הוא 'פירוש רש"י על התורה' (6) שמלאכתו נשלמה בכ"ז בתשרי שכ"ז. מספר כל הספרים שהדפוס הוא שבעה ונדפסו בארבע השנים: פסח שכ"ד — תמוז שכ"ד (1-2); אלול שכ"ה (3, 4); תשרי שכ"ו (5, 6); שכ"ז (7).

לכאורה בתקופה הזאת החריף את עבודותיו. ברם, מדבריו במקום אחר נראה שאדרבה בשנה זו, שכ"ז, השתתף עם המדפוס והמגיה ר' שמואל פיהם, ויש להניח ששפר עליו גורלו. השותפים הם הדפיסו את שלחן ערוך עם החלוקה לשלושים יום בבית הדפוס של מיסיר זורזי די קבאלי. ואלה הדברים שנאמרו בסוף המפתח:

ותשלם המלאכה היום יום חמשי כ"ז יום לחדש תמוז היל"ו ניהפכה ה' לטובה ולברכה שנת השכ"ז ליצירה, על ידי השותפים כמהר"ר שמואל פיהם יצ"ו והחכם כמה"ר אברהם עלון יצ"ו אשר ארץ מולדתו בנהר דרעה שבמערב, העומד פה ויניציאה.

ר' שמואל פיהם נחשב לאחד מן המגיהים החשובים. הוא הגיה את ס' בית יוסף והוציא לאור כמה וכמה ספרים ושותפותו עם עלון מעידה שכבר נשתרש בויניציאה. ושאלה היא כלום מלבד מלאכת הדפוס עשה גם במלאכות אחרות? וכלום היה לו מעמד כלשהו בקהילה? אכן הוא נזכר עם רבני ויניציאה ב'הצעה' אודות הגט, שנדפסה בשנת שכ"ו (דף י, ד). ולא נתברר לנו אם חזר לצפת ואימת?

הנהגה בכ"י פארמה, מאוסף דירוססי, ס"י 1376 (ס' 1334) בחיבור של ר' יהודה רומאנו שנעתק בידי ר' משה בר' יצחק מריאטי בשנת קצ"ו, מצוייה בסופו (ב68) רשימה שללידה ופטירה שלבני משפחתו בכתיבת-ידו:

בסימן טוב היום יום ב כ"ו לחדש ניסן שנת השל"ג נולד בן ל'אברהם בכר שלמה עלון יצ"ו מנהר דרעה שבמלכות השריף העומד פה קוצטאנטנה עיר רבתי (69א). בח' בסיוון שמ"ג נולד לו בן ונקרא בשם שלמה על שם אביו. ובהיותו כבן שנה, באב שמ"ד נפטר (ב68).

נמצאת למד שאכן עקר אברהם מויניציאה ובמקום החדש, קוצטאנטנה (קוסטאנטיין) לא הוסיף לעסוק בספרים.

מגיהים ומוציאים לאור אחרים

ויטוריו אליאנו. נכדו שלר' אליהו בחור. השתמד אבל לא הדיר רגליו מענייני היהדות והיה אחד משלושה המגיהים הנודעים והחשובים ביותר. לתולדותיו ראה קרימונה עמ' 95-99.

והנה מצאתי שבשנת שמ"א הדפיס ס' תהלים ברומא בבית מיסיר פרנציסקו זאניטי והוגה ע"י ויטוריו אליאנו ... בשנה התשיעית לאדונינו האפיפיור ... משה אלפלאס. נולד כנראה במראכיש בשנת ש' בערך. נדד בקהילות תורכיה, עשה כמה שנים בשאלוניקי ובאיטליה. בשנת שנ"ז הדפיס את ספריו בויניציאה. תולדותיו בפירוט ראה היחסים, עמ' 129-130. חיים אלשיך. בנו שלר' משה אלשיך, עשה בויניציאה בהדפסת הספרים שלאביו. עיין יוסף בחירי, עמ' רמג-רמד.

נפתלי בן יוסף אשכנזי. ריא"מ חיבר שיר בשבח ספרו 'אמרי שפר', ויניציאה שס"א (דיואן כז, עמ' 73): שא נא קורא / עיניך וראה, וכן איגרת המלצה למכירת ספרו. נפטר בגיסן שס"ב (אגרות ריא"מ, עמ' 288). אלעזר בלג'יד. מטריקלה, הביא לדפוס את ס' בית העוזיאל. ראה ס' סט. עיין עליו היחסים, עמ' 125-126.

אברהם ב"ר ראובן בנחמן (פא). ממראכיש. הביא לדפוס משניות עם פי' הרמב"ם ור' עובדיה מבירטנורו. נפטר בעצם הימים שבהם סודרה המשנה. יצחק גרשון. גדול המגיהים בדורו. הגיה ספרים בכל מקום ובעיקר בבתי הדפוס של דיגארה ואניטי. ולא דיברנו בו שכן עליו ייוחד פרק גדול ונכבד. שמואל ׳ דייסוס. מפטראן, מגיה ומוציא לאור מן הנודעים ביותר בויניציאה בשנים שני"ז-שנ"ח (ראה יג"ד, טז-יט). על תולדותיו ראה היחסים, עמ' 139-140. ומן המסייעים להדפסת 'אמרי שפר' (נד), היה קרובו 'הגביר נשא ונעלה, זקן ונשוא פנים, כה"ר בנימין ׳ דייסוס'.

דוד ׳ היק' סגיא נהור איש סאלוניקי". הביא לדפוס בויניציאה שלושה ספרים: נח, נט, סב. בס' ליקוטי שושנים (שס"ב) הוא מברך 'לסגיא נהור משכיל ונבון ... אשר החזיק ידי המדפיסים לזכו' בו את הרבים'. ותפילתו שמא בזכות זאת יזכה למאורת עינים, לא נתקיימה.

עיין עליו היחסים, עמ' 130.

שמואל ב"ר יעקב חאג'יו, מפאס. בשנת שנ"ו נסע לויניציאה להדפיס את ספריו מבקש ה" וידבר שמואל'. היחסים, עמ' 165-166.

יוסף בן אליקים בן נפתלי. הדפיס והפיץ את ס' טוב שם (עו).

משה בן יששכר הלוי. הוציא לאור ס' הגן (פד).

יחיאל לוריא אשכנזי. הו"ל עסיס רמונים (נא). 'הביאו אל הדפוס ... והוגה ... בבית דניאל זאנטי. אף הוא הו"ל ס' חרדים (נב), ובס' היכל ה' (נז) צויין בשער: 'להחכם השלם כמה"ר יחיאל אשכנזי נר"ו איש ירושלים'; שלמה בכ"ר נחמיאש מור דוד הביא לדפוס ספר סדר היום על שתי מהדורותיו (לה) וכן את ס' ראשית חכמה הקצר (מ). עיין עליו היחסים שבין יהודי יונן ליהודי איטליה, עמ' 50, 157.

נפתלי בן יוסף. הוציא לאור ס' עבודת הקדש (ט).

שמואל בן שלום סגלמאסי. מליפאנטו. תלמידו של ר' שם טוב מלמד. הביא לדפוס כתר שם טוב (יד).

יעקב בן יוזפא סורינה כ"ץ איש קשטילאץ. מחבר 'סדר הנקור', שנ"ה. בשנת שנ"ח הדפיס את תנא דבי אליהו (כג). היה מגיה ומוציא לאור, ע"ע הסכמה ורשות, עמ' 32, 247-249; אגרות ריא"מ ההדיר יעקב בוקסנבוים, תל-אביב תשמ"ד, עמ' 270; דיואן ס"י כב, עמ' 68.

וכבר שיערתי שהוא Giacomo Sarzina שהמיר דתו (הסכמה, עמ' 242, 342). יצחק בכ"ר מרדכי ז"ל איש פולניא. ממקורביו שלרמ"ע מפאנו. הביא את ספריו לדפוס והם שו"ת הרמ"ע ופלת הרמן (לח, לט). ספר התשובות סייעו בהדפסתו גיסיו של רמ"ע והם: חזקיה; שמשון וורדימוס; דוד חננאל בני יצחק פואה. מרדכי בן ר' יצחק גרשון 'אשר טרח להדפיס הספר' (פד) ספר הגן, בשנת שס"ו. אברהם בן דון שלמה עקרה הו"ל בשנת שנ"ט ס' מהררי נמרים (לא). נולד בפאס ושם גדל. נדד בכמה קהילות. בכלל הספרים שהו"ל ס' ארזי לבנון, שבעה חיבורים בשנת שנ"ט וספר זה נדפס בבית דפוסו שלדגארה.

כמה מחיבוריו לא נדפסו. אף הוא הגיה את ס' הפליאה (מיכל אורון, ה'פליאה' וה'קנה', תש"מ עמ' 38. ע"ע היחסים, עמ' 128-129).

עזרא מפאנו. רבו שלרמ"ע סייע בהגהת ספר פלת הרמן (לט). עיין עליו מ' בגיהו, רבי עזרא מפאנו חכם מקובל ומנהיג, ספר יובל להרב יוסף דוב סולובייצ'יק, ירושלים תשמ"ד, עמ' חשפו-תתנה.

אברהם בן שבתי צלח מפאטראץ (30). עסק בהדפסת 'משפטי שמואל' בויניציאה בשנת שנ"ט, ותוך כדי עבודתו זאת נפטר (ע"ע בארוכה היחסים, עמ' 140-143).

בן ציון צרפתי. הוא ור' יצחק גרשון הגיהו את שו"ת הרא"ש (שס"ח, ס"י פז) אבל

ההגהה נעשתה בשנת שס"ו. נפטר בניסן ש"ע (ראה היחסים, עמ' 163-164 ובמפתח).

נסים ן' שושן. מן המגיהים המומחים ושני לר' יצחק גרשון. שבעה ספרים הוגהו בידי (סא-סד, סט, ע). ובסי' סב נאמר עליו: 'הוקם על המלאכה'. במדרש רבות (סד) שס"ג, נאמר בו: 'שמנו מפתחות מפותחר' מכל פסוקי תורה נביאי' וכתובי' כאשר הם כתובים בספר, כל פסוק ופסוק בכמה מקומות נדרש ברבה, עם הוראת הדף והעמוד. ויצא לאור ע"י הנבון ה"ר נסים שושן יצ"ו וראה אוצר נחמד, רשימת המו"ס פרנקל סי' 24 עמ' 3. ובספר בית העזיאי (סט) נאמר שהספר חוגה ע"י הנבון נאמן אהבת תלמידיו חכמים, כה"ר נסים שושן. אף הוא הגיה ס' 'טעם למוסף תקנת שבת' (ע). בסוף ס' מדבר יהודה (סד) נדפסה 'תפלה לזיקוק המגיה על שגיונות', משלו. אף הוא הגיה את ס' הפליאה. ראה ספרה של מיכל אורון על ס' הפליאה, עמ' 38. ידיעות על חייו נותרו בכתובידי: כ"י קריפמן 149 כ"מ 8. חיבור של ר' שלמה משער אריה וחיבור על המסורה. בעמ' 15 בסופו: 'אתה חברי ר' יעקב מוחזק (?) ידוע תדע כי עבר עלינו החכם ר' נסים שושן סופר בויניציאה, ואמר שמסורת בידו מסופרים קדמונים שבפסוק נבקעו כל מעינות ...

אף ר' שמואל משער אריה אחיו של הנ"ל מזכיר החיבור בענייני המסורה, כ"י בודלי 988. בדף 269 נוסחי סמיכות, שנוסחים אלה 'העתיקו מחיבורי זה הה"ר נסים שושן שנתארח בקרפי בר"ה שפ"א, ולסימן שהקדתי דם מחמת חולי ביר' התענית'...

רשימת אוצר נחמד מס' 1 מכתבי יד חשובים, סי' 24, עמ' 3.

מדרש רבה עה"ת וחמש מגילות עם הגהות מעשי נסים לר' נסים שושן, ויניציאה שס"ג. יש בו הגהות רבות בכת"י בציון נ"א אשר הג"מ יצחק לאטיש הגיהו עפ"י מדרש כת"י חשוב מאד, וביחוד במדרש חמש מגילות הגהות רבות בגיליונות ובין השיטין וההגהות יש להן ערך רב מאד. בתו שמחה 'דבק בה דבר גנאי' (חיי יהודה, עמ' 73, שנת שפ"ב).

לוי שמלא' (לה). הוא מכונה גם הבבלי (אגרות 289). שם זה לא מצוי כלל ואינו ידוע אלא מתקופת התנאים, תלמידו ושמשו של ר' יהודה הנשיא ותושב לוד (ראה א' היימן, תולדות תנאים ואמוראים, ג, ירושלים תשכ"ד, עמ' 1150-1152). הביא לדפוס בשנת שנ"ט את 'סדר היום'. במהדורה השנייה, שנדפסה בשנת שס"ה, אינו נזכר (לה). היה שליח לפדיון שבויים (אגרות 231).

ספרי
קריסטופולו די זאניטי
שכ"ד-שכ"ז

שכ"ד
ספר ראשון

סדר מעמדות

מסודרות כפי ימי השבוע על הסדר נדפס ע"י ויטוריו אליאנו יצ"ו בבית מיסיר קריסטופולו די זניטי יצ"ו בשנת שכ"ד לפ"ק פה ויניציאה 32° [124] דפים. מעבר לשער: אמרו רבותינו זכרם לברכה אלמלא מעמדות לא נבראו שמים וארץ [תענית כז, ב], שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמי' וארץ לא שמי' [ירמיהו לג, כח].

זה סדר מעמדות שיקרא אדם בכל יום: תורה נביאים וכתובי' משנה ותלמוד. וכל היגיל לקרות כל מעמד ומעמד בכל יום ויר' מובטח לו שהוא בן העולם הבא. חתימת הספר:

תם ונשלם סדר המעמדות בע"ה אשר הוגה ע"י ויטוריו אליאנו ונדפס בבית מיסיר קריסטופולו די זניטי בשם מיסיר זואני די דיגארא איינטי מיורשי הבומבירגי בחדש תמוז שנת השכ"ד לפק פה בעיר ויניציאה

ספר שני

[סדור לכל השנה כמנהג ספרד]. בבית מיסיר קריסטופולו די זניטי. 16° שכ"ד.

אין מיספור לדפים, השער חסר. אותיות מרובעות; הדינים באותיות רש"י. בכל קונטרס 8 דפים. א-לז, לח, [300] דף: כג' לפסח, כד הגדה של פסח. כמה פסקאות בספרדית; לא⁸ לסוכות, הושענות והקפות; ארבעה דפים נוספו לאחרונה ובהם: תפלת הדרך, תפלת הים, וידוי שכיב מרע. בקונטרס כד דף אחד, דיני סדר פסח בספרדית.

בסוף סדר תענית (6 דפים) חתימה: תם ונשלם. נדפס ומוגה ברוב העין ע"י ויטוריו אליאנו בבית מיסיר קריסטופולו די זניטי, יום ב' בערב חג הפסח שנת שכ"ד לפ"ק. פה ויניציאה. בית הספרים R 75 A 639.

שכ"ה ספר שלישי

עמ"י עש"ו [עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ]
פירוש מגלת אחשוורוש לרב המובהק החכם השלם כמה"ר זכריה תנצב"ה.
הודפס פה הבירה ויניציאה.

19 דף. מספרי הדפים במספרים ערביים ועבריים. הספר חובר בשנת רנ"ג
באלג'יר. מעבר לשער: וכראות החכם הכולל האלוף כה"ר שמואל קזאני
נר"ו¹ חמדת הספר הזה וטוב יופיו וחקן ערכו. וישא משלו ויאמר:
...ויהי היום ותקוטי נתן אלוה, פירוש החכם המופלא הרב המובהק כמהר"ר
זכריה ן' סרוק ז"ל ויאורו עיני, נכבדות מדובר בו בכוננת הפסוקים המסכימים מכל
צד אם ע"ד [על דרך] הציור ואם ע"ד האמות...

עלינו לתת תורה להאי צורבא מרבנן יקירנו ידידות נפשנו טבא חדא פלפלא
חריפא החכם כ"ר אברהם עלון נר"ו, אשר נדבה רוחו ... להוציא לאור יקר כזה עם
יתר שאר ספרים ... שמואל קזאני באמו"ץ [בן אדוני מורי ורבי צדק] החכם הנעלה
כה"ר שבתי נר"ו איש קנדיאה יע"א עיר ואם בישראל.

ואלה דברי המביא לבית הדפוס: למה [לפי] שלכל מתגועע יש לו מניע יניעהו,
קמתי ואתעודד להדפיס הספר הזה, פ"י החכם השלם כמה"ר זכריה בן סרוק תנצב"ה
מיתר נכסי וספרי אשר אכלו לי הגוים במצרים בעלילותיהם. ובראותי בחזוטי יקר
תפארת גדולת הלת השפע האלהי היוצא ממנו, למען יזכו בו רבים ונכבדים החרדים
אל דבר השלמות כי רב בו גודל עוצם התועלת הנמשך ממנו.

והנני מפיל תחנתי לפני כל בר אוריין אשר ישוט בספר הזה וימצא בו טעות או
שגיאה, שידון אותי לכף זכות באשר דרך הדפוס עלול לכך, אף כי אני לא סרתי
מלחפש אחריו כמסת ידי עם היות שהטשטוש רבה על הכתב. והנה הצבתי לו ציותים
סימני אופני המאמרים והפסוקים והדרושים אשר באו בתוכו למען ימצא הקורא
מבוקשו בנקל.

יתבר' שמו האמתי אשר לא עזב חסדו והנחני באורח מישור בבית הנשא והקצין
השוע כמ"ר חיים ן' סרוק יצ"ו מגואלי החכם הנז' אשר סמך ידיו וסייענו בהדפסת
החבור הלזה. יהי שכרו אתו ופעולתו לפניו. כה אעתיר אנו הצעיר שבחבורה
אברהם בן לא"א איש חיל רב פעלים כה"ר שלמה יצ"ו עלון אשר ארץ מלדתי
במערב, בעיר גדולה של חכמים ושל סופרים, נה"ר דרע"ה, ונתישבתי היר' בעיר
הקדש צפת בין רבנן בין גאוני עולם. הב"ה לנו יקיים ובה לציון גואל אוי"ר [אמן וכן
יהי רצון].

זה השער ל

עמי עשו

פירוש מגלת

אחשוורוש לרב המובהק קה"ק
השלם כמחל זכריה
תגלבהק:

חודפס פה הבירה

ויניציא

דברי חתימה: נחקק ונדפס על יד המדפיס מיסי"ר קריסטופולו די זאגניטי העושה המלאכה הזאת בטוב ובאמנות ובזריזות. והיתה השלמתו פה ויניציא אשר תחת ממשלת השררה יר"ה, היום יום שני שלשה ועשרים יום לחדש אלול שנת חמשת אלפים ושלש מאות וחמשה ועשרים ליצירה. אעתיר לאל שיקרב גאולתינו בקרוב אוי"ר.

בניהור, היחסים. עמ' 92.

ספר רביעי

דרכי התלמוד שעשה הגאון הרב המובהק החכם הכולל השלם כמהר"ר יצחק קאנפנטון תנצב"ה. נחקק ונדפס ע"י המדפיס מיסי"ר קריסטופול"ו די זאגניטי, העושה המלאכה הזאת בטוב ובאמנות. והיתה השלמתו פה ויניציא אשר תחת ממשלת השררה יר"ה, היום יום ה' כ"ו ימים לחדש אלול שנת השכ"ה ליצירה. אעתיר לאל שיקרב גאולתינו בקרוב אוי"ר.

14 דף. מספרי הדפים ערביים ועבריים. הספר נדפס קודם לכן בקושטא ללא שער וללא קולופון. לדעת יערי בין השנים רע"ה-ר"פ (הדפוס בקושטא, ס' 70). מעבר לשער: בראותי ראייה שכלית גודל עוצם התועלת הנמשך מהספ' המעולה הלז, קטן הכמות ורב האיכות, למעיינים החרידים על דבר העיון והפלפול, לירד בעמקה של הלכה ועומק כל דברי חז"ל בתלמוד בבלי, הויות דאביי ורבא, ופרש"י ותוספות וכל שטה כל מפרשי התורה וכל דברי חז"ל, יעצוני כליותי העצה הנכבדת הזאת, אני הצעיר שבחבורה הדל באלפי שבטי ישראל, אברהם בן לאדוני איש חיל רב פעלים אבי כה"ר שלמה יצ"ו ידיע עלון, אשר ארץ מולדתי במערב עיר גדולה של סופרים ושל חכמים נה"ר דרע"ה, והיום הזה נתישבתי בעיר הקדש צאפת בין רבנן בין מלכי קדם גאוני עולם, לחגור אזור הזריזות והחריצות והמריצות, להקריב אל הדפוס הספר הזה עם ספרים אחרים ספיר גורתם לקרבן אשה לשולחן של מלכים, אשר נשארו לי מפליטת יתר ספרי ונכסי אשר אכלו הישמעאלים במצרים בתעלוליהם ונכליהם וערמומיותיהם. הקדוש ברוך הוא ינקום מהם.

והן אמת לא סרתי מלתור אחריו כמסת ידי בשבע חקירות ודרישות למען יזקק שבעתים. והנני מפיל תחנתי לפני כל אשר ישוט בספר הזה וימצא בו עציות [!] או שגיא' שידין אותי לכף זכות, באש' דרך הדפוס תמיד עלול לכך, וישים העקוב למישור וכל המלאכ' נמבזה אותה יחרים. אעתיר לאל ב"ה שיעזור אותי להתחיל ולהשלים ויאמ' לצרותי ולצרות כל ישראל די ויקרב גאולתינו אוי"ר.

נדפס שנית במנטובה שנג'.

שכ"ו

ספר חמישי

[ג] עמ"י עש"ו [עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ]

מדרש הנעלם על מגלת רות. נדפס על ידי קריסטופולו די זניטי בשבת אדונינו הרוכס גירונימו פריאולי. יר"ה אמץ. פה הבירה ויניציאה ול"ג או"ר [ובא לציון גואל אמץ וכן יהי רצון]

דף ב, א: זה השער לה' צדיקים יבואו בו. מי חכם ויבין אלה נכון וידעם. תפוחי זהב במשכיות כסף הלא המה צפונות ספונות חמודות סודות התורה והתעודה הנסתרות לה' אלהינו וסוד מלכות בית דוד, וטעם מבוזע יצא מתוך, יצא דוד מרות שריוה להקב"ה בשירות ותושבחות, נמצאו בספר ספיר גזרתו, כעצם השמיים לטוהר וכמראה נוגה הזוהר, אשר מראשו ועד סופו שרשו ועקרו ונופו פריו טוב למאכל ועליהו לתרופה, וכל אמרתו צרופה וכל דבריו נערכי ומסולאים מפז, והוא גלי עמיקתא ומסתרתא, אשר כל צמא ממימי יורה ומפרי יאכל ונפקחו עיניו ויטעום טעם דבש וחלב ונופת צופים, ולאור באור החיים, לעלות במעלות חכמת ד"ה [דתינו הקדושה] והשכלת האצילות הנודע בשערים שמו בספרי חכמי דברי הימים. ונקוה מהעוזר בלתי נעזר כי כל הנכנסים בפרדס זה בשלום יכנסו ויצאו. ובראותי יקר תפארת גדולת הלת השפע האלהי היוצא ממנו, הדפסתיהו למען יזכו בו רבים ונכבדים החודרים אל דבר השלמות. ולמען ימצא הקורא בו מבוקשו בנקל, הצבתי לו סימני סוד כל פסוקי המגלה ואשר פורש עליהם בתחלה. ובסוף הספר ציוני אופני הסודות אשר נתגלגלו בו וכמה פסוקים מבחורץ.

והנני מפיל תחנתי לפני כל בר אוריין אשר ישוט בו וימצא בו טעות או שגיאה שיריין אותי לכף זכות, באשר דרך הדפוס עלול לכך, אף כי לא סרתי מלחפש אחריו כמסת ידי. עם היות שהספר שהועתק ממנו כולו מלא טעיות. וה' יצילנו משגיאה, וחפצו בדינו יצליח, ויזכנו להדפיס ספרים רבים נכבדים.

כה אעתיר אני הצעיר שבחבורה

אברהם בן לא"א איש חיל רב פעלים כה"ר שלמה יצ"ו המכונה עלון, אשר ארץ מולדתי במערב, בעיר גדולה של חכמים ושל טופרים, נהר דרעה יע"א. ונתישבתי היום בעיר הקדש צפת יע"א בין רבנן בין מלכי קדם גאוני עולם. הקב"ה יבנה בית תפארתנו ויקיים לנו ובא לציון גואל או"ר.

הספר מסומן במספרים ערביים מלבד דפים אחדים שבהם גם מספר באות עברית. דף כט, ב: תם ונשלם ש"ל ב"ע [שכח לאל בורא עולם] יום ד' י"ב ימים לחדש א' [תשרי] השכ"ו ליצירה.

דפוס קריסטופולו די זניטי 8°. 32 דף. מדרש רות נזכר בשער זוהר חדש, שאלוניקי שנ"ז, אבל לא נדפס, כיצא בזה במהדורות שלאחריו. אבל במהדורת ויניציאה תי"ח נזכר: 'זוהר חדש ומדרש געלם שיר השירים ומדרש רות, שניתוסף'. הספר הובא לדפוס על ידי בשנת תשנ"ב במהדורה ביבליופילית לשם דניאל אברמס.

ספר שיש

[אזהרות לרבי שלמה ׳ גבירול]

ביאור על האזהרות למדקדק הה"ר יוסף הלועז זצ"ל.

הביאור באותיות רש"י. 8°, כח דפים ונכתב בסופו:

בראותי גודל עוצם תועלת היוצא מזה הפירו' לתלמידים כדי להבין מקור ושורש כל מלה, יעצוני כליותי להדפיסו למען יזכו בו רבים. והגני מפיל תחנתי לפני כל לומד בו שימצ' שום טעות או שגיאה שידון אותי לכף זכות באשר דרך הדפוס עלול בכך אף כי אני לא סרתי מלהגיהו כמסת ידי. כה אעתיר אני הצעיר שבחבורה הדל באלפי שבטי ישראל

אברהם בן לאדוני איש חיל רב פעלים כה"ר שלמה יצ"ו המכונה עלון אשר ארץ מולדתי במערב בעיר גדולה של חכמי' ושל סופרים נהר דרעה ונתישבתי היום בעיר הקדש צפת בין רבנן בין גאוני עולם. הקב"ה יקיים לנו וכא לציון גואל אוי"ר. ותהי השלמתו היום יום ה' כ"ה ימים לחדש תשרי שנת השכ"ו שלולה. סימנו בספרייה הבריטית הוא 21, 10b, 1962: שטיינשניידר 14, 6916 סי' (עמ' 2328). מיכל, אוצרות חיים, סי' 219.

שכ"ז

ספר שביעי

פירוש רשי על התורה ועל חמש מגילות עם תוספת מראה מקום מהפסוקים. ואלה מוסיף על הראשונים חרושי וביאורי החכם מהר"ר איסרלן יצ"ו בסוף כל פרשה ופרשה. נדפס בדיוק רב וכונה בשנת חמשת אלפים שנה ושלש מאות ועשרים ושבעה. והוגה ע"י ויטוריאן אליאנו פה ויניציאה קריה נאמנה שנת שבחיה"ו [שכ"ז] כל האומים. ויניציאה בבית קרישטופאלו די זאניטי.

ריד [1] דף.

אותיות רש"י חדשות. [גנזי ישראל 686] בכל ספר מספרי החומש ובמגילות שער מנטובה, מסגרת גדולה מקושטת ובתוכה המילה הראשונה. רטו, א: ותשלם המלאכה מלאכת הקדש בירח תשרי כ"ז בו שנת חמשת אלפים ושכ"ז ליצירה. וחורזים בשבח הספר מר' שמואל ארקיוולטי: שתולים בבית עליון ראו הוד כמו גליון.

ובשיר: לגאון לבית הלפרן ומאי"ר שמו נכון. מאיר הלפרין הדפיס כמה ספרים באיטליה וכנראה הוא המו"ל של פירוש רש"י. הספר נדיר ביותר. יצא לאור במהדורה ביבליופילית בשנת תשמ"ו על ידי יעקב לונצר מלונדון.

נדפס לראשונה בעיר ריגייז די קלבריה, שנת רל"ה ועוד כמה פעמים. אחרי מהדורת שכ"ז נדפס בוינציאה ש"נ, שצ"ח.

ה' סנת ח' קיוסו

ספר מנות הלוי

פירוש בחמרוכ' אה על מגלת אסתר
סחבר האשל הגדול המקכל האלי
כמהרר שלמה הלוי בן אלןכך זכ"ל
והוציא לאור תעלום ביאורו הכנורא
הזה בהצטרך דעתו עם דעת גאון
שולם אשר מעולם אנשי השם

חברו בארחת הקדש נכפת מוככ
למת הכנס ועשרה לבאים לחקור
במכוריו הכתמים מיוסדים על
אדניו מדרשו חז"ל

ובסוף הספר דברים נכבדים ודברים יפים
כאשר עין בעין יראה המעיין ואשרון
אשרון סביב ג' מסמכות א' מהאמורא
מהמסמכות ג' מהמסמכות ודברים
הפנימיים והדברים הכתמים אשר השמר
אין על דגלו באותו

פה ויניציאה

נרפס וזונה בעין רב במנות
זואן די גארה סנת הסמ"ה

אמר

ועל דלאו מן חכמים א' ב'רבי א' דן לאדוני אנו החכם השלם העליון
האמין כהנא א' ב'רבי א' מביא חל מעיוול א' אים נפת מוכ' א' אכז
בדך נכני א' עד ציר ויכאיוא א' בנאמי גילה וסטולטל מרעב והנאח מסן ג'ת מוכ' א'
ורוב טובות ונרות הקיפוכי ב'רובי פכוסה הדרכוכי א' ומבאמי פס פיר' מנילת אסתר סחנל
האשל סנדול סחכס השלם האקובל הפלדי מוסרר א' שלמה הלוי א' בן סלקנן זכ' א'
וסנאי לאור תלמו והליוו עד תנא כינו סריר סריר בטכו באובו ממנו א' סחכס השלם
סרין סנחין כמדות כוכה א' יונא נכס כמלחמתם של תורס יונא זכ' לפניסם כהנר
א' מ' א' ותי פ'ולס זו ימים רבים מעולפת וקוספת בקרן וית א' יונא ואי
בא כס להדפיסם א' וכל העולם סתאנו סאווה כאותה אלים ושיני ראות א' אז אמרתי אסתר
סלמתי מי נכס אותה עד פס ועל פי מי הוכילה עד הכס א' ויעכו אותי ויאמרו שמענה ואתם
דע א' כי סמוציא ככונה נדקס סיא סרר וטכסר פקיר וסוע אים סמודות א' כל אומר ככז
סדר וסוד א' אים ככון וססוכ כסר א' שלמה רשירן א' אז ססורן על כל מרס טובס
א' בן נכרת סחללים כל פריס ק'ס סלולים א' מלכס סכסס א' ככית סמלכס א' פטרס
ספארס כזיס א' אסס גדולס כגדולס ומעלס מרת א' סרלסנר א' מ'ת יסורס סלרס
סלסססר א' שלמה א' כתרנמו א' תסאות סן סן כעיי סמלך וסלכס פריס וסנמיס
א' סן וככור יתן ס' לסס א' אז כסמתי סמוס סוכס כואת דסנו ענמתי וסכמתי סמל
ונסרתי סנמי סס היותי סל כלמי ונפסי סכסי להנאס על פני סן ככנס ככוכה על יד
סחכס סלסס סנאן ס'לרר א' יצחק גרסון א' כלו וכל יד סככון ככ' א' יצחק
גריוניש א' אז לפאר ולרומס את סרר יכסר כעיי סלרס ואדס א' סולי כסכר אז
מספסות סנמי וסללות יסמי מ'ס קרס לנמי דוסכס ואידכן א' ועל סכמי סספס מ'ס
ססס א'ס על יד סרר סכס סממי א' של שלמה א' כקוסטנטינס רכתי יסל א' וסססן
סל א' את סוויס כסס ספס ג'וליס וכסס יסזוס מ'רר וכיס גס סוס לסוס לסס סוס כיוס
יוס וסי כיסס פסוס לרומס א' ריוס וסלס יססור לסס ולסודיס ממקוס קדוס א' וכסל
ככור יכסילס מ'רס מ'רסון מקוס מקדסנו א' וסי עיכוכי ולככוס כל הימיס דואות סס
סורכו א' וסי סעבי ספילתי ומסכתי לסני ס' אספוך את סיסי יסיו דגן כגן דוס א' ופס
ורכו סוס וככו כל הימיס כמלכותס עד עולס א' ושלמה א' יוסכ על כסס ס' א' וסס
כסל לסס סמלך א' ועסס מקור סייס א' יכון וסוכן כססל לסר סמן א' וסיסי נרכס
בקרס סארן ורכ סלום סלמו :

ואלנהם אסא סיר מהללו : הלל סס גואלי : רומי וקנמי : וססיי אהודס : ודין מלולי
א' אל נור גואלס וסלס פעלס : טור ארס : א'

בניחא כניח	לעס אל סגלח	תחי לה תהלה	בשיר על עלמות
ויפנה הגני	בחשני וחגי	לפאר דיוגי	בגלי ערובות
דגים סאש	שלכס ומסר	וכסס כמסח	לרדסי רשעות
לבאר עכוקים	במסות וסוקים	בעבי שסקים	ובסרס תרומות
רשיר שלמס	רשירין ואמו	יסו אל סלומי	ולביש רקמות
תכורת חסות	חכדות יקרת	לעין כל סאירח	בפניס געיפות

ספרי מטיאו זאניטי וקומין פרוזיניו

שנ"ג-שנ"ו

בשער שלשנת שנ"ו נזכר רק זאניטי

ספר שמיני

סדר קריאת שמע על מטתו שסדר איש אלקים קדוש מהר"ר משה קורדואירו
זצקל"ה ע"י מטיאו זאניטי וקומינו פריזיניו פה וויניציאה.
מעבר לשער: קודם כל דבר יאמר הריני מוחל לכל שהכעיס והקניט אותי ...
ה, א: אמר הצעיר גדליה בן לא"א הרב המחבר: בראותי תועלת הנמשך לנשמת
האדם בסדר הזה, ראיתי לחבר אליו גם תועלת הבחורים ...
בסופו (7ב): נדפס שנת ה' שנ"ג לבריאת עולם פה וויניציאה על יד מטיאו זאניטי
וקומינו פריזיניו.

32°. [7] דף. אותיות מרובעות מגוקדות (787).

[ראה להלן סי' 17. רעיון יוסף בחירי עמ' רכו. ועוד כמה מהדורות נזכרו בספר
הזה.]

[ביה"ס R 85 A 513]

ספר תשיעי

אזהרות. יצחק בן ראובן אלברגלוני. דפוס מטיאו זאניטי, שנ"ג
[22 דף] (777)

שנ"ג

ספר עשירי

[סדור תפלה כמנהג הספרדים]. ויניציאה שנ"ג.
שלט [5] דפים. עותק בלתי שלם בבית הספרים R° 76 A 527. בשולי הדף
הראשון שלכל קונטרס צויין 'ספניולו'. הדינים באותיות רש"י. — דף שלט,
ב: מפתחות; לוח המולדות לשנים שנ"ג-שנ"ו.
ריד, א: סדר של פסח, עברית ומקצת בספרדית. — רסג, א: סדר המלקות כמנהג
זקני המערב וחסידיו ארץ ישראל תוב"ב. שכג, ב: סדר שבעה באדר. מנהג חסידים
ואנשי מעשה להתענות בשבעה באדר בכל שנה ושנה יום שמת בו מרע"ה ... ..
והמוסיף על הסדר הזה בהלכות ואגדות מעניינו של יום, כל א' כפי כחו. הוא יבורך ...
— קולופון: תם ונשלם בשם אלהי עולם שנת שנ"ג לפ"ק ע"י השותפים מטיאו
זאניטי קומין פרוזיניי [comino Presigno]

ספר אחד עשר

[ביאורים על רש"י מיוחסים לר' נתן שפירא]
מטיאו זאניטי ושותפו קומין פרוזיניי, ויניציאה שנ"ג. קפ דפים.
על-פי עמרם 342. ביאורים לר' ישראל איסרלין נדפס לראשונה בוויניציאה רע"ט,
ש"ה; ביאורים המיוחסים בטעות לר' נתן שפירא. במהדורה זאת; טשרנוביץ תרט"ז

[סדר הניקוד]. עמרם 343 וטעות בידו. שם הספר סדר הנקור. גם מקום הדפוס
מוטעה ובמקום זאניטי צריך להיות די-גארה. חזו הסכמת הרבנים הראשונה שנדפסה
בספר.

צילום. בניהו, הסכמה, עמ' 32. ועל הספר ראה שם, עמ' 247-249.

שנ"ה

ספר שנים עשר

שאלות ותשובות של הרב הגדול סיני ועוקר הרים כמוהר"ר בצלאל אשכנזי זלה"ה ממשפחת בצלאל בן הישיש נבון ונעלה כ"ר אברהם אשכנזי ז"ל אחיו של הרב הגדול של כל אשכנז כמוהר"ר יצחק בצלאל זלה"ה ראש ישיבת מצרים וירושלים תוב"ב. אשר העולם האיר מכבוד הוד והדר תפארת פרקי פסקי תשובותיו וחיבר שיטות על רוב הגמרא וספרים הרבה. ה' יזכנו להדפיסם אמן. נדפס בחודש סיון משנת מגדל הש"ן לפ"ק על ידי מאטיאו זאניטי וקומינו פריזיניו פה ויניציאה.

2° קיד דפים. שני הדפים האחרונים מפתחות. אותיות רש"י בשני טורים. מסגרת השער כמו בשו"ת המבי"ט ח"ב. בסוף הספר צויין; והיתה השלמתו היום יום שישי כ"ב לחדש מנחם שנת השנ"ה'.

שנ"ו

ספר שלושה עשר

חלק ראשון מספר דברי שלמה והוא אמרות טהורות ודבר גבורות נפלאות לא ישוערו, נוראות לא נראו כהנה, הן הנה דבר דבור על אופניו מדי שבת בשבת חוק ולא יעבור, על פי התורה, תורת ה' תמימה שעל סדר הפרשיות, יחד עם פירושי הה' מגילות מדי שנה בשנה ופי' ספר תהלות ה'.

חברו הרב הגדול הכולל בישראל גדול שמו כמוהר"ר שלמה לבית הלוי נר"ו. נדפס ומוגה בעין רב. ותהי התחלת המלאכה המפוארה מלאכת שמים יפה וברה מזוקקת שבעתים ביום שני י"ב לחדש כסלו שנת ותתענג בדש"ן נפשכם [ישעיהו נה, ב] לפ"ק תחת ממשלת השררה יר"ה. ה' ברחמיו יזכנו לעשות ספרים הרבה אין קץ אוי"ר. נדפס בבית מטיאו זאניטי וקומינו פריזיניו פה ויניציאה.

ב, א הקדמה: אמר שלמה בן לאדוני אבי חכם מאד נעלה כמה"ר יצחק בן החכם הרופא מאשטרי שלמה לבית הלוי זלה"ה. זה לי קרוב לשלשים שנה בהיות בחורוטי בהלם ושמחת עולם על ראשי לדרוש ולרבוץ תורה ברבים, וכל דבריו מתוקים מדבש וגופת צופים, וכל העם מקצה צופים הומים צמאים, למי מגעמי יהלומי מחמודותיו תאבים, שואבים לראותם מודפסים, למען ירץ הקורא בהם.

ואנכי בראותי כי אפס כחי ונס לחי מלעסוק במלאכה הכבדה הזאת כי רבה היא וארוכה מארץ מדה [איוב יא, ט], כי הספרים הם רבים מינים ממינים שונים, מהם מפסקי דינים וחדושי ההלכות, ומהם מדברי חכמות רמות ונעלמות שכלם מתאימות, ומהם מן הדרשות שדרשתי ברבים בין משאבים, והחלק הזה שהוא ... ואשר הם עוד בחיים חיותם יוסיף ה' ימים על ימיהם, האירו פני תבל בדפוסיהם בדברים האלה ובכל דכותיהון שלמהון ישגא.

ועתה אני זקנתי ושבתי ובני ישמרם האל נוגשים לוחצים אותי, באמרם אלי כל היום איה סופר איה שוקל בפלס [ישעיהו לג, יח] כל הספרים אשר כתבתי, כי איככה ויכלו לעצור במלין תשובה לשואלים אותם דבר לאמר מדוע אחרו פעמי זממי אביכם מלהוציא לאור הדפוס תעלומותיו, כי כאשר שמענו כן ראינו בעיר ה' צבאות העיר ההוללה שאלוניקי הפליג עבודת ושרות קהלות הקדש אשר אני בקרבכם וויכוח והנהגת הישיבה האהובה והחשובה עם החכרים בנים המצויינים היקרים המקשיבים לקולי. חכמים שלמים וכן רבים וידועים ונכונים. זאת היתה לי כי לא היה לי עוד פנאי להעלות בדפוס שום ספר מהספרים אשר לי ואשר נתוספו ממנו מימים ימימה מאז ועד עתה. ונוסף גם הוא כי מה שחשבתי להרפס תחלה מקצת מהפסקים והשאלות אשר נשאלתי הלכה למעשה ומסוגיות הגמרא והדבורים החמורים, הן כל ראתה עיני כי הרבנים האתנים אשר קדמוני צור עזי מחסי ז"ל, רוח ה' נוססה בי והעירני לבבי עודני באבי לעשות רצון אוהבי ורעי העומדים סביבי, להכנס ולתת תחלה וראש לשים בעט ברזל ועופרת הדפוס מקצת מחמדי הטובים הכמוסים עמדי חתומים באוצרותי, אשר טפחתי ורביתי ברוב עתותי. ומאז הוצאתי לאור הדפוס ספר לב אבות [שאלוניקי שכ"ה] לא היו ימים מועטים אשר נתבקש אבא מארי זלה"ה לישיבה של מעלה ועמסו עלי תלאות נוראות, השתרגו עלו על צוארי הכשילו כחי ומה גם כי אז בקרוב נכנסתי במשא כבד יותר גדול חלקתיהו לכמה חלקים, אמרתי גמרתי בלבי לשלוח אל העיר הגדולה ויניציאה הבירה חלק אחד מן הדרשות ופרישות התורה שהם על סדר הפרשיות כפי סדרן בקדימה ואיתור, אשר נדרשו ממני שנה בשנה מדי שבת בשבתו ומורעדי קדש משנת השכ"ח עד השנה הזאת שאני בה, שהיא שנת השמח"ה [שנ"ג] כגלוי וידוע לכל באי שער עירי כי לא מראש בסתר דברתי אותם רק בהקהיל קהלות ברבים, עולת שבת בשבתו, תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן. וקראתי שם הספר הזה דברי שלמה כי ידעתי שהם דברים מספיקים להשלים האיש השלם להיותו שלם בדעות ובמדות ולהדביקו עם השלם שבשלמים יחברך שמו, מלך שהשלום שלו, כאשר עיני פני המעיין תחזינה מישירים. ומה' היכול על כל אשאל חן וכבוד וכח לעשות חיל, כי נפשי יודעת מאד, אחר התפשט חלק זה בישראל ישאלוני משפטי צדק הפסקים, גם קרבת אלדים שאר החלקים הבאים אחריו שנה בשנה יחפצון, ואולי יתנן ה' יהיה לי פנאי להגיה ולהוציא לאור שאר

הספרים היקרים בכל הדברים הנזכרים באמת ישועתה לה'. ואל יפלא הקורא בהיות תחלתו בספר ויקרא, יען כך היתה התחלתו וסדורו בהיותו נדרש ברבים, ואולי נפל האמת במקרה, כי על פי דברי חז"ל הבא ליכנס בפתחי שערי הלמוד היה מתחיל בספר ויקרא יעוין שם. ועוד כי לכל הדברות והאמירות קדמה הקריאה לנתינת הרשות, כאשר יתבאר במקומותיו. אם יגזור ה' בחיים.

2° שיד דפים, בסופו (דפים א-יד) מפתחות. שער זואן די-גארה.
בסוף הדרשות, פרשת ויחי (שיד, ב): וזה מספיק עכשו לפי קצורנו בשנת השל"ה ליצירה פה שאלוניקי עיר מולדתי,
אני הצעיר שלמה בהה"ר יצחק בהה"ר שלמה לבית הלוי ולה"ה, אשר גורש זה קרוב לשמונים שנה מגורש פורטוגאל.

ספר ארבעה עשר

ספר כתר שם טוב. כשמו כן הוא. שמו טוב ומעשיו מוכיחים עליו. והוא פירוש על תורת ה' אשר חבר החכם הכולל בכל ספר וחכמה כמהר"ר שם טוב מלמד גר"ו, אשר אור יקרו זורח בכל גלילות מוריאה יע"א. הוגה במתן על ידי הנעלה ונבון כה"ר שמואל י' דייסוס י"א [ישמרהו אלהים]. כתר שם טוב עולה [ציור כתר]. נדפס בשנת ונרננה ונשמחה ליצירה [שנ"ו] על ידי הבקי במלאכה מטיאו זאניטי פה ויניציאה.

2°. קלו [9°] דפים. שער שבו דמות דיוקנם של משה רבינו ואהרן הכהן.
ב, א: הקדמת תלמיד המחבר ... מדרך החכמים שלמים וכן רבים ככבים להופיע ולהשפיע משלמותם לזולתם ... אשר על כן נחה שקטה הסכמת חכמת המחבר גר"ו להשלים רצונינו בחיבור הספר הנכבד הלו ... והוא ביאור על התורה הקדושה ... ובכל פרשה ופרשה און וחקר ותקן דרוש יקר מחרץ נאות מתייחס אליה לגלות סגולות תהלות סתריה בחקירות יקרות מסודרות בסדר נאות ... בפשטים צחים נכוחים ... גם העמיק הרחיק באור ... חקרי לב רבותינו ו"ל ... ע"ד פשט ועל דרך דרש בפלפול ובחדוד נמרץ ... תהלה לאל חיי זכיתי והייתי עלה ומסבה עצומה ורבה להוצאת זה הספר ... תלמידיו מעשה ידיו שלמים וכן רבים ... בשיבה נאוה ... האמנם לו חפץ להדפיס כל הכתוב אצלו בפ"י הפרשיות מראש ועד סוף תכבד המלאכה ... גם כי מעט הכסף ... ראתה חכמתו לחבר כעת את אשר דרוש דרש בקהל רב מידי שבת בשבתו ... שלחו האלהים למחיה לפנינו בק"ק האלה אשר בלפא"נטו ופט"רץ ... והרביץ ביניהם תורה הרבה ... ועוד חזון למועד ... להדפיס שארית תשלום ביאורם ... רוח נדיבה תסמכהו להדפיס ספר שאלות ותשובות ... ואהי תמיד

עמו לעזר ולהועיל בענין הכתיבה וההגהה והדור הסדור ... [שיר: חבר דרושים הוא
מאד נפלא...] ...

הקטן שמואל בן לאדוני החכם הנעלה לתהלה כה"ר שלום סגלמ"אסי גר"ו
מתושבי עיר ליפא"נטו יע"א.

ב, כ: שיר בשבח המחבר והספר מתלמיד המחבר 'הנבון כה"ר שמואל בן כהר"ר
בנימן ׳, דייסוס יצ"ו העומד היום פה ויניציאה': מי זה האיש / צמא אל מי / מעין
תורה והגיגה.

קלו, ב: התנצלות המגיה ... הרב המחבר רד לעומקי שכיי ... החמדה ... ואין
בעונותינו גם אחד פה ויניציאה איש אשר יאמר כי זה הוא להרים מכשול, באומרי
טעו' סופר איכא הכא ... ולהיות כי לפעמים הפועלים אצים לאמר חושה ואל תאחר
כי בא השמש, כי נטו צלילי ערב שבת בין השמשות וא"א [ואי אפשר] לתקן כל
הצורך ... ההעתק השלוח ממחנהו קדוש הטשטוש רבה על הכתב, וחסיר וחליף
ויתר ובני שיטי' [ה' אוני אית לה לריאה... חסיר או יתיר או חליף טרפה: חולין מז
ע"א]. ואי אפשר לתקן כל הצורך ... לפעמים גופל אות ואותיות והאומנים להיות כי
לא מבני ישראל המה ואינם מבינים בכתב אשורי ולשון הקדש, משימים אותן כאשר
ישר בעיניהם ומחליפין זו בזו ואין בידי עון בדבר הזה. ואף גם זאת כי העומדים על
הפקודים גורעין ומוסיפין כאשר ישר בעיניהם ואנחנו מוכרחים לעשות ככל המצוה
ואין בידי עון בדבר הזה כי ההכרח לא ישובח ולא יגונה ... הצבתי לי ציונים
ומפתחות ... שמואל ׳, דייסוס

ספרי דניאל זאניטי

שנ"ג-שס"ח

שנ"ג

ספר חמשה עשר

סדר תפילות כמנהג אשכנזים. סידור. בירנגוד יושטיניאן ודניאל זאניטי, שנ"ג

[124] דף (816).

[R° 76 A 527]

שנ"ר

ספר ששה-עשר

ספר תפארת ישראל. והם ששה דרשות נתמדות כלולות משבע חכמות. הכינם וגם חקרם החכם השלם הדיין המצויין כמהר"ר צמח דוראן בן בנן של קדושים זרע קדש ברוכי ה' המה הגבורים אשר מעולם כמהר"ר שמעון בר צמח וכמהר"ר שלמה בנו זלה"ה. בויניציאה בבית דניאל זאניטי.

[ריא דפוס] מעבר לשער: התנצלות המגיה ין. אמר המגיה הביטו לראות מי עלה שמים וירד שריד לאדירים כספר הנחמד הזה בו חרושים דרושים חדשים מקרוב באו, ששה שמותם כמין סוג למיניהם כלילים משבע חכמות. הכינם וגם חקרם בציין ועיין הרב המחבר יצ"ו כי אלדיו עליו לטובה. וכאשר יזכהו ה' להשלים הספר הזה נדפיס עוד פירוש על מגלת אחשוורוש שחבר הרב הנז' דרך כל דרך חלק בפסוקים אג"ך [אורייתא נביאים כתובים] ומז"ל [ומאמרם זכרונם לברכה], ועוד שלישיה און ותקן ספר יקר הערך שמו אשר קראו מאמר סעודת מצוה לקיים והחוט המשולש כו'. והגני הדל באלפי לשלשה סבות קמתי אני לפתוח אל דודי ואם בחדא סיגא הראשונה ראיתי נועם הדרושים ג' כאחד טובים. הן אלה קצות דרכיו ממה שהרב היה לו פנאי לכתוב על הספר בדיו כי תמיד מחסס בצרכי צבור באמונה. והשנית יצאה לקראתי אגרת שלום, אגרת מגילי אצבעות הרב מזהיר אותי על דרך מזהירין לנזהר [ראה מכות כג, א] להשתדל בכל עו להוציא לאור תעלומות חכמה. והשלישית זכרתי ואם לא שכחתי ימים מקדם מה שהרב הגדיל לעשות עמי בהיותי במחנה שלו הקדוש. תחתיו שלש אלה ננערתי חצני ואשים ידי לקולמוסי ואמרת עת לעשות לאדוני לתקן וליישר אם המצא ימצא שום טעות ממלא וחסר בכתיבה. שגיאות מי יבין מנסתרות נקני [תהלים יט, יג].

נאם הצעיר שמואל יזי"א [יראה זרע יאריך ימים, אמן] בן לא"א החכם השלם כמהר"ר יעקב בן לא"א החכם השלם כמהר"ר שמואל חאגיז זלה"ה. בדפים ב, א — ז, א הקדמת המחבר; חלק הדרושים עא דפים; מגלת ספר, דף עב, א — קפ, א עם המקור; מאמר סעודת מצוה קפ, ב — קצז, א. בסוף מגלת ספר: עם משמרה אחרונה מליל ד' עשור שני לחדש טבת שנת נש"א ... ובעונותי הרכים בזאת השנה בחדש אב לשרות רבו צרותי ואנחותי ונפרצתי פרץ על פני פרץ [איוב טז, יד] ... ואדוני לוקח מעל ראשי ... אבא מארי כמהר"ר צמח דוראן הכ"מ [הריני כפרת משבבן ו"י ה"י מיום הלקחו ממני, צרות רבות ורעות הקיפוני מנוחה הדריכוני. ולכן באלו הלילות הארוכים לפכח את צערי נתתי פני ללקח לקטי בתר לקוטי בעוניי המגלה הזאת ממה שהיה כתוב אצלי ...

בסוף מאמר סעודת מצוה (קצו, א): ... אני משביע ... לכל הבא לקרבה למלאכה זאת מלאכת הדיוט שלא יעתיק דרוש א' מהדרושים הקודמים בראש הספר לעצמו ולא מאמר זה האחרון לעצמו אלא בהעתקת הספר כלו בכללו...
המתבר מעיר שעם השלמת החיבור הגיעו לידו פירושים כגון מנות הלוי, לקח טוב, מאמר מרדכי וספר יד המלך ומצא שכיוון לדבריהם ומבקש לכל יחשדוהו שנטל משלהם.

ב'תחינת המתבר' (קצו, ב) מבקש המחבר להדפיס את חיבורו יידוע ידע כי הוא מרבה תורה מרבה חיים [אבות ב, ז] בכל הארצות האלה לעשר לחכמים שלמים נשאים ורמים גאונים ואיתנים אשר בארצות המערב...
בדפים קצו, א — רא, ב שירים ממחברים שונים.
בדפים רב-א — ריב, ב מפתחות מסידורו שלרבי שמואל חאגי'ז: 'לפי שהזמן קצר והפועלים מסדרי האותיות אריח על גבי לבנה [מגילה טז, ב] ממתינים ובעל הדפוס דוחק, באופן שלא היה לי פנאי לכרין המפתחות...

שנ"ז

ספר שבעה-עשר

ספר דברי שלום אשר חבר איזן היקר המאור הגדול סיני ועוקר הרים לו נאווה תהלה כמהר"ר יצחק בכ"ר שמואל אדרכי זלה"ה, ועלינו להלל בקול תודה להמפואר הח"ר שמואל ׳ן׳ דייסוס אשר נתן את הכסף לעושה המלאכה להדפיסו פעם שלישית והשגיח עליו בעין שכלו להגיהו כפי אשר השיגה ידו בדיוק נמרץ בתוספת טובה על הראשונים.

זה החלי בעזרת אלי יום ד' ג' לחדש תשרי שנת נוש"א עון ופשע לפ"ק. בויניציא, בבית הבקי במלאכה מטאזא זאניטי.

2° קסח דפים. אותיות רש"י הישנות. ציונים בגיליון באותיות רש"י זעירות.

קנו, ב — קסג, ד: קונטרס אחרון

קסד, א: קול אומר קרא. אמר החתום בשולי היריעה כבר קדמנו לברוח מאשם מעילות מלאכת הדפוס בהתנצלותנו בספר הטוב כגן רטוב הנקרא כתור שם טוב. ושם הגדתי את כל הקורות המוצאות בה שחים שהן ד' ולמה נשוב נהפוך ידנו יד כהה כל היום לכתוב זה ולהאריך וכל מאריך טרחא, וכל משחריו ימצאוהו שם, וגם פה לא עשיתי מאומה מהקדמתי זאת להלל ולשבח ולפאר יופי הלת תהלת הספר הלז, כי לא עלינו לשבח ומה אני ואם אשבחתו בהיות פי"רש"יז נאים ומתוקים

יהיה אך למותר. ומה טוב ומה נעים שבת גם יחד דברי [הרב] הכולל מהררי"ט זלה"ה טובים השנים, ואם בהי' צלו נאה מודעת זאת לכל ידעי דת ודין כי הוא רוצה ועובר על נהרי נחלי צוף דבש דברי חז"ל תזל כטל ספיר גזרתם אשר בצלם אנו חיים. זאת נחמתי בעניי דכי שכיבנא הרב המחבר יפוק לויתי [שלעת פטירתי ... יצא לקראתי]. לכן שמתי האבן הזאת לראש פנה, יושר לבי אמרי אותי ענה, ולכבוד הספר נותן אמרי בינה, לשוני היום תמלל רנה:

שלוה בארמון עוז המשכילים, בראשי הבתים שמואל בכה"ר בנימין ׳ דייסוס חזק אמצ.

נאום המדבר, יצרי מבטן לעבד [ראה ישעיהו מט, ה] לכל ידעי דת ודין: שואל מחילה וסליחה אל לומדי נפלאות דורשי יחודו יתברך סועדים ואוכלים סודי התורה קנינם טובם נכסיהם.

שפל אנשים תולעת ולא איש
שמואל ׳ דייסוס

בסוף הספר (קסח, א): נשלם תהלה לאל עולם יו"ם השנ"י ח"י לכסלו שנת שנ"ז לפ"ק בויניציא המפוארה, בשנה השנית לאדוננו הרו"ח מארין גרימאני. בבית יורשי מאטיאו זאניטי ע"י פקיד שלהם על מלאכת ההדפסה דניאל זאניטי.

נדפס קודם לכן בשאלוניקי ש"מ ובר"ו שמו

ספר שמונה עשר

ספר ידי משה והוא פירוש חמש מגלות אשר חבר איזן ותיקן החכם השלם הכולל מהר"ר משה אלמושנינו זלה"ה.

מזמור לתודה להודות ולהלל להחשוב הח"ר שמואל ׳ דייסוס י"ץ אשר שם כל מעיניו להגיהו ככל האפשר. היתה תחלת תהלת המלאכה ביום ב' ר"ח שבט שנת יעננו ביום קרא"נו לפ"ק בויניציא בבית הבקי במלאכה דניאל זאניטי.

בראש השער: וידי משה כבדים

רפט דפים. [9] מודפס על נייר כחול. גזי ישראל 632. נדפס מיום ב' ר"ח שבט עד ר"ח אב הוא משה [שנ"ז].

ספר זה נדפס לראשונה בשאלוניקי בשנת של"ב.

ברך ר"צ: דברי חתימה של המגיה שמואל ׳ דייסוס. בדפים רצא-רצה: זכרון הדרושים, כלומר תוכן הדרושים, וכן מפתחות. אותיות רש"י רגילות. מילה ראשונה במסגרת אבל היא שונה בצורתה. שער ד"גארה.

בסוף מגלת אסתר (רפט, ב) דברי חתימה: ותשלם כל המלאכה ביום הרביעי ראש חדש אב. ה' יהפכהו לששון ולשמחה אמן בשנת הוא משה לפ"ק, היא השנה השלישית לאדוננו הדודי מארץ גרימאני יר"ה בסדר אלה הדברים אשר דבר משה. בויניציא המפוארה בבית דניאל זאניטי אי"ן קאל"י דאל דראג"אן.

דף רצ, א: בהגיע תר גמר המלאכה, וראה אותה החשוב החכם כה"ר שמואל ׳ דייסוס יצ"ו, והנה היא עשויה כדון וכשורה, פתח פיו בקול רנה ותודה: ... כונתי זאת לש"ש ולהציב לו ציונים המצוינים כי השכח מצויה... וחלתי ואירא פן יהיה דבר בלעל יחשדני הייתי מרבה דברים בדויי' מן לבי, מן השפה ולחוץ ... האירו ברקי השגתי וכנהמת ים נהמתי עד שמצאתי ואותו בדפוס חקקתי ואז מרגזי נחתי ... רצ, ב: נאם עבד נרצע באזנו ובדלת חכמי התורה מתאבק מתחבק בעפר רגליהם שמואל ׳ דייסוס

בדף האחרון [רפט] פשט מידי המגיה ׳ דייסוס. ואלה דבריו: ממני יצאו הדברים אף שכבר הדפסתי אותם זה פעמים משום יגדיל תורה ויאדיר. גם ראיתי לסומכו לספר הזה להיות שאז"ל בדבר כיוצא לזה אידי דוטר מרכס (כבא בתרא יד ע"ב). פי המדבר שמואל ׳ דייסוס

ספר תשעה-עשר

ספר הואיל משה. והוא להודיע יקר תפארת התורה במופתים עיוניים שכליים. עוד רוח ממרום נוססה בו והפליא עצה ותושיה בהודיע מעלת המילה באותות נאמנו מאד. יצאו הדברים מפי החכם הכולל כמהר"ר משה אלפלס נר"ו. הוגה במתן על יד הה"ר שמואל ׳ דייסוס. תחלת המלאכה היתה ביום ראשון לניסן שנת ה'ת"א מש"ה לפ"ק. סדר קרבן מנחה לה' בויניציא במצות דניאל זאניטי ובביתו.

קלט [8] דף. מפתחות מסודרים מידי שמואל ׳ דייסוס, הוא המגיה. לדבריו המחבר נעתר להפצרות רבים להדפיס את ספרו, אבל לא הדפיס את כולו כיוון שהמלאכה רבה ו'מעט הכסף'. ואולם ראתה חכמתו לחבר כעת את הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעיר ואם שאלוניקי ... בשבתו על כסא ממלכת הדרשה... ואהי תמיד עמו להועיל בענין הכתיבה וההגהה והסדור ההכרחי ... נאם צעיר לימים וקטן למדע חושק כוסף יאב ותאב לעשות רצון איש ואיש משלומי אמוני ישראל.

שמואל ׳ דייסוס.

ג, א הקדמת המחבר: שכל מחבר ספר א' צריך שימצאו בו ג' דברים: חכמה. ספרים. ישוב הדעת ... כונתי אינו לחבר אלא לתורן הלשון שינוי הלשון כפל

הלשון ... גם כונתי לתרץ, לדקדק בכל לשון שיבוא לידינו הב' קושיות הידועות בגמ' והם פשיט' ... חכיתי למעלה זאת מצד שכל מה שהיתי מעיין הייתי מלמד לכל ... אתחיל בביאור מעלת התורה שהוא סוף הפסוק ואחלק אותו בשלש עשרה פרקים בה"י כנגד שלש עשרה מידות שהתורה נדרשת בהם. ומה אבא לפר' ענין נאה מאד שיש לי על ענין מצות מילה...

פו, א — קלט, ב ספר בא גר — בקולפון: השנה השלישית לאדוננו הדו"י מארין גרימאני יר"ה. במצות דניאל זאניטי ובביתו.

על ספר זה ומחברו ראה מ' בניהו, היחסים שבין יהודי יוון ליהודי איטליה, עמ' 129-130.

ספר עשרים

ספר ויקהל משה. והם כה דרושים נחמדים כדמות סוג למינים אשר המציא ביופי שכלו ולבו לב טהור החכם הכולל כמהר"ר משה אלפלס נר"ו. הוגה במתון ע"י הח"ר שמואל ׳ן׳ דייסוס י"ץ, סדר והמלאכה היתה ביום כ"י תברכו לאדר שנת נש"א י' לבו לפ"ק בויניציא במצות דניאל זאניטי ובביתו. רא [10] מפתחות. אותיות רש"י. ב, א דברי שמואל ׳ן׳ דייסוס ... כי להיות הדברים הנאמרים בהקהיל קהילות בפרט בת"ת מעיר ואם שאלוניקי ידה קרא שמו ויקהל משה ובס"ד התחלנו אותו בסדר ויקהל משה ...

ספר אחד ועשרים

מחזור לכל השנה כמנהג ספרד. נדפס על-ידי דניאל זאניטי, שנת משי"ח-שנ"ח, בית הספרים R79 A 6362. נדפס על-פי מחזור שמ"ד. R° 57 A 1934 סדר מועדים וצומות. תחילתו:

בשבת קוד' לצום מכריז ש"צ יום התענית אחר שבירך למלך ולקהל חוץ מתשעה באב וצום כפור וצום פורים וסימניך אכ"ף. ואומר אחינו בית ישראל שמעו צום פלוני יהיה יום פלוני יהפך אותו הקדוש ברוך הוא לששון ולשמחה... על ידי דניאל זאניטי בכספו וזהו שנת משי"ח.

קלו דפים אותיות מרובעות מנוקדות קטנות. הדינים ברש"י זעירות. שער טבלאות מסודרות הפוך ונראה כשער מיוחד.

מעבר לשער: בראותינו מלאכת זה הסדור בכל יום ויום ברכתו מרובה מחבירו ורבו כמו רבו כל הדברי' באריכות כפי הצורך בכל השלימות האפשרי והוא כמו שולחן ערוך ומזומן למבין ולשאינו מבין, כי המבין לא יטרח להפך בסדור מראשו ועד סופו כדי למלאכת ספקן, ושאינו מבין אינו יודע מקומו איים. לכן הוכרח האריכות. ולהיות זה אמת אם יתובר כל הסדור בקשר אחד יהיה למשא כבד על כל איש ואיש כדי להוליכו לבית הכנסת ואולי בסבה זאת יתירשל כל איש להוליכו לבית התפלה ונמצא שלא יצא כוונת המדפיס מן הכח אל הפועל, וח"ו שיהיה כוונתו הלאות אנשים, כי כוונתו לשמים כדי לזכות את הרבים. ולזה גמר בלבו לב טהור לפזר עוד קצת מעות להדפיס פעם אחרת כל תפלת החול מראשה ועד סופה בצום עשרה בטבת ובסדר צום זה יהיה הכל בשלימות לבלתי ידח ממנו נדח ויהיה מתוקן לכל הצומות הבאים אחריו.

ועתה מחדש הוספנו לתקן על הראשונים ולהדפיס סדר המועדים לברם וסדר הארבעה צומות לבדם כדי שיהיו הספרי' קשורים כל חלק וחלק כפי הראוי לו שאינו מן הדין שיבואו בימי הצומות שהם ימי אבלות ועצבות בספרי' מזהבי' ולא בימי מועדי שמחה בספרים שיהיה בתוכם ספרי צומות וקניות בר מינן. לכן הקונה ידון למגיה ולמסדר לכף זכות ומה' יהיה משכורתו שלמה. והיה זה ביום מ"א למב"י שנת גאול"י בא"ה לפ"ק.

קידוש ליל פסח וההגדה (מא, א — מט, א); הדינים בלאדינו באותיות מרובעות כשל כל הספר. הפטרת תשעה באב באותיות רש"י זעירות קיט, ב — קכד, ב.

שנ"ח

ספר שנים ועשרים

מחזור ספרדים מימים נוראים. דניאל זאגניטי. 1598 [שנ"ח]
8°. קטלוג הספריה הבריטית עמ' 355. סי' 14 e 1972. R

ספר שלושה ועשרים

ספר תנא דבי אליהו. והם דברים עתיקים ומתוקים מדבש ונופת צופים ומשלים נאים המושכים את לבו של אדם ואגבן מונעים אותו מעשות כל רע ומישרים אותו אל עשות הטוב. נדפס בויניציאה במצות דניאל זאגניטי שנת י"שמח הר ציון לפ"ק.

סט דפוס, אותיות רש"י, שער זאניטי. יתן חן וכבוד להולכים לזכות את הרבים. איש חיל רב פעלים המפואר כה"ר יעקב יצ"ו בכמ"ר גרשון בק ז"ל, סגלת מלכי רבנו בבית והון נחלת אבותיו בבתי גואי גזי ספריו מחמדי, כי עד כה כענבי במדבר מצאנו שנים שלשה גרגרים מפורים מפניני אמרי מאמרי תנא דבי אליהו זה רבא וזוטא, בכלי הרוצים ובילקוט, אפס קצחו ראינו וכלו מחמדים כאשר הוא באמנה לא ראינו ולא שמענו בלתי היום, חרות על הלוחות בעט ברזל ועופרת. מה' תהי משכורתו שלמה אשר זכה וזכה ואתם גם אתם לרבות שלוחי מצוה העשים במלאכת הקדש תנו עז לאלהים.

הן רבים עתה עמי הארץ יכריעו עצמם ממעשה שמים להתעסק בחיי שעה והולכים ומתמעטים השורדים מצדיקי הרבים הרודים בעם וראוי לעשות להם סמוכות וסייג לתורה. ואפריין נמטייה נמי למר המגיה ה"ה הנעלה מהר"ר יעקב יצ"ו בכמ"ר יוזיפ"א שורזיני' כ"צ ז"ל איש קשטילאן אשר נדב רוחו לקרבם אל המלאכה הכינה וגם חקרה והוציא לאור תעלומות שלמיותיה. יראו ישרים וישמו כי מדרש כזה ותנא תונא ממדב"ר קדמת אמת מארץ צמח וצדק משמ"י יסקיף לטוב' עלינו להצילנו משואה ומפחד וברחמים גדולים יקבצנו אכ"ר.

בסוף הספר: ... האמנתי כי אדבר שלא נחקק בעט ברזל ועופרת תנא דבי אליהו זה ועין לא ראתה אותו בדפוס ... על כן משכתינו חס"ד מספ' ישן נושן נכתב ונחתם מיד כותבו בפרטו שנת ד' אלפים תתקמ"ו. ותהי האמת נעדרת מכמה תיבות ומלות מטושטשו' עד שבהתנהגי בכבודות החקירו' ודרישות עמי נועצתי ... זאת ועוד כי קטן שכלי מהכיל את העולה על רוח הבנת מאמרים רבים אשר אם יבא אליהם השכל בפתע פתאום יחשוב כי אולי משגה הוא ואפשר שאין בהם נפתל ועקש.

... והיו הדברים האלה כהיותן יהיו עד שיבא אליהו מלשלוח יד בפקדון אשר גבלו ראשונים ... עושי המלאכה בספרים רבים אצים לאמר כלה מעשיך כי בעוד שלשת ימים המלאכה תהיה דיינו ונשובה עד אחרי הנפסלת בלינה. על כן לא יקומו עלי במשפט לאמר כי המכשלה הזאת מכמה שגיאות לא אבין בדפוס יצאה מתחת ידי כי מאת רוב המהירות והתריצות היתה זאת ... נאם הקטון ודל שבדלים יעקב בכמ"ר יוזיפא שורזיני כה"ץ ז"ל איש קשטילאן.

נדפס לראשונה, וניצאה ש"י ועם פידוש, פראג של"ו [על ר' יעקב שורזיני, ראה מ' בניהו, הסכמה, עמ' 248].

ספר ארבעה ועשרים

אלה תולדות אדם גדול מרבן שמו החכם השלם הכולל כמהר"ר ברוך ן' ברוך יזי"א בכמה"ר משה תנצב"ה. הנה זה בא ובידו מנתה כלולה בשמן זך כתית

למאר' באור פנ"י מלך המלך שלמה בעטרה שעטרה, בנופך ספיר וכל אבן יקרה, תורה נביאים וכתובי', מסכת משכצות זהב במלואותם [שמות כח, יא] דברי חכמים וחדותם, גמרא והגדה עם נקודות משכיר' הכסף, דברי הפילוסופים התורנים והמה חכמים מחוכמים, הרב המורה והרלב"ג וזולתם, בהעתיק בקצת דבריהם לשונם בחצריהם ובטירותם. גם ביאור כונתם ולשון חכמים פלוסופי' יונים וישמעאלים איש על דגלו, ויפתח עליה שמות שתי צנטרות הזהב, ביאורים נאים מבארים דברי הספר החתום קהלת בן דוד יחדיו יהיו תמים עטרה לראש צדיק, ואשר נתן כתר מלכות בראשו בביאור כוונתי המסותרות עטרת תפארת ישראל האבן הראשה היתה לראש, זה שמו אשר יקראו לו קהלת יעקב מימינו אש דת אל דת. ומדד בשעלו כל הסברות הזרות מדברי הדמיון הכוזב בפרשה א' וסתרם והפילם בפרשה הנמשכת אחת לאחת למצא חשבון, והמה ב' מוכחים קהלת ובן דוד וחלק אותו לשרשים וענפים. ושם השני קרא קדש ישראל והעמידו על כנו אל הצד השמאלי, כלו אומר כבוד קדש לה' וחלקו לדרושים וסימנים והמה בכתובים.

ועלינו לשבח לחכם השלם כמה"ר משה אלפלס נר' אשר נתן לכו להגיה בכל מאמצי עיונו בדיוק נמרץ בתוספת טובה והתחלנו בשם האל את המלאכה מלאכת ה' ביום סוף ניסן שנת גאו"לי בא"ה לפ"ק. ויניציא במצות דניאל זאניטי ובביתו.

מעל השם ויניציאה סמל המדפוס ומימין דניאל ומשמאל הנביא.

2°. רכט דפוס, דף שלאחריו חלק כולו. [18] מפתחות.

הספר מחולק לשניים בטורים מקבילים: קהלת יעקב ומולו קדש ישראל. מגילת קהלת באותיות מרובעות מנוקדות.

מעבר לשער: שיר המהלל. כעבור כבור הספר על פני הח"ר יהודה אריה ממדינה נר"ו ... ולרומם ולנשא מחברו ... אשר בביאורו נראה אור שלהבת יוצא מגחלת חכמת שלמה במגלת קהלת ...

[שיר] תורה / אשר נתן / לעמו אל ובה.

מן ההקדמה: [ב, א] כה אמר הקטן ברוך' בן לא"א גביר וחכם כמה"ר משה ברוך תנצב"ה ... אשר תורתם ועומק חכמתם וצדקתם עומדת בעט ברזל ועופרת, כי מעלה הלוחית, לוח הדפוס, כאור בקר יזרח עלינו שמש צדקה ומרפא לנפשותינו בפירושים וביאורים נאי' ... ואנכי עפר ואפר ... נתתי אל לבי לדרוש ולתור בחכמת הספר הזה ... רואה דברי קהלת דברים מבהילים מגלים פנים בתורה שלא כהלכה, יען נמצאו בו דברי' מטים לצד מינות וכפירה לעובר עליה' בלי הסתכלות והבנה ... אשר הוצרכו חז"ל לפרשם דרך משל ... ולבי ראה כי הדברים יפרשו כפשוטן ... [ד, ג] הספר הזה נחלק לשני חלקים ... והחלק הראשון מהדמיון נקרא קהלת והחלק

השכל האמיתי נקרא בן דוד...

[ה, ג] ולפי זה קראתי שם פירוש זה קהלת יעקב לג' סבות. האחד שפירוש זה הוא רמז אל קהלת וקבוץ הסבות ...

ב' קראתי אותו קהלת יעקב שהוא קהלת הקבוץ של יעקב בני אברהם יצחק ויעקב לבלתי יפוצו על פני כל הארץ לצאת ח"ו מן האמונה השלם' ...
ג' לשם משפחת המחבר כי המשפח' שלנו מקדם קדמת מכוונה בית יעקב ויהיה פ"י שהמחברו הוא ממשפחת בית יעקב.

וחלקתי הספר הזה לשרשי' וכל שורש ושורש לענפים מסתעפי' ממנו, למען ימצא בו הקורא מנוח למצוא מבוקשו. ועוד נבא' בצד פירו' זה פירוש אחר אל הדרך שדרכו בו כל המפרשים ודבותינו, שהכל הם דברי השכל למען נוכל לכלול בו רבים ממאמרי חז"ל כפי דרכם כיד ה' הטובה עלינו. ונביא בתוכו פירוש בהמשך הפסוקים סובבים על שרשי דרושים וחקירות עליונים. וקראתי אותו קדש ישראל להיות כל דבריו קדש ואין בהם חול להיות כלם דברי השכל הישר עם אל. וחלקתי אותו לדושים וכל דרוש ודרוש לסימנים מסומנים מחוץ לדף' ...
אף שמצאתי קצת דברים מעטים או דומה להם במקצת ... לא חששתי למחוק דבר שכונתי לדעת זולתי ... שלא שמעתי ולא ראיתי דברי זולתי ...

ויזכני להדפיס אחר זה ספר משאלות ותשובות וביאור דברים קשים מהתוספות וסגיאנות ולשונות הרמב"ם העמוקים, להסכים דעתו הרחב' אל הגמרא שנראין כסותרין לכאורא, ולשונות מקצת מפרשי' אשר בדעותי היה להקדים הדפסתו לזה הספר, אבל להיות זה מן המוכן מתוקן מזמן אמרתי כל הקודם זכה. ועוד כי בכל יום ויום מתרבים המאורעות והשאלות בעיר הזאת, ולכן אמרתי להמתין עד בא קץ וזמן פרידתי מהארץ הזאת בע"ה, העיר המהוללה ויניציא"ה, ואז אקבץ כל נדחי ואשיבה ידי על כל הכתוב אצלי מימי הבחרות.

בדף האחרון הסכמת חכמי ויניציאה מט"ו באדר שנ"ט. (הנוסח השלם ראה בס' הסכמה ורשות, עמ' 249-250) על הספר ומתברר ראה מ' בניהו, היחסים, עמ' 189-193.

ספר חמשה ועשרים

[תמונות תחינות תפילות ספרד]. מחזור, דניאל זאנטי, שנ"ח. (864)
1972 C.I 8° (קטלוג עמ' 355)

ספר ששה ועשרים

סדר תפילות מנהג ספרדים. סידור. דניאל זאנטי, שנ"ח (866).

ספר שבעה ועשרים

לוח לשנת שנ"ט. דניאל זאנטי, שנ"ח. עלון, (852).
[L° 2494]

שנ"ט

ספר שמונה ועשרים

סדר תפלה קצרה אשר און ותקן לעצמו איש אלהים קדוש הלא הוא החכם
הכולל כמהר"ר ברוך ׳ן ברוך זי"א, והיא טובה להתפלל אותה בכל יום.
ובראות היקר ה"ר אברהם חבר טוב יצ"ו גדולה, והיותה מעט המחזיק את
המרוכב, גדבה רוחו להדפיס אותה כדי לזכות את הרבים. בוינציא בבית
דניאל זאנטי בשנת ששון ושמח"ה ימצא בה.

שער טבלאות כבספרי זאנטי הקטנים. אותיות מרובעות מלבד ההקדמה.
התפילה פותחת בפסוק: מי לא יראך מלך הגרים. [ירמיהו י, ז] על דרך כתר מלכות
לר' שלמה ׳ן גבירול, וענפי התפילה פונים אל הקבלה. ואכן שולב בה פרק מ'כתר
מלכות' (עמ' ב, 2) ואחריו אתה כוננת עולם מראש, מהאפס המוחלט.

מעבר לשער: תפלה זו יסדה האלהי החכם השלם כמהר"ר ברוך ׳ן ברוך יצ"ו על
שרשי מח... חכמת הקבלה האלהית אשר רמזות בה ה' ספיר' עליונים ותלתא
ראשין עלאין והוא נקוד על כל א' מהם שתי נקוד' וג' כפי הנחת הרב המורה
בתוארים ויביא בתוכו פרק אחד מהכתור מלכות שחבר הרב מהר"ר שלמה ׳ן גבירול
זלה"ה והיא תפלה מועילה מאד לאדם לאומרה בכל בקר בדרך קצרה וכולל בה
דברים נוראים מאד.

ואני הדל אברהם בכמר שלמה חיים חבר טוב בראותי יופי התפלה הזאת מועטת הכמות ורבה האכות נתתי אל לבי להדפיסה כדי לזכות בה את הרבים שיוכל כל אחד להביאה עמו בכל מקום אשר ילך שמה ולא יהיה לו למשא. ואשא אל שמים ידי ותפילתי לאל שוכן שמים בזכות זה יזכנו לראות באור פני מלך חיים ומלך עולם.

נדיר ביותר ונמצא בגני' הבודליאנה.

ספר תשעה ועשרים

ספר יחוס הצדיקים הנקברים בארץ ישראל ובירושלים תבנה ותכונן אמן. האכות הקדושים הם הם המרכבה, המלכים הנביאים התנאים והאמוראי' וגדולי גאוני עולם הנדמים למלאכים הקדושי', נד' מקומם וציון קבר כל א' ומאמרו הנא' בשמו, כדי שיזכ' העומד על ציונו לומר דבר הלכה בשמו ... נדפס שנית ונלוו אליו שתי בקשות נתנו להאמר על קברי הצדיקים שקולות וערבות להתחנן לדר ערבות פה ויניציאה לעת יקם ה' את דברו ויאמן במהרה בימינו אמן וכי"ר.

16° קד דפים. אותיות מרובעות.

קב, ב' בקשה טובה לאומרה בבית הקברות'. תחילתה: יפקוד אלהי הרוחות. בראשי הבתים יהודה ממודינא.

קג, א בקשה אחרת ישגי תוך אדמת עפר. בראשי הבתים הנ"ל. ועוד בקשה בדף קד, א.

בסוף הספר: נשלם הספר המעולה הזה נקרא השם יחוס הצדיקים והחסיד' שבארץ הקדושה והטהורה נקברים ... זכותם עם זכות התפלות והתחניות אשר אנחנו מתפללים יעזור לנו, ויזכנו לראות בישועת משיחנו, ולשוב בשמחה ובששון לארצנו, וימהר לגואלינו, ולראות בנחמת ירושלם ובבנין בית הבחירה בית מקדשנו ותפארתנו, ויקבץ נדחינו במהרה בימינו אמן.

פה ויניציאה תחת ממשלת אדוננו הדוכס מאר"ן גרימאני יום ד' י"ח לחדש כסלו שנת שני"ט לפ"ק ע"י צעיר המדפיסים נסים שושן, והוגה בעין רב בשם היקר ה"ר יוסף בר שמשון ממשפח' מימרק מק"ק קראקא יצ"ו אשר נכספה נפשו להלוך לארץ הצבי.

על יד דניאל זניטי בשנת בא"ו מאר"ץ חויל"ה [שנ"ט] לפ"ק.

16° קד דפים. אותיות מרובעות. השער עשוי כמחצית שער זאניטי.

א, ב: זה הספר הוא רב התועלת לכל בני עמנו. ושבח אני את המתים שכבר מתו, בצדקת' עומדים האכות ונביאים ומלכים צדיקים וחסידים אשר נכספו להקבר באדמת קדש בארץ ידידים. עוד היום עלינו כפר"ים עם נרדים [שיה"ש ד, יד] ולדעת קבריהם ומקומם, תועלת גדול מעולה ומרומם לא לבד ליושבים בארץ והולכים שם

לתומם כי גם לישראל שחזי חרץ לתמוך ימינם. להאמין כי לישירים היתה ותהיה הארץ ההיא למנה במות ובחיים, כי ארץ התחתונה מכוונת כנגד העליונה ועוד ירפא האלהים את חרבנה.

הספר הזה בפעם הראשונה לדפוס הביאו כמ"ר גרשון בכמ"ר אשר איש שקרמילא ז"ל, כי בא מארץ הצבי ושם ראה קברי אב מלך כהן ונביא. תנא אמורא גאון ורבי. לטוב יזכר וגם עתה היקר ה"ר יוסף ב"ר משה ממריק יצ"ו איש תם ולא משגיא אביון ונהור שגיא ידע כי לא נמצאו מהספרים האלה עוד רק מזער לא שגיא, ובדעותיו ללכת בארצות ה' להדפיסם שנית, צוה להביאם עמו ולתתם לכל אשר נפשו תאווה לבקר ולפקוד משכב הצדיקים להם תהלה נאווה. זכות יהיה לו כי עסק במצוה, ומצוה רבה כפולה ועצומה יעשה כל קונה מהמה, ולאין אוני' ירבה עצמה [ישעיהו מ, כט] האביון הלז, אדם להכל דמה, סומא ועני חשוב כמת בכפלים. ואלהים יתן שכרו ויראה בבנין ירוש' ובתחיית המתים אשר יקומו ויחיו והיו אשר לא היו. מזוקקת שבעתים ביום שני י"ב לחדש כסלו שנת ותתענג בדש"ן נפשכם לפ"ק תחת ממשלת השררה יר"ה. ה' ברחמי יזכנו לעשות ספרים הרבה אין קץ אוי"ר. נדפס בבית מטיאו זאניטי וקומינו פריזיניו פה וניציאה. ב, א הקדמה.

ספר שלושים

ספר משפטי שמואל. יריע אף יצריח [ישעיהו מב, יג] יודיע לבני האדם גבורות הרב הגדול כמהר"ר שמואל לבית קלעי ולה"ה ומשפטיו אשר עשה לעיני ישראל עמו וצאן מרעיתו, והנחה למדינות עשה בסקלו נתיב' חובות הלכבות, בלשונו שוני מהמפר[שים] והפוסקים, יעלו חסידים בכבוד ויתנשאו לעומתו.

ותהי ראשית המלאכה בר"ח ניסן בשנת ששון ושמח"ה [שנ"ט] ישיגו לפ"ק. פה וניציאה בבית דניאל זאניטי
2° קפא [2] דפים. אותיות רש"י מלבד הקולופון שמדי המגיה אברהם בן שבתי צלח.

השער מורכב משני שערים שמסוג זאניטי ובראשו: זה השער לה'. לוח טעיות גדול מאד (קפב, א — קפד, ב).

בסופו (קפג, ב): אמר אברהם בן לאדוני אבי החכם השלם כמהר"ר שבתי צלח ולה"ה מי בכם ירא ה' שוקד על דלתי הלמוד בספר התורה הזה, ענינו יחזו עפעפיו

1 נדפס לראשונה בשם ייחוס של הצדיקים, קושטא רע"ח-ר"פ לערך (יערי, קושטא 173; בילוידיר (קושטא) שנ"ג-שנ"ה לערך (יערי, שם, 229).

יבחנו [תהילים יא, ד] את לוח הטעיות הזה בטרם ישים אל העיון פניו, כי בוחן לבות הוא יודע כמה טורח ומצה נשאתי עד הגיעי אל שער שלמות הספר הזה, אעלים זכרם כי ברוב דברים לא יחדל פשע [משלי י, יט], ולבב המעיין יבין כי לא נטיתי ימין ושמאל מכל אשר מצאתי כתוב בספר ההעתק כתיבת יד הנכון נין ונכד הרב המחבר נר"ו. ואל באפו ויכחיני הקורא אם המצא ימצא איזה טעות באותיות מתחלפות לרוב ההדמות ביניהם, כגון ב"ת לכ"ף וכדומה, כי לא אפסו מסגרות החר"ש בהרגשת נחש הנחושת הכרוך בעקבותיהם, אפס כי היה קרוב לנמנע להפסיק כל זוהמתן מהם להיות אותיותיהם בהדפסה בלות ומטולאות. ואל המשכיל עיני תליות ידיני לכף זכות ומה' תהיה משכורתו שלימה.

ותשלם המלאכה יום ב"ך יברך ישראל לספירה בשנת והיה שמ"ך אברהם. יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם.
ב, א: פי המגיה.

... אל נא תעצום עיני הבחינה מראות נהרי נחלי שפעת יפעת תפארת חכמתו היורדת משמי מרומי גזרות פניניות בהלכות אל צופיות בפלפול והיות אביי ורבא בניות... נשבעתי ואקיימה כי כל אשר יותיר השבח על ההוצאה לתתו לזוג יתומות על פי ראשי עם קדש החכמים השלמים אשר בעיר ארטה יע"א... כי ביום אשר פקד ה' את אדמתי להסגיר בגושיה רוח חיים יוציאני ממסגר מבוכת הפכת פטר"ץ הישנה ... ויביאני אל עיר נאמנה היא עיר ארטה העדינה לא זכיתי להתענג מזיו כבוד הרב המחבר ז"ל כי כפשע עשר שנים בין ביאתי לעליית ענן כבודו מן הארץ אל רום שמי עליות ... אדוני חמי החכם השלם כמהר"ר גבריאל נר"ו בכמ"ר מנחם זלה"ה היוצק מים על ידי הרב המחבר זצ"ל כל ימיו ואף כי אחרי מותו הניח אליו ברכתו. ואף גם זרע קדש ברוכי ה' אחי ורעי מליצי גסי אלופי ומידעי יע"א וחתנו כריכא דכולה ביה הה"ר יהודה נר"ו בכמ"ר מתתיה ז"ל ...
נרפס ונדלח אברהם בכמה"ר שבתי צלח וצלה"ה

ב, ב: הקדמה.

אמר משה בן לא"א כמה"ר מתתיה בכמהר"ר שמואל לבית קלעי זצ"ל. כל ימי גדלתי בין החכמים ותאבתי למטעמותם ... ולא נשאתי את עיני לדרוף אחרי מותרי הגוף ותענוגיו כי אם בקשת דרישת שיעור ההכרחי לעמידת החי ... ונתחזקה תשוקתי לשאוב מים טהורים מן הברכה העליונה א"א ה"ה זקני הרב זצ"ל להפיץ מעינותיו החוצה ... ויען כי נתבקש בישיבה עליונה ... ולא הספיק לו הזמן לסדרו ולהגיהו כאשר החל לעשות. ויקם בנו אחריו צפירת תפארתו זצ"ל והתחיל להעתיק מכתיבת הרב הפסקים אשר נשארו ולסדרם ... ואקרב אל המלאכה אשר לא כדת ולקטתי את הפסקים אשר מצאתי זער שם וזער שם וסדרתיים כסדר אשר מצאתים להביאם אל הדפוס כשי לזכות בו את הרבים ...

ואיש אשר נגע ה' בלבו לעיין בספר הלז וימצא איזו שגיאה וטעות אל ישלח ידו אל משיח ה' כי אם בעב ענן שכלי ... אמרתי בלבי לעשות ציונים וסימנים במקצת תשובות ולהזכיר בהם פרטי הדינים הנמשכים מכל תשובה ותשובה להקל מעל המעיין טורח חפשו ...

הספר יצא בשנת תש"נ ע"י יד הרב נסים במהדורה ביבליופילית מפוארת עם תולדות המחבר, מבוא לספר וקורות קהילות יוון בזמנו.
ר' יהודה אריה ממודינה חיבר שיר ארוך בשבח הספר והמחבר. ריואן, סי' לה, עמ' 80-81.

שיר בשבח ספר משפטי שמואל ... בראות הצעיר יהודה אריה ממודינא את אלה המשפטים ... ותשובותיו הרמות ... פתח פיו בשירה בשבח הלל וזמרה
אם כל חכם לבב   תשובות דת
כתב מיום   הוליד אנש מאה
ונזכר בשיר לברכה אברהם צלח

ספר אחד ושלושים

ספר מהררי נמרים כולם נקבצו באו לך כללי הגמרא ממהר"ר עמנואל ספרדי זלה"ה וכללי הגמרא מהר"ר דוד ן' זמרא ז"ל וקו' מהר"ר שמואל אלבלנסי ז"ל וקו' מהר"ר ן' מוסא ז"ל, וביאור קצת סוגיות מהגמרא מהאשל הגדול הרמב"ן ומהר"ם מגורניש ז"ל וקצת חרדשי קמא מהר"ר אברהם די בוטון זלה"ה. פה ויניציאה שנת ושמח"ה [שנ"ט] לפ"ק בבית דניאל זאניטי.

[1] 6, ב [צ"ל א]. אותיות רש"י. סדר החיבורים בתוך הספר אינו כסדר הרשום בשער. אחרי יח שוב יז. נגמר בדף נו. מילה ראשונה בתוך מסגרת מקושטת. ב [ח] הקדמה. אמר הצעיר אברהם בן לאדוני אבי דון שלמה עקרה זלה"ה. הן אמת כי לראותי גודל מעלת תהלת זאת הפעולה הנפלאה התועלת הנמשך ממנה לכל בין לרבנים וכו' בין לתלמידים יע"א אם לתלמידים יע"א בהדפיס להם כללי הגמרא וק"ו מהררי נמרים גאוני עולם. כללי הגמרא מהרב רבי עמנואל זלה"ה ומהרב רבי דוד אבן זמרא זלה"ה וקו' מהרב רבי שמואל אלבלאנסי זלה"ה ומהרב אבן מוסא זלה"ה, אשר היו כמוסים וחתומים באוצרות מלכים מאן מלכי רבנן. ואם בתועלת הנמשך לרבנים נר"ו בהדפיס להם באורי קצת סוגיות מהגמרא ממסכת חגיגה וממציעא ומשבועות מהאשל הגדול הרמב"ן וממהר"ם מגורניש זצ"ל, ודבור א' מתוספות בפ"ק דמגלה ק"ה ממהר"י אבי רב זלה"ה וקצת חרדשי קמא מהחכם השלם סיני ועוקר הרים כמה"ר אברהם די בוטון זלה"ה.

ובראותי זה דור דורשי נר"ו רבו כמו רבו הם וחבוריהם והיות אב"י ורבא סגר עליהם המדבר כי בעונותינו שרבו נתמעטו הלככות. ואם לבן של ראשונים היה כפתחו של אולם אין אנו אפילו כמחט סדקית [עירובין נג ע"א] וכ"ש בתראי די בתראי. פוק חזי מה שאמרו בסנהדרין פ' ארבע מתו' [סח ע"א]: כשחלה רבי אליעזר נכנסו ר' עקיבא וחביריו לבקר כי אמר הרבה תורה למדתי והרבה תורה לימדתי. הרב' תורה לימדתי ולא חסרונני תלמידי — — —

עדי וסהדי במרומים הזמין איש אמונים תם וישר ירא אלהים נבון ונעלה כה"ר נסים שושן יצ"ו הוקם על המלאכה ערוכה בכל ושמורה מזוקקת שבעתים ... קבץ דברי אלה הגאונים יקרא שמו בישראל מהררי נמרים ... יז, א [צ"ל יח, א] להיות אמת כי לא נמצא אצלנו הגמרא לעשו' המורה מקום של הדפיס, לכן הדפסנו אותם כאשר נמצאו אצלנו.

שנ"ט-ש"ס

ספר שנים ושלולים

ספר לשון הזהב. והוא ביאור מאמרי רז"ל ממדר' תלים מהפלוסוף האלהי כמה"ר ידעיה הפניני ז"ל. וביאור קצת מזמורים ממהר"ר יוסף טיטצאק ז"ל ותוכחה אחת לה"ר משה ן' עזרא ז"ל. שנת ליהודים היתה אורה ושמח"ה [שנ"ט] לפ"ק פה ויניציאה בבית דניאל זאניטי.

פירוש הבדרשי אותיות רש"י בדפים א-יב; פירוש הרי"ט א-ט. ט, ב — י, ב: תוכחה להר"ם ן' עזרא.

הקדמה מעבר לשער: אמר הצעיר אברהם בן לאדוני אבי דון שלמה עקרה זלה"ה. אחרי אשר בעזר האלהי סיעני וחבני להדפיס ספר מהר"ר נמרים, ראיתי ונתחן אל לבי להדפיס ביאור קצת מאמרי רז"ל ממדרש תלים מהפלוסוף האלהי כמה"ר ידעיה הפניני ז"ל המכונה בדרשי בעל בחינת עולם, אשר הוא משובח ומפואר בפי כל יודעיו ומכיריו במתק דברו ונוע' אמריו, כל כונותיו במאמרי רז"ל ופשטיו במקרא' כלם ממתקי' ומחמדי' ובקשר אמיץ נקשרים. כלם נכוחים למבין ולישרים ובפי ישרים נקרא שמו לשון הזהב ולכן יקרא שם הספר הזה לשון הזהב אשר לכל בעל חן יערב ומרוב חבת נועם אמריו תמיד יאמר הב. ונוסף גם הוא פירוש קצת מזמורים ממהר"ר זלה"ה והם צוף דבש אמרי נועם. ואם הם מעט הכמות הם רבי האיכות. ותוכחה א' מה"ר משה ן' עזרא ז"ל. ואשאל העזר מהעוזר האמתי יתברך אשר בידו מחקרי ארץ עזרי מעם ה' עוש' שמי' וארץ.

ספר שלושה ושלולים

ספר פורת יוסף והוא ביאור ספר קהלת אשר און ותקן מופת הדור בוצינא דנהורא האשל הגדול כמהר"ר יוסף טיטצאק זלה"ה והם דברים עתיקים היוצאים מפי אריא דבי עילאה מתוקים מדבש ונופת צופים. הוגה ע"י החכם השל' כמהר"ר יצחק גרשון נר"ו. נדפס פה ויניציאה שנת ששון ושמח"ה [שנ"ט] לפ"ק. בבית דניאל זאניטי.

עח דפים. אותיות מרובעות. המילה הראשונה מקושטת וממוסגרת.

הקדמת המגיה (ב, א) של ר' יצחק גרשון: יש דרך ישר לפני איש למשוך לית חן מן האנשים בחכמת הדרש וההגדה ובפלפול ובעיון נמרץ לוקח נפשות חכם נאה דורש ונאה מקיים. לכן אמרתי גמרתי בלבי להראות כי לא יבצר מזמה ודעת כאנשים מרי חסיי אשר נגע האלהים בלבם בחכמות העיון וטחנו ברחים ודכו כמדוכה

[במדבר יא, ח] ההלכות עד אשר דק כי גם מזה לא הניחו ידיהם לעורר און בפשטים בדרושים ערכים על לומדיהם כדבש ונופת צופים. ועינינו הרואות המאור הגדול המאיר עינינו בזה החבור אשר לא תשבע עין כל בעלי שכל לעיין במקוים רמזיו אשר היה גנוז עד הנה בבית גנוי יורשי הרב הגדול המחבר מופת הדור והדרו כמוהר"ר יוסף טיטאצק זלה"ה עם חבורים אחרים אשר חבר הרב הנזכר, עד עת בא עתו להדפיסו על ידי החכם הכולל כמוהר"ר ברוך ן' ברוך גר"ו, דמגלגלין זכות על ידי זכאי, כי זה היום שמנה חדשים אשר התחיל להוציא לאור תעלומות חכמים בחבור ספר קהלת יעקב יחד עם ספר קדש ישראל גדול הכמות ורב האיכות. ובראותו הספר הלז שבא לו דרך אניה בלב ים שמח בלבו ואמר עם הספר גם אם זה לעומת זה עשה האלהים. וזה יעבור ראשונה. והשתדל בכל מאמצי כחו להוציא לאור קודם השלמת ספרו. והוגה בעיין רב על [ידין] החכם השלם בקי במלאכ' הדפוס וחכם על שכיות החכמה כמוהר"ר יצחק גרשון גר"ו לזאת ונחלה פני אבינו שבשמים יזכנו להדפיס שאר החבורים מהרב הנז' זלה"ה ויאירו נגד פני הנבונים ויעלו דברי המתפלל היום לפני ה'. צעיר המדפיסים זעיר בגוברין מתאוה להתאבק בעפר רגלי החכמים

נסים שושן

ב, ב: הקדמת ר' ברוך ן' ברוך: כה אמר ברוך ן' ברוך: ה' אלים אתה החלות להרא' את עבדך אות לטובה ... להתחיל ולהשלים ביאור הספר הנזכר על שני פנים והמה בכתובים. וגמרתי זה כמה להדפיסו והמלאכה רבה וגדולה כי זה לי שמונה חדשים אשר הוצאתי אותו אל הדפוס ועד הכריח לשליש או לרביע. ויהי היום והנה אך יצא יצא האור וזרח השמש בצהרים שמש ביופיו המאור הגדול לממשלת על כל שכיות החמדה האבן הראשה היתה לראש תהלה ותפארת ביאור ספר קהלת עטרת ראשנו אשר און ותקן הנשר הגדול בעל הכנפים מלא הנוצה עצה ודעות קדושי' הרב המופלא כמוהר"ר יוסף טיטצק זלה"ה אשר בא אלי דרך אניה מקוסט"נדינא יע"א. ויהי כפותחי אותו ותמלא הבית כלו אורה. האירו ברקיו תבל ואור שמש כי יהל ירח וזוכבים אספו נגהם הנם ככל המון הפירושים מבארי דברי הספר הזה אשר קדמוהו והבאים אחריו חפו כלימה כי לא ידעו מה ידברו ... ונחבאו אל הכלים כל החבורים והביאורים והפירושים כי לא יוכלו לעמוד ... ואני אנה אני בא, אמרתי כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך אקבל שכר על הפרישה.

ואולם חי אני כי לולי כי המלאכה היתה דיה את אשר כבר נעשה הייתי מונע עצמי ותשוב אחר ימיני מהדפיס כי מעלה הלוחות לוח הדפוס בבכי יעלה ומה אעשה ואבי שבשמים גור ונתאחר עד עתה עד כי כבר נגמר רובו ככולו כלו אומר כבוד הספ' הזה והדרו ומהללו ועל ראשו לעטרה הוא יעלה בתחלה. ואף גם זאת אילצני להשלים המלאכה לא הייתה כונתנו העקרית בחבורנו לבאר דברי קהלת לבד אבל לבאר

וללכן הדרושים העליונים והחקירות עולות בקנה דברי ספר קהלת וכיאור המאמרים העמוקים מדברי חז"ל ופסוקי תורה נביאים וכתובים איש על עבודתו ועל משאו. מי ימלל תהלות איש חמודות ורב תבונתו נוראות בצדק איש חיל רב פעלים אשר הרים דגל הרב החסיד זלה"ה הלא הוא בן אצילים בן מלכי קדם גביר ונבון כה"ר יוסף בן האדון הר' יהודה הכהן נר"ו בהלו נרו עלי ראשו של הרב... להשאיר לו שם בארץ. והיה כראותו כי כלה ונחרצה עשה ה' צבאות בזרעו של אותו צדיק וכל יוצאי חלציו הזכרים בעונות ספו תמו מן בלהות ולא נין לו ולא נכד בעמו.

ועתה כאשר נתבקש נושא משך הזרע הנבון וגבר ונעלה כה"ר יוסף טיטצאק זלה"ה בן בנו של הרב, חמיו של הגביר כה"ר יוסף הנזכר, נתן אל לבו להדפיס רובי תורתו אשר כתב והרביץ תורה בישראל, ומקצתם נמצאו וכאו לידי נושא בת נכדו שנפטר בקוצר שנים, ובכללם הספ' הזה הנכבד בפזור ממתנו והנוג לזכות בו את הרבי' להשאיר אחריו ברכה... אשר גנו במקום שאין היד שולטת בו ... וכה השביעני להשתדל בהדפסתו ... וצויתי להתבטל ממלאכתי כדי שיוכלו לעסוק במלאכה זו מלאכת שמים ... ואכנה שם הספר הזה פורת יוסף ... ואני צויתי למקודשי אלופי החכם השלם כמה"ר יצחק גרשון נר"ו ידון רוחו ישית ידו בהגהת הספר הזה כי ידעתי היה יהיה לפה לקדוש להצילו מכל טעות ושגיה העולה בדפוס, ואני תפלה לאל עליון השם נפשנו בחיים יוסיף ימים על ימי הנבון כה"ר יוסף הכהן הנז' ... ויזכהו להדפיס עוד ספר נמקי יוסף שחבר הרב הנזכר והוא שטה על מסכת יבמות אשר רבר עליה נפלאות כפי הנשמע. ויזכה לבנים עוסקים בתורה מורי הוראות בישראל ויראה בביאת משיחנו אמן.

עה, א: הערת החכם השלם מוהר"ר יצחק גרשון נר"ו. ויעתר יצחק לה' לנכח אשר היישיר ה' אליו ספר של הרב הגדול מוהררי"ט זלה"ה הנותן אמרי שפר בפירוש מגלת קהלת עמוקה עד מאד. שפר קדמי להחזיה כי בהיותי עוסק ומגיה טעיות הדפוס נפשי אותה להשתעשע בטוב דבריו ומאמ' קטני הכמות ורבי האיכו' .. גם ברו"ך יה' ה' מאל ברוך גדול דעה החכם הכולל אין גומרי"ן בו את ההלל החכם השלם ברו"ך הוא ומבורך בכל מערך הרב יוסף טוב עלם ... לעיין בהגהת הספר ... ואם אמנם שגיתי אתי תלין משוגתי לקוצר השגתי ולפוף האותיות אות בתוך אות וזה לך האות ולא על הרב ששכלו כפתחו של אולם ... ואודה בכל לבב שחנני כל להיות ראשון בס' הראשון לכל בית יוסף מזה בן מזה כן יזכני יעזרני לאחוז מזה וגם מזה אל יניח ידי משאר ספריו ומכלוליו.

אף הוא סידר מפתחות לספר.

נדפס בחלקו, מיץ תקב"ד.

ספר ארבעה ושלשים

סוד ישרים מהדורא שניה

סוד ישרים. אוצר כלי חמדה יבאו בו מאה סגולות מטמוני מסתרים. רפואות פלאות ודברי נוראות מעשי ה' כי נורא הוא אשר נתן בכח הטבע לתועלת המין האנושי וצחיית לעשות בעידן חדוה וגם שמחה. ועוד חמשים חידות נעימות יתנו לכל מעיין במ לחדר השכל. המגיד תבא עליו ברכה ואם לא יבין טעמן כי טוב בתחלת המחשבה יביט אל סוף המעשה הזה וימצא פירושן בסימניהן. הביאו לדפוס הצעיר אברהם בכמ"ר שלמה חיים ח"ט [חבר טוב]. שנת ושמחה לפק פה ויניציאה בבית דניאל זאניטי.

16° 24 דפים, [1] דף. מסגרת טבלאות. דפים א2-10ב מאה סגולות; דפים א11-13א 50 חידות; א13-14א פתרון החידות; 14ב 'הקדמת הסדר' חתום נסים שושן

א15-16ב סדר לימוד מהמקרא ומהמשנה; א17-24ב 'הצעות החידות'.
הקדמת הסדר: וכדי לחנוך לנערים הסדר הזה שמתיו פה להיות כי טבע הבחורים לדרוך אחרי הסגולות והחידות הכתובים בספר הזה ואגבן יראו הסדר הנפלא הזה ויעשו אותו ובוזה ימצאו מנוח לנפשו [לנפשם] המתאוה בדברים הרוחניים (14ב).
תיאור מפורט ראה לראון נימיר A Hitherto Undescribed of Leon de Modena's
"Sod Yescharim, JQR NS vol. 24, p. 49-50

במהדורת שנה"ה נוסף מאמצע השער, אחרי 'פירושן בסימניהן': 'יצא ה'כל ר'בא דרך ה'מלך אל ר'ואי יודעי השמש מ'מקום מ'ופלא ו'מכוסה ד'ברים י'שנים נ'מצאו א'צל חכמי קדם. הועתקו מספר גנוז ישן נושן ונתנו להכתב ולהדפיס אותן להיטיב לכל. ועוד הוספנו מקנאיתנו לבני ארץ ישראל ... סדר ערוך ומסודר על חילוק תורה נביאים וכתובים וששה סדרי משנה כפי ענין פרשת השבוע מראשית השנה ועד אחרית שנה.

קנו והודו. ועל ידו. יהי כל איש כמתנבא / וערכה תנו כי הוא. מחיר מועט וטוב הרבה.

הביאו לדפוס הצעיר אברהם בכמ"ר שלמה ח"ט יצ"ו בבית זואן דיגארה בשנת בשמח"ה לפ"ק [שנה"ה] 16°. יד דפים ועוד 1.
שם המחבר בראשי המילים: יצא הבל ובא והוא ר' יהודה אריה ממודינא.
תיאור מהדורת שנה"ה, הברמן, ס"ה 154.

מהדורה שלישית, וירונה ת"ו.

ספר חמשה ושלשים

ספר סדר היום. והוא פירוש נאה עד מאד על התפלות כלול מארבע סוגי החכמה וסימניך פרד"ס. חברו איש האלהים החכם השלם החסיד כמהר"ר משה ן' מכיר נרו ריש מתיבת' בעי"ן זי"תון מצפת ת"ב [תבנה במהרה] ואפריין נמטייה להחכם ה"ר לוי שמלאי נר"ו ולחתנו של הרב המחבר ה"ה היקר ונעל' כה"ר שלמה יצ"ו בכ"ר נחמיאש מור דוד ז"ל אשר הביאوه לדפוס לזכות בו לרבים זכות הרבים תלוי ברב ובהם.

הוגה בעיון נמרץ על יד החכם השלם כמהר"ר יצחק גרשון נר"ו פה ויניציאה בבית דניאל זאניטי.

קכ דפים. אותיות מרובעות מראש הספר ועד דף ק. מכאן ואילך באותיות רש"י. ב, א: הקדמת המחבר ... צריך כל אדם השלם בדעותיו להקריבו בעניניו ולשקול כל מעשיו במאזני צדק ... ויכלכל דבריו במשפט ולא יצא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן ... ומעת אשר קם בבקר ממטתו עד שכבו בערב על מטתו שיראה ויבין כיצד הוצאת זמנו שיהיה הכל בחפצי שמים ... ועל זה ראיתי אני משה בן יהודה ממשפחת המכירי לתקן ספר זה וקראתיו סדר היום מפני שדברתי בו על הסדר שיעשה האדם בימיו ובלילותיו בשבתות ובמועדים סדר כל השנה ...

ק, ב: והיתה השלמתו פה ויניציאה בי"א מנחם שנת ששון ושמח"ה ימצא בה לפ"ק

קא, א — קז, ב באותיות רש"י: פירוש משנת בן חמש שנים.

קח, א — קכ, א ביאור ספר קהלת בקצרה

קכ, א: ותהי השלמת הספר הנורא הזה דברים נוראים היוצאים מפי אריה דבי עילאה בטו"ב מנחם שנת ששון ושמח"ה ימצא בה בגלך ולאע"י בילא"ו [ברוך נותן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה. ברוך ה' לעולם אמן ואמן].

ספר חמשה ושלשים

מהדורא שניה. שס"ה

ספר סדר היום והוא פירוש נאה עד מאד על התפלות כלול מארבע סוגי החכמה, הם פשט רמז דרש סוד וסימניך פרד"ס. ובסוף הספר פי' נחמד למרא' וטוב על משנת בן חמש שנים למקרא [אבות ה, כא] ופירוש על מגלת קהלת. חברו איש האלהים החכם השלם החסיד כמהר"ר משה ן' מכיר נר"ו ריש מתיבתא בעי"ן זיתון מצפת ת"ב [תבנה במהרה].

הביאו שנית אל הדפוס היקר ונעלה כה"ר שלמה מור דוד. הכינו חתן הרב המחבר י"ץ והגיהו החכם השלם כמוהר"ר יצחק גרשון נר"ו ונדפס ע"י זואן דגארא ובביתו. תשרי שס"ה לפ"ק בויניציאה.

מעבר לשער: אמר הזיפרוני. שאו ידיכם קדש וברכו את ה' אשר העיר את רוח המפואר כה"ר שלמה יצ"ו בכה"ר נחמיאש מור דוד ז"ל, חתן המלך הקדוש הרב המחבר יזי"א [יראה זרע יאריך ימים] להחזיק בגופו ובממונו לזכות את הרבים ולהדפיס שנית הספר הנחמד הזה, יען כי בהדפסה הראשונה עלה כלו קמשונים לסבת ההעתק כתוב יד שלא ידעו האומנים מה הוא.

ואנכי הצעיר בראותי את טוב לבבו אחזתי בקולמוסי והארתי חשכת הדינים וכונות התפלות וכל המצטרך למען יצא מתחת ידינו מלאכה שלמה בלי חסרון, בשיתי שומי בכל עמוד ועמוד הנמצא בו, ובהפרידי כל הדינים והכונות והמאמרי, ולהציב לו ציונים במפתחות למען ירוץ כל קורא בו וימצא מבוקשו כהרף עין. ואפריין נמטייה להחכם השלם כמוהר"ר יצחק גרשון נר"ו הנמצא ראשון לכל דבר שבקדוש לשום עינו על כל אשר פעלתי ועשיתי ולהגיהו על נכון כיד ה' הטוב עליי. העתירו אל ה' יתן לנו עז ותעצומות להדפיס ספרים הרבה כאשר עם לבבנו ובא לציון גואל אכ"ר.

דברי חתימה: ותשלם כל המלאכה ערוכה ומזוקקת שבעתים ככל כח האפשר היום יום ג' ר"ח כסלו שס"ה לפ"ק פרשת והיית לקהל עמים [תולדות, כח, ג].

נדפס פעמים רבות ויצאו כעשרים מהדורות. זו שאחרי שס"ה סלאוטה תקס"ב וכלם מדפוס אשכנז.

ספר ששה ושלשים

ספר תפארת ישראל. כשמו כן הוא שמדבר נפלאות תמים דעים מתורתנו הקדושה, כמו שהיא עטרת תפארת לעם אשר בחר לו לנחלה דברים נפלאים עתיקים מכבשוננו של עולם. יוצאים מפי ארי"ה דבי עילאי איש קדוש ונורא אין על עפר כמוהו כמלאך אלהים צבאות הוא הגאון המופלא מופת הדור עמוד הימיני בוצינא קדישא ריש מתיבתא כמהר"ר יודא ליווא נר"ו בכמ"ר בצלאל ז"ל אשר חביון עוזו ואור תורתו בקהל קדוש פרא"ג במדינת פיה"ם. נדפס על יד הנעלה כמ"ר יעקב יצ"ו בכמ"ר גרשון ב"ק ז"ל והוגה ע"י האלוף הר"ר יעקב שורזינ"ה כהן איש קשטילאץ יצ"ו פה ויניציאה על יד דניאל זאניטי. סה דפים. אותיות מרובעות. מעל שם הספר כתר; השער זאניטי הגדול, בימין ובשמאל משה ואהרן; המילה הראשונה במסגרת המצויה;

סד, ב: ותהי השלמתו ביום ב' עשירי לחדש ניסן שנת השנ"ט ליצירה ...
 בסוף הספר דף מיוחד: זה שייך בדף מט עמוד ד' שיטה כ"ח שנשמט משם.
 בסופו: ומכאן תחזור אל המקום שצינתי לך הזכרון המתחיל אמנם.
 נדפס פראג שנ"ג, ושאוחריו זו שלנו סלאוויטא תקנ"ג.
 על המור"ל והמניה ראה ביהוד, הסכמה, עמ' 248 וצילום בעמ' 32.

ספר שבעה ושלושים

חבור המעשיות והמדרשות וההגדות. נדפסו לחלוקת הנדיב כמ"ר יהושע
 בכמ"ר דוד ז"ל מבורגו המכונה כמ"ר וולק דיל בורגו יצ"ו והוגה על ידו
 בעיון נמרץ בראש חדש אדר הנהדר שנת ליהודים היתה אורה ושמח"ה פה
 ויניציאה בבית דניאל זאניטי.

32° [38] דפים. אותיות מרובעות; שער מסגרת מרובעת עשויה מטבלאות
 זאניטי; מילים ראשונות מעוטרות במסגרות מקושטות.

נכללו בו 'מעשים על עשרת הדברות נאים ויפים ונחמדים מאד'.
 על הנוסח ראה ש' אברמסון, רב נסים גאון, ירושלים תשכ"ה, ספר ה, עמ' 361-502
 נדפס בוירונה ת"ז

ש"ס

ספר שמונה ושלושים

ספר תשובות ופירוש סוגיות ומשניות עמוקות ושמועות חמורות להלכה
 ולמעשה כפי צורך השואל השואל שאליו נזקקים ברוך ה' יום יום.

מע

הביאו אל הדפוס האלוף כמהר"ר יצחק בכ"ר מרדכי זצ"ל איש פולו"ניא והוגה
 בעיון נמרץ על יד החכם השלם כמוהר"ר יצחק גרשון נר"ו בבית דניאל זני"טי
 קמג דפים. אותיות מרובעות, קל תשובות

ב, א: הקדמת המדפיס: אמר יצחק בר מרדכי ז"ל איש פולניא. מנעורי גרסה נפשי
 לתאבה על משמרת הקדש לקרבה ומאז ומיום עמדי על דעתי בין ברכי החכמים

ישבתי ולא התמהמהתי להתאבק בעפר רגליהם ולשתות בצמא את דבריהם. הלא המה הגבורי אשר מעולם לבם רחב כפתחו של אולם חכמי הקהלות הקדושות אשר במלכות פולני"א, האוכלים למעדני בשרא שמינא אפתורא דדהבא וכולהו תנווי ידיהו בהוויות דאביי ורבא ובשקלא וטריא דרבני צרפת ואשכנז אשר מימיהם אנו שותים. ואם המלאכה ארוכה מארץ מדה ולא חסרתי מרבתי אפילו כציפור המלקק מן הים. אמרתי ברוך חנון לאדם דעת.

ועודני באבי רעיוני על משכבי סליקו ואמרתי אל לבי מה לך נרדם, כבר עברת ימי הילדות וכשל כח רתיחת הבחרות והגיעו ימי עמידה ימים אשר תאמר עת לעשות לה' לעמוד על סתרי תורה מצפוניה וסודותיה, הוי גולה למקום תורה עד אשר תמצא מנוח אשר ייטב לך. טוב אשר תאחז בזה וגם מזה אל תנח ידיך. ותשאני רוח ה' בגלילות איטלייא ואשמעה אחד קדוש מדבר וחיילים מגבר במשנה וגמרא שמעתא וסברא, לו בכל חכמה עשר ידות ובחכמת הקבלה מדבר נכבדות לא יערכם זהב וזכויות ראמות וגביש אוצר כל כלי חמדה הלא הוא הרב המקובל האלהי מרנא ורבנא מנחם עזריה נר"ו, והוא מן המשפחות המיוחסות שבישראל הם השרים והסגנים בני פאנו צור ישראל יברכם. ארזים לא עממהו, כל עצי עדן אשר בגן אלהים לא דמו אליו ביפיו, שמו הולך למרחקים לשם ולתהלה. אני קרתי ושתיתי מימי מעינותיו ימים וחדשים וחכמתו היא סמכתי ואחזה אנכי אשית לבי באחד מחבוריו מלא שיטות ותשובות ערוכות ושמורות ועל אדני המשנה והשנון והרב האלפסי בעל הלכות סדורות. קיים בעצמו הס ואחר כך כתת עמד על דברי הראשונים והאחרונים ובנפת שכלו הוציא את הקמח וקלט את הסולת.

וזאת ועוד אחרת זכינו על ידו לפירוש הרב האלפס זצ"ל על שלש הלכות חמורות במסכת כתובות שיער בספרו הגדול להרחיב בהן בדבור. ועכשו אור הדפוס נגה עליהן תהלה לאל חי עם הגהות שהוסיף בהן מאירות עינים. ויש בספר הזה גם כן תשובות מראשי עם קדש יחידי סגולה שנים ג' גרגרים נחמדים מזהב ומפז שמותיהם אנו יודעים שכל אחד חתום בשולי היריעה שלו ועוד כהנה וכהנה יזכנו ה' לראות מבנו הגדול נר"ו. ועל טוב יזכר שמו כי הוא יניק וחכים א"ב ר"ן גמיר וסביר ודחיל חטאין.

ומה עצמו ראשי אלפי ישראל גסיו של הרב המחבר נר"ו גוברין גברי חיל אשר אם באתי לספר בשבחם תכל היריעה כי מגדולי ישראל המה העמודים שלשה אשר ארצות האיטליי"א נשענות עליהם כל הבא דרך אולם שער פתחיה יצא יצוא ומברך אשרי העם שככה לו עונותנים חכמים ג"ח. שלשה המה מטיבי צעד הראשון עצום ורב החכם השלם מוהר"ר חזקיה נר"ו מחזיק בתורתו ובממונו ידיים רפות. אמצעי שלם [ראה מגילה כא ע"ב] איש חיל רב פעלים הנדיב והשר וורדימס שמשון נר"ו עושה צדקות בכל עת ובכל שעות היום לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו. שליש

על כלו, איש משכיל שיר ידידות כמ"ר דוד חננאל נר"ו, כל רואהו יאמר יברכהו האל כי מברכותיו יבורכו כל זרע ישראל. ובדידי, ידי כולהו יקירי שפירי כלילי ראש, בני המאור הגדול מוהר"ר יצחק פוא"ה ז"ל המה עזרני סמכוני בכספם וזהבם להוציא לאור הספר הנזכר. גם ה' ישלם להם שכרם ויהיו נטיעותיהם כמוהם וברכת הדיוט כמוני תתקבל לפני אל עליון להעמידם עליון ברום חביון ועיני כל ישראל רואים ועיני אני אחיהם הקטן אנס"ו [אמן נצח סלה ועד].

על כן אמרתי אודה את ה' שהחייני והגיעני עד כה להטפל במצוה רבה כזו לזכות את הרבים להוציא לאור ספר תשובות נותן אמרי שפר קטן הכמות ורב האיכות בו וזהירו המעיינים המשכילים כזוהר הרקיע. יכירו וידעו כי ראוי החכם המחבר לברך עליו ברוך שחלק מחכמתו ליריאו. ועוד לו להדפיס אחר זה פלח רמון, מזון לכולא ביה וזיהיון בחכמה והצדק. ולכן נערת חצני ואל בית הדפוס הביאותיהו ועל טוב יזכ' שמי בפי החכמי ותלמידיהם כי לזכותי נתכונתי, ה' יחזק במעוזי להיות ממעדיקי הרבים כככים לעולם ועד.

קמ, ב: אמר המדפיס יצחק ברוך ה' הנותן ליעף כח אשר עזרני לגמור המלאכה מלאכת הקודש החבור שחבר מורי ורבי החכם השלם מנחם עזריה יצ"ו מפא"נו וגם ברוך יהיה בנו הגדול החכם מוהר"ר יצחק יצ"ו אשר דבר גם כן בחבור אביו נכבדות. ה' יאריך ימיהם ויגדיל כסאם אמן.

מהדורה שנייה דיהרגפורט תקמ"ח.

ספר תשעה ושלשים

מהדורא בתרא מספר פלח הרמון חלק ראשון. דובב שפתי ישני' והוא קצור טוב ערב ומועיל עם תוספת ביאור אל חלק האצילות מספר פרד"ס רמונ"ים שחבר החכם האלהי מוהר"ר משה קורדווי"ר זצ"ל באור המחכים של ארץ ישראל [בכא בתרא קנח ע"ב] תרוחם במהרה בימינו.

מע

16° פ דפים. אותיות רש"י זעירות. שער טבלאות.

הוגה בעיון נמרץ על יד החכם השלם כמהר"ר עזרא מפאנו נר"ו. נדפס פה ויניציאה הבריה שנת ואשמח"ה לפ"ק וביום מ"ח למב"י [למנין בני ישראל, כלומר לספירת העומר] בבית דניאל זאניטי.

מעבר לשער שיר בשבת הספר: פרדס קטן קדש נטע.

ב, א: הקדמת המחבר — פתיחה.

אמ"ע [אמר מנחם עזריה] שפר פתגמא באפאי לפרסם המהדורא בתרא מהספר הזה ולזכות בו את הרבים כי הא דתני' אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני ואם לא עכשו אימתי. וכל שכן שהוסיף בי אהבה וחבה אל ההסכמה הזאת שככה השביעני ידידי האלוף ה"ר יצחק בר מרדכי איש פולני"א, הוא התלמיד הותיק דורש טוב לעמו גבור במלחמתה של תורה ובדברי התוספות על כל בני גילו עשר ידות. ומה גם עתה גזר על עצמו גלות שלמה ונעשה אכזרי על אשתו ובניו לאהבת החכמ' הזאת ובא מקצה הארץ ירכתי צפון לשמוע את דבר ה' ואחרי שאמר ונעשה רצונו לא היה דבר חכמה אשר לא הראיתיו בלמודי, הנה הוא הפציר בי מאד על זה לעשות נחת רוח אל החכמים האדירים רבני אשכנז יחזק ה' במעוזם שלום יעשה להם [על דרך ישעיהו כז, ה] כי כפי עומק חכמתם במשנה וגמרא ופלאי פלפולם וחרפותם בשקול הדעת וסברא כן ירבה חשקם ושכיית חמדתם וכן יפרצו מאויי חסידותם לעשות כוונתם למלאכת שמים הלזו בכל לבבם ובכל נפשם.

ועוד חוששני לי מחטאת אם יקדמי אחר להדפיס שלא ברשות מה שנתגלה ונתפור מן המהדור' קמא מהספ' הזה בשעה שהיו מכנסים חברים מקשיבים לקולי שלמי' וכן רבים בימי חרפי בויניציא"ה עיר גדולה של חכמים וסופרים שהם הרהיבוני ובמקום גדולתם הפליגו התמידו ענותנותם לעיני כל ישראל כי ראשי' זקניהם נקבצו באו לי לשמוע בלמודים הנחמדים האלה ושמו פניהם עלי לקרא באזניהם שמועה אחת בכל יום מספר פרס רמונים בדרך קצרה ובשפה ברורה שימה בפיהם כמלח ותבלין כי היכי דלא תהוי כהלכתא בלא טעמא. ומרגלא בפומיהו ודהנהו רבנן קשישי ריח ניחוח לה' אשה לחזקני ולאמצני במוסר הנביא אל תאמר נער אנכי ואחריהם כל ראשי המדינות האלה בארצות מגורי בימים ההם ובעת ההיא כלוה ילפי מתקנתא איש לא נעדר תהלה לאל ומלאה הארץ דעה את ה'.

אני צייר וסמנים מצאתי אני הייתי יושב ודורש ותורתו שלמשה הוא בעל הספ"ר הוא החכם הידוע די שפר קדמי להחזיה שהגדיל תורה הפליא תושיה בפירושו על הזהר והתקונים רציא מהימנא ואידרות ספרא דצניעותא סבא וינוקא וקונדרסין הרבה ממה שלא נדפס מהזהר מכללם שיר השירים ואיכה וכן פירוש ספר יצירה ופירוש התפלות של כל השנה. כל אלה חברו להקרא בשם אור יקר אשר פי המחבר יקבנו פעמים רבות בפרס רמוני' ובמקומות רבים זולתו מלבד חבור גדול ומפואר של דרשות לדרך הפשט היוצא מאמתה של תורה הן הנה היו לבני ישראל שומעיהן ערבו' להוגיהן חביבות להיותן עמוקות ונעימות ממותק' ורמות, שהיה מקהיל בהן קהלות גדולות בקולו קול עז קול הדור קול משובח על אדמת הקדש במהרה תרוחם וגדול כבודו בפירוש התורה מחודש ועמוק ורחב ידיים על דרך האמת. ואחרון חביב זה ספר אלימה ובאלים שתים עשר עינות מים ושבעים חמרים [במדבר לג, ט].

כארוזים נטע ה' נחלים כנחלים נטיו, וכבר הייתי מסתכל שאין הפרדס אלא פחות הרבה מאחד משלשים חלקים בחבורים הללו. ועל כל אלה נוספות ומהדורות וקונדרסים ספרים גדולים וקטנים ספרים הרבה אין קץ.

ויותר שהיה חכם גדול כגמרא עוד ישב בישיבה כל ימיו לחדד את התלמידים שתילי זתים. והיה גם כן קבוצ להוראה ולשפוט צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו. ורבו מובהק מוהר"י קארו ז"ל רבן של כל בני גולה אחים בהספדיה על קברו וכה אמר: כאן נגנז ארון התורה. תא חזי מאן גברא רבא דאסהיד עליה הוא האר"י זצ"ל שראה תרי עמודי דנורא מלויים אותו לפני המטה ביומא דהלוליה. אשרי אדם מצא חכמה ואדם הפיק תבונה [משלי ג, יג]. זכות מורי הה"ר עזרא נר"ו איש מנטובה וצדקתו לעולם תעמוד שהכניסני מנעורי לחצר גנת ביתן החכמה החביבה הזאת וכברשותו עשיתי. ונפש החכם המחבר תעלוז עם חסידים בכבוד תרנן על משכבו בשלום כי כאשר הגיע לאזניו חשקי הנמרץ לאחתו בחכמה שלח לי ספר הפרדס על ידי אחד מתלמידיו שמשתי ושמחתי בו ומשם נפקחו עיני לתור לי מנוחה בשאר חבורי אחרי שהוא נתבקש בישיב' של מעלה. ואני זאת מלאכתי מלאכת שמים הלא מצער היא מגלה מגלה נתתיה אל החברים המזומנים היושבים לפני זקנים עם נערים, גדיים נעשו תישים [ברכות סג ע"א] מדי דברי במ יום יום. על כן באו הדברים ראשונה בלתי מבוררים כל הצורך. ואף גם זאת בימים ההם הוספתי שנית ידי וכפלתי לישרים תרשיה וטעם כעקר בכלל הספר ונהרו אליו החברים כלם.

בעת ההיא יצאה ההסכמה לסדר את המלאכה באופן זה: ראיתי ספר הפרדס כי בעשרים ושנים שערים ראשונים שלו היו הדברים מפורשים בעולם האצילות ואני עשיתי להו חלק בפני עצמו כי הוא זה ואחרי כן שמח לבי כי כיוונתי לדעת המחבר גם הוא ואשתבח בו אשר כן עשה בהקדמות הקצרות שלו שנדפסו כבר ע"י בנו כאח יקיר לי יניק וחכים ודברים הרבה שלא נתפרשו שם כמספיק יבא באורם בספר הזה אל נכון בס"ד.

והשער הכ"ג מהפרדס הוא בערכי הכינויים והמלאכה מרובה ועמוקה בחלק ההוא ים גדול ורחב ידיים בלי ספק. וגם אני בימים הראשוני' ההם הרחבתי בו הדרושי' עם קצור' המאמ' כיד ה' הטוב' עלי ועם פירוש הרבה פסוקים מן התורה נביאים וכתובים ומאמרי רז"ל מן המשנה והגמרא והמדרשים אשר יש בהם טעם לשבח בחכמה התמימה הזאת, והחלק השני ההוא קראתיו שפת אמת הלא הוא כמוס עמדי אולי יחנן ה' ואזכה לעשות בו מהדורא רבא כאשר עם לבבי אחרי שאשית לבי למה שהחכם ע"ה העמיק הרחיב בו המאמר גם הוא בספר אלימה בשני מעינות ממנו פנימי ותיצון ולאסוף בעמיר גורנה כל המתיחס אל המלאכה הזאת משאר חבורי מים שאין להם סוף עם ההשקפה הראויה במה ששויתי לנגדי במהדורא בתרא מספר זה זכור ואזכרנו עוד יראו ישרים וישמחו.

ומן השער הכ"ד עד סוף הספר דרושים נפרדים הם, עדיין לא הוצאתי מחשבתי

בהם מן הכח אל הפועל זולתי בשער הנשמה שהוא אחד משערי הפרדס. והאל ית' ברחמיו וברוב חסדיו זכה אותי להגדיל בו תורת אמת ולהאדיר הדרוש כפי כחי, ואם מך הוא מערך הנושא כי רב ועצום מאד וכבר אמרה תורה על נפש המסכן כי תקריב מנח' יכוין לבו לשמ' ותהי למנוח'.

אך זה היום שקייתי להוציא לאור תחלה החלק הראשון הזה מספר פלח הרמון אחרי שיצא עכשו מתחת ידי מנופה בהרבה יותר משלש עשרה נפה שכן ראוי להיות חוזר על כל דברי תורה פרטיהם ודקדוקיהם בחכמה בתבונה ובדעת ועל כלם במורא שמים קודם שיודפסו. ונזהרתי בו שלא לעבור עוד בבל תאחר, כי ידעתי ישראל קדושים הם וכלם חפצים וחושקים מאד בחכמה הזאת, וההעתקות כמות שהן הולכות ומתפשטות בעולם ויקרא בהן שמי ושם הספר. אמרתי רוח ה' ישאהו על אשר לא אדע בהיותו מאז מסור לרבים ונתברר לי שכבר הגיע מעבר לים ובאיים הרחוקים ומשם חזרו לנו ההעתקות ממנו ומיד ליד לא ינקה משגיאות הכותב וטעיר הקולמוס ומי יחוש חוץ ממני, אולי יצא מבית הדפוס בלתי מוגה כמו שאירע לפרדס עצמו. מוטב אזכה במצוה נאוה תהלה ערוכה בכל ושמורה כי כל ישעי וכל חפץ להשכיל להיטיב ולהועיל לכל חושק בחכמה ואתנהו שלוחים לכל עדת ישראל. ומה גם עתה הוספתי באור נחמד על ביאורו וקצור רב על קצורו לא נשאר בהעתק האחרון הזה רק מה שימצא ברכה בו מחדש עולה על שלחן מלכ' ומאן גינהו רבנן. כי אחרי שנדפס פרדס יהיה האריכות בספר הזה כפל הדברים בלי תועלת. והנה שמתי עיני עליו באזון וחקור ותקון למען אשר ינעם לנפש כל קורא. יערב עליו שיחי ועל כל כת וכת מכתות המשכילים אשפוך את רוחי למצא חפץ ודבר דבר לא לזרות ולא להבר ואיש נכבד ילבב בדרישה ובפרישה כמאן דהוה דריש אתין ופירש ממקצתן כי הכל לשם שמים מותר ומשובח.

ומעיד אני עלי שמים וארץ כי גם אחרי שזכיתי לטעום מעט מזער בקצה המטה שירי שירים מרדיית הדבש מפיהם ומפי כתבם של גורי האר"י זצ"ל מקונדרסים רבים ונכבדים ששגרו לי מגדוליהם וחשוביהם אשר בארץ הקדושה במהרה תרוחם. לא גבה לבי ולא רמו עיני להרהר על החכם ז"ל ועל דבריו כאשר לקחה אזני שמץ מרבים מעמי הארץ המתחכמים ולא מחכמה כי זה וזה לא נתקיים בידם. והמה מתפרצים ומתכסים בשמלתי ויחפאו עלי דברים אשר לא כן. ידע כל שער עמי שכל ימי הייתי מחבב דבריו בקהל רב בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ובאמת רב מובהק הוא לי מתוך ספריו תהלה לאל, וחייב אני לו מורא וכבוד בשני עולמות ככל שאר התלמידים שצדקו ממני וזכו לעמוד ולשמש לפניו. אשריו שהיה עמלו בתורה כל שנותיו ועשה נחת רוח ליוצרו לילו' כימים תמיד. מחלקו יהא חלקי והמואס בו ובחכמתו ימאסהו אלקי כי משה אמת ותורתו אמת לפי פשוטן של דברי הזהר והגאונים עליהם השלום לא היתה קריאה בספריהם אשר שגבה ממנו.

ומי המואס בדברי הקמחי לפי פשוטן של מקראות עתיד ליתן את הדין, כי הוא פתח שערי ההבנה אל הפשט אשר לא יכזב אעפ"י שיש בהן נסתר, כן הדבר הזה כי פתח לנו החכם ע"ה שערים המצויינים בחכמת האמת ומתוכם יוכל כל ירא ה' וחרד על דברו ליכנס לטרקלין בשמוש חכמים לשמוע בלמודים פה אל פה לא זולת דבבציר מהכי ודאי לא סגי כוליה האי ועדיין אפשר. כי לולי ה' צבאות העיר את מורי הדר ישראל גר"ו אשר בא מארץ מרחק וקבע מדרשות בכל הארצות האל בסוד ישרים ועדה לא זכינו לתורה. וזה סימן יפה בלמודו שכל החברים אחרי נסעו קיימו בעצמם בחשק נמרץ כי טוב סחרה מסחר כסף [משלי ג, יד] ושלחו אלה לאלה מהנהו מלי מעלייתא ששמעו מפיו ונמצא שם שמים מתכבד ומתרבה על ידם.

ואמנם כי גבהו דרכי הפרדס מן הקמחי כן גבהו דרכי האר"י ז"ל מדרכי הספר הזה, ואל תתמהו כי גם בספר אלימה לחכם ע"ה גם בלמודי האר"י ז"ל יש לכל אחד מהם שטות עמוקות זו מזו עד להפליא וכל ערכך יהיה בשקל הקדש מעין האמור במסכת חגיגה בפרקיהן של חזית הקדש אשר במרכבה שכל הגבוה מחברו הוא כנגד כל מה שתחתיו. וכשם שהוא אסור ונמנע לצרף ולערבב פשטי הקמחי עם הפרדס אלא טוב אשר נאחזו בזה וגם מזה אל תנח ידנו, האי כי ארחיה והאי כי ארחיה, כך אסור ונמנע לצרף ולערבב חכמת האר"י ז"ל לא מנה ולא מקצתה עם הספר הזה וכל דכוותיה ועל דבר זה נכרת ברית ולעולם קושטא קאי קורא אני על החכם ע"ה המקרה הזה תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו [מלאכי ב, ו] כי הוא דרש כל ימיו בעולם הבלימה ששנינו בספר יצירה ובכל פרטי העיוני שהורשינו להתבונן באותו עולם יצדק מאד ליכנס בהם מדרך הבחינות המורגלות הרבה בפרדס וביתר חבוריו. ואין ספק שגם זו דרך ישרה תמימה וברה אשר אין בה מום והיא מכלל חכמת האמת דרכו בה רוב המקובלים אשר היו מלפנינו שהגיעו דבריה אלינו. אמנם האר"י ז"ל היה דורש ביסודי האידרא וסיפרא דצניעותא שהן עוסקיו במתקלא ממש וכדוגמתו של מעלה ודי בזה.

ואני זאת בריתי במלאכת שמים הלזו להודיע ולהודע כי גבול שמתי בל אחליף שיטת המאמר אלא אם כן אהיה עכשו דולג או פוסק במקומות ידועים שכך יפה לי. ואין זה כי אם חלוף מוער לא כביר על צד ההכרח הגמור להניח את דעתי ודעת כל בר לבב שכמותי.

ומשנה ראשונה לא זזה ממקומה אלא ערוכה בכל ושמורה לסדר הלמוד אשר היה המכוון אליו בתחלה ומה גם עתה יהיו שערי הספר עשרים ושנים כמנין אותיות יסוד שהתורה נבנית מהן ופרקיו מאה כאדני המשכן וכנגדן בכל יום מאה ברכות מבני אדם לנורא עלילה, כל חכם לב יודע פשר דבר במלאכה הזאת אל ישים תהלה מכל היצור יעלה השבח וההודאה לאל מלך נאמן אדון יחיד המרומם על כל ברכה ותהלה.

הדפוס שלאחרי זה, אמשטרדם תס"ח.

צמח צדיק

ספר קטן הקומה • וגדול חכמה • מלמד אנוש כינה
וחכמה • במעלות המדות והודם •
לבצא חן ושכל טוב בעיני
אלהים ואדם :

וגדול כחן על מדפיקים שמדמים צורה לצורת
הדבר ומכונן בכל פרק ופרק
מעמידי יפה עינים
וטוב רואי :

כדפס לנפש כח שלמה חיים וננו אברהם
חכם טוב ינו :
על דניאל ואנוסי ונכונת :
שנת השם ליפירס

פה וניציאה

Con licentia de i Superiori .

צמח צדיק

לתועלת חבירו ועל כן מפני
פתחו שלא יזיק לו או בקנאות
ישנאוהו ואמר אפל' אטון אים
תרצה להכיר הדומה לך ראה
האוחז אותך בלא סבה וכבר
רמזו על לכה הלך ודור אצל
עורב אלא מפני שהוא מינו
הנה בכאשרם זה כל הדברים
האלה :

מאכלה הטבעות פרק ה

הרביעית היא האהב

השבעית
אשר לא יטול עליה רצון
האד כי השבע יכריחו ויטהו
לאהוב הדומה לו או בחוכר
או בצורה או בפועל ויראה
בעיניו הוא ומעשיו נאותים
חשובים המה אורעי ויאהבהו
מכלי שיקבל ממנו עונג או
תועלת והמופת מזה יראה
בבעלי ח' בלתי מדברי אשר
מבלי שכלומדע יאהבו דומיה
וכל עורב למינו ישכון גם כי
לא יקבל ממנו הנאה כלום
וכן כל בעלי אומנות אחת
יאהבו זה את זה בשבע עם
חיו כי מפני קנא אי שמרעהו
כל אומן שונא בעל אומנותו
והטעם כי כל איקף תועלתו

מאכלת נשים פרק ו

החמישית היא

האהבה
המורגשת וכולה נופנית ורוב
עקרה היא אחבת הנשים
ולזאת יקרא רעה וטובה כפי
התכלית המכוון בה ומורד
נמשך גם כן רבים אשר פצו
מיהס להרבות דברים בגור
הנשים ואחרי בשכח וביאור

זה

צמח צדיק ח

זה כי אש אוהב אשה בעד : חנוכה לקיום חמין קדוש :
 ההנאה בלבד וזה היא תאוה : יאמר לו כדכתיב ואהב יעקב
 בהמית תלויה כלה בחושים : את רחל וכיצד אעקר האהבה :
 הגופני ובפרט בחוש המשוש : הוואת היא בשכל ומחשב והדי
 אשר הוא תרפדה לנו אשר : שלם בשי השיר לקח למשל :
 לא יתכונן ולא יתשוב נזק או : אשה אהובה ואהבת כידוע
 תועלת כנגד או בושח ותסרון : ואהבת ה' לימוד אותה מפרטי
 או שלימות במדה שיפעל : הגופנית כי או דהצדיק אוהב
 ובבחינה זו אמר שהעץ ומוצא : אותו אהבה אמתי כאשר הוא
 אני מר ממנו את האשה אשר : כחושק אשה אשר לא ינום
 דהיי מצודים וחרמים וחלל : ולא ישן ולא יאכל ולא ישתח
 אמרו אשה אמת מלא צואה : ויעמוד לחורב ביום ולקרנ
 ופיה מלא דם וחלל רצין : כלילה באהבתה וארל בבר
 אחריה והזכירו שהאשה : אר שמעון וכו' בג' לשונות
 הראשונה גרמה מיתה לעול : של חכה חכה הבה את ישראל
 והחכמי לא גנו אלא הנשים : בדביקה בחשיקה בחפיצ וכו'
 הרעות פלוסוף אמר שלשה : ואנו למדין מפרשתו של אתנ
 דברים מגרשים האדם מביתו : רשע בדביקה ותדבק נפשו
 העשן והבית מגולה והאשה : בדינה בת יעקב : בחשיקה
 דעה איפוקרטי אמר לאשה : שכם בני חשק נפשו בבחכם
 שהיתה מביאה צב ביד חנה : בחפיצת כי חפץ בברית יעקב
 אש נשוא אש ויותר שורף : רבי אבא בר אישע מוסיף עוד
 דאש הנושא מן הנשוא : חרין באהבה וכדבורוכו ועל
 אוצינה אמר לאשה שהיתה : אהבה ראוייה אמר שלמה
 לומדת לכתוב למח תוסיפי : מצא אשה מצא טוב וגומר
 דע על רע אך האהב אשה : ושמה מאשר נעורין נכספר :
 בן

ספר ארבעים

ספר ראשית חכמה הקצר. קצרו האלוף החסיד המקובל כמהרר"י [יעקב] פוייטו יצ"ו מראשית חכמה הארוך שעשאו החכם החסיד כמה"ר אליה די וידאש ז"ל תלמידו של החכם השלם כמהר"ר משה קורדוורו ז"ל. ואחר הקצור הזה שמנו מרפ"א לנפ"ש נחיבורו של ר' אברהם צהלון, ויניציאה שג"ה] על תקון העונות מהחכם השלם כמהרר"י אשכנזי ז"ל. ועוד הוספנו על כל הנז' תקוני שבת להחכם החסיד כמה"ר אברהם הלוי ז"ל. הגה כי כן כל רואה ספר זה בעיניו יראה ובאזניו ישמע ולבבו יבין כמה רב גבורי' שכל קורא בו מתחד' בו נשמה יתיר' חיש מהרה ובוטחי' אנחנו בה' שהוא בן העולם הבא.

מע

הביאו אל הדפוס הנצל' כה"ר שלמה מר דוד יצ"ו שליח צפת [ראה א' יערי, שלוחי ארץ-ישראל, עמ' 844]. תוב"ב מהסגר עי"ן זייתו"ן לזכות את הרבי' זכו' הרבי' תלוי בו.

הוגה בעיון נמרץ על יד החכם השלם כמהרר"י יצחק גרשון גר"ו. נדפס פה ויניציאה הבריה שנת ואשמח"ה [ש"ס] לפ"ק וביום ל"ג למב"י [למניין בני ישראל, ספירת העומר] בבית דניאל זאניטי.

16°. קלו דפים, אותיות רש"י זעירות. בסופו: תקוני תשובה יט דפים: מידי היתה זאת הצעיר יעקב בכמ"ר מרדכי פוייט"ו ז"ל. יום שני ר"ח שבט ש"מ לפ"ק פה אסט"י בפדאמונט"י.

ויזכנו האל לראות בציון גואל ורב טוב לבית ישראל. ותהי השלמ' הדפסתו יום ה' כ"ב תמוז הש"ס ע"י כה"ר שלמה מר דוד.

המהדורה הבאה: באזל שט"ג.

ספר אחד וארבעים

צמח צדיק. ספר קטן הקומה, וגדול חכמה, מלמד אנוש בינה וחכמה, במעלות המדות והודם, למצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם. וגדול כחן של מדפיסים שמדמים צורה לצורת הדבר ומכוונו בכל פרק ופרק מעניינו. יפה עינים וטוב רואי.

נדפס לבקשת כמ"ר שלמה חיים ובנו אברהם חבר טוב יצ"ו ע"י דניאל זאניטי ובביתו שנת הש"ס ליצירה פה ויניציאה.

16° מ' דפים. ציור לכל עניין ועניין. אותיות מרובעות.

מעבר לשער שיר: צמ"ח צדי"ק קורא בשמי. ב, א הקדשה: אל חמד בחורים, גזע שרים, יודע מדע והשכל, דבריו במשפט מכלכל. הבחור המפואר כמ"ר יהונתן שמחה בן הקצין ונבון כמ"ר אברהם לבית שמחה יצ"ו ורוב שלום... שמנו מגמתנו להעלות שמך על ראש הספר ולתתו תשורה אל כבודך. גם חשבנו כי תקבלנו ברחמים וברצון אם כל דומה מתענג בדומה, כי הנה הוא צמח צדיק בשם ומלה כאשר אתה בפועל. קטון הוא לעינים ושוקל במאזנים ואתה רך בשנים ורב אונים. ומורה גם הוא יורה לכל המתבונן בו המדות החשובות והנדיבות באומר ודברים כאשר הנך מראה לכל הקרב אליך ויודעך בעצם המעשה הנרצה בכל פעולותיך מקצה ... נפוש כפינו לה' לתת לכבודך שם בגדולים כאשר הראית אות לטובה עד הנה יגדיל הוד ביתך נאווה קדש עוד כל ימי עולם.

ויניציאה כ"ב אייר הש"ס הגנו עבדים לאדוני. שלמה חיים ובנו אברהם חבר טוב יצ"ו.

נדפס שוב, וילנא תרט"ו.

ספר שנים וארבעים

ספר מדרש שמואל. והוא באור על פרקי אבות מהחכם השלם כמוהר"ר שמואל די אוזידה נר"ו. חברו זה בית ועד לחכמים אשר נכבדות דברו במלי ראבות שם שם שפתותיהם דובבות ועלימו תטוף מלתו בחכמה ותבונה ודעת ולשון צחה. והנה האשל הגדול רש"י ז"ל נצב על ימינו לסעדו ולתמכו. [לשון השער שבמהדורה הראשונה, ד"ו של"ט]

נדפס שלישית בתוספת טובה על הראשונים עד סמני המשניות מכל פרק ופרק ומפתחות הפרקים והמשניות הוספנו לבסוף [אין] כדי שבנקל ימצא המעיין מבוקשו. והוגה בעיון נמרץ ע"י החכם כמה"ר משה אלפלאס נר"ו פה ויניציאה בשנת ולא קם נביא כמש"ה [ש"ס] ליצירה במצות דניאל זאניטי ובביתו. מעבר לשער שיר מר' שמואל ארקולטי: זמורות וזמירות, ערוכות שמורות. [אף הוא מן המהדורה הראשונה. הקדמת המחבר שלהלן.] רנב דפים. אותיות רש"י אבל בפנים באותיות מרובעות בלתי מנוקדות.

[הקדמת המחבר:] אמר שמואל בן לאדוני אבי איש חיל רב פעלים נודע בשערים שמו כמה"ר יצחק די אוזידה זלה"ה. כל ימי גדלתי בין החכמים ואהיה אמן על

זרועות תופשי התורה ויושב בשולי מעילי מעלתם, בעיר הגדולה והמהוללה ארץ הקדושה עיר צפת תוב"ב, עיר גדולה של חכמים ושל סופרים וחסד ה' מעולם. היתה עלי יד ה', הביאני המלך חדריו, אבואה למשכנותיו משכנות לאביר יעקב, במקהלות בתוך עמי אחי ורעי וחברים מקשיבים לקולי מדי שבת בשבתו ואתנה את לבי לדרוש ולתור תמיד תעודת חמדת עדת אבירים, דברי חכמינו ז"ל הקדושים אשר בארץ המה, אשר דברו במסכת אבות להיות כל דבריהם מיוסדים על אדני פז היראה והתשובה להדריך את האדם בדרך חיים תוכחות מוסר ולהורות איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם ומחשבה טובה הקדוש ברוך הוא צרפה למעשה. והאלדים אינה לידי אמרי דברי חקרי לב רבים ונכבדים אחרונים וקדמונים חדשים גם ישנים הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מרבש ונופת צופי, כאשר יראה היראה אשר עין לא ראתה עד היום הזה הפירושים ההמה כי סתומים וחתומים היו עד עתה. הלא המה הרב רבינו יונה ז"ל והרב רבינו מאיר הלוי ז"ל מטולטולה בן הרב רבינו טודרוס הלוי ז"ל ורשב"ם ז"ל והרב רבי מנחם לבית מאיר ז"ל והריטב"א ז"ל ויש אומרים שהוא מתלמידי הריטב"א ז"ל והרב רבי אפרים ז"ל ויש אומרים שהוא פירוש רשב"ם ז"ל והרב רבי מתתיהו היצהרי ז"ל והרב רבי שמואל ך' סיד ז"ל והחסיד הרב רבי יוסף ך' נחמיאש ז"ל והרב רבי ברוך ך' מלך ז"ל והרב רבי משה אלשקאר ז"ל והחסיד הרב רבי יוסף ך' שושן ז"ל והרב רבי שם טוב ז"ל והרב רבי יצחק קארו ז"ל. ....

ומעולם לא הרימותי ידי מעטי שבטי ומשענתי מלכתוב על הספר בדיו כל דבור ודבור ככל היוצא מפי עד כי ברוב הימים מצאתי אן לי ימצא כתוב אצלי פירוש כל דברי המסכתא הזאת ... אז אמרתי בלבי טוב לי להיות מעיר לעזור ולהועיל לאנשים אשר כגילי להיות המסכתא הזאת אילת אהבים ויעלת חן להחזיק ידי האדם בעבודת בוראו וליראה את השם הנכבד ...

... ואחשבה לרעת כי טוב ללקט גם בין עומרי ספרי הדפוס הנמצאים ... רש"י ז"ל והרמב"ם ז"ל ורבינו עובדיה ז"ל והרב רבי יצחק אברבנאל ז"ל והחסיד הרב רבי יוסף יעבץ ז"ל והרב רבי משה אלמושיניו ז"ל והרב רבי שלמה הלוי יצ"ו והרב רבי יהודה לירמא ז"ל ... פירוש רש"י ז"ל ראיתי ונתון אל לבי לכתוב אותו בשלימות אות באות להיות ארון ושר המפרשי כלם ז"ל המאור הגדול אשר האיר עיני בני הגולה בפירושי ידו בכל במקרא במשנה בגמרא הוא המורה לנו את הדרך נלך בה ... וקראתי שם הספר הזה מדרש שמואל כיען כי עיני ולבי תמיד היו להיות זוכה ומזכה ודורש טוב לעמי בדברי הקדושים האלה ...

בסופו (רנב, א) דברי תודה לה' על-פי מהדורת של"ט.

רנב, א: תהלה נביע לרוכב בערכות לאל גומר עלינו זיכני להשלים מלאכת הקדש מסכת אבות עם פ"י אביהן של ישראל רש"י ז"ל ועם פ"י מדרש שמואל להחכם

השלם כמהר"ר שמואל מאזידה תושב צפת תוב"ב יצ"ו אשר חדש בה כמה חדשים מפלפולו וגם הביא המוכתר שבכל הפירושים חדשים גם ישנים שלמים וכן רבים שנדפסו ושלא נדפסו ... ואגב גרר נזכרו בו כמה פשטים יפים מפסוקים ... ונתבאר בו כמה דרושים נכבדים ונחמדים ... ועתה שלומי אמוני ישראל משכו וקחו לכם ספר זה שהוא בודאי כלי חמדה לא ישקל כסף מחירו. מובטחים אנו כי תמצאו בו חפץ...

נדפס שלישיית והוגה עם רב העין בחדש סיון שנת ה'ש"ס בבית דניאל זאניט"י פה ויניציאה.

מהדורה שניה זולקווא תקכ"ד

ספר שלושה וארבעים

ספר לחם דמעה. חברו וגם יסדו החכם השלם כמהר"ר שמואל אוזידה נר. והוא פי' נאה ומשובח קול הדר קול צח מצוחצח על מגלת איכה. מימינו האשל הגדול רש"י ז"ל לסעדו ולתומכו ועל דבריו יוסיף לקח, ומשמאלו עושר וכבוד פי' נכבדות מדובר בו יחדיו יהיו תמים. הוגה בעין נמרץ על ידי החכם השלם כמהר"ר יצחק גרשון נר"ו פה ויניציאה שנת חוט השני"י ליצירה בבית דניאל זניט"י.

קב דפים: כתב רש"י וההקדמה באותיות מרובעות. הפנים באותיות מנוקדות. הקדמה, מעבר לשער: ... קודם כל חקיקת חרות ספר מספרי בדפוס הקדמתי ספרי הראשון ספר מדרש שמואל פירוש לאבות ...

אחר כל אלה ידי עשתה נתתי אל לבי לדרוש ולתור במילי דאיכה חשכה גדולה נפלה עלינו ... צרות רבות ורעות כתרוננו באו בנים עד השברים מרים ונאנחי' ... לזאת קראתי שם הספר השני לחם דמעה כי האכילנו ה' לחם דמעה והשקנו מי רוש על כבוד בדמעות מרות ויגונות לאלפים ולמא' במלאת סאות הענות ... וגם פה אחזתי דרך מדרש שמואל להרבות דברות ולהבות אישים ראשונים ואחרונים למען ישמחו ויעלזו כל הלומדים בו ... בשתיים אלה הספרים וחבורים דוברים מרות וזולגות דמעות חשבתי דרכי כי בגללם יכון כסא ה' וכסא משיחי לנצח נצחים כי מפתח בית דוד על ה' ועל משיחי ליגאל אותנו .. על כן הדפסתי אחריהם ספר אגרת שמואל והוא באור מגלת רות...

נאם המחבר הצעיר שמואל די אחידא.

קיט, ב: הערת מהר"ר יצחק גרשון נר"ו. כי למן היום עברו על ידי ספרי המפר' הבאים על הדפוס לילך בנימוס לא עבר אחד מהם מבלעדי מפתחות להשביע

בצחצחות נפשות הלומדים למצוא ברצוא ושוב גם את הטוב המבוקש על נקלה כי המפתחות לספר לתהלה בעיני האדם לאדם לשם ולתפארת מעלה מעלה הוד והדר. על כן על כל דבר פה סח צח מצוחצח עשיתי גם עתה אורות מזהירי לספר הלז גם לכל הדברים המפורשים בקרכו אם מאמרים אם פסוקים מגן הוא לכל הקוראים בו ושגיאות מי יבין אותם כי מדריך הפועלים לעשותם ובפרט בעלים הנדפסים ביום השבת.

נרפס שנית, אמשטרדם תע"ה

ספר ארבעה וארבעים

ספר מילי דאבות. יסדו וגם חקרו הרב הה"ר יוסף חיון ז"ל חברו בלישכונה שנת ה'ר"ל ליצירה, ותהי התחלת המלאכה מלאכת שמים יפה וברה מזוקקת שבעתים יום א' ט"ו בח' סיון שנת השס ליצירה ברחמיו יזכנו להרבות תורה ולחדש ספרים הרבה בישראל אכ"ר פה ויניציאה במצות דניאל זאניט"י ובביתו.

סח דפים, שער זאניטי. בתוכו עיגול שבו נכתב נוסח השער. אותיות רש"י זעירות הפנים באותיות מרובעות.

מעבר לשער: הקדמה

אלה דברי צעיר התלמידים אברהם בכמה"ר שלמה חיון ז"ל מבני בנן של קדושי' זרע הרב המחבר זלה"ה. ויגש אברהם ויאמ' הנה נא הואלתי לברך את ה' אשר יעצני והאיר לי אורח נכון וישר והנחני בדרך אמת ועליתי אל הר ה' אל עיר הקדש ירושלם תוב"ב. ואבא היום אל העין לבית מדרשו של ת"ח מחכמי עיר הקדש הנזכר ואני טרם אכלה לדבר עמו בדברי תורה והנה ידו שלוחה אלי עם הספר הזה פ' הרב זקננו ז"ל על מסכת אבות קראו מילי דאבות אשר היה גנוז בתוך ספריי. ובראותי אותו אורו עיני וכי טעמתי מפרי מגדיו מתוקים מדבש ונופת צופים. אמרתי אני אל לבי מה בצע בדברי חמודות ודברי חכמים כדרכונות וכמסמרות נטועים ודבריהם אינם נשמעים. לכן הואיל ואתן לידי עת לעשות לה' לקיים המצוה הזו ולזכות את הרבים ולתת לידי המדפיסים להדפיסו ומלאה הארץ דעה. ובראותי יופי הספר וטוב טעמו ימלא פי תהלתו וען אברהם ויאמר: איש רש החפיר מצא ספיד סח, א סוף הפירוש:

ובכאן נשלם פי' אלה הפרקים קראתיו מלי דאבות וכרז"ל בפרק המניח: האי מאן דבעי למהרי חסידא ליקיים מלי דאבות [בבא קמא ל' ע"א]. וחברתיה אני הדל באלפי יוסף בן הנשא אבא מארי היקר אברהם ן' חיון ג"ע בלישבנו' אשר למלכות

פורטוגאל שהוא קצה המערב והתהלה לאל יתברך והיתה השלמתה ב"ד לחדש תמוז שנת ה'ר"ל ליצירה ב"לא"ו.

בסוף הספר (סח, א): כאשר ראה החכ' השלם ההר"מ אגודי נר"ו תפארת הס' והדרו אז ירד לגני ללקט אורו ויהודנו משירו: פאר הוד ישישים בנן של קדושים...אמר צעיר התלמידים אברהם בן לא"א הה"ר שלמה בכמה"ר אברהם חיון ז"ל. הן לא קצרה יד ה' מהושיעני גבר עלי חסדו ואמונתו לחיותני כהיום הזה שקויתי קו לקו מתי אבא ואראה ישוב ישיבני ה' אשקטה והביטה את ארון האלהים ואת גוהו הוא הביאור הזה למס' אב"ו אשר ביאר הרב זקני מצד אמו של אבא מארי ז"ל. לשמע און שמעתיהו מפי מורי אורי וישעי. מנעורי גדלני כאב דודי לי שרו (?) ותמיד נכספה נפשי לדעת מקום בנתו איו ואין דובר אף אין משמיע עד עת בא דבר ה' מירושלים. ומצאתי את שאהבה נפשי והראני ה' את כבודו ואת גדלו בגדולות וכנפלאות ממנו יתד ממנו ראש פנה לפאר הדר יקרת מס' אבות בחשן אפודתו על כל משנה ומשנה מוסכות משכבות מזהב ומפז דברי רז"ל ומקראי קדש מפותחי' פתוחי חותם תבנית החכמות והמוסרים להכין אותם ולסעדם. היום הזה ראינו כי ידבר אלהי את האדם וחי.

הן אלה קצות דרכיו אליו ית' קראתי ישוב יחיני חי כמוני היום בבית ה' לאורך ימים להוציא ממסגר אסירי תקות חוט של חסד כל חבריו המסולאים בפז אשר חבר והרבין תורה בישראל בכל הארץ יצא קום ומלאה הארץ דעה מפרושי מתוקי' מדבש נוטפי' מ"ר כפלי' מים בציון וכמו שכתב החכם השלם גם ישיש כמה"ר דוד ח' יחיאל ז"ל בכ"ר שלמה נ"ע בהקדמת פ' למשלי קראו קב ונקי. וגם הנשר הגדול החכ' השלם כמה"ר דון יצחק אבראבניאל ז"ל שאל ממנו שאלות בלישבונו ובפרט השאל' הנמצא' אצלנו על דרוש ספר משנ' תורה המתחלת לפני כל יודעי דת ודין וכו' והשיב לו עליה בקונדרים קראו מגי"ד משנה. וגם החכם השלם כמה"ר אברה' חיון זצ"ל זקנו של זקני מצד אבא מארי ז"ל אשר חבר אמרות טהורות בתשובה ומאמ' במופת' היה תלמידו בלישבונו' ומן הארץ ההיא יצא אשור קוד' השמד ת"ל [תהילה לאל] ובא לקו שטנאטינה ונקבר שם שנת רנ"ו ליצירה. וגם החכם החסיד דורש טוב כמה"ר יוסף יעבץ ז"ל כתב בספרו אור החיים, איך שמע תורה מפיו וז"ל אשר כתב שם בשבחו העיר היתה אם בישראל לישבונו: ויהי להם לראש יושב בשבת תחכמוני, זקן ונשוא פנים, הוא הראש הגדול מלא תורה כא' האמוראים ר' יוסף חיון ז"ל. ושמעתי מפיו ענין הדברים אשר עליהם חברתי זה החבור עכ"ל.

אלה בני היצהר המה ראו חזו שמש מאור פני חמתו המאיר כאור שבעת הימים המה הגבורי' האוכלי' למעדני' אפתורא דדהבא נחת שלחנו השלחן אשר לפני ה' לתורה ולתעודה. עמהם בנו בן חכם החכם השלם כמה"ר דון משה חיון ז"ל והוא

היה הרב האחרון בלשכונה אשר היה דן בשבט הורמנא דמלכותא ועליו כת' החכם כמהר"ר דוד נ' יחיא ז"ל הנז' בקונטרס א' שעשה יפה מאד בהלכות טרפות שבשנת הר"ן בפסק התיר הלכה למעשה בן החכם הרב הזקן ר' יוסף חייק ז"ל בענין א' שהיו מסופקים ושכן הסכימו לדון אחריו לעולם וזולת החכמים הגדולים הנז' רבים לוחמ' לחמו בלחמו נתן כמו חלב ודשן ושתו מימיו מתוקים מזוקקים שבעתים כלם כאח' יעידו גידו מי כמוהו מורה דעה במקום ההוא שם שם חקי האלהים ותורותיו. וגם היום האירו ברקיו ישמיעו קול תהלתו אמרו כי נעמו בצוף דבש הביאור הזה ובפירושו הנדפס על ספר תהלים ובשאר שפירי פירושו אשר חקר ותכן על הרשום בכתב אמת התורה וההפטורות והנביאים האחרונים וגם בדרשות דרוש דרש על הפרשיות מדי שבת בשבתו ובמועדי ה' וביתר קנטריסיו ומאמרו. את הכל עשה יפה בעטו [ראה קהלת ג, יג] עט סופר מהיר בשפה ברורה ובלשון קצרה במקום שאמרו לקצר. כלם נכוחים למבין מפרי פיו פרי צדיק עץ חיים ישמע חכם ואכל וחי. הן בעודני באות נפשי הראני ה' קצות מאותותיו וכאשר ידבק האופן בתוך האופן בכל חלקיו קו לקו כי לא דבר ריק הוא כן הדבקתי אלי חבורי מכת' אלהים אשר עשו גלילי אצבעותיו ואורו עיני מצד קוי נצוציהם המאירים אל עבר פני וטעמתי טעם זקני זכרו לברכה כטעם לשד השמן וכדבש למתוק וכריח שדה נטע השם מר ואהלות עם כל ראשי בשמים כי ירח אליו פי קראתי תמיד ארי"ח על גבי ארי"ח [ראה מגילה טז ע"ב] וחיתה נפשי נפש נענה אף רוחי רוח נכאה. גם לזאת אזרתי כח אפתח שפתי שפתי רננות אליכם אישים כלם קדושים ואמרתם כה לחי. מיודעי יהיה שלום בחילכם יהי נועם אלהינו עליכם...

נדפס לפני כן, קושטא שלי"ח.

ספר חמשה וארבעים

ספר תורת משה חברו הרב במהר"ר משה אלשיך ז"ל מתושבי הגליל העליון תר"ב. נדפס שנית באותיות גדולות ושלמות וכל המלאכה נמבזה ונמס מטעיות שהיו בדפוס הראשונים אותה החרמנו [שמאל א טו, טז] לזכות את הרבים זקנים עם נערים. והאל יזכנו להדפיס ספרים רבים עד אין קץ. ועוד הוספנו בתוספת טובה על הראשונים מפתחות הספר מתורה גביאים וכתובים ומאמרי חז"ל כדי שבנקל ימצא המעיין מבוקשו. הביאו אל הדפוס החכם השלם כמה ר"ר משה אלפאלאס נר"ו, כי בראותו יופי הספר ועומק דבריו שבלי ספק שמו מוכיח עליו, סיני ועוקר הרים פלפלא חריף מים שאין להם סוף, כאשר עיני המעיין תחזנה מישרים. רצה לזכות בו את הרבים זכות תלוי בו. והוגה בעין

נמרץ ע"י החכם השלם כמהר"ר משה אלפלאס נר"ו ותהי התחלתו ביום ג' ט"ב
 סיון שנת לא קם בישראל כמש"ה עוד ליצירה פה ווינציאה במצות דניאל זניטי
 ובביתו.

2°. קבג דפים. אותיות רש"י. ההקדמה באותיות מרובעות. שני טורים.
 השער הגדול ובו ציור דיוקנם של משה ואהרן. מילה ראשונה במסגרת זאניטי.
 [מתוך הקדמת המחבר] ... ידעתי לבי כי בער אנכי מאיש ולא בית אדם לי... כי
 מנעורי גדלני כאב עסק הגמרא מרבה בישיבה יצא ובא בהויית אביי ורבא עד
 חובה הלילה עיון והיום הלכה... ואחריו אל הפוסקים עד בא השמש ואל שואל כענין
 להשיב כהלכה ולא לבי הלך לעשות קבע מדרשות ופשטי' זולתי אשר הקרה ה' לפני
 אל ה' ויאר לי לעת מצוא מנוחה מההלכה ביום השישי כי מדי שבת בשבתו יבא אלי
 העם לדרוש להם על פי התורה מקראי קדש אשר יקראו אותם במועד פרשה
 ופרשה בערב יום שבת' אשר נתתי אל לבי אף רוחי בקרבי לדרוש ולתור בנוע' מילי
 להכין את אשר יביאו ... ומדאגה מדבר פן הלקט יעשה שכחה העלתי על ספרי
 הזכרונות...

ויהי כי ארכו הימי' וימצא כתוב כל דברי התורה הזאת וידי משה כבד' כבוד
 מזוקן טרדר' ותלאות ומאורעות רעות ולא עצרתי כח להשיב ידי על כל דבר ודב'
 לצרוף כבור סיגיו ולהסיר כל בדילי, על כן אמרתי טוב טעם אשר היה לפרש
 פירושים ודרושים כאשר המה ... כי אמרתי יש לי תקוה יחנן ה' ויניח לנו מרגזינו
 ומעצבון בני עמנו כי יבא כנהר צר ובכל צרתם לו צר אולי ירצה ויחליצנו וירצה נא
 במנוחתנו ואפנה ואשנה ואשלש כל אמרתי ... אך אמנה למן היום אשר נתתי אל לבי
 לעשות כן הדביקתני הרעה ... לא שלונו ולא שקטנו ולא נחנו צר' צרור' מרובכר'
 משולבר' אשה אל אחותה לעת מרפא והנה בעתה ... כי יודע אלי"ם כי המהדורה
 הזאת עשיתי בימי חרפי מכל אשר דרוש דרש משה ומן אז חדלתי מלכתוב הגדלתי
 והוספתי על כל קרן וקרן פרחים ושושנים פנים מפנים שונים ועל כל ענין וענין
 באותו ענין על שפתי הוספתי... גם כי אין בו לחכמים לחם ולא לנבונים עושר נראה
 קהלת ט, יא] עוד שנים, כי רבים מקשיבים העמיקו מליץ על ספר בדיו, מי יקום בקהל
 בכל עיר ועיר מדינה ומדינה לדרוש להם מילי דמעלו, מבשר ואומר כי שלי שלי ויש
 טבח ומכר לכל עובר בכסף שברו, עוש' סחור' בפרתו של חברו אשר לא עמל בו ולא
 גדלו. לכן אף על פי זאת פקחתי עיני כי עתה יראה הרואה האמת ממי שאמר וגולה
 ישיב אשר בזדון דברו ושכ ורפא לו...

נרפס שנית פראג שצ"ו ושלישית אמשטרדם ת"צ.

[מהדורה אחרת נדפסה ע"י ר' ברוך קאלימני בדפוס זואן די־גארה]

2°. בראשית פו דפּים. שני טורים. באותיות רש"י זעירות. סדר צפוף.

ד, ב הקדמה מ' ברוך קאלימאני; ה, ב — ו, ב הסכמת חכמי ויניציאה; ז, א: 'הקדמת הרב המחבר'.

ד, ב: ועתה ... אודיעך מדוע בושש לבא אל הדפוס גם יחד הכרך הנורא הגדול מחבירו ויתרו גדול ממנו ... אולי היתה זאת מבלי יכולת להביא המחנה הנשאר אל הדפוס בשעה אחת מרוב ההוצאה העולה היא על המלאכה מרובה, לא תתן השב ורחו לחסרון כיס כיס קריא [על דרך: קיש קיש קריא. בבא מציא פה ע"ב] בכל שעה הצריכה, לקח צרור הכסף ביד ומיד הלא ינקה והן ריקות נמצא כמקרה זה יקרה למעלת הרב המדפיס נר"ו בן המחבר ז"ל שלא היה כל כך יפה כח הבן מכח טענת אין לו לסיים החומש לבדו הוא ולהשלים פרשיותיו אם הצבור לא היו בעוזריו ומסייעין אותו זה בהליכות מלוח ולוח זה בהליכות זכיה ומתנה. [שמות ההלכות במשנה תורה] ויהי כי הקיפו לו הימים ... ויגר מזה גרות בארץ אחרת ... ויעבור מן הארץ לחוצה לה ... ויהי כי זה האיש איננו תובע בפה נמשך הדבר בארך הגלות פעולות החבורי' וינהגם בכבודות ... איך נתגלגל הגל הזה תל של מחמדיו הגנוזים ונמשך להגלות מיום לשנה אל יום לשנה עד זה בואו אל הדפוס בשנת שס"א ... ולמען תדעו הדברים כהוייתן דעו לכם כי לא בא עד עתה אל מנוחת הדפוס זולת סדר בראשית והוא אחד אחוז מן החמשה חומשי תורה ויצא הראשון פעמים באהבה שתתפץ כל שש ועוד בא שלישיה והיה לבאר מעלות הערב הטוב והמועיל מדי היות לו הרבה קופצים ...

בעלי נפש גומלי חסד לאלפים אשר החזיקו בו במנות ראויות וברוחב לב תמכו בידיו רב לא היה לו להרב המדפיס להעלות התחלתו ברצון ובאומד הדעת ולהעלותו על לב לעולם ... והיו לשני מחנות כת אחת אומרת כיס אחד יהיה השוכר את הפועלים וכת אחרת זאת אומרת לקנות בכסף ובשטר ובביאת זמן החומר ראשון הוא הנייר המצוייר הכרחי להשלמת הפעולה ... והתנוני מקיף כי ההדפסה טרם הגיעה לחצי המלאכה ותעש הטוב להרב המדפיס ההעדר קודם להיה תועה בהרב כחו תם הכסף ... ויבאו הרואים בעין החמלה ויצילוהו ויתנו יד לשקול הכופר בעקר חסר הלוח במקצת ואת היותה בסדר זמנים פרוע הוא ... סבה למניעת הזכרון בספר לכל אחד ואחד מהם בשמו מהמתנדבים בעם לבל יהא חשוד מאיש מהיר לכפוי טובה ונקרא בשם ובמדינה בכנויו ... ונמצא חמת המציק אותו על לא חמס בכפיו ...

דע לך כי מאז היו נכונים ומזומנים לוחות הדפוס מתוקנים על מלאתם בלי צורך שום תוספת שהוא עיקר כלל ופרט זה מהזכרת השם בא ובלכל את הכל משם רואה היה כל הסר לראות שמות האנשים ועטרוניהם בראשיהם ומשום מאן דקפיד קפיד נשמרתי מאד, תרתי בלבי אני אמרתי אלך ואמסור מודעה רבא ואקרא בקול גדול אשר אין המוקדם למאוחר כבוד יקחני ואפילו כמלא נימא באמר שלא כל הקודם זכה. למעלה הימנו ...

בסוף הקדמת המחבר כמה שורות מר' יצחק גרשון:

כי למן היום נורא ואיום יצא משה לישע עמו ויבא אל העיר קושטנטינה [היא שליחותו שדיבר בה בספר מיוחד שקורא לו 'חזות קשה']. עמד טעמו ונמוקו עמו להוציא לאור חלק ראשון של תורת משה אשר בידו וימצאהו כתוב לה' לבדו וידפיסהו וירא כי לא יצא כאשר עם לבבו וישם את הדבר הזה על לבו ובפיו מלא לאמר כי כאשר יזכהו ה' החל וגמור כל החומשים על הדפוס גם את הראשון ישוב ידפיס עם מרעיו כנמוס מרום מראשון הולך ואור עם האחרון עד נכון ... אבא מזכה ברא וישם כסא לאביו המלך לכן אמרתי ... לעיין היטב כל ספריו ולהגיהם על נכון מכל אשר לפניו...

שמות: פה-קנח דף. ויקרא: קסג-רי דף. במדבר: ריא-רנה דף. דברים: רנג-שכר דף. וראה עוד הברמן, זואן די גארה, סי' 212, עמ' 104-105.

ש"ס

ספר ששה וארבעים

אבות. דניאל זאניטי. ש"ס. 4° (889).

ספר שבעה וארבעים

קהלת. דניאל זאניטי, ש"ס. 4° (911).

ספר שמונה וארבעים

שיר היחוד לבני משה. [דניאל זאניטי, ש"ס] [1], יב, [1] דף (914).

הקדמת הרב המתברר ללהח

ושם דהאיש ותל דהאשה

אשר הציל ח' מורע היהודים מימי אחשורוש הוא אחשורוש אשר הלך בעצת
 המן הרע להשמיד להרוג ולאכזר את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום
 אושלס לבח וס' ענה בו ושרי הרע לו כי על כן באו בצל קורת העץ אשר חכין
 למרדכי הוא ובניו ושם ראינו את הנפילים ואת להט התרב חסחמכ אשר הפך
 ה באפו ובכליו של קונה זו התרב כמו שנאמר אל נקמות ח' נתן בידינו את חקמי
 עלינו ככל הנמצא פתוב באגרת המורים ואפי' כלגנחבים כלגנ נביגים כלגנ
 יורעים את כל דברי האגר הזאת מצוה עלינו לדרוש ולתור ושום שכל וחבין
 במקראיה כלליה ופרטיה לדרת לעמקת ולחנות במחקק לבא עד חכונת כל
 חוקף הנסים והמורקן אשר עשה אלהים לנו ואני בעניי בימי חרפי כי יבא לי
 העם לדרוש להם עם חיותי בעי ואכתוב בס' זכרון לפני לחדש שני עשר הוא
 חרש אדר שנה שנה ויחי היום בינותי בספרים אשר חנן ליה וארא והנה בגלח
 סגוללח בירכתי חבית וחמס עיני עליה ואומר לה צר לי עליך שלמה רחמי
 כעושיה צאי לך ויחוו בך כי לבי לחוקק ישראל בעט ברזל ועופרת ומי
 יודע אם ה' יתן חן סמריך בעיני רואיך או אסני אף מליך וחיותה

נפשי בגללך כי כל האיש אשר יחיה מושט וקורא הלא

בספירתי בין רב למעט וכו' ישתכח לי ויחיה חאיש

ההוא זוכה ומוכה לי ויחיה וזה משה דהאיש

כטשא משאת מאת פניו על כן

קראתי לו

משאת משה

משה ידבר אל ה' בתפלות ובתקנות לפני שוכן מעונה

יסהר יתישה באת משה עם ישראל עמו טעמו

וראוי שוב ה' וסרו לשקן כן נעים נאווה

תחלה חללו הללויה כי ביה הצור

עולמים

נדרים

הערת החכם השלם כמוהרר יצחק גרשון נר"ו
 אשלם נגר ירא'ה וחושבי שמו ישראל עמו בעשותי ששס' מתוקים
 מדבש ונופת צופים הפחתים והמוחות והיו לסאורות וסבא פתמים
 פתחי נדיבים יודעים לפתח פתוחים ודבר דבר סמצא דבר כל פרי סגד' כפרים
 עם נרדים הבאים בקרב דברי אמרי הרב המחבר זל בביאור סגילה סמתול ללדת
 הלוידי יצרו האומרים ערו ערו יערת הדבש ופגעו בריהו ופגעו בדבש אכלו
 רעים שחושכרו דודים בשכחה ובשירים את המטעמים העולים על שלחנות
 של מלכים המלאים חכמת אלדים האכלים למעדניב מאכל בריאים דברים
 מסותים דברים סווקקים עשויים באמת ובחמים הן כל ראתה עיני שמעה אוני
 והיכן על כן דברים הדברים אלה הדברים על דרכים קלים גלים מסמנים
 הנמצאים על שושנים עדותובית מדות לכל מראה עיני הכהנים הנגשי למצא
 מבוקשם ועיר שם זעיר שם ותורה שם בישראל לדרשם ולאמרם המורס מהם
 ומחמוניהם כיצא בהם על שם הסתדשים והיו תאמים מלמעלה ויתדיו יחיו
 תמים זוכים ומזכים אשרי העם שככה לנו
 וזה לי יושב סמולי

עכ	כ	דף	מדרש חוית דף לא ויהי כימי אינו אלל כזה זה הן
עכ	סס		חקירה בענין הכ' מסתאת
עכ	סס		הוא אחסורוס חמשה היא לרעה זה לטובת
עכ	ג		פרדה עקרה ש' אינו מוליד
עכ	סס		אכרס אינו מוליד אכרס מוליד
עכ	ד		חז' דף לא עכ' ויהי כימי ר'יה דה. אמר שהרג אשתו מפני איהבו
עכ	סס		ט' עכ' כימי ההו והווי א אחסורוס ולא האן
עכ			טעמים עשר לקרימת המגלה מויהי כימי ואין התיחקת כלל עס
עכ	ה		הנם עד איש יהודי
עכ			כ' כתב אכתב וגו' טעם למה אין כפפרים רמז טל כלום מויהי
עכ	ו		כימי עד איש יהודי
עכ	ח		טעם טלל במצאו מיני ומרדא ולא מיני בסמים
עכ	סס		טעם אל עשות הפך הסכל המטות כסוף ורגליהם של זהב
עכ	ט		טעם כפלא אל הד' גויים ח' כרפס וגו' וגוון האדום דק מכל הגוונים
עכ	סס		טעם נכון לרזל מהשקס יין גדול מהשתה בשמים
עכ	י		פך דמגלה לעשות כרזון איש זה המן ואיש זה מדרבי
עכ	סס		דבר חדוש לעשות כרזון איש המן באכילה וכרזון מדרבי כשתיה
עכ			כך דמגלה שאלו תלמידיו את רסבי מפני מה נתחייבו סונאיהם של יט'
עכ			כליה ביאור כפלא
עכ	יא		קראו טעם לשכח אל במקום שותמו ורשעמו משס תצית יסועתמו
עכ		ל	דף עכ

מניח

שומר ישיבת מנחת

מתואר אחר היחידות היה בהיעזר משה למלך אחזרוא שהיה מלך בני נפת גור.
למשה יהודים בעלי יחידות מכירים בשורתו וגם לא היה מתן יתרון לאחי משה
שכח בנימן על שאר שבטים כי הלא לא היה דניו דק לרוב אחי. ולא לכל בני שבטו
למה שהיו רואים שלא היה עושה להם יתרון כי אם דורש טוב לעמו
קתם כון מכם בין מותר שבטים ולא עוד כי אם לא

היה מקפיד לבלתי דבר לשלום את

מיעיט אקיו לאסר לא

דמיון להם כי אם ודובר שלום לכל ודעו כלומר גם מעל חכם.

שבאודוֹרֵהִיָּה מִתְחִיל וּמַקְדִּים לָהֶם

שלום :

תושלבע

ספדכי' חרש טוב ל' עמו ואחשורוש על כסאוואסתר הרומו' נכס' מהמן הרע הות

פתנות לאבינו! מקיימ' ומשלוח מנות הם צושים וסעודת פורים אוכלים ושות' כדת פורים!

ספר תשעה וארבעים

אורך ימים. והוא חבור נאה ללמד את בני יהודה ואת נערי בני ישראל. חברתיו
אני שמואל בכה"ר יעקב עם נין הר"ר יוסף בנבנשת"י ז"ל. נדפס פה ויניציאה
על יד בקי במלאכה מיסיר דניאל זאנטי.

16. ז' דפים. ש"ס לערך. חנוך ומוסר. אותיות רש"י.

22: 'שיר מהלל הספר':

אחים קנו ספר / הנותן אמרי שפר

[ביה"ס 82 A 548 R]

תורגם ליהודית-אשכנזית על-ידי ר' יעקב ב"ר אלחנן היילפרין. שם, שנ"ט.

שס"א

ספר חמשים

זה ספר פירוש מגלת אסתר הנקרא בפה כל חי תמיד צמיד וששון ויקרא אל
משה משאת משה

ראו זה פרי חדש הוא לא נראה כמוהו למן היום נורא ואיום יצאו פרושים פנים
מפנים שונים עונים ואומרים למי מקדושים נעשו איש איש על דגלו בהלו נרו
עלי ראשו ועלי יבלי נחלי יציץ ופרח, שורשו פתוח אל מים [איוב כט, יט]
נאמנים ברוכים הם לה' ועלה הפירו' הלזה של משה זה על כלם כחווה ונביא
יביא בפרי' אלף אלפי דברים נכספים וחדושים עתיקים לא נשמעו כמוהם
מימי עולם ובשנים קדמוניות.

ויהי שם מחברו הודו והדרו החכם השלם החסיד והעניו מרנא ורכנא האשל
הגדול מוהר"ר משה אלשיך זצוק"ל. מאשר שמנה לחמו ונמוקו עמו שומעו שמענו
בכל הדברים, אלה הדברים אשר דבר משה על התורה על הנביאים ועל הכתובים ועל
המאמרים הנאמרים באמת. מושב יקר וחי אורו והדרו בעיר צפת תוב"ב שפת אמת
תכון לעד.

[יצא מפי הרב זלה"ה לעבור כל ספריו בהגהת החכם השלם כמוהר"ר [יצחק
גרשון] נר"ו תלמידו איש מהיר כהגהתו ועשה יעשה מפתח' מפותח'] בסופו
שבו ויפיו של ספר ופאר אל עין כל קורא בו.

במצות דניאל זאניטי"י ובביתו נשא תפלה וקול [ ] רבות לאלפים ומאות אל כל המחזיקים במלאכה להוציאה [ ] נפש הרב ז"ל וזכות הרבים עומדת להם. וטהי התחלתו ביום ה' ו' לחדש שנים עשר הוא חדש אדר שנת ובא הנשי"א החכם השלם בנו כמה"ר חיים אלשיך נר"ו ויאר לנו עם כל הביאורים האמורים ומלא פני תבל תנובה רבה. פה ויניציאה.

פו דפים. הפנים באותיות מרובעות מנוקדות והפירוש באותיות רש"י. ההקדמה באותיות מרובעות. בשער רק התוכן וללא כל קישוט.

מעבר לשער: הקדמת הרב המחבר ולה"ה

ישמח האיש ותגל האשה אשר הציל ה' מזרע היהודים ... ואפי' כלנו חכמים כלנו נבונים כלנו יודעים את כל דברי האגר' הזאת מצוה עלינו לדרוש ולאמר ושום שכל והבין במקראיה כלליה ופרטיה לרדת לעמקה ולחנות במתקה לבא עד תכונת כל תוקף הנסים והפורקן אשר עשה אלדים לנו.

ואני בעניי בימי חרפי כי יבא אלי העם לדרוש להם ע"פ ה' חותי דעי ואכתו' בס' זכרון לפני לחדש שני' עשר הוא חדש אדר שנה שנה. ויהי היום בינתי בספרים אשר חנן לי ה' וארא והנה מגלה מגוללה בירכתי הבית ותחס עיני עליה ואומר לה צר לי עליך שלמה תהיה כעוטיה צאי לך ויחזו בך כי לבי לחוקקי ישראל בעט ברזל ועופרת ומי יודע אם ה' יתן חן מאמריך בעיני רואיך או א' מני אלף מליך וחייתה נפשי בגללך כי כל האיש אשר יהיה פושט וקורא הלא בספירתי בין רב למעט זכו ישתכח לי ויהיה האיש ההוא זוכה ומזכה לי ויהיה זה משה האיש בנושא משאת מאת פניו. על כן קראתי לזה משאת משה...

בסוף הפירוש (פג, ב) חמשה ציורים מעניינים שלפורים.

פד, א' הערת החכם השלם כמוהר"ר יצחק גרשון נר"ו.

פו, ג: ... כל יאשימוני אם ימצא קצת טעיות של חסרון יו"ד או וי"ו וכיוצא כי לחפזון יציאתה נהיו הדברים ... יצחק גרשון

נדפס יחד עם פירושי המגילות פראג שע"ח; פרנקפורט דמיין תע"ז.

ספר אחד וחמשים

ספר עסיס רמונים. קיצור מספר הפרדס הגדול אשר חברו הכינו וגם חקרו המקובל האלקי כמוהר"ר משה קורדווי"ר וצוק"ל. נחלק לל"ב שערי' כנגד ל"ב נתיבות חכמ'. הביאו אל הדפוס החכם השלם החסיד כמה"ר יחיאל לורייא אשכנזי זיי"א והוגה בעיון נמרץ ע"י החכם השלם כמוהר"ר יצחק גרשון נר"ו בויניציא בבית דניאל זאניטי"י.

ספר חרדים

להרב הקדוש האלהי כמ' הרר אלעזר א'קרי זצקל
בנוי על פסוק כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך:
ספר שואם הכצות לכל אבר ואבר וולפי
העת והזמן עם הרבה חדושי הנמצאים
בתוכו המשמחים בעיני א'דים ואדם

ועקר יקודתיו שלטה א' כידועת הכורא יתכ' • טנית
בהזכרת המנות שאכסר לקיימן בגלותיכו •
מליטי בענין התטובה משלים

הכילו אל הדמוס החכם המפואר כמ' הר
יחיאל לוריא אשכנזי יצו אכריון
נמטיא •

הוגה בעיון כמדן ע' החכם השלם כמ' הרר
יצחק גרשון יצו •

כדפס בחצות דניאל זכ'טו וככיתו

ותהי סתחלת המלאכה כעסירי לחדש מ'סן טנת
נשיא אלדים לפק

פה ויניצויא

Con licentia de i Superiori .

פו דפוס. אותיות רש"י. שער זאניטי.

מעבר לשער שיר בשבח הספר.

בסופו: תם ונשלם שבח לאל בורא עולם היום יום א' ו' ימים לחדש ניסן שנת דוד עברי נשי"א להם לעולם. [יחזקאל לו, כה].
נרפס שנית, מנטובה שפ"ג; עם פירוש, פעמון ורמון, אמשטרדם תס"ח.

ספר שנים וחמשים

ספר חרדים להרב הקדוש האלהי כמהר"ר אלעזר אזקרי זצק"ל בנוי על פסוק כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך [תהלים לה, י]. מפרש ואומ' המצות לכל אבר ואבר ולפי העת והזמן עם הרבה חרדשי' הנמצאים בתוכו המשמחים בעיני אלהים ואדם.

הביאו אל הדפוס החכם המפואר כמהר"ר יחיאל לוריא אשכנזי יצ"ו. אפריין נמטי"א. הוגה בעיון נמרץ ע"י החכם השלם כמהר"ר יצחק גרשון יצ"ו. נרפס במצות דניאל זניטי ובביתו ותהי התחלת המלאכה בעשירי לחדש ניסן שנת נשי"א אלהים לפ"ק. פה ויניצי"א.

פב דפוס. אותיות רש"י מלבד ראשית ההקדמה (ב, א). שער צירוף של טבלאות. מב, ב — מג, א: שא' מן הענפים היקרים שבהתלהבות החשק ישיר האוהב שיר ידירות לפניו לכן אשים לפניך קצת שירי אהבה אשר שרנו לו בשמח' בחברי חברי' מקשיבים. בכללם השיר ידיד נפש.

נרפס שנית קושטא תקי"ג ויצאו לאור כחמישים מהדורות.

ספר שלושה וחמשים

ספר עולת תמיד. חברו וגם יסדו הרב כמהר"ר משה אלבילדה זלה"ה בעל ראשית דעת [ד"ו שמ"ג] ושערי דמעה [ד"ו שמ"ו] והוא ביאור על התורה כלול מארבע יסודי התורה בחכמה ודעת. אין חקר לתבונתו סיני ועוקר הרים מים שאין להם סוף [יבמות קכא, א] מנופה בשלש עשרה נפה. ושמו בסופו מפתחות המאמרים ופסוקי התורה כאשר עין הקודא תחזינה מישרים ובנקל ימצא המעיין מבוקשו.

הביאו אל הדפוס בן המחבר איש תם וישר נודע בשערים שמו נשא ומאד נעלה

ונבון כה"ר יהודה אלבילדה נר"ו שמכל אחיו הגדולים ז"ל לו נשארו החיים ולו משפט הגאולה לקיים צווי אביו המחבר זצ"ל, ולזכות בו את הרבים, זכות הרבים תלוי בו. והוגה בעין נמרץ ע"י החכם השלם כמהר"ר משה אלפלאס נר"ו. ותהי התחלת המלאכה מלאכת שמים בסדר ובשנת ויברך אלהים אל נח ואל בניו ויאמר לה"ם פרו ורבו ומלאו את הארץ [שסא, א] לפ"ק פה ויניציאה במצות דניאל זניטי ובביתו.

רלא דפים. 4 דפים מפתחות. אותיות רש"י מלכד ההקדמות שהן באותיות מרובעות. למילה ראשונה מסגרת מרובעת מקושטת. הערות רציונים בגליון באותיות רש"י זעירות.

בסוף הספר: ותשלם כל המלאכה מלאכת הקדש בעשרים ותשעה לחדש מרחשון בערב יום שבת קדש.

מעבר לשער: הקדמת בן המחבר.

אמר הצעיר זעירא דמן חבריא יהודה בן לא"א כמהר"ר משה אלבילדה זלה"ה הן לא קצרה יד ה' מהושיעני גבר עלי חסדו ואמונתו להחיותני כהיום הזה שקייתי קו לקו מתי אבא ואראה ישוב מקום ההדפסה, אשקטה ואביטה אל ארון האלהים ואת גוהו הוא הביאור הנחמד לעינים וטוב למאכל ואכל מעץ החיים וחי לעולם. ה"ה ביאור על התורה כלו אורה מאת אבא מארי ועטרת ראשי וזכני האל לנחול בתוך הברכה אש' הנחלני אחריו ספרי כתבי אצבעותיו נוטפו' מר עוב'. ע"כ אמרתי אני בלבי עת לעשות לה' לבקש ולשר' עלי משמ' לפנות מכל עסקי לקבוע עתים לענין הדפסתו שכך השביעני. וסרתי למשמעתו בהשתדלו' נמרץ. וצויתי לבטל ממלאכתי אחר' כדי שיוכלו לעסוק במלאכה זו מלאכת שמים. ואודה שמך ה' אלהי אשר זכיתני שהמלאכה הזאת תצא לאור על ידי ע"ד [על דרך] ברא מזכה אבא לכבוד ולתפארת, אשר הפרה ורבה, ואני צויתי לאלופי ומיודעי עטרת תפארת החכם השלם כמהר"ר משה אלפלאס נר"ו ידון רוחו ישית ידו בהגהת הספר הזה כי ידעתיו הוא יהיה לפה לקדוש להצילו מכל טעיות ושגיות העולות בדפוס. ואני תפלה לאל עלין השם נפשנו בחיים יוסיף ימים על ימינו יזכני להדפיס אחרי זה ספר דרש משה [ד"ו שס"ג] שחבר אבא מרי זלה"ה ויהיו שפתותיו דובבות בקבר. והאל ברחמיו יראנו נפלאות בביאת משיחנו אמן.

ב, א: הקדמת המחבר זלה"ה: אמר משה בכמהר"ר יעקב אלבילדה זצ"ל. בהתעטף עלי רוחי ... מהמון תלאות שואות ומשואות אשר סבתי גם סבבוני כתרונני מנוחה הדריכוני רדפוני מיום היותי לא שקטתי ולא נחתי שבעתי נדודים. עדי נשפי רשפי אש להבת שלהבת היגנות ועשתונות משתונות מכמה אופני מיני הרפתקי דמטו עלי ... ה' אלהים פתח לי און שומעת לדעת חכמה ומוסר כאשר ישר בעיניו לעשו' כרוב רחמיו וחסדיו אשר הפליא לעשות עמדי בעמדי בין ברכי הורי אלוף

וגבירי הקדושים הנגשים אל ה' ... ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו בראש לדרוש דרשות לשמור ולעשר ככל אשר הורוני הנחוני במעגלי שבילי חמדת תעודת דת האמת והצדק ... בחמלת ה' עלי הלא זה דרכי ימתק לחכי כי מנעורי בשכבי ובקומי בתומי הלכתי בחרתי הסתופף בהתאסף ראשי עם בני ישראל ...

ברוך ה'. יום יום הוספתי וחדשתי פירושים חדשים בשרשים אמתיים חיים וקיימים בפסוקי הנבואה הנאמנה ובמאמרי אמרי רז"ל ... רב חנ"א ורב חסדא למארי שמיא וארעא על כל הטובה שעשה עמדי כי למן היום שהיתי נער קטון בין ברכי אבא מארי ז"ל שם בלבו לחנכני וישימני במקומו להיו' דורש טוב לעמו למען שמו ומאז החל רוח ה' להחיות את רוחי ולפעמו עד שיגעתי ומצאתי והורגלתי מעת לרגל המלאכ' הזאת זאת היתה לי להתמיד תמיד אחי חברים מקשיבים ערבים עלי דברי דודים ... ומדי שבת בשבתו דבר בעתו הואי"ל משה"ב בא"ר על התורה ועל העבודה לתורה ולתעודה ידו הדד ... ואל זה שמתי מגמתי שנה בשנה ...

הסכמתי להעלות על ספר בקשתי ועטי אשר אחי את אשר חנני ה' כל חדש אש' לא כתוב בספרי הראשונים ז"ל. וכן עשיתי תמיד להעמיד ולהצמיד כל העולה על רוחי ... וימצא כתוב אתי את שאהבה נפשי חבור בדבור נאות למופת ולאות ... היא שעמדה לי מכל עמלי ...

אודותי ורב טרדותי על הכלל מרוב דרכי טרחי צבור אשר עלי מכל העם הקדו' הזה אשר אנכי בקרבו כי יבא אלי לדרוש אלהים ושפטתי בין איש ובין רעהו, כאשר הורוני מן השמים ובציון עיון ההלכה הערוכה עלי בישיבה נאוה בהריות אביו ורבא באהבה וחבה רבה עם החברים היקרים רבים ונכבדים שוקדי' כל הימים באמת ובתמי' ... ואף גם זאת היתה לי כמה וכמה מיני עיונים שונים אשר אני בכל יום שונה ... להביא בלבי כוסף לאסוף ולקבץ פזורי לפני ... וקבצתי כל מה שכתבתי זעיר שם זעיר שם שם צוה ה' את הברכה בחמשה חומשי תורה בין בחלק הדרישה ובין בחלק הפרישה החרושה על הבנת כונת הפסוקים ... כלם כאחד יעלו ויבאו בספר הזה פרשי' פרשיות בס"ד להיותם נכונים ומזומנים נגד עיני פני המעיינים בשפה אחת ודברים אחדים.

ויהי כי ראיתי רבים מהגדולים אשר בחיי' חיי' נפשותם קצה באריכות הדברים הנסגרים בספרי הראשונים ז"ל בעירוב הפירושי' עם פירושי הפסוקים ובחור' בקצורי' ולמצוא חפצתם אותה נפשם בדרך נקלה וקלה, על כן ראיתי ונתן אל לבי כי טוב לחלק ולהפריד בין חלק הדרישה ובין חלק הפריש' לפסוקים ולכן חלקתי מאמרי זה לשני ספרים יקרים. שם האחד קראתי עולת תמיד והוא מה שיכלול חלק הפרישה וזה לשתי כונות נאמנות אחת מהנה לרמוז כי רוב מה שכתבתי בו והוא מה שעלה בלבי על הפסוקים דרשתים וגם חקרתים בכל שבת ושבת כדרכי תמיד ...

ושם השני קראתי דרש משה וזה שמו יוכיח יריע אף יצריח ויודיע ענינו כמו שיבא ב"ה בהקדמת הספר ההוא ובזה יקל הטורח מאת כל העדה הנזכרים על ה' ועל חסדו וידו החזקה בטחתי ...

ספר ארבעה וחמשים

ספר אמרי שפר יסדו וגם חקרו החכם השלם כמהר"ר נפתלי אשכנזי נר"ו תושב צפת תוב"ב שבגליל העליון. חכו ממתקים בביאור מאמרי רז"ל ופשטים נאים ומתוקים מדבש ונופת צופי' בלקוטי קצת פסוקי', ברוך ותלה רחים בצוארן [ראה קידושין כט ע"ב] וטחנן זו בזו והוציא קמחן סולת נקיה מנופה ביי"ג נפה [מנחות סו ע"א] כאשר עין הקורא תחזינה מישרים.

אחזיקו טיבותא לראשי עם קצינים שברור נדיבי עם אלקי אברהם אשר החזיקו ידי המחבר לחקקו ע"י עושי המלאכה מלאכת הקדש לזכות את הרבים זכות הרבים תלוי במ הלא המה אנשי השם הגביר נשא ונעלה האלוף כמהר"ר שמואל קורקוס נר"ו והגביר נשא ונעלה זקן ונשוא פנים כה"ר בנימן ן' דייסוס יצ"ו עץ חיים היא למחזיקים בה עושי צדקות בכל עת [ראה כתובות ג ע"א] קנו ספרי' והשאלום צדקתם עומדת לעד. והוגה בעיון נמרץ ע"י החכם השלם כמהר"ר יצחק גרשון נר"ו. ותהי התחלת המלאכה מלאכת שמים על ידי נאמן אהבת המחבר הנז' הצעיר יצ"ו בשנת ישמח ה"ר ציו"ן [שס"א] לפ"ק פה ויניציאה במצות דניאל זאניטי ובכיתו.

נסים שושן

מעבר לשער שיר מר' יהודה אריה ממודינה: שא נא קורא עיניך וראה. ר"כ דפים. אותיות מרובעות שער טבלאות מצורפות וכן בראש כל דרוש וענין מסגרת עשויה מטבלאות. בגיליון תוכן הדברים וציונים ורמזות.

יו, ב: זאת ועוד כי בחייו מתאספין כחתיו וערו יסודותיו בדאזיל סומקא ואתי חיזורא [כבא מצינא נח ע"ב] דמו וחלבו מתמעטין כי הדם הוא הנפש ... ובפרט אם הוא נע ונד גולה ומטולטל ...

אני אני הגבר גולה מארץ בני עבר ולבי בקרבי משתבר ... זה לי ששה שנים אשר לא שלותי ולא שקטתי ... כי עונותי גרשוני מהסתפח בנחלת ה' מארצי ארץ מולדתי ארץ החיים אשר שם שמשתי שמושה של תורה מימי קדם ויצקתי מים על יד מורי ורבותי תנצב"ה אשר היו אירי' ובעלי תריסין כמנה' בשתי ישיב' אשר בק"ק אשכנזי אשר בעיר הקדש העיר המגדל' גבורים חהב הארץ ההיא טוב ארץ הצבי צבי היא לכל הארצות צפת תוכב"א

ומי' צאתי את העיר המהוללה הותו והותש כחי לצאת ולבא במלחמתה של תור'

וכאש' כחי אז אין כחי עתה בסבת הטלטול והגלות וכמעט שנשכח תלמודנו מחמת אונס ... אמרתי בלבי אולי אחיש מפלט לי ועזר ותרופה לגלותי לקבל את היסורין מאהבה עבור יהיו לי לכפרה, ואלו הן כל שאין בהן ביטול תורה. וכל עת שהייתי רכוב מהלך או עומד או יושב בספיני' או בקרון או באסדא הייתי מעיין במילי דאגדת' ובכניסתי את העיר הייתי נותן הודיה לשעבר וצועק לעתיד לבא ודורש ברכים חסדי ה' ונפלאותיו כדי לזכות ולזרות את הרבים וסדרתי שמועותי אשר נשאו בידי מעט מזער כמכחול בשפופרת [סנהדרין סח ע"א] מגרסא דינקותא, והיא שעמדה לי לצרף כל מלה ומלה כאשר עיינתי בה אל זה הספר אשר קראתיו אמרי שפ"ר ... לכבוד שמים ולכבוד ארץ ישראל ... כפי ההזדמן שנזדמן לי מן השמי' בהיותי מטלטל בלכתי בדרך בשבתי ובקומי.

עו' קראתיו אמרי' שפ"ר על שם שעיק' יסודתו מהררי קדש ... ארץ מולדתי צפת טובב"א אשר הורתי ולירתי היתה שם בקדושתה ושם כל ימי גדלתי בין החכמים מורי ורבותי תנצב"ה אשר יצקתי מים על ידם וזכות קדושת תורתם וזכות קדושת ארץ ישראל היא שעמדה לי בגלותי ובעניי הגם שבסבת הגלות קצרה ידי .....

כה דברי זעירא דמן חבריא המתאבק בעפר רגלי תלמידי חכמים ... נפתלי בן לא"א יוסף תנצב"ה.

ספר חמשה וחמשים

סדר הגדה של פסח ובדיקה וביעור חמץ עם הברכות וקדוש והבדלה וברכת המזון והנסים והנפלאות שנעשו לאבותינו במצרי' ועל הים מצוירי' בצורות יפות עם פירוש ותוספות נימוקי מהר"ר יוסף מפדוב"א זצ"ל. והוספנו בתוספת טובה על הראשוני' רמז נכון על קדש ורחץ והוא מחדושי הרב הגדול אשר אור תורתו זורח בגליל העליון צפת טובב"א כמוהר"ר משה אלשיך זצוק"ל. וברא מזכה אבא ה"ה החכם השלם כמה"ר חיים אלשיך נר"ו והביא אותו אל הדפוס כדי לזכות בו את הרבים. נדפס שנית להשתוקקות כמ"ר שלמה חיים ובנו אברהם חבר טוב יצ"ו: שנת שס"א פה ויניציאה הכירה בבית דניאל זאניט"ר.

2°. [34] דף. מעבר לשער: סימני קדש ורחץ בשלש לשונות: לשון ספרד, לשון אשכנז, לשון לעז, הכל באותיות עבריות מרובעות גדולות. הביאורים באותיות רש"י זעירות מסביב לנוסח ההגדה. בשער ובכל העמודים ציורים.

בסוף ההגדה 'אלמעכטיגר גאט' ביידיש באותיות צו"ר כמו בהגדת ויניציאה

שנ"ט. דף 3א: 'הא לחמא עניא'. התיבה הא מוקפת מסגרת מצויירת (יש טפסים שבהם: 'כהא' והבדל בציור. פרשל).

בקונטרס ו (דף 21-22) ברכת המזון ואחריה תוספת מחידושי רבי משה אלשיך על סדר קדש ורחץ, ועליה אומר ר' אברהם חבר טוב: 'ישמנו אותו אחר ברכת המזון כרי שישאר טעמו בפנינו'. קונטרס זה נדפס בשתי צורות. יש טפסים בהם ברכת המזון בנוסח אשכנז ויש טפסים בנוסח ספרד.

יערי, ביבליוגרפיה של הגדות פסח (תשכ"א), סי' 29, עמ' 4; יוסף חיים ירושלמי Haggadah and History, Philadelphia, Plate 38-40; ריבקינד, דקדוקי ספרים, סי' היובל לכבוד אלכסנדר מארכס ניו יורק תש"י, החלק העברי, עמ' תכד. ט' פרשל, הגדות ויניציאה שס"א ושס"ב, עלי ספר, י (תשמ"ב), עמ' 156.

יודלוב, הגדות של פסח: ויניציאה שס"א, שס"ג-שס"ד, עלי ספר טז (תש"ג), עמ' 139. הנ"ל, אוצר ההגדות — ביבליוגרפיה של הגדות פסח מראשית הדפוס העברי עד שנת תש"ך. ירושלים תשנ"ד, סי' 38, עמ' 6.

מהדורה קודמת נדפסה בשנת שנ"ט ולאחריה בשנים שס"ג-שס"ד. ראה יודלוב, שם, סי' 35, 40, 41.

ספר ששה וחמשים

סדר תפלות כל השנה כמנהג ק"ק ספרד. עם חדושים שהוספנו על הראשונים, כגון ברכת המזון וארבעה צומות. נדפס מחדש בשם השר זואן בראגדין בן האדון אלויזי בראגדין שנת שס"א לפ"ק. בבית דניאל זניטי פה ויניציאה. אחרי פרט השנה: כתר שם טוב מצוייר. 12° שס"ה [3] דפים.

מעבר לשער: בריך שמיא דמריא עלמא. ומכאן ועד סוף כה, א — בקשות. כה, א: סדור תפלות; קיז, ב: סדר קריאת שמע על מטתו שסדר איש אלקים קדוש מהר"ר משה קורדואירו זצ"ל. בראשי הדפים: קריאת שמע של לילה. קכ, א: אמר הצעיר גדליה בן לא"א הרב המחבר בראותי מעלת הנמשך לנשמת האדם בסדר הזה ראיתי לחבר אליו גם תועלות הבחורים כי כל מי שיאמר...

שס"ב

ספר שבעה וחמשים

ספר היכל ה' להחכם השלם כמה"ר יחיאל אשכנזי נר"ו איש ירושלים. ובתוכו סודות עליונים לכל אשר החכמה אוהבים. אשריכם הקופצים להביאו אל הבתים לאכול למעדנים, חכו ממחקים וכלו מחמדים, ויקנה אהבת ים ה' צור עולמים. והוגה בעיון נמרץ על יד החכם השלם כמה"ר יצחק גרשון נר"ו. נדפס פה ויניציאה בבית דניאל זניטי. מז דפים. שער זאניטי שבעיגולי הכתוב. אותיות רש"י.

ב, א הקדמת המחבר:

ולזה רוב החכמים בלבם ושכלם צופים והיא חכמת הפלוסופיא והנעלמה חכמת הקבלה, בשמן משחת קדש כלולה, ולמעלה מן השכל עולה. ולכן בעיני אנשי הדור אין מטילתה צלולה כי בה לא יחפצו וממנה לא יתרצו

... וחכמת הקבלה חלקה לשני חלקים רצופים וזקוקים היא חכמת השמוש והם בעלי הפעולות והכח' ושמו' הטהרה והקדושה הבקיא' בשימושי תורה ושמוש תל"ם ושמוש' רבא חוטא ושאר השמות המקובלים בלי ידיעת טעם כאשר קבלו איש מפי איש עד משה רבינו ... נגדנו סוגרו בתיה מבא. והתורה הב' ההולכת למואל היא חכמת הקבלה בידיעת האל וקבלת עול מלכותו ויחודו ליחדו ... בעלי הפשט כדי להבין ההמון פשטי הכתובים גורעים ומוסיפין בתיבות ואותיות ודורשין הפסוק אשר עלה על לבם על כרחם, זה אומר בכה וזה אומר בכה והדברים בעצמם על דרך האמת הם שלמים וישרים למבין בלי תוספת וגרעון ... על כן הרוצה להשתדל לעלו' בסולם המעלה היקר' הרמה הזאת יטה אזנו לשמוע דברי החכמים ויוסיף לקח בדברים הנעלמים ולבו לא ימהר להשיב ורוח יתירה באמרי פיו אל ישיב ויקבל עליו התשוקה וזאת תורת המצוה והחקה. ואז ראוי למסור לו מן הדברי' ראשיה' בסתרי הספירות והויותיהן ויהיה בקי בהן ובשמותיהן ואם ירבה להבין עוד עליהן בטוב שכלו ושב ורפא לו ... ולפי שכל א' וא' מהיחידים והמדברים בזאת החכמה להוציא לאור תעלומה ירא וחל מפחד פן בדבריו יגלה ויסתיר וכל כוונתו היא לרמוז ולהסתיר לקח כל א' דרך לעצמו להציץ מן החרץ להכחיד חכמתו תחת לשונו לגלות ולבאר בדרך נעלם ... וכל א' בעיניו העלה לו שם כפי הנאות לכונו' רצונו כלם נכוחים למבין מוצאי דעת הכודק עד מקר' שידו מגעת ... ולבאר ענין זה ולהסיר מכשול וליישר עקוב לפני כל אשר בתחל' לבכו ללמוד בחכמה זו יעיר, עלה בלבי אני הצעיר לכתוב קונטרס קטן אשר בו אזכור בע"ה אבות ראשי שמות הספירות עם תולדות שמותיהן ותולדי תולדותיהם למשפחותיה' עם באור מעט לכל שם ושם ... ואבאר תועלת לעצמי גם לכל מתחיל בלמוד חכמה זו על צד חיוב הקרבת התועלת לכל א' מישראל כפי היכולת ... הנה הוא קצת הדרכה להורות למתחיל הדרך אשר בה ילך איש ישר הולך ואז יבין איך ולמה ובמה נשתנו השמות ... וטרם החלי לדבר וקונטרס לחבר ראיתי להציע הצעה להאיר עיני המתחיל להתלמד בקבלה כנר דלוק אשר אל עבר פניו האיר ...

לו, א: שמועה בענין הגלגול לדעת הרשב"י ז"ל ופיטאגורס. והיא להרמ"ק.

לח, א: סודות להחכם המקובל כמהר"ר יוסף גיאקטילא ז"ל.

מא, ב: פירוש ליקוטים שחבר כמהר"ר ש"ט בן הגאון נ"ע מפי הרב כמהר"ר שלמה בן אדרת זצ"ל לפירושי סודות התורה שחבר הרב רבי משה בר' נחמן ז"ל.

דכספה ויניצ'אה במזנת דמיאל ואנטי וסכניתי

Con licentia de i Superiori.

מד, א: פירוש של הקדוש מהר"י לוריא אשכנזי זלה"ה.
מד, ב: פזמון בר יוחאי "לקבלת שבת".
מה, א: קינה על החורבן.
מה, ב: וידוי.
מו, ב: ממוהר"ר יצחק לוריא זלה"ה.

ספר שמונה וחמשים

ספר גרושין להחכם השלם המקובל האלהי מוהר"ר משה קורדואירו זלה"ה
איש צפת תוב"ב ומשאו ומתנו בחדושים ופשטים עמוקים ערבים לשומעיהם.
הביאו אל הדפוס הנבון כה"ר דוד ן' הין יצ"ו סגיא נהור איש שאלוניקי". כל
קונוהו ומהנהו מאתו ית' יהיה משכורתו שלמה. והוגה בעיון נמרץ ע"י החכם
השלם כמוהר"ר יצחק גרשון גר"ו. נדפס במצות דניאל זאניטי ובביתו.

כח דפים. אותיות רש"י זעירות, שער זאניטי.
דף ב, א: מסגרת כמות השער המצוי בדפוס י זאניטי. אותיות המילה הראשונה
'שנת' מצוירות [ראה מהלמן 1108; י' זנה, טיולים ביבליוגרפיים, קרית ספר, טז
(תרצ"ט), עמ' 382-383].
נדפס שנית שקלוב תקנ"ו.

ספר תשעה וחמשים

פירוש ההגדה להחכם השלם המקובל האלהי מוהר"ר יוסף גיקטליא זלה"ה
איש ספרדי. ומשאו ומתנו בחדושים ופשטים עמוקים ערבים לשומעיהם.
הביאו אל הדפוס הנבון כה"ר דוד ן' הין יצ"ו סגיא נהור איש סאלוניקי. כל
קונוהו ומהנהו מאתו ית' יהיה משכורתו שלמה. והוגה בעיון נמרץ ע"י החכם
השלם כמוהר"ר יצחק גרשון גר"ו. נדפס במצות דניאל זאניטי ובביתו.

[י] דפים. אותיות רש"י זעירות, שער זאניטי.
הפירוש פותח: על כן קרא שמו צפנת פענח דטמירן ליה גלין ... ע"ד האמת
והקבלה... והוא נדפס אח"כ בשם צפנת פענח.
נדפס שנית, הורדנא תקס"ה.

ספר ששים

ספר עבודת הקדש. הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד. ויחדיו יהיו
תמים חקוקי' בעט ברזל ועופרת. ספר עבודת הקדש להרב הגדול הגאון
הרשב"א זצ"ל תנצב"ה. וספר בעלי הנפש להאשל הגדול הגאון הראב"ד

זצ"ל תנצב"ה. ינוחו יגיעי כוח וימצאו נופש לנפש אם בעל נפש אתם ושמתה ספר זה בלועך [ראה משלי כג, ב] ואם לאו ו"י אבדה נפש. ולפי שמצאנו ראינו שיר נאה ומשובח שחבר הרשב"א זצ"ל בראש זה הספ' על כן הקדמנו ספרו לספר הראב"ד זצ"ל הגם שקדם בזמן, כי אין מוקדם ומאוחר בתורה, וידעו רבנן ומחלי.

והוגה בעיני נמרץ על יד החכם השלם כמה"ר יצחק גרשון נר"ו. נדפס פה ויניציא"ה במצות דניאל זאנטי"י ובביתו.
עד דפים אותיות רש"י ועירות. שער זאנטי.

ב, א הקדמה

... הגדולים אשר בארץ החיים המה הראב"ד זצ"ל תנצב"ה והרשב"א זצ"ל תנצב"ה אשר האירו עינינו בתורתם ועשו כמה וכמה חבורי' אשר ישנו פה עמנו היום ואשר איננו פה עמנו היום, ובפרץ מרובה על העומד, ולא היו נמצאים רוב ספריה' וחבוריהם חברו חבר הנאה, כי אם ביד יחידי סגולה בני עליה גדולי הפוסקים האחרונים ... שתי כתפות חוברות ... בכרך אחד כתובים באצבע לזכרון בכתב יד ישן נושן. הלא היה כמוס חתום באוצרות ... חכם ונבון יקר נשא ונעלה הגביר כה"ר שמואל פראנסיס נר"ו ... ויהי היום ויחפש באמתחתו ... וימצא כתוב שני חבורים יפים וטובים בכרך אחד אשר שם האחד עבודת הקדש אשר חבר הגשור הגדול הרשב"א זצ"ל ויעש לו בתי"ם מלאים כל טוב קראם בי"ת נתיב"ת בי"ת מוע"ד ... וכאשר בנה בתים ושערים בספר תורת הבי"ת אשר שמו נקרא עליו כן עשה בתים לבדים לשאת את ארון הקדש ... ושם האחד ספר בעלי הנפש הוא האשל אשר נטע האשל הגדול המביא לידי זריזות וזירות נקיות טהרה וקדושת האד' בעל הנפש בלחם אשר הוא אוכל. ויען כי יאחז צדיק דרכו של הרשב"א ובנה שערים לטוב בית הנשים גם מצאנוהו מקושרים בכרך א' אמרנו סימנא מילתא היא ... כה דברי זעירא וקטינא בריה קלה דמעליותא לית ליה, כוסף ומתאוה לחזור להסתופף מקום אשר לידיד ה' היה חופף. ארץ חמדה לא יערכנה זהב וכסף

נפתלי בן לא"א יוסף זצ"ל ה"ה תושב צפת תר"ב ב"א מן ותהי התחלת המלאכה מלאכת שמים יום שלישי שלשה ימים לחדש כסליו שנת בשמ"ך יגילון לפ"ק. בסוף הספר (עג, ב): במעלי שבתא כה טבת שנת בשמ"ך יגילון כל היום.

נדפס שנית, מין תקכ"ד.

ספר אחד וששים

ספר משפטי שבועות לרבינו האיי גאון ז"ל ודיני ממונות להגאון הנ"ל ושיטה חרשה שלא באה בדפוס ממדרש רבות על ברכת יעקב אביו לבניו.

יא

מלאכי ממוחרג ברו

וכו' ואם כן טוב ואחר כתיב וכו' סיינו וכו' גדולת מלך מלא תי' לנו כי אם סוף פ' ופרק קט' דבריו קטל מיותר גמור מלכד מים בדרך ידיעת לקרותו ופסג כלמון בדיק ופסג עובד אלדים ואם כן לא ס'ולל סכתוב אל' וראיתם בין רשע לעובד אלדים לאשר לא עבדו וכן עבדו אלדים גמור כינסו כלמון סכתוב ס'ולל ולא בדיקו' ותו למע מלכד סדבר בסכונ סמאלס לק' ותו סקודס פרקו יש פ' אל' סלכס אל' עפסס אל' סולס לקס פרקו ולככס באורו לסוכס פרקו ק' לסוכס וכו' ותו למע תמס וס' לכו ממוס מלא וכו' כי כעי סיכול לקרותו ולא קרס וכי כיו סכערס עמר קרי לים לא עבדו' ותו למע סוכרככו לעסל הוס ומן סחמוריס ולא דמו דסכס ק' אל' קס וקסס עזרס אל' זס ולמס לא ספוס' סכל אל' כי כלי ספס מל' סלס פל' אל' וסכסס מכולל סככס וסוכ סקסס סיינו בדיק וכו' זסס כן כוכל לו כי אל' וסכסס וכן אל' אלקיס ק' עתחלס פל' סלס אמר ס' ותו סלס ככס וכין עובד ברו' ותו כפל ענין ומלות סוכוס וקסיב אל' עבדו ולא עבדו תרוויסו בדיקו' גמור כיכס סכל אינו דומס סוכ פרקו וכו' וכפי' זס סמייכס סוף פ' בתורס כסמל' לרססו סל כגוכ בעצמיס עובסי וספ פל' כרמין עבדו כלעוד התורס מיידי ענין מה דכתיב וכו' תורס עסס עבדו ולא פל' תורס סכככס סכתובס אל' בתורס סכע' סכסלרת כוכירס כעין סקכלס מוסס בע' ונקרסס תורסו כי סול סקול כנגד בל' יסרל' וכל תורס כלס לו סול סכן סכמו אל' סל' וככן סכסו כדרס סכי וסעסס כסו וסכסס מלמון כסוכס וקסס בין בדיק כמציסיס לרשע מכולל מוסס כי סוכוסס וסכסר סול רמוז כוסכסס מכדיל בין בדיק לרשע מכולל מוט' מלס עבירוס' וראיתם בין עובד אלקיס לאשר לא עבדו וכסן כככסס הרסיו כי סותיות מוכיות ובריק עיון סלס לסכסל כוס כי כעסס ס' לכד סימסר וקרס לא עבדו' כמ' סס כן כי כסו אל' עבדו ולא עבדו תרוויסו בדיקו' גמור כיכס וסכי סכרלס כענין סלמוד ליינו דומס סוכס פרקו וכו' לסוכס וכו' גילס פל' רססו סל פ' דל'סו כענין סלעוד מיידי כי יש סכי עיני בדיקו' יש מלכד סמל' כדסס ויש מלכד התורס ומ'ס כסתרנו ולכן כנגד כמכות סמל' סכרס וסכסס סול סככרל בין בדיק לרשע כי זס למי עולס פל' מעסיו סוכוכס וזס לסרפוס וללרסון עולס מלכד סיותי כורס מוכיות ודכס כרססיות כן ורסיעכו אלדים כסכרת מכרת כפסו' וכנגד סמין סכסי אמר וראיתם לסוכס כי כעסס וסכר קטן מכדיל בין ככס עובד אלדים לסון סווס ותמיד עובדו כתורסו ומעסיו מלככס כסכרסס סכקרס ירס אלדים' לאשר לא עבדו פירוס כקרס לא עבדו על פסס ס' כסכרס פל' מכן מוכס פרקו' וכסכי כיוס אל' תרוויסו בדיקו' גמור כיכסו וכעסס כסו בדיק קמל בדיק גמור לפכי רשע מכולל פעולות יסרוס סכל אל' סיס'כסס עכודס ועכודת עכודס תורס ומל' כלס כקרסו בדיקוס גמוריס לפכי כבדיק בעל מעסוס לכד דריג קרס סלדן לכוכי כערכס וקכר' בדיק מוכו כפכי רשע לא גמור כי יסכר לו תורס סכל עובד כעובד סכי יסו סכי דוג מלס תורס ומכוס וכסכרסס ומסס סללו כקרסיס בדיקו' גמוריס ולא בדיק כפל מוט' לכד וסכ' סמל' קרי לים לא עבדו רק פל' סלס סכס פרקו ק' אל' כוכל לומ' דריס סכי וראיתם ככל בין בדיק כמס לרשע מוט' וסלכ וסכסס וראיתם בין בדיק מוט' לבין עובד אלדים וכין עובד אלדים לאשר לא עבדו כי בדיק לפכי עובד אלדים כיכסי סולס כסכור ולא עבדו כקרס גס סול בדיק גמור כעכדו אלס כקריס לא עבדו מלכד כמכות ס' סלס סכס פרקו ק' וזס כי סס מלסו סלסוקמיס גרסס סלס פסככס בריק וסלס פסמיס דכתיב כפ' עקב וסככי פסדתי כסר כימיס סרססוכיס וכו' לא סכס ס'ססיתך מכלתי תל לי תורסו ככרססוכס לסכיסל לכס סלס כתן לי לוחות סכיות' ויסמר ס' אלי קוס לך למסע וכו' ויורסו סת סלרן סורלס דלר' מוכיס וכס מלניו כל קיוס סמכות' וסכס מוס ס'לריק סולס עעמך כי סס לירסס וכו' וסו סורלס סיותו מסניס וסכרס עולמו יש מלן וכסר לסיות ס'לריק וסו רמו כי סס לירסס סת ס'לריק למען תלך ככל דרכיו' ולאכסס סוקו עס כל סיסוריס וקסיכות סוככס סוקך כי כוס סתס מורס

והחוט המשולש היא בריתא דמלאכת המשכן שרמזו רש"י בפירושו על התורה.
נמצא כמוס בבית החכם השלם מוהר"ר עזרה מפאנו גר"ו.

ואפריין נמטייה להחכם השלם כה"ר לוי שמלאי יצ"ו אשר הביאו אל הדפוס
לזכות בהם את הרבים זכות הרבים תלוי בהם. והוגה בעיון נמרץ ע"י נאמן אהבת
החכם הג"ל נסים שושן יצ"ו.

נדפס פה ויניציאה במצות דניאל זניט"י ובביתו.
אותיות רש"י זעירות וצפופות. השמות מחוץ לשער.
ב, א הקדמת המגיה:

יששום מדבר וציה ותגל ערכה [ישעיהו לה, א], בתהלות ה' אשר חלק מחכמתו
על בני אדם ונתן בלבם להמציא ולהוציא לאור חכמת' במלאכת הדפוס שעל ידו
יראה מקצה הארץ ועד קצהו ... ותפקחנה עיני עורים בתורתו כי קצתם לאור עולם
אוצרות טמונות ומרגליות נסתורות וספרים מספרים שונים שונים ... שכן עתה בחסד
ה' לשים בדפוס תפוחי זהב ומשכיות כסף מה שלא יצאו בהדפסה מיום חבורם
המחברים עד היום הזה לזכות בהם השלמים וכן רבים...

נאם זעיר בגברין מתאבק בעפר רגלי החכמים נסים ששון [!]
ב, ב למעלה מימין מסגרת מצוירת וכן בדף מח, א; נא, ב. שיטה חדשה לבראשית
רבה על ברכת יעקב אבינו לבניו.

נא, ב: ברייתא דמלאכת המשכן
נה, א: ותהי השלמת המלאכה מלאכת הקדש יום ד' בשמחת ט"ו בשבט שנת
בשמ"ך יגילון כל היום.
שנית המבורג חקמ"ב.

ספר שנים וששים

ספר לקוטי שושנים, והוא חבור נאה מלוקט מגאונ"י, ה"ה האשל הגדול
כמוהר"ר יעקב בירב זלה"ה והגאון מוהר"ר מאיר ערמה זצ"ל והרב המאושר
בכל עניניו כמוהר"ר עובדיה ספורנו ז"ל. ואחרון אחרון חביב החכם השלם
כמוהר"ר יצחק גרשון גר"ו לא ידעך כולם מתוקים מדבש ונופת צופים. שמו
מוכיח עליו שכשמו כן הוא.

ואפריין נמטייה לסגיא נהור משכיל ונבון ה"ר דוד ך' הין יצ"ו אשר החזיק ידי
המדפיסים לזכו' בו את הרבים זכות הרבי' תלוי בו אולי וקרוב לשמא יהא דין ליה
למאירת עינים. וכל המחזיקו ומהנהו יזכה לאור הגנוז לצדיקים לעה"ב. הוגה בעיון
נמרץ על ידי החכם השלם כמוהר"ר יצחק גרשון גר"ו.

נדפס בוניציאה הבידה היום יום ד' י"ד לחדש תמוז שנת בשמ"ך יגילון כל
היום. במצות דניאל זאניטי ובביתו.

כ דפים. שער זאניטי, אותיות רש"י זעירות וצפופות חוץ מן השער והקדמת המדפיס שהם באותיות מרובעות. המילה הראשונה בהקדמת המדפיס מקושטת יפה. ריבוע מוסגר, וכן גם השם יהושע בראשית שלספר הזה.
ב, א: הקדמת המדפיס.

הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש אשר זכני ה' להוציא לאור תעלומות חכמה אף כי עיני לא ראום אזני שמעום בלמודי שהם מחודשי ספירי פניני האשל הגדול המקובל האלהי נודע בשערים שמו כמהר"ר משה קורדווייר"ו זלה"ה אשר האיר בחיבוריו ליודעי חן אף כי הוא קטן הכמות גדול הוא באיכות כמו שעין הקורא תחזנה מישירים. ואת הקדש יקריב אליו.

פיר' ההגדה מהרב הגדול כמהר"ר יוסף ג'קטיליא ז"ל. ועתה כעת זכני ה' החוט המשולש דבתלתא הוא חזקה [יבמות כד ע"ב] ובאה לידי מרגניתא ברה מאירת עיני הקורא קצת פשטים מהרב הגדול מרנא ורבנא כמוהר"ר יעקב בי רב זצ"ל, שכל הרצה ליטול את ה' אמרין ליה זיל קרי ב"י רב [סנהדרין לג ע"ב] הוא. ומהרב כמוהר"ר מאיר ערמה זצ"ל ומהרב מופת הדור כמהר"ר עובדיה ספורנו ז"ל ואחרון אחרון חביב החכם השלם כמוהר"ר יצחק גרשון נר"ו לא ידעך המתחילי' מיהושע ומסיימי' במלאכי ששה משמותם צופים מתוקים לחכי.

אמרתי אני בלבי עת לעשות לה' הפרו מחשבותי והוי מחשב ששכר מצוה מצוה מגינא ומצלא ומצאתי את לבבי נאמן לפי. ויען ויאמ' לי אני אהיה עם פיך והוריתיך דרך זו תלך ... שגם זה יהיה לך למשיב נפש ואולי למאירת עינים שכל המדות בטלו ומדה כנגד מדה לא בטלה ...

ואתם אחי בני ישראל קנו חכמה ... אשר לקט וחדש הרב האלהי כמוהר"ר משה קורדווייר"ו ז"ל עם מורהו ורבו זלה"ה בעצי היער בהתבודדות גדול בהשתטחותם על קברי הצדיקים נטעי נעמנים סביב אר"י תוב"ב ... וקראתי שם הא' ספר גרושי"ן ושם השני לקוט"י שושני"ם ... השליכו הקליפות ובחרו ברמונים. עסקו בתעלומות תפיקו רצונים. בדעות התוריות ומאסו בזרים ... ויזכהו ה' להדפיס את הים הגדול שלו ספר מבק"ש ה' לעת מצא ...

ואכטח ברוכב ערבות כי לא יחסר קרן ופירות שהזמין לידי איש אמונים תם וישר וירא אלדים נבון ונעלה כה"ר נסים שושן יצ"ו הוקם על המלאכה ... נאם סגיא דנהורא ענות עני ונכה רוח מתעורר להחזיק מלאכת שמים ברוח אלהין

הצעיר דוד י' הין

בסוף חלקו שלר' יצחק גרשון (יב, ב): וכעת אשר סיימנו הלקוטים הנז' הזמין ה' לידי חבור קטן הכמות ורב האיכות מהגאון מהר"ר שמואל אלמושנינו זלה"ה על תרי עשר...

דוד ן' היך

כמה מן החיבורים האלה צורפו למקראות גדולות 'קהלת משה', אמשטרדם תפ"ד-תפ"ז.

ספר שלושה וששים

חלק ראשון מספר מדבר יהודה מדרשות יהודה אריה בכה"ר יצחק ממודינא ז"ל. וגם אם הן דרשות אם תהיינה דרושות אולי תהיינה נדרשות. נדפס בויניציאה ע"י דניאל זאניטי ובכיתו סוף שנת היהוד"ה ארי"ה מודינא [שס"ב] לפ"ק עמ"י עש"ו.

קד דפים. אותיות רש"י, דפים הראשונים שחוקות זעירות ורגילות והמאמרים באותיות מרובעות, ציונים בגיליון באותיות רש"י זעירות. שער זאניטי.

מעבר לשער שיר מר' שמואל ארקיוולטי לכבוד המחבר:

בשמעי כי אחד מאנשי היחס והמעלה והוא מילדי מדרשי בפאדווה בר אבהן ובר אורין דורש טוב לעמו ענותן כהלל הוציא לאור פרי מגדיו לכבוד ולתפארת כמקרה שומע הזמרה וקולו פגום, גם לי קרה כי התעוררתי לומר לשמו ואני זקנתי ושכתי ואין עוד בפי שיר חדש כימים הראשונים. אמנם האהבה המקלקלת את השורה [בראשית רבה נח, יא] אלצתני וכפי כחי סדרתי מזמור לתודה. וזאת ליהודה:

אם הזמן ישבור כשבר נבל

ב, א שיר בשבח הספר והמחבר מר' עזריה ב"ר אפרים פיג"ו. דורש לעמו טוב ושר ואלף.

ב, ב הקדשה למשה קופיו מריא"מ

'... לאשר כי בא מועד כי תורה מאתי תצא ומדרשותי אשר בימי בחורותי אלה דורש דרשתי בק"ק הזה'. ג אלול שס"ב בויניציאה.

ג, א: הקדמת הספר

יהודה אריה ממודינא בכה"ר יצחק ז"ל. אל כל קורא במדב"ר שלום. [בסוף כל פיסקה השם יהודה] טוב שבת בארץ מדב"ר בעולם שכולו ערוך מאתמול לפנינו בעיני כל בעל כנף הארי ואורך ימים ושנות חיים תאוה באה עם הרצון תעטרנן לכל בן אדם תחת השמש. והיה כל הנסוך שמן ששון מחבירי דעה והשכל וראה¹ אותי

ואת בנו בעור ובשר וכל איש האדמה אילי ויקרים מעותדים לגבר אשר דרכו נסתרה איך ואנה ומתי ופרש וגבור וחכם ועשיר ישכב ויאסף עיניו פקח ולבבו יבין למצוא אופן אחד בארץ יחיה זרעו או יצמח שמו וזכרו לדור דור שב וחרור וכאשר יזכר מאחוזת מרעהו ופי כל סר זה בואו לידי מכאוב ודומה עליו כאלו חבלי מות בשטף ימים רבים אליו לא יגיעו ומבשרו לא יתעלם ויוכל וחי לעולם.

גם אני מנעורי גדלתי כאב ודאגת הים זועף מר המות אשר לא יפריד ביני ובין איך שיהיה האדם ולא מצאתי עזר כנגדו מגן וחרב ומלחמה סלה, כי אם חכמה לאיש ותבונה, חובר חבורים מחוכם [תהלים נח, ג], ידפסו כמזימו' זו חשב כי יהיה לו מקום בראש הקרואי' ובשכלם תמיד תהלתו בפי כל הקורא את המגלה למפרע כתובה לא יצא [מגילה ריש פ"ב] מפני תבל וחשק זה כל היום שטף ועבר וחלף ביהודה.

בתהומות במדבר לא יכולע שם תפארת אדם חי גבר יאיר ולו ינוה נוח שאנן בחיבוריו וכ"ש קרוב לריוח בין הדבקי' בה' חיים ולפי שכלו יהולל [משלי יב, ח] שפתיו דובכות אחרי מותו כאשר יסודתו בהררי קדש יש', והיו תוצאותיו אלה הדברים אשר דבר משה מורשה תורה היא וללמוד אני צריך [ברכות סב ע"א] להודות כי קנאתי בהוללים כאלה. כל ימי נצטערתי מאז הייתי בן חמש למקרא, אמרתי מתי יבא לידי ואקיימנו, אוי לי כי אמותה הפעם אצא והייתי רוח שקר און והבל כל עמלי ויציאתי מן המקום לא תשאיר רושם ניכר [ראה בראשית רבה סח, ז] וגם אחרי כי הייתי לאיש וגם ילדתי בני', דברתי אני בני הגם על דרך השכל בספק ספקא לקולא, מי יודע כל אח' מהם החכם יהיה או סכל וישלט להשכיחני מת מלב כי ארד באשמונים אין זכרון לראשוני'. ע"כ עוניתי למען אלמד ובטרם שערותי כשלג ילבינו, מהיר במלאכתו דעי הממעיש עשה עשרה אמרים [ראה במדבר יא, לב] מאשר הורוהו מן השמים, לחדש אותם לכהן ולשרת לבני יש' בעת לדבר במקהלות עם כמקרה אשר קרה ולא דקדק ואדפוס בשני הלוחות את אשר ראו עיניך והיו חלק בני יהודה.

מפני חרב המדבר אל הסיר משפטי זמן רב מלעשות מלאכתי מחשבתי בנושא זה מהדוברים עתק בגאווה ובח יכוזו כסף צירוף פשטים מאמרים וחדושים לדרוש ולדור בחכמה בב' עולמות. כי אמרו הדורשים לכל חפציהם יהפכו דברי אלקים חיים למינים שונים אל תתערב לאבד זמנך בהם עולם ונושע בעין אמות של הלכה טבא פלפולא חריפ' ממלא צנא דקרי ותני ודרוש רטין אמגושא ולא ידע מה רטין [סוטה כב ע"א]. ודוקא בשבת ומועד ותגיגה בו בפרק אין דורשין כי אז עת כפלים לתושיה כי תעמול ותדע ודרשת היטיב מה בכך הבל ואין בו מועיל וכתונת תשבץ

מצנפת גאות סכלי הוא אשר לא ידעו הבין במתק ודשן הוייות דאביו ורבא, יבקשו להם שם על פני חוץ מן ארסטו וחבריו, ואחריו כל אדם ימשוך דברי רבותינו, יכתבום על ספר ומלאו פני תבל תנובה. קש וגבבה. ומה גם כי באמת יראו כי זה דור דורשיו מוסיפין וגורעין ודורשין. וספרי הדרשות רבו למעלה ראש ורוח הקדי' נשא את הארבה [שמות י', יג] מהם ומהמותם קצה נפש העם בדרך הדרש וכי יראה אם דרוש או דרשות כתוב בספר בשער לא יפתח פיו כי ישליכנו בידו כספרי מיר"ס, לא יבקר בין טוב למוטב, ואת זה ראו עיני נעשה בספרי גדולים אשר קטנם עבה ממתני, אמרתי ואיך ידרשו בספרי, ע"כ כמעט שעברתי וינחם יהודה.

עין המים אשר במדב"ר באמת ובתמים תהיה עם ה' ועם אנשים תמיד הלכת גוברין יהודאין והפוך בה והפוך בה מראשית המשנה ועד אחרית המשנה חותמי ברכות שבמקדש רב אשי ורבינא ומפרשיהם. אכן דרשן ואיש מדבר תהפוכות איננו לזה באשר פוצי פה אלה חשבו מזמה בל יוכלו יודעי חכמות טבעיות ואשר יום ידרושון דעת דרכי נועם נתיבו' העיון, ואשיבה חריפי דבר, כי מלבד עדות לישר' להורות זה חכמי הגמרא ז"ל עצמם תנאים ואמוראים אשר כל א' מהם דיין כחוט השערה בחריפות מערכו' אלקים ומעלותיו ואגדתו על ארץ יסדה [עמוס ט, ב] קרא אשכח ודרש בפשטים וצחיות וכוונות כמונו היום הגם כי ביתר עז וכמה מן האחרונים ואחרוני האחרונים עוד לבי אומר לי (דברי תמיד על הראוים להקרא בשם דרשנים) יהיה בנמצא מעיין משולל מחכמת הדרש ואין גם אח' דורש נעדר מחכמת העיון. ולולא כי להוכיח במישור, זה לא נוכל בלתי הביאור מהו עיון ומהו דרש. והנה אין מקום אתי אוכיחנו ואערכה לעין כל. וגם כי יתן חלק לשבעה ולמכסה עתיק יומין יתיב ויקרא אדם מיש' בספר דרשות לא יעלה בתהו ויאבד זמנו כי ילמד ליראה את ה' אלקיו במדות וברעות ובטעמי המצות דברים המסורים ללב אשר הם נטעו זורעו שרשו גזעי אושר האדם ואם באלף יד' נייר שתי שורות החיצוניו' שאינן העליוני' תהיינה להועיל לקורא בא' מהאמונות דיו לבא מן הדין ההוא להיות כגדון [פסחים יח ע"ב] לכף לזכות רב ועצום למחבר כל אשר דבר. ואל יהי את לבבך קורא ידיד כי חשוב אני בעיני להמנות במספר זה או זה, כי יחם לבבי לדבר בב' מיני תופשי התורה האמורים יען אין נסתר ממני כי עירום אנכי ואחזה רק את זה למען אודיעך כי למלאת תשוקתי הנד', עם כי היו אצלי חבורי' אחרים ראשית' לא מצער קצתם בטוב קצת בערב ובמועיל אחור לא נסוגותי ולהביא ראשית בכורי אדמתי חלק דרשותי אלה, כי דומה עלי כאלו שלשתם בתוכם ומן השלשה אחי נכבד תמצא במ ואם מיע'ט'. ואוסיפה לך בהנה עתה הודעת טבען ומולדתן ומי אביהן ולמען אחת מהנה אולי לא תעדר מלהיות בעיניך כמוצאת שלום שמע נא קול יהודה דשאו נאות מדב"ר

וגיל גבעות, אשר לאבי בעת לדתי פה ויניציאה כ"ח ניסן שנת אש"ל בבאר שבע שמחות את פניו אז היה מעושר יקר ומחכמה.

ויהי אחרי מותו שנה אחרי נשואי וילד יולד לי באתי לגור עם אמי מורתי ז"ל בארץ מולדתי פה ויניציאה ואני אז בן כ"א שנה. ואשים דברי בפי יום שבת נחמו בשנה ההיא לדרוש בק"ק, הוא הדרוש הבא ראשון בספרי זה, ואמצא חן בעיניהם ת"ל עד כי בשובי לדרוש עוד פעמים העיר ה' את רוח בעל בעמיו, נדיב לב נשא ונעלה הקצין כמ"ר קלונימוס בילגראדו יצ"ו לקבוע מדרש וישיבה בביתו ובחומותיו יד ושם טוב מבנים ובנות, שם יתנו צדקות ה' בבקר בבקר בישיבה שבבעלי תריסין נכנסין ויושב בראש הגאון כמוהר"ר בן ציון צרפתי נר"ו גל של אגודים [גיטין סז ע"א] וטוחן הרים. וביום השבת דרשה במילי דאגדתא לקהל וכן בימות הגשמים בלילות גם חשך לא יחשיך כי תורה אור, ואז בראשית הקביעות היו תומכים עמי במצוה בני חברתנו מהצדקה יצ"ו. אך לאחר זמן לקחו להם מצות הכנסת אורחים והנם היום מחזיקי בשתי המצות בכבוד ועוז ונשאר משא קיום כל המדרש אל הקצין הנ"ל. הוא באהבה מראש קראני ובין נגידים הושיבני ויאמ' לי דרוש וקבל שכר [סוטה מד ע"א] ושם עלי רוב משא הדרש עד כי ממנו תוצאות ספרי (אם ראוי הוא למאכל) אשר הוצאתי במלאכה זו זכרה לי אלקי לטובה כי עודנו מחזיק בתומתו.

[ד, א] ומהגאון הרופא אביו כמוהר"ר מרדכי ממודינ"א ז"ל ואחיו אנשי שם, וכל משפחתו בישראל, ממנה יתד ממנה פנה נשאה היום בפירד"א. אחיו נודע בשערים בכל בינה סיני ועוקר הרים החכם השלם כמוהר"ר אבטליון ממודינא דודי נר"ו. ועד אשר לא נרחק חבל הכסף מא"א ז"ל בכל המקום אשר ישבנו שם מעות להוצאה ניתנו בעדי לרוב ללמדנו ספר וכל חכמה עד דהוינן זוטרי לגברי בן י"ג שנה כי אז החלו הככבים ממסילותם להלחם בו ועד י"ח לחופה קרוב ליי"ט אשר נשאתי אשה הייתי גולה למקור תורה ללמוד בלא מחיר ואסיא דמגן מגן שוה [בבא קמא פח ע"א].

[ד, א] ויהי כי רבו הימים והרי אני כבן ע' לשיבה כי אחד ושלשים שנה, כי רבו סערות ראשי ולבי וכל עוד יתמעט הכח תרבה התשוקה, וחמת הזמן לא שככה לו בעולמו, מי ומי יודע למתי ישוב וניחם, לא חפצתי להתמהמה כי יגורתי מפני האף הנזכר ואבחר מדרושי בנחיצה רבה היוצאים לקראתך היו לאחדים ונעשו ספר ונקרא שמו בישראל בהיותו מדבר יהודה.

מצא חן במדב"ר דבריו פי המדבר בצדקת תמימים חקרי לב בקק"י הזה והבאים אשר הקשיבו שמעו אמרתי. לכן התחזקתי לראות אם תגרע תורה שבכתב מתורה

שבע"פ מכל סך הדרושים אשר אתי, כי רבו ת"ל מלבד פירושי בתנ"ך (?) בחרתי מהם כ"א כשמי יהוד"ה במ"ק [במספר קטן] וכמספר השנים אשר היו לי בראשיתם, ע"כ תתן להם מגינת לב והתנצלות אם לא ייטיבו, ותרבה הקליפה על התוך כי מימי הבחור' ענבים קהות המה גם עתה האל יודע כי לא נתבשלו כל צרכן, כי בששה שבועי' ימים כתבתי וסדרתי אותם מתוך רמזי ראשי פרקים אשר היו כתובים אצלי. והאומנים לוחצים אני מגיש אליהם ההעתקה מחוקה והם מדפיסים. הם כמנין א"ך טוב כי אך מיעוט הוא ובאמת מעט טוב היה לי, אך טוב וחסד רדפוני כל ימי חיי עד היום, לכן לא אוכל לתת מה שאין בי. לזאת קראתי ג"כ שם הספר מדבר יהודה, הן מלשון דבור, כי אלה הדברים אשר דברתי בקהל רב, הן כי שוכן חררי' במדבר [ראה ירמיהו יז, ו] אנכי היום מכל טוב עד יחנני ה', הן גם כי ידעתי רובו ציה וערבה כמדבר שאין בו נטעי נעמנים אילנות ודשאים ופרי מגדים וחדושים. ואמנם כעגונים במדבר' תקראו בנפש גדיבה לאור זכות לא להרשיע ותשליכו במצולות ים כל חטאת יהודה.

רוח ה' ממדבר עולה לכל הפני' כי אתו תלין מסוגיית דו"ל ובאר את התורה והוא קדש בשגגת הדפוס, אל תביט אל מראהו ועל הטוב זכ' שמך, אולי יערב עליך שיחו ולשונו תדבק מלקוחך, כי במלקחים לקח לשון למודים לדעת לעות כפי העת לעשותו בנוי ממרצע בין הקל והכבד. ויאחז צדיק דרכו לחדש וישמור איהו הדרך יחלק בהקדמתו ושני חלקיו כללו וסופו, ואיך יהיו איברים שבו ונתחיו כולו, עושה פעולת קשר וזורע כהונה מוסר או משל פסו' או מאמר על אופניו. לא יעלה במעלות ולא יכנס להר הבית ולפני ולפנים בחכמו' רמות, גם כי לא פשט כתנתו מהן אך לבש אותו באופן בורח מן הכבוד וקל למבין.

סוף קור' יקר אל תשליכהו מלפניך, בראשתי' קרא נא היש בו דבר וזכר' התנצלותי זה האמו' ושוב קרא אולי תמצא בו פרי לימוד מדב"ר ראות נפשך שאפ' ותברכני ותשא בעדי רנה ותפלה לה' לתת לי חיי' וחסד מרגוע בהכרחי, כי אם אשקוט ואראה אור כי יהל מחלק זה, עוד אחבר לו חלק שני יתחיל מבראשית על כל התורה כסדר הפרש', אז אוציא אליך חבורים אחרים אשר אצלי בהיו' לי לתועלת הכלל ימצאו חן בעיניך. ובין כך תעלה תחנתנו חברי' לאלקי עליון המוליך עמו במדב"ר, ישוב שבותנו ויגאלנו ירחם ציון וארמון על משפטו ישב ובימיו תושע יהודה.

סג, א: קינה על ר' יעקב ב"ר אברהם ברוך הכהן: זייל כטל לב איש בכיה.
פ, ב: קינה על ר' משה בסולה מלוקא 'בלשון הקדש ולשון נוצרי בבת אחת:
קינה שמור אוי מה כפס אוצר בו.

תוכן הדרשה בראש באותיות רש"י זעירות ואחריה מאמר חז"ל באותיות

מרוכזות. ציונים ומראי מקום בפטיט זעיר בגיליון.

ע, א: קינה על ר' שמואל יהודה קצנאלנבוגן:

יחדיו תמים יכבו עמים.

מן דר מרום עד לב ימים.

בסוף הספר (קד, ב): תפלה לזיקוק המגיה על שגיונות אל הקורא:

אתה יודע רמי עולם וגדולים מהמדיסטים בחבורים אשר לא יכלו מלט אי נקי
מלהמצא בחבוריהם מעשה עוות ושגיאיות וגם מעשה נסים לא שאני [שם המגיה],
כי לנמנע טבע קיים ואין צורך בזה להתנצלות, אמנם יען יתחלפו זה בזה בפחות
ויתר, ואולי בחבור הלז בביקורך מרצונך ירביון ותאמר תע"ו במדב"ר [ראה תהלים
קז, ד] לרוב, אמרתי אזכירך דברי פי חכם חן מעלת המחבר בהקדמתו כי פרי שנגמר
בישולו בששה שבועים ימים הוא זה ומתוך העתקה מחוקה מעוצר וממשפט לוקח
ונמצא המחבר טרוד לחבר והמגיה צריך להבין חסור יתור ולישנא בתרי אפי, גרר
ומחק וטשטוש וטפת דיו וכיני שיטי, עד כי שניהם נתנו להמחל להם. לכן אם תגוף
באבן רגלך, באחת מאלה, הכן לו תיקון בשכלך הוך והרחיקהו ממעלת המחבר נר"ו
כי כבר מפריז אשר יתן בעטו עיניך וזאות, אם עלהו יכול מלהבחין בין הנאה
והמגונה בכתב בך אלקים ומוד במדה טובה כל דבריו ותמצא בם עונג לנפשך
ויברך מציק וישמך אשר לא ינום ולא יישן

דברי פלח לחכימא

נסים שושן

ספר ארבעה וששים

מעון השואלים מהחכם רבי משה ריאטי ז"ל.

ברכי נפשי, תוכחה לרבינו בחיי החסיד זצ"ל.

ידידי הגדול לרבינו נסים ראש ישיבת בבל זצ"ל.

סדר עבודה כפי מנהג הספרדים יצ"ו.

Vulgarizati della Mag. Madonna Deuora Ascarelli Hebrea

נדפס פה ויניציאה הבירה בבית דניאל זאניט"י. 31 דפים. בראשו (א2) הקדמה

בשפה האיטלקית מאת דוד דילה רוקקה.

ססה, ב: [לוח] חמשת אלפים שסב-שסד. [3] דפים.

[Opp. Add. 12° 59]

פסוק גר גדוד כסדר שלפניך מובטח לו שלא יראה קרי אותה הלילה והוא מנוסה על ידי ועל יד אחרים ובלבד שלא ידבר אחר קריאת שמע.

כט, ב סדר ליל פסח בספרדית וכן בסוף ההגדה (רכט, ב — רל, ב; רלד, א).
שח, ב: הושענה רבא: אמר המגיד"ה זאת היא ההקפה הנוספת שסדר הרמ"ע יצ"ו תמורת יוסף שאינגו מהאבות כורתי ברית ששנינו במסכת דרך ארץ, והם: אברהם, יצחק, יעקב משה אהרן ודוד. ויש מקומות נוהגים כן בארצות המערב.
הקפת פנחס.

[קצא, ב]: התנצלות 'המגיה הראשון' על השגיאות, שאין דפוס שאין בו טעיות, ומשבח את מלאכת ר' יצחק גרשון 'ועליו נשעננו בהגהה שנייה ... אברהם חבר טוב בן לא"א כה"ר שלמה חיים זצ"ל'.

בשם אל חי ריח ניחוחי יום כ"ו תמוז הותחלה ההדפסה שנת של"ל דו"ד [שע"ד]
סדר ראשי המטות לבני ישראל ונשלמה ביום ט' טבת שנת השע"ה סדר הקבצו ושמעו בני יעקב ושמעו אל ישראל. [על המחבר, עיין היחסים, עמ' 230-236].
מהדורה שנייה מורחבת ויניציאה שצ"ב.

שס"ג

ספר חמשה וששים

ספר אורים ותומים. פירוש על ישעיה וירמיה ויתר חדושים אחרים להרב הכולל מוהר"ר מאיר ערמה זלה"ה, המאיר לארץ ולדורים בחכמתו ובתבונתו ברוחו שמים למרום העלה עד שחקים ששוחקים מעדנים ומטעמים לצדיקים. ועד היום נסתר בהסתור פירוש לדברים ולנוכרים עד כי בא מועד צאתם לאורה בימי חנוכה המנורה הטהורה, זאת חנוכת נרותיו המאירות עינים. על כן כל איש יודע דעת עליון יתן בכיס ידו לתת כבוד לאל עליון לקפוץ לקנותו. ותשואות חן חן לנעלה כה"ר מנחם יעקב בכר אליעזר יהודה ז"ל שהוציא לאור משפטו קדוש. הוגה בעיון נמרץ על ידי החכם השלם כמוהר"ר יצחק

גרשון נר"ו. ותהי התחלתו ביום חנוכ"ת המזכ"ח ד' לחדש טבת שנת השס"ג ליצירה. פה ויניציאה במצות דניאל זאנסי ובביתו.

עו דפוס. השער מורכב מטבלאות מסודרות בצורות אחרות. האותיות נראות חודשות, הערות בגיליון באות רש"י זעירה.
הקדמה ב, א:

הפעם אודה את ה' אשר הנחני באורח מישור אחרי אשר עברו עלי מקרי הזמן וטרדותיו סבוכי גם סבוכי הרדפוני הדריכוני עד אשר לא נתנו השב רוחי, עד שהעיר ה' רוח ממרו' חמן לידי זאת נחמתי בעניי ובא לידי הספר הלז ונתמלא כל הבית אור כאור המנורה הטהורה ותכף קמתי ושנסתי מתני ואמרתי עת לעשות לה' וכולי האי ואולי בזה אחזור לאיתני הראשון בביתי כזית רענן שקט ושאנן בעיר גדולה מכלל יופי יפה נוף משוש כל הארץ גליל העליון צפת תוב"ב, להתאבק ולחבק בעפר רגלי החכמים השלמים המאירים לארץ ולדרים עליה, שכל ימי שמשתי תלמידי חכמי' בין בגופי בין בממוני והייתי נהנה מיגיע כפי במכירת ספרי קדש, ובסבת הרעב יצאתי ממחיצתי והייתי הולך נע ונד בארצות הנכריות והצרות תכופות זו לזו, עד שנתחייבתי בחובות בהכרחיות גדולות. והזמן הולך וסוער, והולכיני מדחי אל דחי עד שמצאתי עיר גדולה של חכמים ושל סופרים ואנשי מעלה, ואמרתי אכן יש ה' במקום הזה ומן השמים הזמינו לי ספר הלז. וממקום אחר שלח ידיו בשלומי איש אמוני והוא פלאי ונתן לי הנייר ומעות באופן שנעשו לי נסים מעשי בראשית לעשות יש מאין.

לכן אתם הכהנים הנגשים אל ה' שימו לבבכם ותנו כביס עיניכם וקנו ספר זה ה"ה מספירי מצפוני האשל הגדול מהר"ר מאיר ערמה זלה"ה אשר האיר בחכמתו נבואת ישעיה"ו וירמיה"ו וקצת מספר שמואל כאשר עין הקורא תחזינה מישדים, ותזכו שעמו אשלם חובותי לתלמידי חכמים עובדי ה' כי באו מים עד נפש ואחזיר לשמש' כמנהגי הטוב אשר הייתי בתחלה. ובשכר זאת תזכו לבנים עוסקים בתורה ותנצלו מכל צרה וצוקה ובא לציון גואל או"ר.

נאם המעתיב בתפלה ותחנון
מנחם יעקב בכר אליעזר יהודה

ספר ששה וששים

ספר מגן אברהם חברו וגם יסדו וחקרו החכם השלם כמהר"ר אברהם לניאדור נר"ו אשר הוציא לאור תעלומות חכמה ואלף המגן תלוי עליו מתחיל מבריאת האדם מיום השמיני והלאה ירצה עד סוף דבר הכל נשמע.

בפשטים נאים בתורה נביאים וכתובים ומאמרי ז"ל והם שבעה עשר דרושים כאשר עין הקורא תחזינה משרים וסימניך בטו"ב יזכר שם המחבר יזי"א והוציאו לאור לזכות בו את הרבים זכות תלוי בו. והוגה בעין נמרץ ע"י החכם השלם כמוהר"ר יצחק גרשון גר"ו. ותהי התחלתו ביום ר"ח אדר משנת השס"ג ליצירה פה ויניציאה במצות דניאל זאנטי ובביתו.

קפב דפים. הספר כולו באותיות רש"י רגילות מלבד ההקדמה שהיא באותיות מרובעות. המילה הראשונה של ההקדמה בתוך מרובע עשוי ציצים ופרחים, ציורים והערות בגלילון באותיות רש"י וצירות.

מאמרי חז"ל באותיות מרובעות. בסוף הספר: ותהי השלמתו יום ר' ב' לחדש ניסן שנת השס"ג

הקדמת המחבר:

אמר הצעיר אברהם והוא בן לאדוני אבי החכם הנעלה כמהר"ר יצחק לאניאדור זצ"ל. כל ימי גדלתי בין החכמים חברים מקשיבים לקול המאור הגדול המאיר לאורן ולדרים בצפת תוב"ב דולה ומשקה מים חיים ונחלים מורינו הרב כמהר"ר יוסף קארו זלה"ה אשר מפתו פת נקיה אכלו גאוני וגדולי עולם וממימי שתי רבים וגדולים. וחשקה נפשי בתורה. והייתי מתאבק בעפר רגליהם לשתות בצמא את דבריהם אצל אלוני מורי הוראות להבין ולהורות כי עיני הוראות. גם הלום בבואי לאר"ם צוב"ה עין רואה ואזן שומעת בשפתים ישק החכם השלם מורי וחמי כמהר"ר שמואל לאניאדור גר"ו דורש טוב לעמו בישראל גדול שמו לחמו לחם חמודות האכיל בספרו ס' כלי חמדה חכמה מפוארה בכלי מפואר.

גם אני בעניי הכינותי אל בית אלהי עם היות שקורות ותלאות הזמן עברו על ראשי בראש ותלאה לא שלותי ולא שקטתי מיום פטירת אדוני אבי ז"ל לקיים את התורה מעוני בצפת תוב"ב לולי ה' שהיה לי בבואי לארם צובה לעשות לי עזר עצם מעצמי החכם השלם מורי חמי הנזכר. ויט אלי חסד, חסד לאברהם להחזיק בידי בבר ולתם ומזון. ואני על משמרתי אעמודה על התור' ועל העבודה ומלאכת שמי' בידי ללמוד וללמד תלמידים לטרופ לחם חקי לשקוד על דלתותי יום יום ואקום בעוד לילה להשכיל להטיב בלקח טוב בדברי חכמים וחדותם ועיר שם ועיר שם לי האל. בחוקה חקקתי מזמן לזמן לדבר מתוך ההכרח ברכים ואכתוב בספר. בך ה' חילי וימינו תחבקני בקצת דרושים הצריכים דרושים לכל חפציהם שם יתנו צדקות ה' ולכל בהם חיי רוחי. ואבא בדרך המלך מלכו של עולם פה ויניציאה להדפיס ספר כלי יקר מהחכם השלם מורי וחמי גר"ו אשר הפליא הפלא ופלא העמיק הרחיב בחזון הרבה על הנביאים ראשונים ואחרונים. השם ברחמי יזכני להדפיסו זכות הרבים עדיף חכם מנביא המביא דברי המפרשים הלא המה המאורות הגדולים רש"י והרלב"ג והרד"ק ור"א ן' עזרא ז"ל ומהר"א ז"ל ואשר חכמים יגידו במדרש

בתוספת ברכה שהוסיף תוספת מרובה על העקר בכלי יקר הן כביר מצאה ידו. רוח ה' נשאתני להדפיס את אשר יגעתי ואם מעט מצער הוא רחמנא לבא בעי עת לעשות לה' מגן הוא לכל החוסים בו. ויתן לי מגן ישעו וקראתי שמו מגן אברהם, מגיני וקרן ישעי תשוע' עולמי', לעולם שכלו טוב כי לקח טוב מאמרי' טובים ממד' רבה ומתנחומא ימצ' בו דברי חכמי' מיוסדי' על אדני פז לכל אשר יחפרן כל איש תבוני לדרוש מעין המאורע ידרוש ויקבל שכר, י"ז דרושים בחרוזים שכלם מתאימו' בנויים לתלפיות אלף המגן בכל שלטי הגבורים מאמרי רז"ל והחזקמגן וצינת. ברוך אלהים אשר לא עזב חסדו חסד לאברהם בתורת חסד על לשתי לעובדו שכם אחד. בקשתי את שאהבה נפשי אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום רב לאוהבי תורתו ואין למו מכשול ודגלו עלי אהב' מריח מים אפריח לעשר' ספרים הרבה. האל המאורני חיל יתן תמים דרכי ויגיה חשכי ינחנו במעגלי צדק למען שמו על דבר אמת ומשגיאות יצילני ויהיו לרצון אמרי פי יערב צפצופי לכל שומעיהם אמן וכן יהי רצון ונאמר אמן.

מעניין הכתוב בראש דף קצח: לוח הטעיות הבאים מחמת הדפוס אבל לא מצד המחבר נר"ו.

ספר שבעה ושישים

ספר רבות. דרשות שדרשו חז"ל על חמשה חומשי תורה עם המראה מקום מהפסוקים רשומים על דרך הקפיטולי ובאור המלות הזרות ובתוספת טובה על הראשונים, כי כל המלאכה נמבזה ונמס אותה החרמנו [שמואל ב טו, ט] ובאחרונה שמנו מפתחות מפותחו' מכל פסוקי תורה נביאי' וכתובי' כאשר הם כתובים בספר כל פסוק ופסוק בכמה מקומות נדרש ברבה עם הוראת הדף והעמוד. ויצאו לאור ע"י הנבון הר' נסים שושן יצ"ו לזכות את מעלת המעיינים והדרשנים זכות הרבים תלוי בו ובתקון המורה מקום אשר היה משובש בהרבה מקומות וקרא שמם מעשה נסי"ם. נדפס בעיני נמרץ ובתקון יתור וחסור אשר נפלו בראשונים. ותהי התחלתו בשמחת יום ל"ג לעומר שנת השס"ג ליצירה פה ויניציאה במצות דניאל זאניטי ובביתו.

2°. רט דפים, שער משה ואהרן.

המילה בראשית מקושטת מאד בתוך מסגרת דמוי שער. וכן הוא בשאר החומשים. אותיות מרובעות. ציונים והגהות בגליון באותיות רש"י זעירות. בסוף החומש:

הנה כי כן יבורך גבר גונז אוצרות למעלה בעשותו מלאכה ה' ברה כחמה כאשר

עשו היום הזה המתעסקים בהדפסת הספר הנכבד הלז, הרם כל מכשול, סקל המסלה, הוסף תעצום על הראשונים בבאור המלות זרות לא חסה עינם על צרור הכסף להדר את המלאכה ולעשות לה כונים על ידי רשומים עד צאת כנגה צדקה היא מוצאת בתכלית היופי כאלן שענפיו ושרשיו מרובין. ולכן אומר אלן אלן במה אברכך אם לא בחלות פני רבים יחסו תחת צלך שם יתנו צדקות ה' כי לכך נוצרת להבין ולהשכיל לברי לבב מפלאות תמים דעים. נשאתי אם כן ידי בקלמוסי על גיירי ואומר בשירי:

שירי / לכל משכיל / ודת יודע.
בראשי הבתים שמואל ארקוולטי חזק.

שס"ד

ספר שמונה וששים

מדרש חמש מגילות רבתא והוא גלי עמיקתא ומסתרתא, צבי לכל המדרשים ולכל הביאורים ופירושים. נדפס פה ויניציאה הכירה במצות דניאל זאניטי ובביתו.

בראש השער: שנת ונשוב"ה חדש ימינו [שס"ד]
הגהות וצינונים בגיליון כנ"ל

2°. צ דפים. אותיות מרובעות. שער תוך שער זאניטי. גם כאן בראש כל מדרש ומדרש מסגרת מעוטרת מבונה מטבלאות.

ספר תשעה וששים

ספר בית העזיאל חבירו וגם חקרו ברוב עיון ופלפול הרב הגאון כמוהר"ר יהודה עזיאל זלה"ה אשר אור תורתו זרחת והאיר על הארץ ולדרים בכל ארצות מערב, כלם אשר שתו אם מימיו זכים וברים מבארות מים חיים עמוקים מתוקים מדבש וגופת צופים, תטופנה שפתותיו ישנים ה' יוליכנו קוממיו מהרה לארצינו ונפוצות יהודה יקבץ.

ואפריין גטמייא [!] להחכם השלם כמה"ר אלעזר בלג'יד נר"ו אשר טרח בהונו ובממונו להעתיקו בעיר סאלוניקי"י. הביאו אל הדפוס להוציא לאור תעלומות חכמה לזכות בו את הרבים וזכות הרבים תלוי בו. והוגה בעין נמרץ כיד ה' הטובה ע"י הנבון נאמן אהבת תלמידי חכמים כה"ר נסים שושן יצ"ו. נדפס פה וינציאה הבירה שנת ישמח"ו השמים [שס"ד] לפ"ק. במצות דניאל זאניטי ובביתו.

מעבר לשער: אלה דברי האב הנכאב מדבר ברוח נכאה ונפש נענה מר מלענה אלעזר בכמ"ר שבתי בלג'יד זלה"ה

6 דפים הקדמה ומפתחות; ק דפים. שער צירוף טבלאות. מילים ראשונות במסגרת כנ"ל. אותיות רש"י רגילות. בסופו: ותהי השלמתו ביום ט"ו לחדש טבת שנת יראו עינינו וישמח"ח [שס"ד] לבנו בישועתך מלכנו אכ"ר.

בעוברי בעמק הבכא והביטי קוצר מכלול מדרגתי טחו עיני מראות מראות הצובאו עלי מסביב המה סבו' הקיפוני עליהם יחזר לבב כל אנוש מעשים אשר לא נעשו מיום הוסדה ארץ ותבל נעשו נתחברו חבור עצבים עלי כאשר אספרם ולשוני תהגה שמץ מהם. גם כי תכבד העבודה על הקורא לא אחזל מלספר כי לא דבר רק הוא כי מתוכם מודיע דרכיו והשגחותיו לעמו והכתב והמכתב יהיה למליך ביני ובין הקורא וזה החלי:

כי בהיותי בארץ מולדתי היא עיר טריקול"ה רבתי בגויים שלו הייתי בביתי ושוקד על משמרת משמרת עבודתי עבודת הקדש מהק"ק סצילייני יע"א והנה יצא לפני איש יהודי בורח ממקומו והנוגשים אצים ורצים ודופים אחריו השיגוהו מצאוהו באחת הפחתים ודחפוהו במכות באבן ובאגרוף והולילוהו בעש"ג לאוסרו במקום אשר אסירי המלכות אסורים שם והיה הולך ובכה וצועק צעקה גדולה ומרה מול היהודים אשר נקבצו שם לראות. ויתעצבו היהודים ויבאו אלי בדמעות שלישי ללכת אצל הדיין המצוין להציל נפש א' מישראל וכמה נפשות יוצאי חלציו ובת זוגו. ואני בעוניי בראותי לחיצת עצת ראשי הקהלות יע"א וצרת עקת העני היהודי נעיתי חצני והלכתי אצל הדיין ופערתי פי בטענות צודקות עד שהצלתיו מידי המחזיקים עם העזר האלהי ישתבח ויתעלה שמו.

ויהי בבקר ביום שבת קדש נקרא נקרא נקראתי אצל הדיין והנה לשם איש שר וגדול וחזק מאד משמעתו יחיל כל יושבי הארץ מדבר אלי קשות להביא שנית את היהודי שיצא צדיק בדינו, ולא חדלתי לדבר אליו רבות לאמר התחת אלהים אני להביא האנשים לפניכם ומי ידע מצפוני האנשים ומסתוריהם כי הנסתרות לה' אלהינו. ולא שוה לי דבר עד אשר הכוני פצעוני וישימוני כמטרה לפנייהם ואסרוני נפש תחת נפש להביאו לפנייהם ולמוסרו בידיהם והוצרכתי לפזר ולבזבז מעות הרבה להמלט מידם. ולא עברו חדש ימים שהשגיח ממעון קדשו ועשה נקם מדם עבדיו ויגוף אותו לשר הגדול ההוא וימות ויקומו עלי כל קרוביו מסביב להמיתני באומרים כי אנכי הרגתי

וברוח פי המיתיו ולא עזבוני עד אשר יצאתי ערום מבלי לבוש מביתי ומארץ מולדתי. ולא נחתי ולא שקטתי ויבוא רוגז בני הגדול שנפטר לבית עולמו בשאלוניק"י ועזב אחריו בנים ובנות עלי היו כולנה כי אין עוד זולתי גואל להיות מעיר לעזור להם. ובכן הסכמתי להעלות מספד יגוני על ספר וכדי לזכות את הרבים מצאתי און לי להדפיס הספר הזה כי הוא ספר מעט הכמות ורב האיכות ואל אלוקים הוא יודע כמה הוצאתי להביאו אל ההדפסה, ולכן אתם בני הדור בני' אל חי הביטו וראו מכאובי וחוסו עלי ועל בני ובני בני חזרו לכם לצדקה עמדי ואלהים חיים ישלם פעולתכם כנפשיכם הטהורה. ויהיו לרצון אמרי פי ועלי לברך על הרעה כשם שמברכין על הטובה [ראה ברכות מד, א במשנה] כי טוב בעיני ה' לברך, והוא יברך את עמו ישראל בשלום אמן וכן יהי רצון אמן.

ספר שבעים

טעם למוסף תקנת שכת. חברו החכם הזקן כמה"ר יוסף הכהן גר"ו מתושבי קורפו על התנדבו לאלדי אלהי ישראל שהצילו משבי השוללים אשר שללו אותם. ונוהגים לאומרו בני ק"ק רומניא וגם ק"ק אחרות.

לכן כל מי שיתנדב לבו לעזור ולתומכו ולהחזיק בידו להעלותו לא"י תוב"ב ישא ברכה מאת ה' וצדקה מאלדי ישעו אמן. והוגה בעיון נמרץ על יד הנבון כה"ר נסים שושן יזיא. נדפס בויןציא הבירה במצות דניאל זניטי"י ובביתו בשנת יראו עינינו וישמ"ח [שס"ד] לבנו לפ"ק.

ח דפים. אותיות מרובעות. שער עשוי טבלאות. בראש השער ציור כתר. ב, א: אמר המחבר יוסף (במסגרת שכמות השער) בן לא"א אברהם הכהן זלה"ה מבני רומניא מתושבי קורפו. בהיות כי בימים ראשונים ושנים קדמוניות נמצא נמצאתי בעיר קושטדינה יע"א עיר ואם בישראל והייתי מרביץ תורה בכמה ק"ק בני רומניא יצ"ו. ואז עליתי במעלה וגדלני ה' ורוממני ועטרני בארבעה כתרים השנויים במשנה כתר תורה וכתר מלכות וכתר שם טוב ונתקיים בי מקרא שכתוב צאינה וראינה בגות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו ביום חתונתו וביום שמחת לבו. [שיר השירים ג, יא] במלך שלמה זו כתר מלכות שזיכני ה' והשגתי ממון ונכסים והייתי יושב כמלך בהיכלו כלו אומר כבוד. בעטרה שעטרה לו אמו זו כתר שם טוב שהמלות כפולות כמו וכתר שם טוב עולה על גביהן [אבות פ"ד מ"ג]. כן זיכני ה' ויצא שמי הטוב על פני חוץ והיו באים מרחוק מכמה ק"ק לשמוע ד"ת [דברי תורה] ממני. ביום חתונתו אז"ל זו מתן תורה שזיכני ה' בחלק טוב וגורל נעים ואין טוב אלא כתר תורה. ואחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים. [ברכות ה ע"ב] וביום שמחת לבו זו שמיני למלאים שהוא כתר כהונה כי כשהוקם המשכן היה

מרע"ה [משה רבינו עליו השלום] מלמד לבני אהרן שיברכו את העם ברכת כהנים. כך זיכני ה' משלשלת הייחס מזרע אהרן הכהן. גם עטרני ה' בכתר שיב"ה כש"ה עטרת תפארת שיבה ועטרני גם בכתר בנים בבני בנים כש"ה עטרת זקנים בני בנים. עוד אחת שאלתי מאת ה' שיעטרני בכתרה של ארץ הקדושה שכתרה ועטרה היא יקרה חמודה לתורה ותעודה. ועשיתי השתדלות נמרץ ויצאתי מקושטדינה שמח וטוב לב להלוך ולעלות אליה, ואפשר כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. גרם לי שום עון ועכבני ולא מסתייעא לי מלתא ולא עמד טעמי בי כי ברגע קטן נהפך לאבל כגורי ובשעה חדא גלה ממני משוש ובמקום גילה עדו עלי כמה הרפתקי, והזמן בגד והצר לי כאוב מכמה פנים שונים אז אמרתי אין זה כי אם גזרת מרומים ובורך הגזר.

ועתה הוצרכתי להודיע צערי לרבים ומי הכניסני והכריחני בזה אלא ההכרח לא ישובח ולא יגונה, כי הנה בשמים עדי וסהדי במרומים כי כמה שאלות וכמה תחבולות עשיתי כדי לעלות עליה ושמתי מגמת פני וחפשתי וקבצתי מילין זולתי והוספתי עליהם מן הבא בידי כיד ה' הטובה עלי.

וחברתי פירוש ההושענות הנהוגות בק"ק רומניא יצ"ו וקראתי מושעו"ת אל ב' תשועות, א' אלי וא' לבחורים בחורי חמד יצ"ו אשר בזמן חג שמחתינו מנגנים בנועם פה ובקול ערב, צועקים ואומרים הושענא כהושעת אלים בלוד עמך בצאתך לישע עמך, ואם לא ידעו ולא יבינו מה שיאמרו איך ישיעם ה' וח"ו לא יאמר עליהם נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה. וחשבתי לזכותם ולזכות את עצמי ובעונותי לא עלה בידי לא זה ולא זה, כי אחרי שטרחתי בזיעת אפי ופזרתי כמה מעות בדפוס לא הספקתי לחלקם בקהלות כי זה היה אומר בכ"ה עד שהוצרכתי לילך אל ארץ אחרת למכור מה שנשארו בידי. ועזרני האל יתברך והלכתי בעיר קנדיא שיש שם קהלות רומאניא יע"א ומכרתי אותם. ועברתי ובאתי ברודי"ש ממתין את הספינה באה ללכת בצפת תוב"ב ואתן גם אני שכרה לבא עמהם צפ"ת.

ויהי כאשר עברה מרודיס והלכה בכפר לינדרש ובאו ברודיס אנשים עברי' סוחרים וראו אותי לשם ושמוח שמחה גדולה ואמרו לי: חכם שלום בואך. זכית שבאת והגעת את הספינה מהרה חרשה אל תעמוד כי אנחנו נוסעים אל המקום אשר אמר ה' אותו אתן לכם וילכה אתנו והטבנו לך. ואני שמח וטוב לב לקחתי בצית קטנה נתתי גרי"ס א' ושמתי נכנסי וירדתי אל הספינה.

ויהי ממחרת והנה אוניות השוללות באות ואין איש בספינה אלא חמשה זקנים. וצעקתי צעקה גדולה ומרה ותפשתי ביד הזקנים והשלכתי אותם בבצית הקטנה ולא הלכנו בשבי. זכרה לי אלהי לטובה שהצלתי חמש נפשות מישראל מלילך בשבי. ואחד מהם היה הישיש כמה"ר יוסף ברק' נ"ע כי מאותו הפחד גפטר ונקבר ברודיס שבח לאל והודאה לשמו שעזרני וכמעט עד הרגע האחרון לא הלכתי שבו

באי מלטה ומיסינא. ואף שה' חשך אור בעדי ושללו את נכסי והלכו שבי לפני צר כספי וזהבי ערצי פריצים בזוז איש לו ארגזי המלאים מכל טוב לקחום ואינם. ספרי כספירים יקרים בזויי בזוזם שלל שללים חבל על דאבדין ואינם משתכחין ונתקיים כי ויתן לשבי עוזה ותפארתו ביד צר [תהלים עח סא]. ואיני בוכה ומתאבל אלא על ספרי אשר היו לי מ' שנה מנעורי עד עתה, חדשים גם ישנים אשר אין נמצאים כהם אלא ליחידי סגולה ולא רציתי למוכרם אעפ"י שהייתי הולך בצפת עיר גדולה של ספרים, לפי שהיו חביבים עלי כנפשי. ועל אלה אני בוכה ועל אלה חשכו עיני, על כתיבותי אשר היו מאירים את עיני ועתה נשארתי ערום ועריה, וכאשר ימשמש העור באפלה, כאשר יגידו יעידו האנשים הבאים אשר ראו את כבודי והביטו וראו אם יש מכאור כמכאובי כי כלם ברחו וימלטו בלבושיהון פטשהון וכרבלתהון וכסותיהון, [דניאל ג, כא] לפי שהיו זה כמה ימים בכפר. אבל אני בין לילה היה ובין לילה אבד, לא הסתפקתי אלא לחטוף הכיס של טלת ותפילין ואמרת רבש"ע: תן לי הנפש והרכוש קח לך. ועל הכל יתגדל ויתקדש שמו שעשה עמי נסים ונפלאות והצילני מידם ועשה עמי משעה לשעה הרבה ישועה. וכל האנשים אשר כערכי חזרו להם איש על מקומו ואני נסי אל נשאוני וכליותי יסרוני דום לה' והתחולל לו [מן הפיוט מי כמוך לריה"ל] אשר הצילך מיד הפריצים עתה בזקנותך ודאי אין נסיון גדול מזה, השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך [תהלים נה, כג] אף אם יהיה פת במלח ומים במשורה כדרכה של תורה ושל א"י ואוכל פתי לבדי ואוכל מכל.

ומאחר שבאה לידי זאת המסרה אפרש אותה — — —

ובהיות כי החבור הזה קטן הכמות ורב האיות חברתי בצפ"ת תוב"ב ושלחתיו לידי נפשי בני החכם השלם כמה"ר אליה הכהן נר"ו בעיר ואם המדינות קושטנדינ"א, ושם אותו בדפוס הגברת המעטירה מב"ת לכפר קור"ו גישמ"י וההדפסה לא ישרה בעיני, מחמת שאותיותיה יצאו מטושטשות. שאין כל אדם יכול לקרוא אותם. וכדי שלא יהיה עמלי וטרחי לבטלה, הוצרכתי לצאת פעם שנית מאר"ץ הקדושה, ואעפ"י כי ה' הודע כי לא היה יכולת בידי די צ"א¹, עכ"ז [עם כל זה] קייתי ברחמי האל ובחסדיו לבוא עד עיר ויגייציא להדפיסו פעם שנית. ובכן אשא כפי אל ה' לברך את כל מי שיקנה החבור הקטן הזה ישא ברכה מאת ה' שיחזיק בידי לעלות לארץ הקדושה ולא אצא ממנה עוד, ויקיים בנו נבואת זכריה ע"ה עוד ישובו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים ואיש משענתו בידו מרוב ימים [זכריה ח, ד]. אמן כן יעשה ה'.

האל ברחמי יזכני לשמור את השבת ולעסוק בתורה. אם בזכות התורה אמר שיבא הגאולה ... ה' ברחמי יזכנו בכל אלה ... ויורנו דרך ישר לא נכשל בה ...

1 מליצה על דרך: 'ואם לא תגיע ידו די שה' (ויקרא ה, ז). וכאן שיעורו 'כפי ההוצאה'.

אוחילה לאל שימחול עוני ויגאלני מלחם עוני ויתן לי פרנסתי ומזוני ויעלני שנית לארץ הקדושה, ושם תרבה מאדי והוני ויסר מעלי צערי ויגוני אמן כן יהי רצון אמן. על המחבר, קורותיו והרפתקאותיו ראה מ' בניהו, היחסים שבין יהודי יוון ליהודי איטליה, עמ' 146.

ספר אחד ושבעים

נרפס פה ויניציאה בבית דניאל זאניטי¹ שנת ונשוב² חדש ימינו.

ספר לחם משנה יסדו הכינו וגם חקרו המאור הגדול סיני ועוקר הרים ריש מתיבתא, כמהר"ר אברהם די בוטון, והוא ביאור נפלא על ספר משנה תורה להרב הגדול מרנא ורבנא הרמב"ם ז"ל. הוגה בעיון נמרץ על יד החכם השלם כמהר"ר יצחק גרשון נר"ו.
2⁰, רלט דפים.

ב, א: הקדמת החכם בן הרב המחבר נר"ו.

אמר מאיר בן לא"א הרב המחבר חיילים מגבר, עטרת תפארת החכמי, המאור הגדול סיני ועוקר הרים כמהר"ר אברהם זלה"ה בן החכם השלם אדוני זקני כמהר"ר משה די בוטון ז"ל. ברב שרעפי בקרבי רעיוני על משכבי סליקו [ראה דניאל ב, כט] בהעלותי על לבבי מועצות נמרצות עשתונות משתנות יומם יעצתי כליותי אף לילות, וירוני ויאמרו לי עד מתי עצל תשכב ותדרם להוציא לאור מני חשך אור גנוז צפון טמון בחדרי ביתך ומשכנך. לחמה של תורה לחם חמודות, מדובר בו נכבדות, עשר ידות, להתר אגודות, מאשר שער מחשבות צפוני טמוני סודות, צפונים באר"ז דעה והשכל, [ראה ירמיהו כב, יד] ומשוחים בששר חכמה רמה ונעלמה מעיני כל חי, אשר הם חיים על האדמה, ונגלו מצפוני הידיעות ודרך חוסן ישועות, ומלאה הארץ דעה, מתהומא דארעא ועד רום רקיעא, בהגלות נגלות שבילי מעגלי דרכי אורחי נדיבי ניבי עצמות שלמות רוממות אל בגרונו, ולשונו של מר אבא ז"ל אשר האיר עיני פני חכמים. והנה סולם תהלתו מוצב ארצה על פני תבל, וראש חכמתו מגיע השמימה אשר אליו גוים ידרשו מאפסי ארץ ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא. ופשט את בגדיו הטבעיות ולבש בגדי מלכיות אשר עלה במעלו רמות בחדרי התורה, הכינה וגם חקרה, את מקורה הערה, [מליצה על-פי ויקרא כ, יח. וכאן במשמע חקירה וגילוי המקור] וירד לעומקא ורומא, ויתרון הכשר חכמה היה אצלו אמון, אמות אומן, עשה אזנים לתורה, היתה כלי אומנותו בה, עושה חדרים ופשפשים פרצים וגדרים. נפשו אותה ויעש בתים מלאים כל טוב, בתי הנפש והלחשים כללי ופרטי, גלה תעלומות וסודות רשומות עמוקות מני חשך, עמיקתא ומסתרתא, לא נפלאה היא ממנו ולא רחוקה, בצדקה אדוקה דבוקה חקוקה בקרב לבו, ללמד את בני יהודה תורה ותעודה, מדותיו תרומות מתרומות משובחות

מפוארות, מהוללות מאירות מזהירות מבהירות מזוקקות מצורפות מפיו מפיק מרגליות, מוצאות מגנזיו מחדרי משכיתו מבית נכתה.

על כן נצרתם נפשי, בשומי ענן לבושי, אחזה אנכי אשית עצות בנפשי, ויבאו בתוך הבאים [אמרים] נפלאים האמונים עלי תולע החכמה, המסולאים בפז הידיעה, באתי לגנו וכנו, כנה אשר נטעה ימינו [ראה תהלים פ, טז], כל יקר ראתה עינו, וקטפתי מלילות כבוצר על סלסלות [ירמיהו ה, ט], כנוקף זית בעוללות, ואקחה פת לחם, לחם אבירים, אכל איש האלהים, ורבים מישיני שנת עולם יקיצו לטוב ריחו, ורבים מעמי הארץ יחכימו לטוב טעמו ונמוקו ונאומו יעידון יגידון, יסהידון עדות נאמנה לאברהם למקנה.

מי חכם ויבן אלה, יעשה אזנו כאפרכסת מול ארשת קשת גבור ואיש מלחמה, לוחם מלחמת ה' עם קושיות בניות לתלפיות, כארזים יגדע בטענות חזקות מזוקקות ובראיות הראויות, בעשותו בשפעת יפעת חכמתו חקירות גדולות ובצורות והעור יקרר, אשר לא יכילם כל דעת ורעיון, כי אם למי שחננו ה' דעת עליון נכון וידעם, תהיינה אזניו קשובות להבות דברות קדשו. ואני תפלה אל אל בשמים, ערב ובקר וצהרים, אברך את ה' אלהי אדוני אברהם אשר הנחני בדרך אמת [בראשית כד, מח], בחמלת ה' עלי, ויעירני כאיש אשר יעור משנתו לעשות רצון אבי שבשמים. והיתה מנוחתו כבוד, שפתותיו דובבות בקבר, לשים במעלת הלת תהלת הדפוס הזה את החבור המפואר הלז, והוא באור על ספר משנה תורה אשר עשה משה לעיני כל ישראל, מרגא ורבנא אחרון הגאונים בזמן ראשם בחשיבות, הרמב"ם זלה"ה. ואם שלמים וכן רבים אשר היו אתנו ואשר היו מלפנינו קרבו ויאתיון פרי שפתותיהם שפת אמת תכון לעד, ספיר גזרתם, תול כטל אמרתם, אמרת אלה צרופה אשר מפיהם אנו חיים, הלא המה הגבורים הרב הגדול בעל מגיד משנה אשר האיר פני המזרח וכל קצוי המערב, הכין תבל בחכמתו, הפליא עצה הגדיל תושיה. לא הניח מקו' שלא נשתטח בו לארכו ולרחבו. למצא פרטי הדיני, איש איש על דגלו.

ואחריו קם כמוהו יוסף הוא השליט המחביר המגביר המשביר בר לכל עם הארץ, ממנו יצא תור' לכל הגולה בחבורו המפואר ספר כסף משנה. ומקום הניחו להתגדר בו לא"א [לאדוני אבי] הרב המחבר ז"ל לעשו' לו שם כשם הגדולי אשר היו מלפנים, וידו אחזת בעקבותיהם עקב ענה ויראת ה' להשאיר אחריו ברכה שם ושארית על פני האדמה. ואף גם זאת כי כאשר זרחה השמש עליו לא"א ז"ל לחבר החבור הנפלא הזה, עדין לא יצא לאור ספר כסף משנה, כאשר יראה הרואה בהלכות תפלה פרק י"ב ובמקומות רבים מזה הספר.

ואתה דע לך המעיין כי חפשתי ופשפשתי ולא מצאתי החבור המפואר הלז שלם, רק יש מההלכות והפרקי' בלי פרוש, כי הרב המחבר ז"ל בעודו עסוק בחצור' וטירד' עינו בחבר החבור הלז לקח אותו האלהים. תהי נפשו קשורה צרורה בצרור החיים

הנפשיי' והנצחיי' יושב בסתר עליון ובחביון אפריון. עוד מצאתי בהרכה מההלכות ב' מהדורות ויש דברים בשתיהם סותרים זה לעומת זה ודברים כפולים ומכופלים במלות שונות ומשונות. כי הרב המחבר ז"ל עיין בדין אחד ואחר זמן בא לידו פעם אחרת והעמיק העיון ונתיישב בדבר וחזר ממה שכתב מקודם, ולטרת שכלו בעינו שכתב מלהעביר הקולמוס במה שכתב קודם ומשנה לא וזה ממקומה.

המעין ירא וישפוט הזה יכשר או זה יכשר, כי אני בעניי לא שלחתי בו יד לקוצר השגתי ודעתי. עוד אחלה פני פניי המעיין על כל טעות או שגג' יתיר חסור חליף שימצא יתלה החסרון במעתיק, ואתו תלין משוגות והרב המחבר וספרו נקי. דבריו וספירי אמרו הלא הם יורו יאמרו יגלו יעלו אבר כנשרים. כי הספר המפואר הלז היה רובו כתוב בניירים בלים ומטולאים ומבוקעים בקעים בקעים ומטולאים, זער שם זער שם, והדברים סתומים וחתומים ומטושטשים, ונפל בהעתק הרב' שבושי' מטילי' מומים בקדשי'. אי לזאת היתה סבת העכוב, ואחר עד עתה להוציא ממסגר המבוכה את המלאכה, ערוכה בכל מכל כל טעות, לתקן אשר אתו המעתיק, ולא יצאנו מידי חובה כדת וכהלכה.

זאת ועוד אחרת אוגרת סוגרת ומסוגרת כי מרחם משחר טל ילדותי, מיום צאתי מבטן אמי, קפץ עלי רוגז הזמן ברשתו אשר טמן, בטרם אוצר בבטן נלחמו הככבים ממסלותם, ועד לא אצא מרחם האופנים ינשאו לעומתם, דרכו קשתם לנגדי וחניתותיהם נחתו בי, מחקי ארקי חצים נזרקים; ברקים נמרקים, מבהיקי' רקיעים, זיעים משקיעים, כקוצים מקיצים, וכשכים מציקים, אכלוני הממוני, הבהלתי רדפתי כתרוני הציבוני כלי רוק (צ"ל: כלי ריק). בלעוני כתנין, הקפוני כתנורו של עכנאי [כלים פ"ה מ"י] מלא כרסו מעדני, חשך מאור עיני, קטנו עבה ממתני, כבודי מעלי הפשיט ויסר עטרת ראשי [איוב יט, ט] אבי אבי רכב ישראל. ועוד אפפו עלי רעות הרב' ואבדן פצע וחבורות, עברות סערות הזמן מצבאות שואות מהומות והמון תוצאות תלאות אימות עצומות, והאלהים עשאם שאירא מלפניו. והשבח וההלל אל אל שמחת גילי כי הביאני עד הלום להוציא לאור גזרת יהלום, כי איככה אוכל וראיתי חכמה מפוארה המונחת בקרן זרית שהיה לה, לדרישת בקשת תאות נפש כל חי בהדפסת זה הספר, ומה גם עתה במצות החכם עדיף מנביא, חוטר מגזע היחס, זרע אנשים טוב עם אלהים ועם אנשים, החכם השלם כמהר"ר יוסף די נובי"ש גר"ר. קל כאחד הצבאים ושם לדרך פעמיו לעיר הגדולה והשררה שרתי בדעות רבתי במדות, עיר ויניציא"ה, להעלותו על מזבח הדפוס לזכות את הרבים. זכות הרבים תלוי בו, כי חפץ חסד הוא אשרי כל ישרי לב, ואשרי תמימי דרך, דרך ישרה שיבוד לו האדם בהצמדם יחד התורה והאדם, אשר יצאו לקראתו להכין לו ולסעדו, שרים רבים ונכבדים שלומי אמוני נאמני ארץ ההיא, והעלו עולות ונדבות על מזבח הדפוס, כוונתם רצויה לשמים לראות במראות הצובאות נוראות נפלאות מתורתו של הרב

המחבר זצ"ל. מאת ה' יהיה משכורתם שלמה וישבו לכטח בארצם ונחת שלחנם מלא דשן [ראה איוב לו, טז]. אמן.

הקדמת החכם כמהר יוסף די נוביש

אמר זעירא דמן חברייא יוסף בן לא"א הגביר נבון ונעלה כה"ר יהודה בן השר וגביר כה"ר שמואל בן החכם הרופא המובהק כמהר"ר יוסף די נוביש זלה"ה. יען וביען שלו הייתי בביתי ורענן בהיכלי, בהיכלי מלך מלכו של עולם, דשן ורענן, נטע נעמן, מאוכלי צנצנת המן, אוכל לחמ' של תור' בשפה ברור' ובנעים, תורת ה' תמימה, יושב בשבת תחכמוני, בכחי ואוני, בעיר מולדתי, עיר גדולה של חכמים ושל סופרים, מספרים כבוד אל כל היום בישיבה רבה, בחבה רבה, בין החכמים בין מלכי קדם. כל ימי גדלתי בין החכמים תמימי' וישרי', עוסקים בפקודי ה' ישרים, עיר ניקופור"ל. שמה ישבו כסאו' למשפט מגאוני עול', שם התחיל לעשר' ספרו בית יוסף ה"ה הרב המובהק מרנא ורבנא מוהר"ר יוסף קארז' זלה"ה. ועתה בעלט' נדחה בלי יושב'. איכה היתה לזונה קריה נאמנה, אמת ואמונה, כי כל ימי שמשתי גדולים רבי מהללים ורבי פעלים, כי ידעתי אמונה אומן כי שמושה יותר מלמדה [ברכות ז ע"ב]. אברך את ה' בתוך קהל ועדה, אזמרה לאלהי ישראל בקול תודה, יהיה לפני האל לרצון כקרבן תודה מזמור לתודה.

ועתה מה אומר מה אדבר ומה אצטדק בראותי כי טרדות הזמן רדפוני המה רמוני הממוני הלמוני השב רוחי לא יתנוני, לאויבים היו לי ואהי נגוע כל היום במקרים ממקרים שונים ואף גם זאת כי יצאה יד ה' להכותי על כל אלה בעניות קשה מחמשים מכות, כי חסרון כיס רע בחלום ויותר בהקיץ. וי ליה לחסרון כיס, נוקשתי נלכדתי במלכודתו, פרש רשת לרגלי אחור השיבני, וברשתו הביאני, ובראש גולים מי ראש ולענ' הרוני, לא שלותי ולא שקטתי ויבא רוגז. בקשתי לישב בשלוה וקפץ עלי רוגזו של יוסף. [בראשית רבה פד, א] בחצי ימי ימי קומטו בלא עת וטובה לא ראיתי ולא ישבתי בסוד משחקים בין משאבים, כי אם מלון אורחים, בימים ובורכים מהר להר ומגבעה לגבעה, זאת רעה חולה. זה לי עשר שנים ימים רבים של צער מצאוני צרות רבות ורעות הטוב' טובו' מאד, והרעו' רעות מאד, כי אמרתי אספרם ולא ידעתי ספורות כי מחול ימים ירבו.

אמרתי אני בלבי ויהי בלבי כאש בוערה, כי אזכרה מקדם הימים הראשונים, זה לי

1 בראשית שנת שנת' (1595) נפלה ניקופול בידי וואליכיה. בית הכנסת והספריה שבעיר נחרבו בימי המצור בספטמבר 1598. ר' דברי ר' יצחק בן משה ביג'ה בהקדמה לספרו בית נאמן, ויניציאה שפ"א. הוא מתרעם שלא נמצא בקהילה ספר לעיון. הקהילה שוקמה סמוך אחרי שנת ש"ס. ראה הסכמה ורשות, עמ' 261 וע"ע רחאניס, קורות היהודים בתורקיה ובארצות הקדם ח"ג, עמ' 376-379.

עשרים שנה, בהיותי בבית הגביר, גבירי החכם המרומם מורי וחמי כמה"ר יהודה נ' בבכונש זלה"ה. הייתי בשכונ' הרב המחבר זלה"ה. ונפשי מלאה דשנה ורעננה, דשנתי בשמן ראשי, אמרתי נתנה ראש ונשוב', אלכה לי אל הגדולי אל מול פני הדרת יפעת, טוב שכן קרוב ואח הרב המחבר זלה"ה, כי כחנתי בנתי דנתי בהיותי קרוב למלכות, מאן מלכי רבנן, ועל אחת כמה וכמה טובה כפולה בהיותי בתוך שכונתו וביתו, אשר אור תורתו היה לי למשיב נפש. אמרתי אחת שאלתי מאת אדוני אותה אבקש כי תורה היא וללמוד אני צריך. והייתי בימי חרפי נכנס ויוצא תוך ביתו וחודרי משכיתו, תוך היכלו כלו אומר כבוד, כבוד חכמים ינחלו. ועתה על משכבי בלילות זכרתי ימים מקדם שנות עולמי, הימי הראשוני אשר היו טובים מאלה, כי המחבר זלה"ה היה עושה פירוש על הרב מורנו ורבינו משה בר מימון זלה"ה, והמחבר זלה"ה נתבקש בישיבה של מעלה בחצי ימיו², במעלה רמה, מה טוב חלקו מה נעים גורלו, אף כי סעו המה למנוחו' עזבו אותנו לאנחו' וחבל על דאבדין ולא משתכחין. אברהם אבינו לא מת כי השאיר אתרו ברכה, התורה והעבודה, כי ידו בכל הדה, ואני ידעתי גואלי חי באמת ובאמונה, ידעתי כי הספר הלז היה כמוס וחתום באוצרותיו ונשכח כל השבע אשר היה בימיו. ועתה כבואי את העיר רבתי עם רבתי בדעות, העיר אשר המלך חפץ ביקרה, השררה של ויניציא"ה יע"א, ראיתי בני עליה אחי ורעי, כל אחד ואחד מוציאים לאור ספרי ספריהם על הדפוס, ולבשתי בגדי קנאה, קנאת ה' צבאות, קנאת סופרים תרבה חכמה, רמה ונעלמה. אמרתי למה נגרע מאחינו בני גאולתינו. ולא יכול יוסף להתאפק כי איככה אוכל וראיתי חכמה מפארה גנוה ולא זזה ממקומה מונחת בקרן זוית.

וסהדי בשמים ועדי במרומים כי לא לכבודי ולא לכבוד בית אבא עשיתי זאת כי אם לכבוד התורה לזכות את הרבים, יזכו לחזות בנועם אדוני וימלא הארץ דעה כמים לים מכסים. והיה כל מבקש ה' ימצא דעה חכמה בינה והשכל. בטחתי בקוני, כלם כאחד יעידו יגידו בין הרבנים בין התלמידים כבודו והודו. על כן אמרתי אעלה בתמר וישננתי מתני. וכתבתי אל מול פני המנורה הטהורה לכל עבר מאירה, בן יכבד אב, החכם המרומם כמה"ר מאיר בן המחבר זלה"ה פעמים שלש. גם הוא יהיה מעיר לעזור להוציא לאור תעלומות חכמה כפלים לתושיה, יעשה חפוש מחפוש וחפוש מגרות ונרות מנר [פסחים ז ע"ב] כי נר מצוה ותורה תלוייה בצאורו, כי ידעתי מרגלית היתה תלוייה בצאורו של אברהם [בבא בתרא טז ע"ב] ותלאה כגלגל חמה. פני מש"ה כפני חמה. כי אחד היה אברהם, יחיד בדורו בעיניו ובפלפולו בכחו ואתנו והדרו, והריחו ביראת ה', והאיר אל עב"ר פניו וחזר ונתנה מתנה למאיר לארץ בנו יצ"ו, יזכה ויחיה לדור דורים ויארץ ימים אמן.

ועל האמת להיות החכם כה"ר מאיר זריז מהיר, זהיר ובהיר, בהיר הוא בשחקים, זכר לעולם בריתו אשר כרת את אברהם ואת תורתו הקים, ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביו ז"ל, ויגע ומצא מציאה טובה, טובה ורחבה ברית ותורה אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה.

וגם הוא בחכמתו ותורתו האיר ועשה הגהה על הספר, והמזהיר יזהיר כזוהר המאורים. שתי בה' אלהים מחסי, אל אבוש כי חסיתי בו, בו בטח לבי ונעזרתי ויעלז לבי ומשירי אהודנו, אף כי לבי בל עמי, לב נשבר ונדכה, ידכה ישוח ונפל, עם כל זה חסדי ה' לא תמנו כי לא כלו רחמיו. כי שמעתי בת קול מן השמים בשעפים מחזינות לילה בנפול תרדמה על אנשים, שמעתי בחלומי והנה הרב המחבר קורא בקול רם, קול מבשר מבשר ואומר, מה לך נרדם קום ואזור נא כגבר חלציך וקח ספרי ותשגיח בעין חמלה עליו, כי עת לחננה כי בא מועד. כי הספ' מלא טעיות, כי נפלו הטעיות מן הסופרים ומעתיקים אשר עשו חקים לא טובים, ואתה תעשה כל הישר בעיניך, כי ה' אלהיך ירצך, בזה ידעתי כי אלהים לי, אודה לאל כעל כל טוב אשר גמלני, אשירה לה' כי גמל עלי, הנחני הודיכני עד פה להוציא לאור תעלומות רמות חכמה, מה רב טובו אשר הגדיל והפליא לעשות עמי אות לטובה, לזכות את הרבים, כי סהדי בשמים ועדי במרומים זה לי ימים ולילות, אף לילות יסרוני כליותי, בכמה צרות רבות ורעות אשר עברו על ראשי השתרגו עלו על צוארי. חשבתי למשפט כי נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד, כי אבדו עשתונותי נתקו מורשי לבבי אף רוחי בקרבי, אש תוקד בקרבי, כי כאבי נגדי תמיד. ועתה זאת נחמתי בעיני כי זכיתי לזכות את הרבים בחמלת ה' עלי כרוב רחמיו על כל מעשיו. ברוך נותן ליעף כח ולאין אותים עצמה ירבה. נתן לי כח, ימין ה' נאדר בכח, קול ה' בהדר. ועשה לי את החי"ל הזה ועשיתי השתדלות נמרץ בכחי ואוני בטרחי ועמלי, עד אשר בא הספר הלז פה. ועתה בראותי אשר ראו עיני זיוו והדרו, אתן לאלי יומי ולילי שיר מהללי, ואוחילה לאל אחלה פניו כחסד אשר עשה עמדי לדפוס זה הספר הנותן אמרי שפר, ה' יגמור בעדי. גם אני לא אחשך פי להללו לעשות עמי אות לטובה, אזכה להדפיס ספרי אשר טפחתי ורביתי, זה חלקי מכל עמלי, ה' אור לי, אף כי נע ונד הייתי, שבח והודאה לאל, כל ימי עסקתי בתורה. יעידוך יגידוך אחי ורעי שומעי ודאי.

יגעתי ומצאתי, מצאתי און לי, ה' לי לא אירא. אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש יפוצו מעינותי חוצה בשוקים וברחובי, עת לעשות בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, אף כי איני ראוי שמתי מבטחי אל אל מבטן גוהי, וכבוד יתן ה' ממתנה נחליאל ומנחליאל במות, מתת אלהים היא כל אשר חפץ ה' עשה בשמי ובארץ, הנה ארצי לפניו כטוב בעיניו עושה, לכל אשר יחפור ירצה, וחנני דעה בינה והשכל, כי האמנתי אמונה אומן כי לפניו יתברך רצויות קרבנות עמו ישראל כעשיר כעני, כדל כמלך, אף

כי אנוש רמה, יאמרו מי שמך לאיש. למדתי מרבתי מה שאמרו חז"ל על פסוק וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר, אפילו מה שתלמיד שונה לפני רבו נאמר בסיני, על כן לא אשיב אחור ימיני, ובכחי ואוני אל אלהים אשים דברתי יהיה לי לישועה, כי לישועתו קיננו כל היום, יום ליום יביע אומר. אמרות ה' אמרות טהורות זכות וברות כטל אור, לתת גדולה ליוצר המאור, אשר יצר שני המאור, את המאור הגדול הרב המחבר וצ"ל ואת המאור הקטן בן יכבד אב החכם הותיק בנו כמה"ר מאיר יצ"ו. קרא לשמש ויזרח אור, כי בחיים חיותו עסק כל ימיו בתורה זכה וברה למצוא מנוח לנפשו, נפש ברכה תדושן [משלי יא, כה]. זכה וזיכה את הרבים והשאיר אחריו ברכה, כי ברוב חכמתו ופלפולו ידו בכל ערוכה, לא יערכנה זהב. אפריין נמטייה, כי בכל מה שעסק בתורה שם אותותיו אותות מחכימות ספיר גזרתם, רשומות בכתב אמת, תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו. ברוך הודע רוי עולם במחזה אל אברהם. אל תירא אברם אנכי מגן לך, ומעניי כל חי נעלם פנה זיוו פנה הדרו והלך לבית עולמו הצדק, והין צדק איפת צדק הן שלו צדק ולאו שלו צדק. והפשיט את בגדי החומר ולבש קדש לעמוד לשרת לפני ה', אמרתי לא עת בא עת והדבר נתעכב עד היום, ואומר לא אוכל כי חתום הוא, כי הספר הלז היה כמוס וחתום באוצרותיו והבנים בניו נשארו יתומים קטני' בלי כח ואונים. ואודה לא' כעל כל טוב אשר גמלנו, כי הבנים כלם כאחד דשנים ורעננים בצוף דבש התורה, תורה וגדולה במקום אחד, כאשר יעידון גידון שמים וארץ. ולולי ה' צבאות השאיר לנו שריד, בן שריד ובריר, אשר שוקד על למודו כל היום, אשרי מי שבא לכאן ולמודו בידו, ובחמלת ה' עליו מצא מציאה רבה בחבה ואהב', ומצא זער שם זער שם, ולקח סופרים וספרים והגדיל עצה הפליא תושיה ועסק להוציא לאור משפטו קדוש. ועתה נתמלא כל הבית אורה באורו נראה אור, והעתיק מחדש, חדש ממש בשפה ברורה ובנעימה, מה טובו ומה יפיו מן הספר הנורא הזה, כי ידעתי נאמנה כי כל העולם כולו יהיו ששים ושמחים ויוסיפו להגות ולדבר, ומילין לחבר בבית אלהים ילכו ברגש, ילכו מחיל אל חיל להבין משל ומליצה בחזרה וריצה והוד, בכל עז ותעצומות, להבין אמרי בינה חכמות רמות ונעלמות וחדושים כטעם זקנים שנונים כחצים אשר כל רואיהם יכירום ויגילו וישמחו כל עם אלהי אברהם, יגל יעקב ישמח ישראל בכח ואל, ושפתותיו יהיו דובכות בקבר, יען וכיען כי הרב המחבר נתבקש בישיבה של מעלה, והומן בגד בו ולא הספיק לעשות הגהה על ספרו ולא עשה לו שם כשם הגדולים. זאת נחמתי בעניי כי מלאכי אלהים יורדים ועולים. ראיתי אלהים עולים מן הארץ והגה סולם מוצב ארצ' וראשו מגיע השמימה וכידו הספר הלז. אמרתי אני אל לבי עת לעשות לה' לדרוש ולבקש ולשים עלי משמר, לפנות מכל עסקי לקבוע עתים, עת דודים חביבים דברי סופרים מיינה של תורה ומתוקי'. הגם

ראיתי אחרי רואי תוספת טובה בפלפול אביי ורבא, ראיתי דרכיו דרכי נועם. ברצות ה' דרכי איש טוב טעם ודעת ימצא בו הלכה משנה וברייתא, ובכל תושיה בינה וגבורה בידו רמה, כי אמרתי אספירה שבחי אמריו כי נעמו ועמקו מאד לא ידעתי ספורות, עמוק עמוק מי ימצאנו. אבל שמתי פני כחלימש ואדע כי לא אבוש. מי חכם ויכן אלה נכון וידעם, כי ישרים הם למוצאיהם ולא יבושו כל חוסייהם, חיים וחסד עשית עמדי בתתך לי לב לדעת להבין ולהורות דברי חכמים כדרכונות, ודינים ופסקים תקועים וכמסמרות נטועים [קהלת יב, יא]. פקודי ה' ישרים ותמימים לאשר בדרכיו הולכים לשבים ולעוברים. ארוכ"ה מעלין. מעלין בקדש ואין מורידין [ברכות כח ע"א].

לכן אמרתי לכל בני עמי אני הצעיר ודל באלפי, שמתי פי והגיגתי יהיו לרצון אמרי פי כי פי המדבר, אף על פי שראיתי גאוני עולם מקדם קדמתא עם פירוש על הרמב"ם זלה"ה מקום הניחו אל המחבר זלה"ה. הראשון שם שם ספרו מגיד משנה, ומשנהו כסף משנה, ואני קראתי שמו לח"ם משנ"ה. אמרתי עולם חסד יבנה, כי לצדיק יאונה, אקרא אל ה' והוא יענה, וממכון שבתו ישגיח בטוב טעם מענה. בתוך מחנה ישראל אשר הוא חונה, שם הר האלהים צדיקים יושבים ועטרותיה' בראשיה', מחנה שכניה, מחנה מול מחנה אשר נפש המחבר זלה"ה שם חונה. לכן שובו לבצרון אסירי התקוה [זכריה ט, יב]. גם היום מגיד משנה לכן קראתי שמו לח"ם משנ"ה. הנה כי כן כל נשיאי ישראל באו לקטו לחם משנה כי לכם נאה ולכם יאה, ומה' אשאל מענה יתנהו לחן ולחסד בעיני כל בני ישראל.

לכן כל הרוצה לאכול לחם' של תורה מצוף דבש אמריו צוף דבש אמרי נועם בטוב טעם ודעת, וטעם כטע' מן. האלהים, כל טעם יטעם חיך כי טעמו כצפיחית בדבש. לכן לכו לחמו בלחמו, כי נמוקו עמו, והאלהים נס"ה את אברהם. על כן עם אלהי אברהם, מי האיש החפץ חיים ישים צרור כספו בידו לקנות זה הספר הנותן אמרי שפר. זכרו את הברית אשר כרת אברהם, והאלהי' יהיה בעזרכ' ויגן בעדכם מגן אברהם.

הפעם הזאת אודה את ה' אשר העיר רוח חכמי רבני גאוני שרי צבאות ישר' העיר הלז, וגם העיר לב רודפי צדק מחזיק כל ברק, ישלם ה' פעלם ושכרם יהיה כפול מאת ה' מן השמי', כי מהונם ומאוד' חזקו ואמצו ידי נחשלי' להוציא מן הכח אל הפועל רוב דמי ההדפסה, גם עוד העיר לב נכבדי סוחרי שרי צבאות ישראל סוחרי הארץ הלז, אשר סייעו בהלואת חן וחסד, הלוא' מעו' דבר תורה מעות קנות, במעלות רמות, האנשים הנגשים אל ה' אשר לא נקבו בשמות, תן להם כפעלם ותיה משכורתם שלמה, ויעלו במעלה רמה ורמי הקומה חלקם בחיים.

כה דברי האיש נשבר ונרכה מתאבק בעפר רגלי החכמים החושק וכוסף לראות לנוה מרבץ

[הסכמת חכמי ויניציאה]

דף ד, א: בהיות אמת שבא לפנינו החכם השלם הגעלה כמוהר"ר יוסף בן הגביר נבון נשא נעלה כמוהר"ר יהודה די נובי"ש זצ"ל ואמר לנו: אתם רבתי ואלופי, כבר ידעתם שהבאתי פה העיר הגדולה ויניציאה ספר לחם משנה, פירוש על ספר מורנו ורבינו הרב הגדול רבינו משה בר מימון זצ"ל שעשה המחבר המאור הגדול סיני ועוקר הרים ריש מתיבתא כמוהר"ר אברהם די בוטון זלה"ה. ואני הצעיר יוסף יצ"ו הבאתי פה להדפיסו בס"ד. וימן ד' אלי בארץ הזאת שרים רבים ונכבדים אשר מאצילי בני ישראל המה, שנתנו אל לבם לעזור בידי להיו' מעיר לעזור להוצי' לאור משפטינו קדוש. עליה' תבוא ברכה ויאמץ כחם להחל ולגמור מראש ועד סוף אמן. לכן, על כל הכתוב, שאול שאל החכם הנזכר ממנו לצאת לעזרתו לעזרת יי בגבורים, לגדר גדרים במצודות נח"ש לכל יערב לב איש או אשה קטן או גדול להזיק לו בהדפסת ספר הלז לשוב להדפיסו עד עשר שנים אם לא ברשותו או ברשות שלוחו כמותו, ולא ליעץ ולא להתפשר עם שום אדם יהיה מי שיהיה שידיפס בערמה ותחבולה לקנותם אחר כך ממנו.

ואנחנו חתומי מטה בראותינו, וגם שמענו מפי מגידי אמת, כי הרב המחבר ז"ל עסק בתורה כל ימיו ויגע ומצא חן ושכל טוב על כל דבר חכמת אדם, אשרי אדם מצא חכמה דעה בינה והשכל, ון ופרנס וכלכל כפי משא' ידו, וגם השאיר אחריו ברכה ערוכה בכל ושמור' יתומים ובנים קטנים, כלם תלמידי חכמים עוסקים בתורה יומם ולילה ה' עליהם יחיו. וגם ראינו ונתון אל לבנו, שהחכם הר"ר יוסף הנזכר שם נפשו בכפו מדי עוברו ארחות ימים, סכנת דרכים בין בים בין ביבשה, ועתה נפשו יבשה אין כל בלתי לה' אלהינו עזרנו ומגיננו. בא מארץ צבי עיר גדולה של חכמים וסופרים שאלנו יקיי יע"א להוציא לאור משפט הדפסת הספר הנותן אמרי שפר הלז, מדאגה מדבר פן יזרע ואחר יאכל ולאשר לא עמל בו יתננו חלקו ולחם חקו ולחם היתומים ישרים ותמימים, ובשצף קצף יוסיף המדפי' או זולתו יותר על הנדפס' ברשו' החכם הנז'.

לכן קמנו ונתעורר' ואת היות' החרמנו, וגזרנו בגזרת נח"ש ובסלוא דלא מבע דמא, שלא יוכל שום אדם וגברא בעולם בשום ערמה ומרמה שבעולם להדפיס מהם לא בעיר הזאת ולא בעיר אחרת עד משך זמן עשרה שנים רצופי' הבאים עלינו לשלום, וכן שלא יוכל ליקח מן הנדפסים לא מיד בעל הדפוס ולא משום אחד מבני ביתו בין איש או אשה או פועל או גוי אחר זולת המגיע לחוקרים. ואם חס ושלום יעשה הדבר הרע הזה או המצא ימצא איש עובר הסכמתנו לעבוך את פי ה', הלא כה דברו כאש וכפטיש יפוצץ, ויצא ח"ו זאת האלה פיהו מלא, אל היורד לאומנות חברו קרא אחריו מלא, וכלתו את עציו ואת אבניו ונפש בניו עד השמידו ועד האבידו זכרו מן

הארץ. ארור הוא ביום וארור הוא כלילה, ארור הוא בשכבו, ארור הוא בקומו. לא יאבה ה' סלוח לו. ואנו עבדיו וצאן ידינו אחרי ה' אלהינו נלך לשמור לעשות ולשית עצות כנפשנו לעשות רצונו בלבב שלם, כי נכון הדבר מעם האלהים לברך את עמו בשלום ודבר אלהינו יקום לעולם.

בן ציון צרפתי
ליב סרדואל
יצחק גרשון

מח, א (הל' תענית פרק א): כתב המחבר ז"ל הלכות תעניות להרמב"ם ז"ל עיינתי בהם בכפר ליואדי. ויען כי ספרי אין אתי צריך לחפש בספרים בקצת עניינים כאשר נבא העיר בעזרת האל ואציגם פה. ובחלק השני (הלכות נזקי ממון פ"ג) דף קטז, א: להיות בכפר ליב"אדי' ולא יש לי ספרים לא ראיתי אותם המקומות בגמרא וכשנשב בעיר נחזור עליהם.

בחלק השני דפים מעורבים באותיות רש"י הישנות והחדשות.
הישנות: קפח, קפטב; קצב, קצאב, קצבב, קצגב; דפים רלה, א — רלט, ב שורות רחבות.

רלט, ב: התנצלות המגיה. אל יפלא המעיין אם רבו הטעויות בספר הזה שהובא אלינו מטושטש ובלתי מסודר, מלבד שאי אפשר לדפוס בלי טעויות כגודע הסבות הרבות לביקאים במלאכת הדפוס. והדן לנו לכף זכות גם ה' דין כל מעשיו לזכות.

יג"ר שהדוּתא

ותהי השלמת הספר הנכבד הזה יום הששי כו לחדש סיון שנת השס"ו.

הקדמת כמהר יוסף

די נוביש

[לחלק השני]

אמר הצעיר ודל באלפי, תהלת ה' ידבר פי, פי יספר תהילות ה' ועוז נפלאותיו, כי חנני נתני ה' לזכות את הרבים, עשה לטובה אות עמי ולאומי אני יוסף בן לאדוני אבי הנבון גביר ומאד נעלה כה"ר יהודה בן לשר וטפסר כה"ר שמואל בן החכם ונעלה הרופא המובהק כמה"ר יוסף די נוביש זלה"ה. אחרי ההודעה עשייה רצויה באמת ובישר יכשר בעיני פני אלהים ואדם, כעל כל טוב אשר גמלני, הגיעני והחייני לזמן הזה להתחיל החלק השני מהספר הנותן אמרי שפר מלחם משנה. כשם שזכיתי להתחילו ולהעלותו על הדפוס כן אזכה לגמור לעשות ספרים עד אין קץ אמן:

בהתאסף ראשי עם, עם אלהי אברה, גאוני חכמי סוחרי שרי צבאר ישר, נדיבי עמים, עמים ה"ר יקראו, ינון וההראל, ישראל נקראו בני למקום [שבת לא ע"א] ברוך המקום אשר בחר בהם. ברכות טוב יחולו על ראשיהם הם ובניהם גם בני בניהם ותלמידיהם וכל אשר להם, נדרו נדבות והעלו עולות זבחים שלמים, שלמים וכן רבים, נדרו ושלמו לה' אלהיהם כל סביביו, הביאו שי למורא נורא למלכי ארץ, לחזק ידיים רפות בין בגופם בין בממונם בכחם ואונם עליהם נאמר אשרי מי שבא לכאן ות"ל מאו"דו בידו, כל אחד וא' לפי כבודו והודו, יגדיל ויאדיר לעד לעולם ולנצח נצחים אמן:

הדור אתם ראו קראתי בשם בצלאל, בצל החכמה בצל הכסף, אוהב כסף לו ישבע כסף כוסף אמיתי ותשוקה נמרצת, בארשת שפתי אשפוך לפניו שיחי, יעלו במעלות על מזבחות לרצון לפני ה' תמיד כעולת הבקר אשר לעולת התמיד, תמידין כסדרן, ידיו נגד פני עליון יצילים ממח"לן וכליון, [ממחלה וכליה על-פי השמות במגילת רות] מפיל אני תחינתי לפני המלך מלכו של עול"ם ב"הם וגושע עם גושע בה', עוד יוסיפו מוספין כהלכתן לשמור ולעשו' תרומה הפרשה מממונם נדבה בחיבה רבה להדפיס תורה ולעשות ספרים עד אין קץ אמן.

בהביטי אל כל מצותיו אודנו ביושר לבב, אודה לאל לבב חוקר, כוחן לבות וכליות אלהים צדיק, כי צדיק ה' צדקות אהב, הגדיל עצה הפליא תושיה. אברך את ה' אשר יעצני כי יחיד ועני אני ואין לי כי אם רחמי שמים הנגרים כמים מים חיים אל כל החפץ חיים לשמור לנצור לשונו מרע. ובחמלת ה' עלי בהתחברי אל מי מעיני הישועה, כרע כאח לי ויהי לי לישועה, החכם השלם החסיד הענו המאושר בכל

עניניו כמהר"ר יצחק גרשון גר"ו כיום יאיר בעצתו הטובה נחני עד מאד הדריכני דרך ישר לפני איש, האיש ענו מאד, מאד מאד שפל רוח, רוח חכמה ובינה רוח דעת ויראת ה'. במצותו חפץ מאד גם אני שפל רוח שפל ברך וקומה רימה ותולע', עפר מן האדמה. בראותי עצמי שפל ואפל גר בארץ נכריה, אמרתי למי אנוס לעזרה בעת צרה ובטחתי ביה ה' צור עולמים, עזרה בצרות נמצא מאד לנופלים וקמים בלב תמים כל הימים. והלכתי אחר עצתו עצת זקנים בטוב טעם ודעת, ובראותו בעין שכלו זך בלי שמרים אמר אמרי', אמרי נועם, כי המלאכה הזאת גדולה עד מאד בחר לעשות הספר הזה בשני חלקים. חלק ראשון ושני, ואני בתומי בטחתי בחסד אל כל היום, וגם בטחתי בנאומי כי נימוקו עימו, כי הרחיק פה לשון בכוחו ואונו, ויהי לי לישועה כאח ליום צרה, ראיתי עצתו כשמש וכירח מאירה, מצות אדוני ברה מאירת עינים. אמרתי אשא עיני אל ההרים א'ל אל בשמים, עזרי מעם ה' עושה שמים, קמתי על רגלי, רגלי עמדה במישור, ודרכתי דרך ישרה שיבור לו האדם כי תפארת היא לעושיה. המתחיל במצוה אומרים לו גמור. גמרה גמירי כי הבא ליטהר מסייעין אותו. [שבת קד ע"א] בסייעתא דשמיא התחלתי לעשות זה החלק השני. ברוך האחד ואין שני לו, לו דומיה תהלה:

בדרך עדותיך ששתי כעל כל הון, ספר ספור יספר פי והגייתי תהלות יש', וכל העם מקצה צופים דברים מתוקים ונופת צופים, הומים צמאים למי מנעמי יהלומי חמודי הספר הלז, תאבים שואבים לראותם מודפסים למען ירץ קורא בהם. כי איככה אוכל לעצור במילים תשובה לשואלים אותי דבר באמור אליי כל היום כי כאשר שמענו כן ראינו בחלק הראשון, ראשון לכל דבר שבקדושה, מתי יבוא ברינה נושא אלומות חלק שני:

ואני מעיד לשמי' ולבריות ה' שר צבאות אל אברהם לאמר אלהים עמך בכל אשר אתה עושה, כי גדול כבוד הספר האחרון מן הראשון. כי בחיבור השני הזה העמיק בהלכות פסוקות, אל תקראי הליכות אלא הלכות, כי אין לו להקב"ה אלא ארבע אמות של הלכה [ברכות ח ע"א] ערוכה בכל ושמורה, ואף הלכת' למשיחה, וה' ברך את אברהם"ם בכל, ויבא אברהם שלם, שלם בגופו שלם בתורתו, כאשר ישר יחזו ואתם תבחרו ולא אני, כי אף כי ימלא פי תהלתו ואני נוגע בעדותו נימוקו עמו, קנה שם טוב קנה לעצמו ולעמו, ותהלתו עומדת לעד. ופוק חזי מאי עמא דבר. וישברו בר, ברי לבב, כי עמו עז ותושיה, אף כי התורה מתשת כחו של אדם [סנהדרין כו ע"ב] על האמת פה אפריין נמטייה [סוף ב"מ] לרב המחבר זלה"ה, כי יגע ומצא בימים מועטים לישר עקלקלותם מטים, זזים ומתמוטטים מדרך הישר, הדריך במעגלי צדק למען שמו, כי זכה לשם כשם הגדולים, ושבחיו מספר עצמו ובוודאי ימיו רבו כמו רבו וירכו וישרש'ו שרש גדול גם נצר מטעו להתפאר ויעצמו מאד בחכמה ובמנין ובפלפול, אשר הגיד לעמו, טעמו ורוחו טעם זקנים, כי בן זקונים זה

שקנה חכמה יזכה לחזות בנרעם ה' ובמחיצת זקני חסידי עמו, יהיה אלהיו עמו ועמו הסליחה:

כאן נשתחוה נכרעה נברכה לפני ה' עושנו, אשר ראינו בעינינו דברים ברים וישרים, מאירים ומזהירים כאורים ותומים, תמימים אשר יצאו מפי קדוש מדבר, שפתותיו דובכות בקבר, כן יבורך גבר ירא את ה', ירא את ה' בני ומלך, מי גבר יחיה, מה יעשה אדם ולא ימות יחיה, זה האיש ירא את ה' יורנו בדרך יבחר, בחר לנחלה לו לישב בישיבה, כל ימיו עסק בתורה בשבתו בשבת תחכמוני אוה למושב לו ולתת לכל שואל די מחסורו אשר יחסר לו גם השאיר אחריו ברכה:

להנחיל לכל אוהבי התורה ישישו וישמחו בו בשמחתו, בו בישועתו, בו בתורתו, כי תורתו אומנותו ויחד אוספו לו כל הנדרשים, ואחרי טהרתו שבעת ימים יספרו לו, ובא עד קצו ואין עוזר לו, לולי מש"ה בחירו עמד בפרץ לפניו כי זכר לעולם בריתו אשר עסק בתורתו, זכרו תורת משה, תורה צוה לנו, היא היא שעמדה לו, לו דמיה תהילה. לכן כל בני עמי ח"ל כי ינוב אל תשיתו לב, אל תיגעו להעשיר, הסירו את לב האבן מתוככם להרבות לכם אוצרות זהב וכסף ממעות ונכסים, כי הזהובים זכובים תענוגות בני אדם, כי אדם להבל דמה, ופתאום יבא איד וישכב וירדם. לכן אנשי לבב אמת שלום ומשפט שפטו בשעריכם, בין דם לדם בין דין לדין, אמת קנו וישלש אדם שנותניו במקרא במשנה ובגמרא [קידושין ל ע"א] אל ימוש ספר התורה הזה מפיהם ויהגו בו יומם ולילה, כי מובטח אני בו לכל הקורא הספר הזה בתמידות, לילה כיום יאיר, הפוך בו והפוך בו דכולא בן, כי זאת נחלת עבדי ה' למש"ה היה למנה, לאברהם למקנה הש' אשר קנה אברהם, כי בו שדות בכסף יקנו וכרמי' על הרי בשמי', ומאמרי' ושבעים תמרי' מעין גנים באר מים חיים מלבנון נוזלים, כנחלים נטיו כגנות עלי נהר כאהלים נטע ה'. ראו ריחו שדה אשר ברכו ה', וקרא שם אברם כשם ה' וירד לעמק של הלכה. טעמו וראו כי טוב הוא, הוא ה' אלהינו בכל הארץ משפטיו, משפטי ה' אמת צדקו ובדקו ומצאו כי אחד היה אברהם:

אנחנו צעירי הצאן המגיהים הספר הלז בראותינו כי רבו כמו רבו האנשי' השלמי' אשר מפני חמת המציק והמון טרדות הזמן ותלאותיו לא יוכלו להעמיק שכלם הון ונקי, רחב כפתחו של אולם, במצולות מים אדירים מי הגמרא, אשר מני ים רחבו גדותיו, להעלות מן הגמרא לימוד התורה ואופן שמירת מצוותיה, אך המה יבחרו להם הספר הזה כי מצוינו תצא תורה, תורה וגדולה במקום אחד גמרא וסברא ופסק דין וכלל, כמעט כל מה שבא בדבריהם בענין מצות התורה ודינים בדרך קצרה ובלשון וך, באופן שכל הקורא בו ילך ולא יגע, ירוץ לא יכשל. הן כל אלה יעידון יגידון דבר גבורות מעלתו וכן ערכו אצל אנשי מדע. זאת חשבתי למשפט להעלותו על הדפוס להמציא הכנה יתירה אל הדורשים ממנו מדע והשכל ומעלה לא ילאו האנשים בכובד משאו ובמוצאו ובמובאו, ויהיה עמהם תמיד ויקראו בו יומם

ולילה. מצורף כי בזה נועיל לרבים אשר קצר קצרה ידם ולא תשיג לקנות החבור הגדול מהרמב"ם ז"ל עם כל הפירושי' מהגאונים אשר חדשו אחריו ברכה, יקנו להם לחם משנה ילקטו יום יום אוכל לנפשם כי בזה הספר ימצאו הכול כשולחן ערוך דעות וסברות ראשונים ואחרונים בלי יגיעה:

לכן חשתי ולא התמהמהתי להוציא אל הפועל מחשבתי זאת, והשתדלתי בכל כוחי להגיע אל התכלית המכוון באופן היותר שלם שהיה באפשרות, ודרשתי וחקרתי מתוך ספרים רבים, ועל פי רובם נשענתי כמשענת חברת רוב חכמה ורוב מנין, עם רוב העיון והשגחה פרטית כיד ה' הטובה עלינו, שמנו העקוב למישור והחסרים על מלאת. עד הנגה יגענו ומצאנו בהסכמת העזר העליון:

ועתה אחלה פני כל יודעי דעת ומביני מדע ישיגו בעין חמלתו לראות הספר הזה אם המצא תמצא בו איזה שגיאה ידינו לכף זכות מכמה טעמי': ראשונה כי שגיאות מי יבין. זאת ועוד אחרת אוגרת בוגרת ומסוגרת, כי הספר הזה הורק מכלי אל כלי ובגולה הלך נע ונד מיד ליד ומהעתק להעתק, ונפלו בו טעויות גדולות עד מאד, כי רבו מספר. ואם באולי ימצא טעות, האלוהים יודע כי לא פשענו ולא חטאתינו ולא עלינו תלונות בני ישראל, כי אם על מקרה זמן בלתי נאמן, כי הלך בגולה וגם נוסף להיות המלאכה רבה אי אפשר בלי שום טעות ובפרט יום הכנסת כלה בחפזה רבה כי הלכתא רבתי בשבת ומוסיפין מחול על (על) הקדש¹, כי קודש ישראל, ואשים אל אל דברתי ואתחנן אל ה' כשם שהתחלנו להדפיסו יהיה בעזרנו לגמור לשמור ולעשות ספרים עד אין קץ. ישלח לקץ ימין משיחנו במהרה כימינו אמן:

בתוף וכינור יזמרו, יאמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר, מן המיצר מלחם צר ומים לחץ את אשר מצריים מעבידי' אותנו. אך זה היום אשר קיינו מצאנו ראינו צעקנו בפינו בקולי קולות במהלומות קושיות והיות אשר עשו על ספר הרב הגדול הרמב"ם ז"לה, כל אחד לדרכו פנו, ובחמלת ה' עננו במרחב יד. באו ונחזיק טובה ברוחב לב נבו אין חקר, אשר חקר ודרש הרב המחבר ז"לה בפירוש הספר הזה, אשר נתן מלחמו לכל שואל ויאל בספרו לחם משנה, לאכול לחמה של תורה כי לא על הלחם לברו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה', כי פי ה' דבר. וחכמים עשו חזוק לדבריהם יותר משל תורה [עירובין עז ע"א] במשל ובמליצה, בדיצה וחדוה, עז וחדוה לבש, ותפארת במקדשו, ונפשו אותה ויעש בתוך חדרו ומשכיתו, כל משכיו חמד חמדה גנוזה היתה לו בבית גמיו, ישמח מש"ה במתנת חלקו, וה' ברוך את אדוני אברהם, מה

1 המדפיסים הנוכחים הדפיסו הספרים בדרך כלל ביום שבת. ראה א' יערי, תלונות מגיהים על הדפסה בשבת על-ידי גויים (מחקרי ספר, עמ' 170-178). הקדמה זו לא הביאה יערי. ור' הסכמה ורשות, עמ' 292.

טוב חלקו רם על כל, על השמים כבודו והודו, גם בארץ זיוו והדרו, אשר הרחיב פה האריך לשון; לשון חכמים מרפא, האריך למעניתו, לתת מרפא וארוכה לפרש החלק השני מהרב הגדול הרמ"בם הלכת' למשיחה, כי בעוונותינו באורך גלותינו ועול מסים וארנוניות ועולות אין אנו בקיאים בהלכות קרבנות ועולות מעשרות ותורמות, רוממות אל בגרוננו וכחו ואונו, יגע ומצא מצא טוב ופשט בגדי חול ולבש בגדי קדש, להקדיש את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל. ברוך אב רם לאל עליון אשר הגדיל בתעלומות חכמות רמות ונעלמות אשר נעלמו מעיני כל חי, חי וקיים הוא לפני האל אשר בידו נפש כל חי:

לכן נא בלשון בקשה לכו לחמו בלחמו כי אין לחם אלא תורה, הביטו וראו בעין חמלתכם על זה החלק השני, כי יש בו טעם ורית, אף כי טובי' השנים, אבל להיות אמת כי החלק הראשון רוב העולם בקיאים בו להיותו דינים הנהוגות לנו בכל עמנו בין דם לדם בין דין לדין חובת גברא כל אחד ואחד יורה יורה דין ידין, אבל זה החלק השני הוא הלכתא למשיח' וכל העם מקצה מן הקצה אל הקצה. לכן אחינו אנשי לבב בבקשה מכם אתם גם אתם תרי"מו תרו"מה להקים ולקיים ספר משנה התורה הזה ואותו יום יום תדרשו ודעת אלהים יחפשו חפוש מחיפוש בחיפוש גדול, כי גדול כים שברו להיות בידינו תשובה לשואל ביום הדין הגדול והנורא אם עסקנו בתורת קרבנות ושלמים, ויהיו שלמים אתנו כמו שאמרו חז"ל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה, בתורת תודה כאלו הקריב תודה [מגותות קי ע"א] בתורה וברננה נגילה ונשמח וישר יחזו פנינו, ואשר שם נפשו לעזר ולהועיל הדפסת הספר הזה וה' חפץ בידו יצלת, יפרח כשושני' ויהי כזית הודו וריח לו כלבנון. לא יפסק משולחנו כאנטונינוס וכרבי חזרת וצנון, [ראה ע"ז יא ע"א] כתמר יפרח וכאזר בלבנון:

פי המדבר הצעיר, לוחץ עפר כפות רגלי החכמים כל הימים בלב תמים, תושק וכוסף לנה מרבץ [ראה ידמיהו לג, יב].

יוסף די נוביש

בסוף חלק א, הלכות שמיטה (קסג, א) 'התנצלות המגיה, כי שגיאות מי יבין, אם תמורת ס"ד סייעתא דשמיא תמצאו, וכן תמורת לבלול הכף, לכולך הכף וכיוצא בזה הכל, הם יוצאים מוסיקים שנבראו בערב שבת² שאין חכם יכול לדקדק ודי בזה הערה. בעמוד שלאחרי (קסג, ב) שיר בשבח הספר והמחבר:

בראות החכם המפואר כמה"ר משה טרפון נר"ו יופי הספר הזה ומהללו אז שר משה את השירה הזאת:

2 ע"פ אבות ואולי כוונתו שהטעיות נגרמות מפני שהמגיה עזב את מלאכתו בערב שבת ואינו יכול להשיג על המדפיסים הנכרים העובדים בשבת.

אלה דברי פי חכם חן (דוידזון, אוצר השירה והפיוט א 4280). ואחריו שיר לעורר את הקונים מאחד מתלמידי המחבר. שמו לא נזכר אבל האכרוסטיקון הוא עזריה לחאים: עורר צמאי בין (שם, ע 251). והרי הקטעים לעניין מכירת הספר: אם / יתנו כל הון / באהבתו / יקנו את ספרו... מה תשקלו כסף בלי לחם / הון רב והמה מהבל יחד חושו בזהב לקטו לחם / משנה שני העומר לאחד. אחרי השיר של ר' משה טרפון נדפס שיר אחר: עורר צמאי בין שאו רינה שני השירים בתוך מסגרת המשווה צורה נאה ביותר. בחלק זה, השני, אותיות חדשות בלולות בישנות דפים פה, א — ד באותיות חדשות וכן ד, א-ד; צג-צד; קיז-קכד; קעז-קעח; קפז, קפט; קצ א-ב; קצא א-ב; קצב א-ב; קצג א-ב; קצד א-ב; קצה ג — סוף. נדפס שנית ומכורך עם ס' משנה תורה להרמב"ם אמשטרדם תס"ג-הע"ד.

שס"ה

ספר שנים ושבעים

ספר שפתי כהן. כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו [מלאכי ב, ז] זה הספר חברו הכינו וגם חקרו החכם השלם הישיש החסיד כמהר"ר מרדכי הכהן נר"ו והוא מתלמידי הרב הגדול כמוהר"ר ישראל די קוריאלי¹ זלה"ה מתושבי גליל העליון צפת תוב"ב אשר אור תורתו מאיר ומזריח היום בארם צובה יע"א. והוא באור על התורה בפשטים נאים וגימטריאות מחודשות פרפראות לחכמה, וסודות ליודעי דעת דרך האמת. ישמחו יעלצו כל חכם לב מרי דכיא, כרכא דכולא ביה [חולין גו, ב]. והוגה בעיון גמרץ על יד החכם השלם כמוהר"ר יצחק גרשון נר"ו. נדפס בעיר המהוללה ויניציא יע"א שנת השס"ה במצות דניאל זאניט"י ובביתו. שלו דפים. מילים ראשונות במסגרת זאניטי בתוספת ציורים. שער עם דמותם שלמשה רבינו ואהרן הכהן. מסגרת מיוחדת בראש ספר שמות. דף ראשון שלספר במדבר וכן של ספר דברים — בלא מסגרת. דפים מז-מז שונים לגמרי, השורות ארוכות ויש גם תוספת שורות: צז, קיא ועוד.

1 ראה יוסף בחירי, במפתח ובספר רבי ישראל די קוריאלי, דרשות ומאמרים, ירושלים תשנ"ב, עמ' ט-כא.

אותיות החדשות הן בדפים : נה-נו, נט-ס, קמ-קמא, קמב,ג — קמג, ב; קמח,ג,ד, קמז-קמט-קנו; קנז,ג; קסב, ג-ד, קסג, קסד, קסו-שלו (סוף).
הקדמת המחבר

... פה צפת תוב"ב עיר גדולה של חכמים ושל סופרים וקורד' הזמן לא הניחוני ונחוני ודחוני ודחפוני הממוני והלמוני וגרשוני והוציאוני מבית אבי שבשמים ללכת .. לחוצ' לארץ. וגם שם לא הונח לי, לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי ויבא רוגז. הצרות חולפות ובאות תכופות זו אחר זו ... ומי שכל אלו התלאות חולפות באות עליו ובפרט מי שהוא טבוע בבור עוני ... מה פנאי יהיה לאדם ללמוד ולהבין ושמעתתא בעיא צלותא ... [מגילה כח ע"ב] מה נאמר אנו שכל יום קללתו מרובה מחבירו ... ומה יוכל לעשות בקוצר יומו והוא טרוד אחר טורפו ומזונו ... ובהיות האדם טבוע בכור עוני וטרוד במלחמת היצר וטרדות הזמן, איך יוכל לכוון וליחד הבנין ולעיין ולפלפל בתורה, שדנין אותו ואומ' לו קרית פלפלת בתורה ואפי' בפשטיה שהיא בת מלך ... והתורה אי אפשר להשיגה אלא ע"י מלבוש, לפי שאנו מלובשים בחומר והתורה כולה שמותיו של הב"ה ... אלא ודאי מוכרח הוא שהתורה שהיו לומדים היתה במלבוש אחר וכשנשתברו הלוחות נתלבשה במלבוש אחר שהוא זה המלבוש שהיא עתה בו, אלא כל דור ודור כפי הנהגתו וכפי זכות חומרו היתה ידיעתם בתורה ... ואלו לא נשתברו הלוחות לא היה רשות לשום אדם לחדש בה שום חדוש, או לעשו' בה שום פירוש, כי אין לבא אחר מלך מלכי המלכים הב"ה, ולא היתה יכולה לקבל שום פירוש מבשר ודם לפי שהיא שכלית ודקה בתכלית הדקות ובשר ודם גם בתכלית הגסות אבל כשנשתברו ונעשו ע"י ב"ו [בשר ודם] נתנה רשות לחדש ולדרוש בה. והיינו מתוך טנוף ר"ל היתה נדרשת ע"י ב"ו. ועל דרך שהיא עתה בו על דרך פשט וגשמות ... ואל אלהים יודע שלא להתגדל ולא להתפאר ולא להתחכם ולא להתיהר ולא להתעשר ולא להתגאו' ולא להתנאות. הלא אלהים יחקור זאת כי הוא יודע תעלומות לב [תהילים מד, כב] ועל זה לא כתבתי שמי אלא ברמז וקראתי שפתי כהן.

יהי רצון שיהיה לי לנר לעולם הבא ... ואני מחלה ומשביע לכל הקורא בספר זה, שאם יראה בו שום דבר שכתוב בשום ספר מהמפרשים שידון אותו לכף זכות, כי בלא שבועה שאין לי שום מפרש כי אם רבינו בחיי ז"ל ורש"י ז"ל ורבי מנחם רקאנאטי ז"ל והזהיר ...

אגב אורחין גלמוד שלא יסתפק בדרשות ובדרך הסוד ויניח הפשט כמו התורמוס, כי הפשט לא יופשט, גם הפשט יש לו צורך והדינים אינם אלא מפשטי התורה והוא המלבוש העליון שהוא הנראה והמתקבל ... הנה מזה מבואר כי עם היות נזק הטעות מרובה עם כל זה יש לו שכר...

ט, א: ואנו עתה בגלות אתקכ"ט שנה לחרבן ולא נשאר מאלף הששי כי אם שש מאות וחמשים ... איך עתה הוא בית תורפה של ישמעאל' בית ע"א שלהם אלא שנתקפלה ירושלם וגברה עליה קליפה של שאר ארצות ואפשר לומר שבקיפול ארצות באה שום רצועה מארם עד שבנו שם בית התורפ' שלהם, והם חושבים שכנו בירושלם והם מכזבים.
נדפס שנית, ואנזכב ת"נ.

ספר שלושה ושבעים

פירוש דרך ימין, לי יוסף בר בנימן

אמר יוסף בכה"ר בנימן סאמיגה ז"ל. זה ימים בין פסח לעצרת משנת השס"ה בא אלי בתור א' בן בתו של החכם השלם כמהר"ר שמואל אלגאזי זלה"ה מקאנדיאה ובידו פסק אחד מהרב זקנו הנז' על ענין נענוע הלולב וחלה פני אחרת בו. ובראותי אותו עמדתי משתאה ומשתומם כי ראיתיהו מהפך סדרן ומנהגן של ישראל כשגגה שיצאה מלפניו, וכן השבתי לו לבחור' הנז' שאין דינו דין אמת ומפני שהיה בדפוס וגם עשה לו סמוכ' משנים או שלשה שחתומים בו, חששתי פן תפשט הטעות ותקבע מנהג שלא כהלכה. אמרתי לעשות פסק ולפרסם בטול דבריו מלבד מה שכתבתי על נדון זה בתשובה זה ימים, ומ"מ לא סרתי מהיותי חותר בכמה טרחי' ויגיעות למצא לו סבר' אופני ההראו' או צד התנצלות על הכנסו לתגר זה לשים פניו לערוך מלחמה ולתת תהלה [על-פי איוב ד, יח] במנהג של ישראל ומה גם במה שתורה ברורה היא, דאפי' ללמוד אינה צריכה, כמבוא' מכל המשניות והגמרא והפוסקים והמפרשים, איש מהם לא נעדר מהיו' לו ברור כשמש שפי' דרך ימין היינו על הדרך הסלולה הנהוגה אצלנו ואגב אורחין חזקתיהו במסמרי הסברות וראיות מופתיות. אי לזאת כחס על הנר, נר מצוה ותור', כחס על כבוד קדמונינו זקנינו מתוקנינו ז"ל, כתבתי הפסק הזה בזמן הנז' ופרסמתי הטעם הזה פה ויניציא'. ואמרתי להאריך במקום שאינו צריך אפי' קצור, כי בדבור ומאמ' א' היה יכול להתברר, פן ידאו רבים ויקבעו הלכה לדורות וגם נמצא שם קדמונינו ומחוקקינו ז"ל מתחלל בענין הזה. ולהבא בעניינים אחרים בתת כל אשר בשם לומד תורה יכונה כתף סודרת לדבר על צדקת תורת קדמונינו עתק בגאווה ובוז בלי מתון וכלי התעסק והתיגע בהם כל הצורך.

לכן רא' לבבי להאריך ולהרבו' בראיות ודקדוקי' ובסברות נכונות, למען ימתק לחיך כל חוכך, ולהמשיך כל לב נשבר ונוקף לדעת האמת העומדת לימינו ולפנות למולו. וזה החילי:

כב דפים. נדפס בלי שער, מילה ראשונה בתוך מסגרת מרובעת מקושטת.

חתימה (יט, א): נאם מתוך ירא הוראה, רעד וחרד מכלשון שגיא, הצעיר יוסף סאמיג'ה.

יט, ב: אמר המדפיס. על פרשת המחלוקות והפסקים — — — ומ"מ לא אחוש להדפיס את כלם שלא לכפול הדברי' כמה פעמים, לבד זה הסכמתי להדפיס דברי הרב כמהר"ר ראושב מרדכי נר"ו לשתי סבות: הא' מפני שהוא החל להיות גבור כנזכ' לשלח קציריו ואשר אמריו ממקום למקום. שנית שגלה דעתו שחפץ בהדפסתו, כי כבר נלאה מעשו' כמה העתקו'. וגם ראיתי להדפיס דברי רבני קנריא ודעמייהו, כי גם הם בהדפס' נפשם חפצה ובקצוד כדי שלא לכפול הדברים.

שנת שס"ו

ספר ארבעה ושבעים

אשת חיל להצעיר אברהם יגל והוא דרוש מעט הכמות ורב האיכות עושה שלום בין אדם למקום ובין אדם לאשתו קושר מעדנו ומישר המסיל' להשביע נפש שוקקה בעולם הזה ובבא. נדפס בויניציא שנת השס"ו. במצות דניאל זאניטי ובביתו.

32° כד דפים. השער עשוי מצירופם של טבלאות טבלאות זהות וכן בראש דבר המדפיס (ב, א) ובראש פרק א.

ב, א: אני הגבר ראה עני בכמה הרפתקי דעזו עלי עשיר שנורש, שלא לבד שללו שבאי' שללי וכוזי בוחי כי גם ממון יתמי' ואלמנות שהייתי מביא באניה מא"י למכור בקוסטנטינה. וסהדי במרומים ועדים נאמנים בארץ יעידו עלי כי באלו השנים שגליתי מארץ מולדתי לא בזכותי ממוני ולא ממון אחרים במאכל ומשקה ותענוגות בני אדם ולא נהניתי אפילו באצבע קטנה כי מסתפק בהכרחי ובצמצום וגם כי הדפסתי ספר אחד לא עלה ריוח פרוטה לידי ויחסלנו האיש אשר כלני כנודע בשערים.

על כן באתי בצל קורת רוח נדיבותכם שרי קדש לחלו' פניכם שתקנו ספר זה בכל המקום אשר יזכיר את שמי. ואם מצער הוא ותחי נפשי להשב שבותי ויחשב לכם לצדקה לתת עליכם לעולם ברכו' עד בלי די כנפשכם שבעכם וכנפש הדל האומלל והמדולדל דורש שלומכם וטובתכם הצעיר יעקב מנחם המדפיס.

ב, ב: אל הקצין והמרומם כמהר"ר חזקיה פואה יצ"ו בן איש חי רב פעלים כמהר"ר יצחק זצ"ל גדול הדור והדרו כבוד יפתנו זורח ברייו.

... קבל כמ"ח בנפש רצויה את האשה הזאת הבאה אל ביתך לחסות בצל כנפיך ...

כדי שתוכל להראה בכל מקום אשר תתהלך. גם שם ידך אדר' תנחנה ... השרית בת גילך ... יראו אור גדול כל אשר יקראו את המגלה ... ורחל באה כי רועה היא את כל נשי דורי ... ואיש חיל רב פעלים הוא בעלה נודע בשערים ... באופן כי זיווג זה שמו אלהים להאיר נתיב המעלות ... שימה נא אדר' אישי על הדרוש הקטן הזה ענין לטובה עליו בחברת האשה החשוב' ... ועל זה תמיד איחל יג"ל לבי בישועתך ... נאם הצעיר המתאבק בעפר רגלי מכ"ת אברהם יגל

ג, א: הקדמה ... האשה ואיש אם באו בלשוננו על הזכר והנקבה באו ג"כ בדברי הפלוסוף על החומר והצורה ... ויסוב אם כן המאמר על שלשה ראשי' הראשון בהכשר פעולת האיש חיל רב פעלים. השני בהכשר פעולת האשת חיל עטרת בעלה ותמצא חן ושכל טוב לפניו. הג' ביחס שניהם יחד ומה שבא הרמז בתורה בענינים ... כד, ב: תכלי' כותחינו הית' כדי שימצא הקור' מנוח' מרגוע עם אלהי' ואנשי' ויתענג כרשן נפשו עם האשה אשר הוכיח ה' לו, כי גם את זה לעומ' זה מה שחייבת האשה לעשות עם בעלה ובעלה עמה חיי' הגוף לעשו' עם הנפש והנפש עם הגוף ושתי' עם יוצר' ב"ה ...

חם ונשלם בסדר ושמרו דרך ה' לעשו' צדקה [בראשית יח, ט פרשת וירא] עם הדל ורזה שהביאו לדפוס שמו ה"ר מנחם יעקב בכר יהודה אשכנזי. שנת השס"ו ליצירה.

ספר חמשה ושבעים

[יפה תאר]

'מפתחות מועילות מאד למעינים בספר יפה תואר' התקין יצחק יפה בנו שלר' שמואל יפה אשכנזי, בסוכרו להפוך חלק זה פירוש לכל הרבות שמאמרים הרבה חוזרים ונאמרים בחלקים אחרים וכבר פורשו בחלק בראשית. המפתח מתחיל מספר שמות רבה.

אין ספק שהספר והמפתחות לא נדפסו בבית דפוסו של זואן דגארה אלא של זאניטי. ריעידו על כך האותיות, הנייר והצורה. המסגרת הסובבת שם המפתחות היא מסגרת השער של ספר חרדים שנדפס בבית דניאל זאניטי בשנת שס"א. אכן ברוב הטפסים לא מצוי המפתח והביבליוגרפים לא ציינוהו והוא ספר לעצמו. נשלם כ אלול שס"ו.

דפים אלה נדפסו כעבור זמן ואינם מצויים אלא בעותקים אחדים.

על-פי מ' בניהו, ר' שמואל יפה אשכנזי, מקצת דברים עליו ועל ספריו וכו', תרכ"ץ, מב (תשל"ג), עמ' 432-431.

ספר ששה ושבעים

פה ויניציה שנת שס"ו. ספר טוב שם יען הוא עוסק בענין קניי' שם טוב ע"י תורה ומ"ט [ומעשים טובים] בעה"ז לרשת העה"ב שכלו טוב. חברו האלוף כמוהר"ר אליקים בכמה"ר נפתלי ז"ל להדריך האדם להישרו בדרך טוב. הביאו אל הדפוס ה"ר יוסף בן הגאון הנזכר והוגה בעיון נמרץ ע"י החכם השלם כמוהר"ר יצחק גרשון נר"ו.

לא דפים. אותיות רש"י חדשות: א-ד, יג-יח, כא-כג כז-לב (סוף).
ג, א הקדמת המחבר: ראיתי פה לדבר במהות ואיכות המיתה והדברי' אשר ינהג בהם הצדיק קודם בואה וסמוך לה ובשעתה, ואחר כך נדבר במהות ואיכות הקבורה להגוף, ועונש ושכר וגהינם וגן עדן לנשמה, וענין התחיה, כדי לעזור את לבי תמיד לעבוד עבודת השי"ת מיראה ומאהבה ... ואגב חדא תרתי יתבארו כמה וכמה מאמרים מן הגמרא המדברים בשערים אלו אשר יעדתי בלבי לקבץ אותם יחד מהרבה כנפות הספרים הנד' ולהביאם אל מקום אחד...

ספר שבעה ושבעים

שחיטות של מהר"ר יעקב וויל ז"ל וההגהות מימינם ושמאלם. נדפס בוניציאה במצות דניאל זאניטי ובביתו.
8°, ח דפים. בשני טורים. שנת שס"ו. 'שחיטות' לחדר ו'הגהה' לחדר באותיות רש"י.

בדף ה, ב: דמות השמש שמפזרת קרניה.
[ביה"ס 35 v 3759 R°]

ספר שמונה ושבעים

בדיקות של מהר"ר יעקב וויל ז"ל וההגהות עם דיני הניקור. נדפס בוניציאה במצות דניאל זאניטי ובביתו.
8°, ח דפים, שנים טורים, באחד — בדיקות ובשני — הגהה.
ז, א: צשלמו הבדיקות של מהר"ר יעקב ווייל זצ"ל. יום שני לר"ח חשון שנת שס"ו.

ז, ב: דין ניקור הבשר לרש"י זצ"ל;

ח, א: זריחת השמש. ציור

[ביה"ס 35 v 3759 R°]

שס"ח

ספר תשעה ושבועים

למנצח בבכירות על החלילים. [שס"ח] משירי ההזדמנות. עלון, 1 דף (שם
המדפיס ליתא וספק אם הוא זאניטי). (1039).

ספרי זאניטו זאניטי

שנ"ח

ספר שמונים

אפריון שלמה. כשמו כן תהלתו. אפריון מלך השלום שלו ועל שם המחבר הוא קול ששון חלק שני. הוא גלי עמיקתא בארזי האפריון ברוי המתקלא, חלק הראשון קול מבשר וקול ששון יצא ראשונה, וזה יצא אחרון חביב. מה טוב ומה נאי"ם שבת אחים גם יחד, דדין גלי רזין במלכותא דארעא, ודין גלי רזין במלכותא דרקיעא, וכשזה קם זה קם. ומה שנשאר סתום בחלק הראשון נתבאר פה באר הטב עד שזה צריך לזה, אלו ואלו גנזי חמודות וסתרי סתרים אשר און חקר ותקן האלוף כמהר"ר אברהם ששון מגזע שפטיה בן אביטל בן דוד, כפי קבלת קדמוניו. את מי יורה דעה ויבין שמועה דבעיא צלותא ודעת צלולה דארז בהפוך אתון רזא ואת צנועי"ם חכמה. הוציא לאור תעלומה. נדפס פה ויניציאה בבית זאניט'ו זאניטי שנת ערכתי נר משחי.

32°. בלי שער. לב דפים אותיות רש"י. המילה הראשונה במסגרת השכיחה. ב, א: עצור במלין לא אוכל כי ראיתי משכילי עם קדש נפוצים על ההרי"ם, נבוכים בארץ סגר עליה' המדבר, לא ידעו איזה דרך ישכון אור ביסודי סתרי רזי החכמה הנעלמת, כי קבלו מה שקיימו בדרכים ואופנים שונים ודעות מתחלפות עד שפוסחים על שתי הסעיפים. ובשגם האמת על דרך אח' מהם, תצמ' שני הפכים בנושא אחד, ועוד יוסיפו סרה באמרם אלו ואלו דברי אלקים חיים. השמע עם קול אלהים חיים, דמיניה תפוק חורבה שאינם יודעים למי מברכי' ולמי משתחרים. לכן קורא אני על אלו שקבלתם סול' נקיה. אלו דברי אלקים חיים. כי עץ חיים הם למחזיקים במ וגוילים של אלו נשרפין בבית הדשן ואותיו' פורחות באויר של תהו. זאת ועוד אחרת ראיתי שלמים וכן רבי"ם מצדיקי הרבים, שחוקקים חקקי צדק ולעומק המושג וצחות הלשון ועומק מהלך שבילי דעתם, מראים פנים טהור בגוונים שונים. והמשכילים שלא שמשו כל צרכן בחכמת הרזים ועאלו בה ולא נפקו אגב חורפייהו שונים ומשנים — — —

ובקנאי את קנאתי, וארא והנה חקל תפוחין קדישין, ובצניעות"א דחקלא נובע' ומתגבר מעי"ן חתום אשר מימיו מחכימים יוצאים מהמקדש לתת מרפא לנפש ושקוי לכל עצם האוכל מפרי עץ הדעת שבו.

מוציא לאור עמוקות כטבולי רגיון וסתומות לפניו בהירים כסהר ... ואומר
לנפשי מתי תתחמקין ואין אתה מצרף מחשבה למעשה ה' זה כי נורא הוא, והזמן יקר
שבנמצאות, חולף ולא תדע מה ילד יום ... כמדומ' לי שנפקחו עיני בעמיקתא
ומסתרתא דמקדמ' דנא הוּ טמירין מיני ושמתי פני כחלימיש ואדע כי לא אבוש
לשים העקוב למישור ולישב דברים על בורין ... אף עשיתיו מקשה דמות תבנית
גבוה מעל גבו' נמשל לאילן שענפיו מרובים ושרשו אחד ומיוחד בענפיו ... וזה שמו
אפריון שלמה אפריון מלך שהשלום שלו ...

בסופו ... שכל החרד אל דבר ה' להניח ברכה של חברו המפואר הזה אל ביתו
יזקק ויתקן בקולמוסו המעוות בפרוודור הארזים כדי להכנס מתוקן ומקובל
לטרקלין האפריון, שעין לא ראת' רשום בכתב אמת ברזי רזין המתקלא כמוהו.

שס"ו

ספר אחד ושמונים

משניות עם פירוש רבן של חכמים הנשר הגדול הרמב"ם זל וימלא אחריו
החכם הגאון הרב רבינו עובדיה מברטנורה זל. הביאו לדפוס החכם השלם
מוהר"ר אברהם בן הה"ר ראובן בנחמן ז"ל ממרויקוש עיר ואם בברבריא.ה.
הוגה בעיון נמרץ על ידי החכם השלם מוהר"ר יצחק גרשון גר"ו והיתה
התחלתו יום חמישי י"ג לחדש ניסן המכובד שנת משו"ך [שס"ו] חסדך
ליודעך [תהילים לו, יא] לפ"ק בויניציאה במצות זאניטי ובביתו.

²⁰. שער עם הדמיות שלמשה ושל אהרן. הפנים באותיות מרובעות גדולות
והפירוש באותיות מרובעות יותר קטנות. הפנים באמצע העמוד הרמב"ם מימין
ורבינו עובדיה משמאל.

בראש הסדר השני שער אחד בלבד שכל שכתוב בו הוא 'סדר מועד'. חלק א רו
דפים; חלק ב שב דפים.

מעבר לשער: אמר הצעיר אברהם בן לא"א ה"ר ראובן בנחמן המכונה אבי זגלו
ממשפחת בית אזולאי מעיר מרויקוש עיר ואם בברבריא.ה. שלו הייתי בביתי והזמן
טלטלני טלטלת גבר פה העיר המהוללה ויניציאה"ה יע"א, כי שלחני פה הנגיד
המעולה ה' אברהם בן ואע"ש קרובי ממשפחתי הנכבדת לקנות למלך יר"ה כלים
יקרים. ואשב פה מצפה חרד שנה וחצי אולי תבא האניה אשר בה ישלח אלי הממון
לענין הנז'. והנה בעונות בארצנו כל שפטי הרעים, חריב דבר ורעב, כי המלך נלחם
עם אחיו ואין יוצא ואין בא. וגם פה לא שקטתי ולא נחתי בי יש לי ריב ומדון עם

סוחר אחד, ועשיתי הוצאה גדולה בארץ הזאת ואשתומם על ענין הרע הזה, ואשים על לבי דבר טוב לעשות המשניות הגדולות בדפוס עם פירוש הרמב"ם ז"ל ורבינו עובדיה ז"ל והשם יתב' יודע כי כונתי לזכות הרבים אעפ"י שבכלל זה הנאת ממון. ולכן נעתי חצני לעשות המשניות עם הפירושים כלם בכתיבה אשורית, מה שלא נעשה כן מימי קדם. ועוד הגהתי אות' הגה' מדויקות כראוי, ועוד עשיתי נייר טוב ודיו טוב.

ואין אני צריך לפר' מעלת המשניות כי יודע כל שער עמי כי המשנה היא תורה שבעל פה שניתנה למשה בסיני, כמו שאמרו חז"ל וכמו שתראה לפניך בהקדמת הרמב"ם ז"ל. וגם הוספתי על זה סידור הששה סדרים וגם סידור המסכתות כמו שסדרם רבינו הקדוש ע"ה כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בהקדמתו שהקדים סדר קדשים לסדר טהרות. ובעלי הדפוס הראשון לא כן עשו וגם כן כל המסכתות הקדימו המאוחרת ואיחרו המוקדמת ואני לא כן עשיתי כי אם מה שעשה הרמב"ם ז"ל, עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע. ומהשי"ת אשאל עוד להחל וכלה באין מציק ומעיק ויזכני להגות בתורה אני חרעי וזרע זרעי מעתה ועד עולם. ובשכר זאת אל חי חלקנו צורנו יצוה ישועות יעקב ותבנה עיר ציון ותכון העבודה בירושלים (?) ומלא' הארץ דעה את ה' במהרה בימינו אמן.

בסוף מסכת מדות (קסד, א):

עד פה הגיע עת פקודת החכם המדפיס הספר הנורא הזה, הלא הוא החכם השלם כמוהו"ר אברהם ן' נחמן נ"ע. ויהי כי חלה ונטה למות קרא לאוהביו רעיו ומיודעיו, ובפרט לאומנים העוסקים במלאכתו מלאכת שמים. וחלה פניהם שיעשו מלאכת ה' באמונה כאשר עשו בחייו ואף כי אחרי מותו, כי בעודו בחיים חייתו בדק עד מקום שידר מגעת, ובפרט להניחו בעיון נמרץ עם אוהבו אשר כנפשו הלא הוא החכם השלם כמוהו"ר יצחק גרשון נר"ו הבקי בהגהת ספרים רבים ונכבדים כי מי הקדימו ואשלם. על כן חל' נא פניו כאשר עשה עד עתה כן יעשה, יגיע יראה וירצה מלאכתו כקרבן אשה, ומה' יהיה משכורתו שלמה. ויהי ככלותו לדבר את הדברים האלה ויאסוף רגליו אל המטה ויגוע ויאסף אל עמיו וחיי אריכי לרבנן ולכל תלמידהון ולכל תלמידי תלמידהון שבק אכיר.

ולי אני עבדו צוני שאכתוב דבריו אלה לסוף הסדר הזה והמסכתא הזאת, עד הג"ל הזה ועדה המצב"ה הזאת, אשריו ואשרי נשמתו שיצאה במדות עם מסכת טהרות, אמרות ה' אמרות טהורות.

כה דברי הצעיר שבצעירים אברהם בכמ"ר שלמה חיים.

ספר שנים ושמונים

ספר רביעי משאלות ותשובות להרב המובהק אור ישראל וקדושו מוהר"ר יוסף ׳ לב זלה"ה עם חדושים ממסכת קידושין ומסכת עבודה זרה. הביאו לדפוס החכם הנעלה כה"ר ציון פראנסיש די לה קרוטה יצ"ו במצות זאנטי זאנטי ובביתו. הוגה בעין נמרץ ע"י החכם כמהר"ר יצחק גרשון יצ"ו. בראש השער: פה ויניזא שנת שס"ו. עח דפים [4]. אותיות רש"י.

נדפס שנית, פיודא תנ"ב.

ספר שלושה ושמונים

ספר בדק הבית יסדו הכינו וגם חקרו הנודע בשערי שמו הרב הגדול רבן של כל ישראל כמוהר"ר יוסף בכמהר"ר אפרים קארו זצ"ל, וחב' ספ' זה על הד' טורים כי מגרעות נתן לבית מהשמטות וחסרות ויתרות ותוספות והגהות וסבירי הפוכות שחזר מהם הרב ז"ל אחר העין והוסיף רצף את הבית אבן יקרה [דה"ב ג, ו] וחזקתו ובוזה נקי יהיה לביתו כי כן משנת רב יוסף קב ונקי. אפריין נמטיי' לכמ"ר מנחם יעקב בכמ"ר אליעזר יהודה אשכנזי זצ"ל אשר הדפיסו בכחו ואונו לזכות בו את הרבים זכות הרבים תלוי בו. הוגה בעין נמרץ על יד החכם השלם כמוהר"ר יצחק גרשון נר"ו. נדפס פה ויניציאה בבית זאנטי זאנטי יוס' כב לחודש אדר הנהדר שנת שס"ו. סח דפים [2]. אותיות רש"י חדשות. 2 הדפים האחרונים באותיות רש"י קטנות מאלו שבגוף הספר. נדפסו לאחר גמר ההדפסה וצורפו לעותקים מעטים ונכרכו אחרי השער.

מעבר לשער 'הקדמת המחבר' (לדפוס הראשון): אמר הצעיר יוסף בכמהר"ר אפרים בכמהר"ר יוסף קארו זלה"ה אחר אשר עד כה עזרני ה' לחבר ספ' בית יוסף וחידשתי בו חידושים ותוספות והגהות כמאמר חז"ל על דדיה ירווך בכל עת. מה דדי' הללו וכו' [עירובין נר ע"ב] וגם שהמדפיסים השמיטו הרבה דברים. והיה בדעתי כשיודפס שנית שיכניסו בו חידושי' הנז' ולא עלה בידי כי מהרו להדפיסו שני' ופעמי' רבי' טרם יגיע להם כתבי. לכן אמרתי להעלות חידושים הנז' על קונטרסים ולהדפיסו כדי שיהיה מצוי ביד כל אדם וכשיודפס הב' יוסף עוד יכניסו כל דבר

מהדורה שנייה. הראשונה שאלוניקי שס"ה.

במקומו ובין כך ובין כך יזנה כל אדם. וחפץ ה' בידנו יצלח לזכות את הרבים.
בסוף חושן משפט, סו, א :

יען ראה ראינו התועלות הנמשכות למעניינים בהדפסת ספר הלז הקטן ככף איש אשר בו מביא מהרר"י קארו ז"ל מה שחדש עוד על הטור ז"ל אחר שנדפס הבית יוסף שלו ובו מצרף ומלבן הטעיות אשר נקבצו באו על בית יוסף הנ"ל הן מצד ההעתק הן מצד הדפוס באיזו עלה ובאיזו סימן. לכן נתננו אל לבנו להדפיס קונטרס הלז משאלות ששאלו לרב הנ"ל שנראה כטעות בדברי הבית יוסף שלו ובמקומות כסותרים דבריו זה לזה ומתוך מה שהשיב הרב הנ"ל יתאמת איך הוא דבר אמת נפלו כמה טעיות ותשובתו הרמתה להשיב ידו ולהגיהו ולסקל ולסקל הטעיות אשר נפלו בו.

[ראה יוסף בחירי, עמ' שנה-שנר]

הקדמת המגיה ר' יצחק גרשון (אחרי הסכמת הרבנים):

אמר המגיה תודות נתן לה' יתברך שזיכני לבדק הבית להרב הגדול ראשון לכל בית יוסף אשר כל בית ישראל מסתופפים תוך בית יוסף. על כן שמתי כל מעייני שלא ימצ' עוד בדק כי הלכתי יגעתי ומצאתי במקומו רבים לתקנו, יען נדפס מתוך א' ישנים שבאו מדפוס שאלוניקי מטושטשים במאד מאד ואין צורות האותיות נכרות. אך עכ"ז לא יצא כלבבי כי במקומות רבי' הדפוס הנז' השמיט כמה דברי' שלא הבין בהעתק המובא לפני' וגם אני עשיתי כן במקומו' שלא ירדה דעתי לדעת מה אומר או מה אדבר ומילין לחבר, לבד זה מצאתי לאמר, שאם יסתפק באיזה דבר בדפוס ויניציאה ילך לו לדפוס סלוניקי וידע וישכיל מן מוצא דבר כיתרון האור מן החושך. ולכלנו ה' יכפר בעד והוא רחום יכפר עון ולפני ה' לרצון.

יצחק גרשון

המלצה לסייע המביא לדפוס:

שלום שלום לישר לב ולכל ההולכים בתורת ה':

הלא תדעו הלא תשמעו כי האדם הלז ההולך לקראתכם עם הספ' אשר הביא בדפוס הנקרא בר"ק הבי"ת שמו כמ"ר מנחם יעקב יצ"ו בכמ' אליעזר יהודה מינק"ש ז"ל מק"ק בריסקא דליטא תושב צפת תוב"ב, והנה כמו שלשה או ארבעה שנים שהוא מתגורר באיטליי"ה משתכר ונהנה ממה שזכה זכה את הרבים להדפיס ספרים. ואל תביטו אל מראהו הגם שהוא הולך בבגדי סחבים בלויים וטלואים כי כפי הנשמע מעולם לא בא לידי מתנת ב"ו לדפוק ולשאל מהם דרך צדקה ח"ו ומעולם לא נהנה לו שום אדם מחוט ועד שרוך נעל רק ממה שחננו האל מויעת אפיו וגייעי כפיו ללכת אנה ואנה למכור את ספריו, וכפי הנשמע גם הוא מיוחס אם מצד אביו עקר משפחתו שהם מגדולי וחכמי פולוניה ממשפחת דלוגטש וממשפחת ליפשיץ הנודעים בישראל. ואם מצד אמו היא היתה בת אחיו של הגאון מהר"ר נתן

איגר זצ"ל וגם אלה בני ב"ק יצ"ו אשר בפיימונטי בעיר ביילה ואייג"ו וטרין קרובים הם אליו ומעצמם ובשרם הוא.

זאת ועוד אחרת מדה טוב' מאד היתה באיש העני הנ"ל, כי רבים העידו עליו שכל זמן היותו בארץ יהודה וירושלם היה ביתו פתוחה לרווחה והכניס בתוכו רבנים חכמים ושלמים והיה מכין להם די ספוקם באכילה ושתייה ומשרת לפנייהם כעבד לפני רבו. ועל עשתונותיו ורעיוני לבבו לא היה רק לכבד יראי השם וחושבי שמו. והיה היום עלתה במחשבתו כי כן מן שמיא מגלגלין זכות על ידי זכאי לצאת מארץ הקדושה ולבא לאיטליא, ובפרט פה ויניציאה, כדי להוציא לאור קצת ספרי קדש לזכות את הרבי' כמו שעניי מעכ"ת ראו בספרים שהביא בדפוס, שהם אורים ותומים [שס"ג], אשת חיל, ספר הגן, ומעמדות. אשר שמו וכניו נדפס גם עליהם.

והנה חשב האיש לאסוף ולקבץ הון מעט מהספרים שהביא בדפוס כנ"ל ולצרור הכסף בידו וללכת ולשוב אל ארץ הקדושה אשר יצא משם. קם עליו הזמן שעמד על ימינו לשטנו ולכדו ברשתו אש' טמן לו ונלקחו ממנו הספרי' בפנים שונים כמו שיגיד לכם מפיו כי לא הורשה לעלותו בדפוס, באופן שהעני הלז נכזבה תוחלתו ונשאר ערום וחסר כל. ועוד באה לו צרה תכופה גדולה מזו שהאנשים רצו לתופסו כי הרבה עליו סבות רבות עבור סבת הדפסת הספרים הנ"ל, ועם כל זה שהיה תוך גלי הדאגות ודאגות לבו לא נתן תפלה לאלהים [איוב א, כב] והתדה וברך שמו ועליו השליך יהבו וה' אשר לא יעזוב חסדו ואמתו לכל המיחלי' לו. פע' אחת בהיותו מוצ"ב על אצילי ידי בירכתי ביתו לחשוב מחשבות על רוע מזלו, העיר את רוחו שעלה במחשבתו הטוב' להביא בדפוס זה הספר הנק' בדק הבית שחב' הרב הגדול הגאון מוהר"ר יוסף קארד זצ"ל, והוא תקן כל הטעני' שבאו בחבור הגדול שלו הנקרא בית יוסף. ובודאי ובלי ספק כל מי שחננו האל ברעה ותבונה יהיה להונו אחד הספר הזה לפי שהוא רב התועלת.

ולכן אנחנו הבאים על האותיות מבקשים ממעלתכם לרחם על האיש הלוה ולהטיל מלאי לכיס, כדי שיוכל להשקיע מעליו הנושים בו הבאים לקחת המעט מזער אשר לו, ובכן יוכל לחזור לאיתנו הראשון לעשות כמשפט הראשון בסדרו הראשון, ומוספין בשובו אל ארץ הצבי להשתטח שם על קברות הצדיקי' להתפלל בעדו ובעד ב' ובעד כל פזורי ישראל.

ובזכות הטובה אשר ייטיבו עמו תזכו גם אתם בעזרת ה' לראו' בנחמות ציון ובבנין ירושלם ויקויים קרא דכתיב והביאותים אל הר קדשי ושמתים בבית תפלתי אכ"י"ר ובילא"ו.

נאם בן ציון צרפתי
ונאם לייב סרוואל

יצחק גרשון

ברוך בכמ"ר שמואל זלה"ה

נדפס לראשונה שאלותיקי שס"ה; קראקא שע"ב לערך (?)

ספר ארבעה ושמונים

ספר הגן. להרב הגדול רבי יהודה החסיד זצ"ל וגם בו הדרכה של כה"ר יוחנן לוריא זצ"ל הגם כי קטן הוא בעיניך תועלת רב יהיה לנפשך כי כל הקורא בו בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא. הביאו לדפוס היקר ונעלה כ"ר מנחם יעקב אשכנזי. נדפס פה ויניציאה הבירה שנת שס"ו לפ"ק במצות זאניטו זאניטי ובביתו.

32° טו דפים. אותיות רש"י ישנות. שער טבלאות חצאיים.

ב, א: ממכון שבתו השגיח בר לבב ינוח יש [...] במפעלי לרב טוב אשר צפון וש[...] יושפר עליו, זכר צדיק לברכה ומאלדיו' [...] אשר יקרא בספר הזה הנקרא בן אשר מצאתי בספ' אחר ישן נושן ויגעתי ליל וצפור [...] זה הספר הנותן אמרי שפר שומר אותו [...] נפש מטיט ורפש. האיש החפץ חיים אוהב [ימים לראות] טוב, ותהי נפשו כגן רטוב. מי שמרגיל [עצמו בספר] אשר העתיק הגאון כמהרר"י ונמצא בחכמה [...] ומעשים ישרים ותועלת רב לזקנים [...] אותם לגן עדן לאנשי שם והגבורים כאש [...] הספר הזה שערב בדבר כי נחמדים מזהב [...] נבחרים וכאשר הביא מעשה מה שאירע [...] ווירמשא שראה מת אחד ועל ראשו כתר של ע[...] וגם מעשה בזקנה אחת. וחידושים רבים. וגם מעשה בעשיר אחד בעיר שפייאר ועליך יהיו חביבים. ולכן קנה ואל תמכור כי הוא כמים קרים הבאים מן המקור. וכן תמצא תקנה רבה אם יש לך ח"ו מחשבה רעה בתפלה מחמת היצר הרע שתוכל לבטל אותו. ולכן עושו וחושו וקנו כי בזכו' זה ה' יגאלנו וישלח משיחנו ויבנה בית מקדשנו.

כה עתירת הצעיר שפל האנשים משה בן לא"א יששכר הלוי זלה"ה.

טו, א: הדרכה של מהר"ר יוחנן לוריא ז"ל

בסוף הספר: אפריין נמטיא לבחור הנעלה כ"ר מרדכי גרשון יצ"ו אשר טרח להדפיס הספר הנכבד הזה.

חזר ונדפס, פראג שע"ב.

ספר חמשה ושומונים

משבית מלחמות

נוסח שער כתוב בשיר:

ראו חבור ספר / ובו אמרי שפר / ותחבולות מפר / ומשבית מלחמות
עלי כל איש נמנה / ואסר היונה / בדקדוקי משנה / וחולם החלומות
ומקוה טהרה / למימי המערה¹ / ועם אש תבערה / ילחכו כל מימות
למי כבוד נכסף / וסופו רוח אסף / בלב זדון יסף / ועינים רמות
אכל כבוד מורים / אשר הם מתרים / לפניו הם נכרים / וערך מלחמות

ועתה הקורא / בתוך ספר מורה / אמת, גם הוא יורה / להתיר בנעימות
לכל איש או אשה / אשר היא נגשה / טבילה בקדושה / בתוכו העלמות
וכל המתעקש / שמור פן ינקש / ויפול אל מוקש / ומשטח חרמות [יתחזקאל כו, ה]
אדון כל עולמים / ומקור נכלמים / פקוד נא לשלומים / לנושא האלומות
וליהודים אורה / ויבא במהרה / לשכך כל עברה / ומשבית מלחמות
נדפס פה יניציאה המהוללה במצות דאגניטו ודאגניטו ובביתו. שנת שס"ו
מעבר לשער:

א, ב: הערת החכם השלם מוהר"ר יצחק גרשון נר"ו.
הכהנים הנגשים אל ה' לקיים עליהם מקוה מים טהור מרום מראשון מנוח הארון
במקום קדוש. קמו עמדו לחבר את האהל בהלו נרו, נר ה' בל יסע יתידותיו לנצח,
וגם נצח ישראל יזרח שמשו. ולכן המה הגבורי אשר מעולם אנשי ה', המה הביטו
וראו כי לא טוב לפני ה' להדפיס לוחות הברית קול דברים בלי ראיות וברית מלח
וקול כנפי החיות [יתחזקאל ג, יג].

אשר על כן כל אדם עולה במעלה הזה פים, מלא פום לדבר וברבן [דניאל ז, ח]
ולהציב דרבן, ולא נכר כר מלא כל טוב לפני מי שהוא רטוב. אי לזאת נמנו וגמרו
נאספו ואמרו לחרות בעט ברזל ועופרת כל אחד ואחד מהמתירים. אמרת אלוה
צרופה, סולת נקיה ב"ג נפה, צפ"ה לפיו מקוה ישראל ה' ומקוה אבותיכם ה', למען
כל חחה מחזה שדי יחזה.

והאוסרים בזיקים יתלכדו ולא יתפרדו מהם ובהם יהיו. ויחיו לעד לעולם בשלום
ובמישור ישור על אנשים. ויקראו שם טוב פסקם ועמם נמוקם בישראל

משבית מלחמות

1 ושאנו לא מזה ולא בן מזה יאמר למזה בן מזה מימך מי מערה (ברכות כח ע"א); וכן: 'או
שטבל במי מערה ועבר עבודתו פסולה' (זבחים כ ע"ב).

תחת שלש סבות: א' לאשר כת האוסרים קראו את פסקם אשר בלוח הדפוס בשם מלחמות ה' ומקוה עשה בין החמתים כחפצים להתגרר' נגרות ביום אף ה', והמה המתייר' בחרו לברר וללבן האמת'. שפת אמת תכון לעד. וחדלו פרזו' להפריז על המדות בישראל חדלו.

הב' להודיע ולהודע כי כמו שאין מוקדם ומאוחר בתורה כך אין דין קרימה בין בני תור' אם יודפס זה לפני זה, כי המדפיסים קמא קמא מוטו לידיה נקטינהו ואדפסינהו.

הג' בשגם אני, אני הוא מן המתייר' אחר התיירים הראשונים, ובדעתי אני עומד עם המאורות הגדולים המשביחים שאין ימים גליהם והמקן לאו מי"ם. ויען וביען הדברים עתיקים וברורים כעצם השמים לטהר, חדלתי את מתקי כעמר נקי [צמר נקי. דניאל ז, ט] כי ראיתי יש מקו"ה לישראל על זאת, ומקוה ישראל ה' יקרא שמו ונמוקו עמו בזאת ישים ה' שלום בין ישראל ובין בית אל, כאב לב עליון ורובן ולפני ה' לרצון.

דף יו: פסק ר' יוסף סאמיג'ה, באותיות רש"י ובשני טורים לעמוד. לח, ב: משען מים, פסק ר' שמחה לוצאטו. בתוך מסגרת נאה וגדולה. ס, א: אחרי הפסק הנ"ל נכתב: תמו תשלמו פסקי רבני מורי צדק ק"ק ויניציאה יצ"ו. הדף האחרון (צד, א-ב), סופו של פסק ר' יעקב היילפרון באותיות החדשות. ובסוף הסכמת החכמים: לא תם ולא נשלם רבוי הראיות להראות לעם מגאוני גדולי עולם. יברכנו ה' מעתה ועד עולם.

[צה-צו] לוח הטעיות. באותיות החדשות. ויש גם אותו חלק באותיות רש"י הרגילות.

מצורפים קונטרסים אלה: "השגות מכפ"י על משען מים" וכן על פסקים אחרים. אותיות רש"י זעירות; יד דפים.

א, א: השגות מכפ"י. כנ"ל ד דפים; קונטרס אחר מתחיל כט, א — לח, ב: 'מגן ומחסה ומסתור' והתנצלות 'הלכה במסכת הוריות'. באותיות מרובעות. 'לוח הטעיות' שני. 2 דפים באותיות רש"י החדשות.

1 דף בודד: 'ואלה הם שמות החכמים החתומים בפסקים אשר בידינו ... מלבד כמה וכמה חכמים ההולכים ונוספים מדי יום ביום לבא בכתובים ואת כלם נעלה על הדפוס בעזה"י. קונטרס שלאחריו (ה-יא): קצור פלגי מים. אותיות רש"י זעירות ובסופו 'לוח הטעיות בקצור'.

אחרי לוח הטעיות [א, ב] באותיות חדשות;

ד, ב: פסק הרב מוהר"ר לייב סרואל נר.

דף ת, באותיות חדשות, טופס ג של בית הספרים R 8° 35 v 3796 נוספו הדפים הנ"ל ואינם כסדר.

שס"ח

ספר ששה ושמונים

פרקי רבי אליעזר. הוא רבי אליעזר בן הורקנוס הנקרא רבי אליעזר הגדול והיה מכת חכמי המשנה המקבלים והיה בדור הי"א בזמן הנשיא רבן גמליאל. וזה רבי אליעזר הגדול היה בעל אחותו של רבן גמליאל הנשיא ומחכמי דורו רבי יהושע בן חנניה ר' יוסי הכהן רבי שמעון בן נתנאל רבי אלעזר בן ערך ואנקלוס הגר ורבי יוחנן בן נורי ורבי יוסי בן ברוקא ושמואל הקטן אין ספק שנדפס בדפוס זאניטי. לך ראה כל האותיות הגדולות והשער הן מן האותיות החדשות.

נ דפים. כל הספר באותיות רש"י דמות מנטובה. 2 טורים לעמוד.
שער זאניטי.

ג, א: ותשלם כל המלאכה מלאכת שמים. יפה וברה מזוקקת שבעתים. פה ויניציאה העיר הגדולה אשר תחת ממשלת השררה יר"ה בשנת שס"ח לפ"ק. ע"י זואני זאניטי והוגה בעיון נמרץ כיד השם הטובה עלינו. השם יזכנו ברחמיו להתחיל ולהשלים שאר ספרי הקודש שאנו עתידים להתפיס ובימינו תושע יהודה וישראל ישכון לבטח ובא לציון גואל וכן יהי רצון אמן סלה.
נדפס לראשונה, קושטא רע"ד; ויניציאה ש"ז; שם שמ"ד; קראקא שצ"ו.

ספר שבעה ושמונים

שאלות ותשובות להרב רבינו אשר ז"ל אשר קבץ ורבץ תורה והאיר עיני גלות ספרד בפסקיו הפוסקים דין אמת לאמתו ובתשובותיו אלו המופלאות הראה בהן את עושר כבוד מלכותו בגמרא בבלי וירושלמי במשנה בתוספת' במכילתא ובספר' ובספרא ונתוסף על הדפוס הראשון מורה מקום לאשר יש בו תועלת גדול כדי לידע כל דין ודין מאין מוצאו ומבאו כי הוא עקר יקר לתועלת המעיין בו. זאת ועוד אחרת הוספנו כעת עוד על ראשונים ועל שניים תקון חסרונות הרבה שנפלו בכל הדפוס' הקודמים והרבה שאלות ותשובות מהרב הגדול ז"ל שחסרו על אשר מלפנים, ולהודיע המחודש שמנו ידות מנגד או רמזי בחצי עגולה.

לכן כל אדם יתן בכיס עינו ויקנה אותם ולא יעזבם ולא יטשם לגדל תועלתם

וישימם כחותם על לבו כחותם על ניבו [כלם מזוקקות בריאות וטובות שלימות ותמימות, נפלאה היא בעינינו איך פסקו שום דין מתוך שאלות המודפסות מקודם. והיה זה יום טוב סיון עדות לישראל בשנת השס"ו לפ"ק. הוגה בעיון נמרץ ע"י הגאונים הנשאים הגאון מוהר"ר בן ציון צרפתי גר"ו וע"י החכם השלם כמוהר"ר יצחק גרשון גר"ו פה ויניציאה.

2°. קפ דפים [2] [יז] שני טורים בעמוד. אותיות רש"י החדשות. צינים בגליון באותיות מרובעות זעירות. אחרי התשובות קונטרס ובו שני דפים: שני פסקים ממהר"י סוראזינה כה"ץ.

אמר המדפיס: אנכי בדרך הנחני ה' בית האלוף החכם מחבר ודוב' הני מילי מעלית' דמתאמץ הכא, ובין מכתביו ראתנ[ה] עיני שני הפסקים האלה ותחלתו ברצון וסופו באונס.

חטפתים מידו והרשתי לעצמי לזכות בהם הרבים לתתם על פני חרץ ומאשר בחרתי עצמיותם סובב ע"ד איסור והיתר מצטרך בכל יום תמיד מעשה, בחרתי לעשותם סניף לדבר שבקדושה, קבוץ תשובו' הרא"ש ז"ל הלזה בא בדפוס למען יאירו עיני כל רואיהם ישישו וישמחו במ כל אוהבי דעת וחכמה ויברכו אלהים חיים ומלך ממלכי רבנן החכם הזה אשר לו ולנא ולכל מאן דעסקין באורית' קדישתא יהא שלמא רבא מן שמ"א אמן.

בסוף הספר: ותשלם כל המלאכה היום יום ו' חמשה ימים לחדש חשון שנת שס"ח פה ויניציאה בבית זאניטו זאניטי.

תשובות שנדפסו כאן לראשונה צויין על גבן: מחודש, וציור של מורה באצבע.

א, א: פתיחה למצוא פתח למבקש שאלה משאלות הרא"ש ז"ל, תהא נשמת איש חיל ורב פעלים אדוננו מורנו הרב רבי אשר צורו' בצרור החיים את ה' אלהיו, אשר קבץ ורבץ ועשה חיילים לתור' והאיר עיני גולת ספרד, בספריו בשיטתו בפרישתו הישרה המישרת לארחות יושר, בפסקיו הפוסקים דין אמת לאמתו, בתשובותיו המופלא' אשר בהן הראה את עשר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדולתו בגמרא בבלי וירושלמי במשנה בתוספתא במכילתא ובספרי וספרא, וכל יקר ראתה עינו, בדורות האחרונים מתחמתו תמהו ואחריו לא קם כמוהו, ותלמידיו שותי מימיו העלו תשובותיו על ספר אחת לאחת כאשר הזדמן בכל זמן מפוזרו' בלתי סדר אחת הנה ואחת הנה, ורבו כמו רבו עד כי נקבץ מהם ספר גדול. אחר כך יראה כי תלמיד אחד על הטוב יזכר שמו סדר התשובות האלו סדר נכון, וקבץ וחבר דבר לדבר הדומה לו עד נעשה ענין כולל כלל כל הנכתב בענין ההוא, כאשר תאמר דרך משל אסף כל התשובות אשר מצא בקידושין וכללם בכלל אחד וקראם דיני קידושין וככה לכל ענין וענין. ומן השמים עזרונו גם עתה אחרי כי זה ימים ושנים שנדפסו

[בקשטא רע"ז] השאלות והתשובות מלאות טעיות בכל שיטה ושיטה וחסרונות בכל שאלה ושאלה אשר לא ישוער איך פסקו שום דין מתוכן. ומלבד זה חסרון שאלות ותשובות שלמות רבות כאשר יראה הקורא במפתח המחדשות.

כל אלו באו לידינו בחמלת ה' ועל כבוד הרב המחבר הרא"ש ז"ל, כי שלחם רב הגדול מרנא ורבנא מוה"ר יוסף קארו ז"ל אל הרב הגאון מוהרר שלמה לוריא ז"ל הנם כתובים בתוך ספרו הגדול בית יוסף. אפריין נמטיא למי שזיכנו בכל אלה ועיניכם תראינה ותחזינה משרים ותגלנה עצמותיכם ואתם תאמרו יגדל ה'. יגדל ה' ויכפול שכרו כי הועיל למעיינים תועלת גדולה להדריכם אל נכון והקל מעליהם טורח רב.

ואני המדבר ראיתי להוסיף בסדרן משלי והוא לעשות סימנין לכל כלל למספרם הכללים ולכל כלל וכלל סימנים למספר השאלות הכלולות בכלל ההוא, ואכתוב בתחלה כל הכללים לבדם זה אחרי זה, ואח"כ אכתוב שנית כל כלל עם פרטיו וסימני פרטיו ומספרו, ובזה יקל טורח המעיין בהם, כי כאשר ידע המעיין תחת אי זה כלל תהיה בקשת שאלתו יבקשני בפרטי הכלל ההוא בלי טורח רב. ואחד המרבה ואחד הממעיט [ברכות ח ע"ב] יש שכר בעמלו ובא ליטהר מסייעין לו והשם [שבת קד ע"א] יעזרנו על דבר כבוד שמו.

מפתחות*

כִּי הַמִּפְתָּחוֹת לַסֵּפֶר לַתְּהִלָּה בְּעֵינֵי הָאָדָם וּלְשֵׁם תְּפֹאֶרֶת מַעֲלָה, מַעֲלָה הוֹד וְהוֹדָר.
ר' יצחק גרשון (לחם דמעה [סי' 43], דף קיט, ב)

מפתחות

מפתח שמות האנשים

מפתח שמות המקומות

מפתח שמות הספרים

רשימת כתובי־היד

לוח הטעיות לאסופות י"א

* תודה למר שמשון צבי לוינגר הי"ו שעשה עמי בהגהת הספר ובסידור המפתחות

מפתח שמות האנשים

אלשיך חיים בן משה   לה צב צט קה
אלשיך משה   לא לב לה צא-צד צח צט קה
קו
אסקרלי דבורה קב
אפיפיור לה
אפרים (מפרש אבות) פו
אריסטו קיז
ארכיחילטי שמואל   כא מה פו קטו קכה
אשר בן חיאל (רא"ש) קסא-קסג
אשכנזי בצלאל בן אברהם ג
אשכנזי חיאל   לו קו קז (ראה גם: לוריא,
חיאל אשכנזי)
אשכנזי מנחם יעקב בן אליעזר יהודה קכא
קכב קמח קמט קנו קנז
אשכנזי נפתלי בן יוסף   לה קד (ראה גם:
נפתלי בן יוסף)

ב

בדושי ראה: הפניני ירציה
בוטח אברהם בן משה די   סח קל-קמה
בוטח מאיר בן אברהם די   קל-קמה
בומברג דניאל   יג טו כ לט
מבורגו יהושע בן דוד כג עה
בחור אליהו   י טו לה
בחיי בן אשר קמו
בחיי בן יוסף החסיד קכ
ביגיה יצחק בן משה קלג
בידב יעקב סח קיג קיד
בלגיד אלעזר בן שבתי   לה קכו קכו
בלגראדו קלזמוס קיח
בבנשט יהודה ך' קלד
בבנשט שמואל בן יעקב צח
בנחמן אברהם בן ראובן   לה קנג קנד

א

אבולעפיה מאיר בן טדרוס הלוי פו
אביגלו ראה: בנחמן, אברהם בן ראובן
אבי רב יעקב סח
אברנאל יצחק צ קכג
אברהם בן דוד (ראב"ד) קח קי
אנחי מנחם כב צ
אדרי יצחק בן שמואל נד
אדרת שלמה בן אברהם ך' קז קח קי
אהרן (הכהן)   יא נב עד צב קכד קכח קנג
אחידא שמואל בן יצחק די פו-פט
אזולאי חיים יוסף דוד לב
אזולאי יהודה לג
אזולאי משפחה קנג
אזכרי אלעזר טו קא
איגר נתן (בת אחי) קנו-קנז
אלאשבילי יום טוב בן אברהם (ריטב"א) פו
אלאשקאר משה פו
אלבילדה יהודה בן משה קב
אלבילדה יעקב קג
אלבילדה משה בן יעקב קא-קד
אלבלנסי שמואל סח
אלברגלוי יצחק בן ראובן מט
אלגאזי שמואל קמו
אליאנו ויטוריו   י טו לה לט מד
אליהו הנביא לג
אליעזר בן הורקנוס קסא
אליקים בן נפתלי קג
אלמושנינו משה נו פו
אלמושנינו שמואל קיד
אלפלאס משה   יז לה נד נח סא פו צא צב קב
אלפטי יצחק עו
אלקבן שלמה הלוי קיד

דילה-דוקקא דוד ראה: מלוקקא, דוד
דילה-קרוטה ראה: פראנסיס (דילה-
ציון
דלוגאטש משפחה קנו
דניאל (הנביא) יב סא

ה

האיי גאון קי
הין דוד' קח קיג-קטו
היילפרון יעקב בן אלחנן צח קס
הלפרין מאיר מה

ו

וידאש אליהו די פה
ויל יעקב קנ

ז

זאניטי אלויזי ט
זאניטי דניאל ט-ג טז יט כד כה לה נג-עז
זאניטי פא-ט צב צד צח צט קא-קו קח קי
קיג-קטו קכ-קכז קל קמה קמו-קנ
זאניטי זאניטו י כה קנב-קסג
זאניטי זואני קסא
זאניטי מאטיאו ט ייג כד כה מז-ג נב נה סה
זאניטי מאטיאו (יורשיו) יג נו
זאניטי פראנציסקו ט לה
זאניטי קריסטופולו י יא טז לט מב-מד
זאניטי קריסטופורו ט
זמרא דוד' (רדב"ז) סח
זפרוני כ לב עד

ח

חאג'י שמואל לא לה נד נה
חבר טוב אברהם בן שלמה חיים סג עב פו
קח קו קכא קנד
חבר טוב שלמה חיים פו קה
חיון אברהם בן שלמה פט צ
חיון אברהם (חלמיד ר' יוסף חיון) צ
חיון יוסף בן אברהם פט-צא
חיון משה בן יוסף צ צא

ט

טולושה וידאל די (בעל מגיד משנה) קלא

בסולה משה מלוקקא קיט
בצלאל יצחק ג
בק, משפחה קנו
בק יעקב בן גרשון ס עד
בראגאדין אלויזי ט י כא
בראגאדין זואן כ כא קו
בראגאדין לורנצו כ כא
בראגאדין פייטרו כ
ברוך ברוך בן משה' ס-טג ע צא
מברטנורה עובדיה פז קנג קנד
ברק' יוסף קכח
בת-שבע אברהם כד כה
בת שבע יוסף כד כה
בת שבע מתתיה כד כה

י

מגאזולו יעקב בן נפתלי יא
גבאי מאיר' י
גבאי יצחק יד כ
גביירל שלמה' מד מט סג
גבריאל בן מנחם סו
גורי הארי' פ
מגורניש, מוהר"ם סח
גיקאטיליה יוסף' קז קח קיד
גירונדי יונה פו
גרימאני מארין יג נו-נח סד
גריפו ג'ובאני ט י
גרשון יצחק טו טז כז כט לא לב לה-לז סט-עא
עג-עה פה פח פט צד צח צט קא קד קו קז
קח קי קיג קיד קכא-קכג קל קלח-קמא
קמה קנ קנד-קנו קנט קס קסג
גרשון מרדכי בן יצחק לו קנח

יד

דוראן צמח נד נה
דוראן שלמה בן צמח לג
דוראן שלמה בן שמעון נד
דוראן שמעון בן צמח נד
דיגארה זואן ט-טז יח כ כג לה לו לט מט נב
נו עב עד צג צד
דייסוס בנימין' לה קד
דייסוס שמואל בן בנימין' כז לה נב-נח
דיל-בורגו חלק ראה: מבורגו, יהושע בן דוד

טייטאצאק יוסף ט-ט-צא
טייטאצאק יוסף (הנכד) צא
טוריוז פראנטיסקו ט
טוריוש יצחק בן גרשון כא
טרופן משה כב

י

יגל אברהם קמח קמט
ידעיה הפניני טו טט
יהודה בן מתתיה טו
יהודה החסיד קנח
יהודה ליווא בן בצלאל מפראג טו עד צה
יוסף בן אליקים בן נפתלי קב
יוסף הלוצו מד
ישטיניאן כ
ישטיניאן בירנדרו נג
יחיא דוד בן שלמה ׳ צ צא
יעבץ יוסף צ
יעקב (אבינו) קיג
יעקב משפחה סב
יפה יצחק אשכנזי לב קמט
יפה שמואל אשכנזי לב קמט
יצהרי מתתיה פו
יצחק בן מרדכי מפולניה לו עה-עח
ישראל איסרלין מד

כ

הכהן אליה בן יוסף קכט
הכהן יוסף בן אברהם מקורפו קסד-קל
הכהן יוסף בן יהודה צא
הכהן יעקב בן אברהם ברוך קיט
הכהן מרדכי יח קמה-קמז

ל

לאטיש יצחק לו
לאניאדו אברהם בן יצחק קכב-קכד
לאניאדו שמואל קכב קכד
לב יוסף ׳ קנה
דלוגאטש משפחה קנו
הלוי אברהם פה
הלוי אליעזר בן יוחנן פט
לוי בן גרשם טא קג
הלוי דוד מסביליה לג

הלוי יצחק בן שלמה נא
הלוי משה בן יששכר כב לו קנח
הלוי שלמה בן יצחק נ-נב פז
הלוי שלמה (הרופא) נא
לוצאטו שמחה קס
לוריא יוחנן קנח

לוריא יחיאל אשכנזי כח לו צט קא (ראה גם: אשכנזי יחיאל)

לוריא יצחק אשכנזי (האר״י) טו עט-פא קח
לוריא שלמה (מהרש״ל) קסג
לחאים צוריה כב קמה
ליפשיץ משפחה קנו
לימא יהודה פז
מלדוקא דוד קכ
מלדוקא משה (בסולה) קיט

מ

מאיר בן אשר בן צבי טו
מאיר מנחם לבית פז
מדינה משה די כד כה
מדינה שמואל די כד
ממדינה אבטלין קיח
ממדינה יהודה אריה כ-כב כח לה טא סד
סז עב קד קטו-קכ
ממדינה יצחק בן יהודה אריה קיח
ממדינה מרדכי קיח
ממדינה פנינה קיח
ממדינה רחל קיח
מוחזק יעקב לו
מוטא אברהם ׳ טח
מור דוד שלמה בן נחמיאש לו עג עד פה
מורישקו מרדכי י
מימרק יוסף בן שמשון סד סה
מינקיס ראה: אשכנזי מנחם יעקב בן אליעזר יהודה

מכיר משה ׳ עג עד עו
מלך ברוך ׳ פז
מלך מרוקו קנג
מלמד שם טוב לו נב
מנחם יעקב בן אליעזר יהודה ראה: אשכנזי מנחם יעקב
מרדכי מרעא לג
משה (רבינו) יא נב נד צב צד קכד קכח קנג

משה בן מימון (רמב"ם) סא סג פז קל-קמה
קנג קנר
משה בן נחמן (רמב"ן) טח קז

נ

נוביש יוסף די יח כג קלכ-קמה
נחמיאס יוסף ׳י פז
נחמן ... ׳י ראה: בנחמן
גסים (ראש ישיבת בבל) קכ
נפתלי בן יוסף לו ק (ראה גם: אשכנזי
נפתלי בן יוסף)
נשיא גרציה קכט

ס

סאמיגה יוסף קמז קמח קס
סארוינה ג'אקומו לו
סג'למאסי שמואל בן שלום לו גג
טורדינה-כץ יעקב בן יוזפא איש קאשטילאץ
כח לו ס עד זה קסב
סיד שמואל ׳י פז
ספורנו עובדיה קיג קיד
הספרדי עמנואל טח
טרוואל ליב קלט קנו קס
טרוק זכריה ׳י מ
טרוק חיים ׳י יא מ
טרוק ישראל ׳י פא

ע

עזיאל יהודה קכה
עזרא אברהם ׳י קכא
עזרא משה ׳י סט
עלון אברהם בן שלמה יא כח לג לד מ-מד
עלון מרדכי לג
עלון שלמה לג לד
עלון שלמה בן אברהם בן שלמה לד
עמנואל הספרדי טח
עקרה אברהם בן שלמה לו טח סט
עראמה מאיר קיג קיד קכא קכב

פ

מפאדובה יוסף קה
פאלקן שניאור בן יהודה י
מפאנו יצחק בן מנחם עזריה עז עז

מפאנו מנחם עזריה לו עז-פא קכא
מפאנו עזרא לו עז עט קיג
מפאנו משפחה עז
פארינצי אשר כא
פואה דוד חננאל בן יצחק לו עז עז
פואה חזקיה בן יצחק לו עז קמח קמט
פואה יצחק עז
פואה רחל (אשת חזקיה) קמח קמט
פואה שמשון ורדימוס בן יצחק לו עז
פרייטו יעקב בן מרדכי פה
מפולייניו ראושב מרדכי קמח
פיג'ו עזריה בן אפרים קטו
פיהם שמואל לד

פיתגורס קג

פנחס בן אלעזר קכא
הפניני ידעיה סט
פראנסיס (דילה-קרוטה) ציון קנה
פראנסיס שמואל קי
פריאולי ג'ירנימו מד

צ

צהלון אברהם פה
צלח אברהם בן שבתי כח כט לו טה-טז
צרפתי בן ציון לו קיח קלט קנו קסב

ק

קאבאלי זורזי ט לד
קאלימאני ברוך צג
קאנפאנטון יצחק מב
קארו יוסף עט קלא קלג קנה קנו קפג
קארו יצחק פז
קונטי ט
קופייז משה קטו
קורדובירו גדליה מח עט קו
קורדובירו משה טו מח עז-פא פה צט קא
קו-קח
קוריאל ישראל די קמה
קורקוס שמואל קד
קזאני שמואל לד
קלעי משה בן מתתיה סו
קלעי מתתיה בן שמואל טו
קלעי שמואל טה-טז
קמחי דוד (רד"ק) פא קכב

קצנלבוגן שמואל יהודה קכ
קריסטופאנו ט

שושן נסים ן' כט לא לו סר ע צב קר קיג קיד
קכד קכו קכז

שושן שמחה בת נסים לו
שלמה בן יצחק (רש"י) מד מה מט פו-פח
קיג קכג קמו קנא

רבי ויניציאה טו לד סב צד קלח קלט קט
רבי קאנדיאה קמח
רומאנו יהודה לד
רופינלי וינטוריו יא כה
מריאטי משה בן יצחק לד קכ
ריקאנאטי מנחם קמו

שם-טוב פז
שמואל בן מאיר (רשב"ם) פז
שמחה יהונתן בן אברהם פו
שמלאי לוי לו עג קיג
משער אריה שלמה לו
משער אריה שמואל לו
שפטיה בן אביטל קנב
שפירא נתן מט
שקרמילא גרשון סה
ששון אברהם כז קנב קנג

ש
שורזינא-כץ ראה: שורזינא-כץ יעקב בן
יחפא
שושן יוסף ן' פז

מפתח המקומות

צט קא קב קד קה קי קיג קטו קיח קכ-קכז
קכט קל קלב קלד קלח קלט קמו קמט קנ
קנב קנג קנה קנט-קסב
קירונה כא עב
קירמיזיה קנח
קלאכיה קלג

ח
חלב י קכב קמח

ט
טאנג'יר לג
טוחור ראה: טאנג'יר
טריץ קנז
טריקולה לה קנו

י
יוון, יונים סא (ראה גם: מוריאה; רומאניה)
ירושלים לו נ סד פט צ קו קמז
ישמעאלים סא

ל
ליואדי (כפר) קלט
לינדוש (כפר) קסט
ליסבון פט-צא
לפאנטו נב נג

מ
מודינה כא
מוריאה יד נב
מלטה קכט
מנטובה יא כא קא

א
איטליה י כ כא לה לו מה עו קה קיט קכ קנו
קנו
אייגו קנו
אלג'יר מ'
אמשטרדם פ פט צב קא קטו
אסטי פה
ארטא סו
ארץ ישראל מט סד סה עב עז עח פ פז קד
קי קכו-קכט קמח קנו
אשכנז, אשכנזים נג עב עד עז קד-קו (ראה
גם במפתח אנשים ע' אשכנזי)

ב
ביילה קנו
בבל קכ
בריסק דליטא קג

ד
דיהנפורט עז
דרעא יא לג לד מ-מד

ה
הוראדנה קט
המבורג קיג

ו
ואנובק קמז
וילנה פו
ויניציאה ט-יא יג-טז יח-כא כח-כט לא
לג-לה לט מ מב מג מח נ-נב נד-נט סא-טג
סה סח עב-עה עז עח פו פח פט צב-צד צח

מפתח שמות המקומות

מטינה קבט	פרנקפורט דמיין צט
מצרים לב לד מ מב נ	
מראכש לג לה קנג	צ
מרוקו (ברבריאה, מערב, מלכות השריף) לג	צפת יא טו לד מ-מד עט פה פז פח צא צד
לד מ מב מד מט נה קכא קכה קנג	צח קד קה קט קי קכב קכג קמה קמו קנו
	צרפת צו
ג	ק
ניקופול קלג	קונסטנטיין (באלג'יר) לד
ס	קורו גישמי קבט
סביניטה יג	קושטא מב סה ע צ צא צד קא קכד קכח
סביליה לג	קבט קמח קסא
סיציליה קכו	קנריאה לד מ קכח קמו קמח
סלאויטה עד עה	קראקא כח קפא
ספרד, ספרדים נח נט סג סח קה קו קט קכ	קרימונה יג טו כט לא לה
קכא קסא קסב	ך
ע	רדוס קכח קבט
עין זיתון עג פה	רוזינו קט
פ	רומא ט לה
פאטראץ לה לו נב	רומאניה קכו קכח
פאטראץ הישנה טו	ריג'יו קמח קמט
פאט לו	ריג'יו דיקלאבריה מה
פרובה יא קטו	ש
פולניה לו עז עז קנו	שאלוניקי יג יד כד כה לה מד נא נב נו-נח
פורטוגל נב צ צא	קט קכו קכז קלד קלח קנה
פיהם עד	שפיאר קנח
פיורדא קנה	ת
פיימונטי פה קנו	תונס לג
פירארה כא קיח	תורכיה לה
פראג עד עה צב צט	

מפתח הספרים*

בית יוסף לר' יוסף קארו י טו לר קלג קנה
קנו קסג

בית נאמן לר' יצחק ביניה קלג
בעלי הנפש להראב"ד קט קי
בר יוחאי (שיר) קט

ברייחא דמלאכת המשכן קיג
ברכי גפשי (תוכחה לר' בחיי החסיד) קכ

ג

גירושין לר' משה קורדובירו 58 לה קט קיד
גלות יהודה לר' יהודה אריה ממדינה טו
הגן לר' יהודה החסיד 84 יד כב לו קנה

ד

דבר שמואל לר' שמואל חאגיז לה
דברי שלום לר' יצחק אורכי 17 יג נה נו
דברי שלמה לר' שלמה הלוי 13 יב נב
דרך אמונה לר' מאיר נ' גבאי י יא
דרכי התלמוד לר' יצחק קנפנטון טז לג לד
מב

דרש משה לר' משה אלבילדה קג קד
דרשות ר' יוסף חיון על התורה והמועדים
(כ"י) צא
דרשות ר' משה קורדובירו צ"ד הפשט (כ"י)
עח

ה

הגדה של פסח יד קט קכא (ראה גם: פירוש
ההגדה לר' יוסף ג'יקאטילה)
הגדה של פסח עם נימוקי ר' יוסף מפאדובה
55 טז כב קה קו
הדרכה לר' יוחנן לוריא קנה

א

אור החיים לר' יוסף יעבץ צ
אור יקר לר' משה קורדובירו עח
אורים ותומים לר' מאיר עראמה 65 קכא
קכב

אזהרות לר' יצחק אלברגלוני 9 יד מט
אזהרות לר' שלמה נ' גבירול 6 יד לד
אידרא עח פא

אלימה לר' משה קורדובירו עח-פא
אמרי שפר לר' נפתלי אשכנזי 54 טו לה קה
אפרין שלמה לר' אברהם ששון 80 יא כח
קנב קנג

אורי לבנון (קובץ מדרשים) לו
אשת חיל לר' אברהם יגל 74 יא יד טו קמח
קמט

ב

באגד נח

בדיקות לר' יעקב וייל 78 קנ קנא (ראה גם:
שחיטות לר' יעקב וייל)
ברק הבית לר' יוסף קארו 83 יג קנה-קנח
בחינת עולם לר' ידעיה הפניני טט
ביאור מדרש תהילים לר' ידעיה הפניני טט
ביאור קצת סוגיות בגמ' להרמב"ן ומהר"ם
מגוריש טח

ביאורי מהרא"י (איסורין) על רש"י עה"ת לד
מט

ביאורים על רש"י עה"ת (מיוחסים לר' נתן
שפירא) 11 יד כה מט
בית העזיאל לר' יהודה עזיאל 69 לה לו
קכה-קכו

* המספר שליד שם הספר מציין את מספרו ברשימת ספרי זאנטי. האותיות מציינות את העמוד
בספר.

כ
כלי הרועים ט
כלי יקר לר' שמואל לאניאדו קב קכד
כללי התלמוד להרדב"ז סח
כללי התלמוד לר' עמנואל הספרדי סח
כסף משנה לר' יוסף קארו קלא קלז
כף נחת ראה משנה ע"פ כף נחת
כתר מלכות לר' שלמה ן' גבידול טג
כתר שם טוב לר' שם טוב מלמד 14 יד יז כז
לז נב נג נה

ל
לב אבות לר' שלמה הלוי נא
לוח לשנת שני"ט 27 טג
לחם דמעה לר' שמואל די-אוזיזה 43 יא יב
יד טז כז לא פח פט
לחם משנה לר' אברהם די בוטון 71 יא יב
יד יח כג כז כז קל-קמה
ליקוטי שושנים 62 טו לה לו קיא קטו
למצנח בבכיות על החלילים 79 קנא
לקח טוב (על מגילת אסתר) לר' יום טוב
צהלון נה
לשון הזהב 32 יב טו טט

מ
מאור עינים לר' עזריה מן האדומים יא
מאמר מגיד משנה לר' יוסף חיון צ
מאמר מרדכי על מגילת אסתר נה
מאמר סעודת מצוה לר' צמח דוראן נד נה
מבקש ה' לר' יצחק גרשון קיד
מבקש ה' לר' שמואל חאגיז לה
מגיד משנה על הרמב"ם קלא קלז
מגילת ספר (על מגילת אסתר) לר' צמח דוראן
נד נה
מגן אברהם לר' אברהם לאניאדו 66 קז
קב-קכד
מדבר יהודה לר' יהודה אריה ממדינה 63
כח לו קטו-קכ
מדרש בראשית רבה. שיטה חדשה לברכת
יעקב קי-קיג
מדרש הנעלם על מגילת רות 5 כח לג-לד
מג-מה
מדרש חמש מגילות רבתא 68 יד לו קכה

הואיל משה לר' משה אלפלאס 19 יא כה נז
נח
היכל ה' לר' יחיאל אשכנזי (לוריא) 57 לו
קו-קט
הליכות עולם לר' ישועה הלוי יא
הצעת אודות הגט (שכ"ו) לד
ו
וידוי הגדול לרב נסים קכ
ויקהל משה לר' משה אלפלאס 20 יא כה נח

ז
זוהר יד טו עז-פא קמו (ראה גם: אידרא;
ספרא רצניעותא)
זוהר חרש מד (ראה גם: מדרש הנעלם על
מגילת רות)

ח
חזות קשה לר' משה אלשיך צד
חיבור המעשיות והמדרשות וההגדות 37
יב יד כג עה
חידושי קמא לר' אברהם די בוטון סח
חידושי ר' יוסף ן' לב למס' קידושין וע"ז
קנה
חורדים לר' אלעזר אזיכרי 52 טו לו ק קא
קמט

ט
טוב שם לר' אליקים בר נפתלי 76 לו קג
טעם למוסף תקנת שבת לר' יוסף הכהן
מקורפו 70 קכז-קל

י
יד המלך (על מגילת אסתר) נה
יד משה לר' משה אלמושניו 18 יג נו
ידיד נפש (שיר) קא
יחוס הצדיקים הנקברים בא"י 29 יב-יד סד
סה
יחוס של הצדיקים (ד' קושטא) סה
ילקוט שמעוני ט
יפה נוף יד
יפה עינים לר' שמואל יפה אשכנזי יג
יפה תואר לר' שמואל יפה אשכנזי (תשלום)
75 לב קמט
יצירה עז פא

משניות ע"פ הרמב"ם ור' עובדיה מברטנורה
81 יא יג טו כה כו לה קנב קנד
משנה. אבות 46 צד
משנה. אבות (פי' על) צג פו-צא
משנה תורה להרמב"ם יא סב קל-קמה
משען מים לר' שמחה לוצאטו (על המקה
בריוג) קס
משפטי שבועות ודיני ממונות לרב האי גאון
61 טו לו קי קיג
משפטי שמואל לר' שמואל קלצי 30 יא יד
כח כט סד

נ

נימוקי יוסף לר' יוסף טייטאצאק עמט' יבמות
צא
נר מצה לר' שמואל בר' יוסף כט

ס

סדר כמנהג ק"ק חלף יצ"ו י
סדר לכל השנה כמנהג ספרד 2 יב לד לט
סדר תפלה כמנהג הספרדים 10 מט
סדר היום לר' משה' מכיר 35 יב טו כה לב
לו צג עד
סדר חילוק תנ"ך וששה סדרי משנה כפי ענין
פרשות השבוע עב
סדר הניקוד מט
סדר הניקוד לו מט
סדר מעמדות 1 לד לט
סדר ניקוד הבשר לרש"י קנא
סדר טליחות ותפילות כמנהג הספרדים
(שמ"א) פט
סדר עבודה כמנהג הספרדים קכ
סדר קריאת שמע על מיטתו שתקן ר' משה
קורדובירו 8 מח קו
סדר תפלה קצרה שתקן ר' ברוך' ברוך 28
סג סד
סדר תפלות כל השנה כמנהג ק"ק ספרד 56
קו
סדר תפלות כמנהג איטאליאני יד
סדר תפלות כמנהג אשכנזים 15 נג
סדר תפלות כמנהג ספרדים 26 סג
סדר ישרים 34 יד כב עב

מדרש רבה ראה גם: יפה תואר לר' שמואל
יפה (תשלום)
[מדרש] רבות על התורה 67 יא יד טו כו לא
לו קכד קכה
מדרש שמואל לר' שמואל אחידא 42 טו טז
פו-פח
מדרש תהילים סט
מדרש תנחומא קכד
מהררי נמרים 31 יב טו לו סח
'משיעות' ראה: פירוש ההושענות מק"ק
רומניא
מחזור לכל השנה כמנהג ספרד 21 יב טז נח
נט

מחזור ספרדים לימים נוראים 22 נט
מילי ראבות לר' יוסף חיון 44 יב כג פט צ
מלחמות ה' (על המקה בריוג) קס
המלכות לר' דוד הלוי לג
מנות הלוי לר' שלמה אלקבץ מו מז נה
מצון השואלים לר' משה מריאטי 64 לו ככ
קכא
מעניות החכמה לר' מרדכי מדרעא לג
מצעשה נסים (הנהגות על מדרש רבה מר' נסים
שושן) קכד
מקרא יד פא צא קיט
מקרא. תורה כ נ-ג טב צ-צ קא-קד קמו
קמו
מקרא. נביאים קיד קטו קכא קכב
מקרא. תהילים ט נ טט צא
מקרא. מגילות נ-נג-נו
מקרא. רות מג מד
מקרא. איכה פח פט
מקרא. קהלת 47 צד
מקרא. קהלת (פי') ס-סב סט-צא עב
מקרא. אסתר מ נה נה צח צט
מקראות גדולות. 'קהלת משה' קטו
מקוה ישראל (על המקה בריוג) קס
מרפא לנפש לר' אברהם צהלון פה
משאת משה לר' משה אלשיך 50 טו כד
צה-צט
משבית מלחמות (על המקה בריוג) 85 יח
קנט קס
משנה יד
משנה ע"פ 'כף נחת' לר' יצחק גבאי יג יד

פעמון ורמון (על ס' עסיס רמונים) צט
פרדס רמונים לר' משה קורדובירו כח
צז-פא צט קא
פרישת ה'רא"ש קטב
פרקי רבי אליעזר 86 קסא

צ

צמח צדיק 41 יא יד פב-פו
צפנת פענח לר' יוסף ג'יקאטיליה צח

ק

קב ונקי (על משלי) לר' דוד ׳ן יחייא צ
קהלת יעקב וקדש ישראל לר' ברוך ׳ן
ברוך 24 יא יב יד ס-סב ע
קהלת משה ראה: מקראות גדולות. קהלת
משה

קר הרב ׳ן מוסא סח

קר הרב שמואל אלבלנטי סח

קול בוכים לר' משה אלשיך לב

קונטרס בטריפות מר' דוד ׳ן יחייא צא

קרבן אהרן לר' אהרן ׳ן חיים טו

ר

ראשית דעת לר' משה אלבילדה קא

ראשית חכמה הקצר לר' יעקב פרייטו 40 יב
טו לו פה

ש

שות הרא"ש 87 יד כו לא לו קסא-קסג

שו"ת ר' בצלאל אשכנזי 12 יד 1

שו"ת ביאורי תוספות וסוגיות ולשונות

הרמב"ם לר' ברוך ׳ן ברוך (כ"י) סב

שו"ת ר' יוסף ׳ן לב ח"ד 83 קנה

שו"ת ר' מנחם עזריה מפאנו 38 יב לו

צז-צז

שו"ת ר' שם טוב מלמד (כ"י) נב

שושנת העמקים לר' משה אלשיך לב

שחיטות לר' יעקב וייל 77 קג

שיד היחוד לבני משה 48 צד

שלחן ערוך (שכ"ז) לד

שלחן ערוך (שנ"ח) כ

שערי דמעה לר' משה אלבילדה קא

שפת אמת לר' משה קורדובירו (כ"י) עט

סעודת מצוה ראה: מאמר סעודת מצוה לר'
צמח דודאן

ספרא וצניעותא עז פא

ע

עבודת הקודש להרשב"א 60 לו קח-קי

עולת תמיד לר' משה אלבילדה 53 יא לא

קא-קד

עסיס רמונים (קיצור ס' הפרדס להרמ"ק) 51

כח לו צט קא

עקידת יצחק לר' יצחק עראמה יד

פ

פורת יוסף לר' יוסף טייטאצאק 33 יב טז

טט-צא

פירוש דרך ימין לר' יוסף סאמינה 73 קמח

פירוש ההגדה לר' יוסף ג'יקאטיליה 59 לה

קט קדי

פירוש ההרשענות מק"ק רומאניא קכח

פירוש הקידוש לר' יצחק לוריא קח

פירוש הריקאנאטי לתורה קמו

פירוש חרמב"ן לתורה קז

פירוש התורה לר' יצחק אברבנאל כא

פירוש התפילות לר' משה קורדובירו עח

פירוש מגילת אחשורוש לר' זכריה ׳ן

סרוק 3 טז לד מ-מב

פירוש ספר יצירה לר' משה קורדובירו עח

פירוש רבינו בחי לתורה קמו

פירוש רש"י על התורה מה קיג קמו

פירוש רש"י על התורה עם ביאורי וחידושי

מהרא"י 17 יב לד מד מה

פירוש רש"י למגילת איכה פח

פירוש רש"י לפרקי אבות פז

פירוש הרי"ף לשלש הלכות חמורות במס'

כתובות עז

פירוש ר' משה אלמושיני לתרי עשר קיד

פירוש ר' יוסף חיון למקרא (ולס' תהלים

בפרט) צא

פלת הרמון (קיצור ס' הפרדס להרמ"ק) 39

יב לו צז-פא

הפליאה לו לו

פסקי הרא"ש קטב

פסקי מהרשד"ם כד

תלמוד בבלי (חידושים על-) סב סח עא עו	שפתי כהן לר' מרדכי הכהן 72 טו יח קמו
קנה	קמו
תיקוני שבת לר' אברהם הלוי פה	ת
תמונות תחנות תפלות ספרד 25 כב סג	תוכחה לר' משה ן' עזרא סט
תנא דבי אליהו 23 יג כח לו נט ס	תורת משה לר' משה אלשיך 45 יא יב יד יז
תפארת ישראל לר' יהודה ליווא בר' בצלאל	כו לא לב צא-צד
מפראג 36 יב טו לא עד עה	
תפארת ישראל לר' צמח דודאן 16 נד נה	

רשימת כתובי-היד

לוס אנג'לס	אוקספורד
11 (ס' 28084) דרכי התלמוד לג	בודלי 988 חיבור על המסורה לר' שמואל
פרמא	משער אריה לז
די-רוססי 1376 (ס' 1334) לד	כורפשוט
	קויפמן 149 (כ"מ 8) חיבור על המסודה מר'
	שלמה משער אריה לז

לוח הטעיות — אסופות יא

שגיאות מי יבין מנסתרות נקני (תהלים יט, יא)

בעוברנו על קריאת ההגהות של ספר יא, הובחנו שכמה טעויות מספר יא לא הוגנו ונשמט הרבר מן המגיה. אנו מצטערים על תקלה זאת ועמכם הסליחה.

ואלה הן: עמ' פז: שר' 9 — צ"ל: לעניים¹; שם, חע' 1 — צ"ל: F. Baer, Die Juden. עמ' פח: שר' 14-16 — צ"ל: בעלי בתים, שכן אינה מוצא אותו כותב: כי העיר ה' איזה שלמים לוח בני דורם להתייחד יחד לבקש מוט מה' אליקנו על עירו ונתלת קדשו ... נתפשט מנהג זה משנים מרעטות חלאלה², ובמקום אחר כתב: 'וזה כמו עשרה שנים שזכני ה' לעורר בו [בבוקר] ישנים. עמ' פט: שר' 7 — למחוק: תשע שנים אחר כך, בשנת שפ"א, נדפס במנטובה. שר' 15 — צ"ל: שהתקין¹¹; שר' 24 — צ"ל: אחרות¹²; שר' 29 — צ"ל: ברכיה¹³; שר' 29-31 — למחוק: ועתה נהלך ... וזה לשונו. וצ"ל: בשנת שפ"ב הדפיס ר' שמעיה די מרינה; שם, חע' 11 — צ"ל: בשער סדר אשמורת הבקר כותב: 'הנהיג לאמרו במדינה עם חבורתו ובני גילו בבית הכנסת של בית אביו בחדש חשוון י"ג בו שנת מלכ"ך יב"א ל"ך צדיק'. ועיין גם בהערה שבראש הספר, דף 5א. גם בספר מעבר יבק (מנטובה שפ"ו) הוא כותב: 'זה כמו עשר שנים שזכני ה' לעורר בו ישנים בעיר מדינה'. חלק מנחת אהרן, פרק יח, ד; חע' 12 — צ"ל: אשמורת הבקר, דף רעא, ב; חע' 13 — צ"ל: עיין הסכמה חדשות, עמ' 103-105; עמ' צב: שר' 2 — צ"ל: בלונדון¹⁴. עמ' צג: שר' 8 — צ"ל: שהאכרדסטקין נמשך ומתחבר מכל החלקים¹⁵. שר' 31 — צ"ל: סימן: שמע; שר' 33 — צ"ל: ובחר בחדשים; שר' 39: צ"ל: מרומא¹⁷; חע' 16 — צ"ל: דודיון ש-1953; חע' 17 — צ"ל: שם, מ 2171. עמ' צד: שר' 11-13 — להעביר לעמ' צג, אחרי שר' 32; שר' 24 — צ"ל: להלן¹⁶. עמ' צד, שר' 15 עד עמ' צה, שר' 35: להעביר לעמ' צג, אחרי שורה 34. עמ' צו: שר' 10 — צ"ל: א-ע¹⁸; שר' 13 — צ"ל: גירונדי ציין; שר' 14 — צ"ל: בריניציאה¹⁹; שר' 15 — צ"ל: בריניציאה²⁰; שר' 19-23 — להעביר לעמ' צב, אחרי שר' 7; שר' 23 — למחוק: הוא הדין לס' קדושים לבקרים וזה נוטח השער; שר' 24-28 — למחוק. וצ"ל: בשנת תפ"ט נדפס במנטובה. עמ' צז: חע' 12-15 — למחוק; חע' 16 — צ"ל: 19; חע' 17 — צ"ל: 20; חע' 18 — צ"ל: 14 (להעביר לעמ' צב). חע' 19 — למחוק. חע' 20 — צ"ל: 15 (להעביר לעמ' צג); חע' 21-23 — למחוק. עמ' קב: שר' 8 — צ"ל: מחרכו; שם, שר' 34 — צ"ל: בבית זואן דגארה. עמ' קב: שר' 3 — צ"ל: בנין המזבח; שר' 4 — צ"ל: מחרכו; שר' 17 — צ"ל: לבות ה'; שר' 19 — צ"ל: דברים חומריים. עמ' קד: שר' 10 — צ"ל: אילת השחר, שע"ב; שר' 12 — צ"ל: הסכימו לאומרי; שר' 22 — צ"ל: להם ... אלחנן; שר' 23 — צ"ל: אריי ... סדר; שר' 31 — צ"ל: נפשי רציני. שר' 32 — צ"ל: טו, ב; שר' 34 — צ"ל: חנניה אליקים. עמ' קה: שר' 9 — צ"ל: ושיח'. נב, א: סליחה ליום ששי. שר' 20 — צ"ל: עד, ב; לשבת וחנוכה. שר' 23 — צ"ל: חנניה, קה, ב; פיוט: אזמר וקול ארים. שר' 24 — צ"ל: אנעים ואחדש. שר' 25 — צ"ל: לחול המועד. קכ, א: לשבת וז"ה. שר' 26 — צ"ל: שמע נא תחינה. עמ' קז: שר' 22 — צ"ל: שחרית. בסופו; שר' 23 — צ"ל: מקרימים ומשכימים; שר' 27 — צ"ל: מרדכי ירא בן הגאון כמחור"ר ברכיה ראובן ירא וצוקיל; שר' 40 — צ"ל: יג, א: קינות לימים: אז בחטאינו; בת ציון, אך זה היום; עמ' קז: שר' 3 — צ"ל: רחמנא ענינן; שר' 5 — צ"ל: מתי ומטי ועוד; שר' 7 — צ"ל: כה, יב; שר' 9 — צ"ל: החסיד שנוהגים פה וריניציאה; שר' 14-18 — (שפ"ב, סדר שומרים לבקר ... שנת השפ"ב) למחוק; שר' 22 — צ"ל: שפ"ד; שר' 26 — צ"ל: הכנסת של בית אביו; שר' 27 — צ"ל: ותעלה עתידתו ועתידת כל חבורתו; שר' 33 — צ"ל: [5א] ומעירי שחר; שר' 34 — צ"ל: לשפוך שיחם ביום; שר' 37 — צ"ל: מרת פיורויטה [5ב] דאתקריאת; שר' 39 — צ"ל: ובמשנה ובספרי; שר' 40 — צ"ל: וגם שיח היתה לה; שר' 42 — צ"ל: מהווגים שילמדוני. עמ' קח: שר' 4 — צ"ל: פה בימי הילדות; שר' 6 — צ"ל: [6א]: אלה דברי המתאנן והמקונן ... אהרן ברכיה ...; שר' 9 — צ"ל: כמנהג שלמים וכן

רכים; אחרי שו' 11 — להוסיף: [25א] חמו והערות לסדר מעירי שחר ... [26-27]: שיר: אדון שפתי;
 [29-32]; אחרי שו' 12 — להוסיף: א, א: חמו דברים שבקדושה. עמ' קט: שו' 9 — סדר לט' באב; אחרי שו'
 13 — להוסיף: קצו, ב: ליום שמיני עצרת. קצט, ב: סדר יום התענית. קפו, א: סדר לימים שאין בהם תחנה.
 קצד, ב: תפלה על הגלות ובקשת רחמים על כללות ישראל ... יושב המרומים ומשגיח התחתונים אדון לכל
 הנאצלים. ר, א: סדר עצירת גשמים. רד, ב: על ריבוי גשמים. רו, א: הערה לליל זווג איש עם אשתו. רלא, א:
 תפלה נאותה ללילי זווג איש עם אשתו. רלג, ב: פזמונים לברית מילה. רלה, ב: בקשות לאמדם בכל זמן. רלו,
 ב: לחולה שנתרפא. רלח, ב: לחופה. רמא, א — רמו, א: [השמטות]; שם — הפיסקה שכותרתה 'חיבור של
 ר' ברכיה' — למחוק; שו' 32 — צ"ל: בריציאה במצות השרים; שו' 39 — צ"ל: נוסף על חטא. שו' 41
 — צ"ל: בזוכרי על משכבי; שו' 42 — צ"ל: בחטאינו (כד, א). עמ' קי: שו' 1 — 'סדר אשמורת הבקר'
 למחוק.

שלום אסתר

והוא פירוש נחמד למראה וטוב להשכיל על מגלת אסתר מחדושי צרפת וקשתיליוא, אנשים חכמים רשומים וראשים, כל קדושים. נמצא ביד החכם הנעלה לתהלה כה"ר יצחק נר"ו בן הנבון וחסיד כה"ר מרדכי גרשון ולה"ה. ולבקשת רבים ונכבדים מתופשי התורה, צרור הבסוף לקח בידו, וצוה להדפיסו קל מהרה. וגם הוא חכם, ויבא טוב טעם ודעת, ונמוקו עמו, בשנות"ו את טעמו בקצת חדושים שחדש מדעתו, יזי"א [יראה זרע יאריך ימים].

שלום אסתר

יהא מירום נחמד למראה ומוז להם כיל על מנלת אסתר
מחזים צרפת וקסיליא אגם ס חכמים רבנאים וראשים
בל קדושים כמכא ביד החכם חננלה לזהלה ב'הר יצחק
נ'רו בן הנבין וח'הר כהר מרדכי גרדון זלה ולבקעת
דכיס מכבדים מתושבי התורה צדוד סכמף לקח בידו
וכוח להרטיבוקל זכרה וגם הוא חכם ויבא טוב מעם
דעת ונקוקו עמו בהנ"ו אמ סצמו בקנת חרומים
סחדם גרפת טזיא

פה קושיטוניא

ab

רבים   **בואלים** מפני מה לא נכתב סס ההדק
 :מגלה הזאת כמו שנכתב בפאר סמרי
 הקדש וים מ'תירץ כי כבר נרמז בראשי תיבות ועדין
 הקוסיא במקומה עומדת למה לא נכתב בברור לזה הרן
 ד'אן עזר' לפי שהמגלה הזאת היתה עתיד' ליכתב בדתי
 פרם ומדי וסמא במקום כמו ית' ימינו כס' ע'ז שלהם כמון
 מעטו הכותיים ככתבו אשימה וקסה לסירוסו דא' כ'אפילו
 בדניאל ובזרא לא היה ראוי ליכתב כי גם עתיד ליכתב
 בדתי פרם ומדי וע'כ' לא חסמו לזה נכתב כן היה להם
 לעשות ולכתוב הנה מטעם זה יס' מי סאמר כי סס ההדק
 לא יזכר אלא בנמים שהיו הפך הטבע כמו בהיה בדניאל
 וחנניה אכן מה א'כס' סכב ה' בה סכות גדולות ונוראות
 מהם מסתה היין והריגת וכתיו וכו' הכל היה לטי הטבע
 לכן לא נכתב וזה לא יתכן כי בנמים שנעסו ליבראל
 שכתרי' קצתם היו כפי הטבע ו'כ'ז נזכר בהם סס ההדק
 והר' מבן אמר מזה הנג נעשה בח'ל' ואין ראוי סיכתב כמו
 ית' וקסה לסירוסו כי כל הנמים הכתובים בספר התורה
 נעבד בח'ל' וע'כ'ז נכתב ו'א סהיא דומה ברוכ ענינה
 לס'ת וכוזה יסמית והיכן רמזו י'א בכתוב ממקום אחר
 זאין מקום אלא הקבח ואחרים אמרו בר'ת יבא המלך
 והמן היום ו'א כ'זס' המן חסו' ונכתב כן לפי שהרמעים
 מ'פכים מדת הרחמים לדין בענין מ'זל בפמ' הנה יד' ה'
 הויה ולכן נכתב ברמז כי אין ה' ה' מיהם סמו על הרעם

ואני הדל' צחק בדרסון הכותב אומר טעם נכון אם יר' בעיני ודעי דעת כי הן אמרו כי שמו ית' לא ישתלם עד פרוק הפר' בעמלק כת' שמהמה לה בעמלק כל' בסם ההויה ילחם ע'ן ומדת הרחמים יתהפך לאכזר לו עד שלא יבאירו פוללות ואז והיה ביום ההוא יהיה ה'א' וסמו אחר ולכן אף שנהרג המן הרע עדין נשאר מאותו זרע' רע בעולם ולכן לא נכתב בס' ההויה בפירוט אלא ברמז ואם תדקדק תמצא כי בוצא המלך כתוב בס' יה ונבי הס' אבר עתיד להמלא כתוב בס' הרע המן לפי מצתיד לינקס ממנו ומזרעו ולכן ו'ה כתו' בראש סמו והמן כלומר בס' ההויה מיומן להנקס ממנו ולכן לא נכתב בס' ההויה פה וא'ת הניחא לס' ההויה אמנם בס' יה דכתיב כי יד על כג'יה אמאי לא נכתב אפסר סיתור' בקושיא אחרת והוא אמאי לא נכתב בס' אלרים וי'ל כי ישראל באותו הדור לא היו ראויים שיעשה להם נם בדין אסר' מורה בס' אלרים כגורע וכן בס'יה כמ' דא' סלהבתיה וגם אתה ידעת כאלת תלמידי ו'ס' ב'י לרבע ומה הסירה להם ולכן כיון באותו נם נעשה ברחמים כמו שמבואר' מרבדי מכה לאליהו שח'ל כלום יש אדם כסר א'ל יס וס' מן מרדכי א'ל לך אמור לו סיעמור בתפלה ואני והוא נבין ס' רחמים על ישראל וב' ולכן כיון שלא נכתבו בלכה ה'ה מטיבי צעד מטעם ש'מרנן על כן לא נכת' בס' אחר י'גי מהכננים ע'ב והקב' עוד כי אם בונת המגלה הודעת

הנב ימתיק במה סיכוח איך קרה מהמלך גדל את המן
ומרדכי לא יכרע וכו' עד תסלו' הנב על ידי אסתר המלכה
אמר באמנה עם מרדכי וגם אמר הבד על בנתנא ותרש
כי בעבור זאת כלה לגדולה אכן סאר הדברים הנכתבים
ללא תופלת כבון ענין קנין מלכותו ונמכרתו והמכת' אחר
עסה ורוב עשרו וסרכיות ופתי ומיתקה נראה הכל מיתר
בי מה לנו לרעת אם נסא לחסורו' את אסתר אן אם הית
לן אסה אחרת קודם אן אם הרבה אם לאן

לכן לעד' יבחק אלמר לומר מהודיענו כי באמר אין
יסר אל דבקים בה' ובבר יד נמלק והאומות ועבריהם על
ישראל כענין סאו' בסטוק עכדים משלו בנו וכו' כלום' מי
יתן והיה ימשלו עלינו עכדי המלך ומסרתיו אלא אותם
העכדים הפחותים אמר הם בגדר השלטות אמר פורק
אין מירם המסא אמר עליהם אותם משלו בנו והמופת
מאחסורם מהיה עכד נכזה ורזה כמו מקראתו אבתו וכו'
ועלה לגדולה בעון יבראל ויבראל ירדו לארץ בעונם
ובעון אבותם ואחרי כן עלו כמ' ס'זל כסיבראל בירייה
וזחתונה מידהם עולים כנא' ונלחם בנו וכלה מן הארץ
זמה כיון לרעתי דוד ב'א' דבקה לעפר נפסי וכו' כלום' כיון
מ' דבקה לעפר נפסנו כלנו כ' אחד ח'ינו והעלנו מטי' היון
וק' ומה בעזרתנו כמו סבתבת בתורתך ועל' מן הארץ ח'ט
ח'י' כי כדכרך ויען רבה למנוע המן כיבראל נבפר מן
הע' ולם ומעמא מפני מהנוגש כיבראל כנוגש בבבת ע'נו

ית' בא'זל כחולין בפסוק ונתתי נקמתי בארם ביד שמי
 ישראל דוק וזה דשתי במ'ס' הוי אגור סבט אפי' ר'ל' אפי'
 לאגור על אגור הם סבט אפי' כי לא נתתי המטה בידם
 אלא להנקם מהם והיות המטה בידם זאז ועמי והטמם כי
 אני הקפתי מעט והמה כזרו לרעה וזה דרוס גדול אבלי
 בי' פי יבית ידו במסית ה' ונקח ולבן כיון סוסתי הרשעה
 פשתה לבנות ישראל מ'טון ביום סבת פרומות לסניח כן
 מאת ה' בא עליה דעה לבא' פני המלך פרומה כמ'זל
 בפסוק ביום הסביעי וכו' גם א'לו מקפח סכר בוס כריח
 כי להמן בפסוק סדכר לנגדה אפילו כוונתו היה לטוב לו
 לתת בתו כמ'זל אפי' נתן אל'רים כהרן והעלתו לגדולת
 מאז ותחת אסר לארבעין אל' פעולות ה' אשר עשה עמו
 וגבה לבו להרע לעמו ישראל כזקנו עמלק ורעהו ולא ליקח
 מוס' לזה הודיע לנו כי כיון ישראל עליהם אשורוש לגדולת
 ונהרבה וסתי בדכר המן וכתגלגל הדכר לקחת אית' חסד
 מורע מרדכי אל בית המלך לפי שאם יעלה משפחת המן
 להרע לישראל לבן ארם מכ'זל ביקר פתוחה כרית לבני
 מרדכי בסער המלך לכאל ענתו הנכבדה גם הודיענו
 כי כמן סגל ידי משה היין בא הנה זה והאמת לבול' ה'זל
 פרי סאכל ארם הראסון ענבי' היו כמסמן ותתקב' לאסח
 ואל' זה כיומר'זל באומ' גם וסתי הביע מע'ז ומנה ל'מית
 סכא' ותאכל ותתן גם לאימה כן על ידיין כהרבה ורע
 בפסוקי ובתיאומן ובא'זל המן השן אל הקריהמן יבא

המזן העץ הרי סמאז נרמז ממלחם לכן באה אסתר ותקנה
 על ידי המסטה הקצת הזוהמה כנורע גם הוד פנו כי באגד
 ברוק בארץ א'ט'ס סהודב ורבםף מחלקו כל עסו כמ'זל
 בפסו' והארץ נתן לבני אדם ע'כ'ז'ם לאל ידו להסירו מהם
 ולתתו כיד ישראל כמ'זל לבהמן כי כל העוסק אסר הכיל
 והסיר ה' מיר המן נחן סלים למרדכי סלים לחכמים סלים
 לבית המקדש גם למרנו כי אף סאפו' לבית ישראל סתבעל
 לפרל סנה' לא תתחתן כס א'פ'ה מית'ה' היתה זאת להיות
 אסתר נסואה לערל לתקף את אסר ענה סאול אביה כהכיל
 את אגב סא'זל ע'כ' אכל מבארי המגלה כהכו
 אופן אחר נו'ל הביע כל חלה ההצעות לבאר
 כי באסר תקרנה לעס היהודים היוסכיס לעכרים תחת
 ממסלת המלכות הזה כמנון היום ויגזור המלך ההוא להברי'
 סוגאיו מן הארץ אפסר שלא תקוס עבתו לסבות רבות א'
 כי אולי היה המלך מקסני הארץ וירח לנפסו סן יקומו עלין
 מלכיהם סביבות למלחמה עלין להכילס מידו כסומפס הרע
 והאכזריות הגדול הזה ' ' ב' סיהחננו לו לאמר יוסיכנו
 וכסל הגזרה אסר גזרת אז אף סיהיה המלך גדול ימנע
 מעשות זאת כי יקומו עלין אנסי מלכותו לימר מהר יעכה
 לנו כדבר הזה ' ג' אולי ימנע מסני ספרי המלכות יגיכו
 עליהם כענין בכל המלכות היום הזה המלך גוזר גזרות
 וכריו לא יקיימו את דבריו בארץ ממסלתם וזה ימנך מפני
 כי אין הכריס עס המלך לעכות כרנונו למנס אם אורבים

אותן יפילו ויצא להם נזק מזה לא יעברו על מצותו ד' אולי
 ינצלו כי יתנו שחר באבר יקרה בכל המלכיות אבר גזרה
 ידם על ישראל כמו שמצינו במלכי יהודה אבר היו סולחים
 להם ככף זהב וכזה היו במלטים ה' סאולי יחשוב לאברם
 על חרון אפו מפלה באפו וכאם תבקו חמתו יאמר להם
 אמו ואמתו ו' ביאולי יחשוב המלך על הדבר אשר הוא
 עושה כי כן לא יעשה וישוב אחור ימינו מעשיות כן וכאמר
 לא תמצא אחת מכל אלה אין לכם הצלה זולת רחמי השם
 והנה להודיע לכל עדת ישראל כי כאשר היו בצרה ההיא
 על ידי המן הצר לא היה להם א' מכל אלה וכזה יכיר
 וידעו גורל הקסוטה גדולה אשר עשה ה' עמהם להפליא
 כי לולי ה' מהיה להם אפי' חיים כלפוס גם לא היה להם שום
 צד להצלט על ידי תחבולות אנושיות לא כתב כי המלך
 הזה מלך מהודו וער כוש כה' ז'ל סמלך בביפה הרי מלא היה
 ירא ממלכי מביבין לב' אמר בימים ההם בסכת זכו'
 מכבר נתעלה ויסב על כסא מלכותו זה שלם שנים ובזמן
 הגזרה ז' שנים אשר אין פוצה ומצפצף ובמ' זל סער עתה
 היה ירא מהבטחתו ית' לישראל לפי מלאת לבכל סבבים
 סנה אפקד אתכם וכו' מה שלא היה ירא עתה' על הג' אמר
 בבנת שלם למלכו עשה מפתח ונמסך מזה ארבה גדולה
 להם בלבם באמ' המלך אחסורם קרא והזמין לכו מאהבתו
 אותנו הלא ידעת כירבות אהבנו נבחתו מבלי קרוא בענין
 ארניה בן חגית כאשר קרא לכל בני המלך באהבתו אותם

ולפתן הנביא ולסלמה לא קרא בשנאתו אות' אס' כן יכבדו
 עמו לבלתי עבד על מצותו ועוד כי יראו לגפכם כן
 יכבד עליהם מלכים וסרים בעברו וכדיתם מן הארץ'
 על הר' אמר בהדיתו את עמר לזר כי בטף לא יחמוד כי
 דב לו ועל כן יוציא הוצאו גדולות באלו ולא יאבה כי תרבה
 סחר כי הוא עסיר וגד' כמכונה' ככל הענין סאמ' והכקות'
 ועל הה' אמר גס וסתי המלכה לזר יענוס היתה מרע
 המלכות וחכיבה לו סכן סלח להביאה ערומה להראות
 העמים והברים את יופיה וכמ' יאנה אפילו סהיה דבר זר
 ל' רגה כי טעם מיאונה היתה מפני היותה בת מלכ' וגנאי
 לה לבא ערומה ופ' כ' זה רגה סכין סעלה במחשבתו לא
 הסיב ידו מבצע ולהמיתה' ועל הו' אמ' ויקצוף המלך מאד
 כי פס היות טעם נכון לסרבות ובתי' לא נכנה באזניו ולא
 סקט ולא נח ער כלותו אותה וער הקיס חמתו כמ' ס' ויאמר
 המלך להכמ' ודבר זה עולה יטה לבא אל כונת הבנ' המגלה
 וי' בימי נודע הוא ב' המלך המולך בירוס' אביו
 בוראי כי המדינות הקרובות ייראו ממנו יותר
 ממה סיייר' ויפחדו המדינות הרחוקות אמנס אס' לא בא לו
 המלוכה והממכלה בקנין כי אס' בכחו ובגבורתו סהלך אל
 מדינה א' ולכדה ונטה אל מדינה אחרת ובכסה אזוראי כל
 המדינות הקרובות והרחוקות יפחדו ממנו כולם בא' בסוף
 ויעשו מאמרו ויקימו דברו תבף ומיד מכני הר' גאונו בקומו
 לערוך הארץ והנה ר' זל אמ' סמלך בודוע וזה דקדקו באומ'

הוא אחסורום המלך כי מנך פניהם בע' כולא בא לו כירום'
 אלא על צד התוקף וההכרח בע' נין אומ' כסכת המלך והולי'
 אמר זה היה בסנת שלם למלכו שלא נתייבב בכמא המלכ'
 ער ג' טניש למי סנכחם' בעל כרחם וכדרך זה יבא על נכון.
 או' מהדנו ועד כוס כי כמו שהדנו וכוס קרובים לו בערך
 היהא והפחד אשר הין יראים ממנו כן הין יראי' ממנו ק' כ' ז'
 מדינות וזה הוראת היות הנם גדול סגם הרחוקים ממנו
 יבדו כמפני חרב ויעלז כל מה שיגזור עליהם וטמר הכתוב
 כי עשה המלך משה גדול להודיע לנו גדול הנם כי כיון ס
 שהין אוכלי לחמו כודאי סליו יקומו עליו כמ' זל בססוק אמ'
 אויב ארדוף אשיג סבטח לנכחם כיון שהין עבדיו אוכלי
 לחמו לא יעיון פניהם להלחם עמו הראיה כי ישרא' הין צאי'
 ממזרים מזוייני' יצאו וע' כז מחדו כראותם סרדפן אחריה'
 למי שהין אדונייהם ואכלנו לחמם ע' כ' לא היה להם לב להלח'
 עמהם אף שהין באים להורגם וא' כ איפה הם מה לא יקומו
 הסרים לצדדת ישראל להצילם מירן ממני סאכלנו לחמו
 בענין אם רעב סונאך האכילהו לחם כלו' האויב והסונא לא
 יטו אל הבצע כי אם כאשר הין לו למלא באנו ועל כן
 כאשר יאכילהו ויסקהו לא די סלא יגזלוהו ויהרגהו אלא
 יאהבהו כענין האמו' בפסוק נתת סמחה בלבי מעת סגזרת
 למעלה סרגנס ותרוסס ירבה וזה לסכות רכות א' האמורה
 כי כאשר יסכעו וילינו לא יטו אחרי הבצע כ' שהם עמלים
 ברגנס לעבמי ולמחיתי ואני בסלנו עמהם מדר היותי קונה

מהם את דגנס' ^ב הג' כי כזה אני מכיר להבתו ית' עמי
 ולהתקן עמהם כי מסלם לבונו אין אל פניו להאבדו גם כן
 והוא בוראי מלא יקשרו עליו מצד הכלל בפי ה' כמו שאמרנו
 ואמר ימים רבים והוא ופרטט שמנים והוא יום אבל הוא
 ע'ר רבים קמים עלי רבים בקומה רבים במחמ' ורצה כזה
 צ'סבה גדולת המלך הי עבה האסקה בימי הקץ שהם ימים
 גדולים ועכ' נמשך שמנים ומאת יום זעזעה הממטה במקו'
 במה אשמה האוכלים הם בחצר גנת ביתן המלך אשר
 בוראי לא ימבא מקום ית' ויבא ממנו ועתה מבאר גדלו
 ורוב עשרו ואמר חור ברמס והסקות בכלי זה אשר לגבי
 העומר כי רב הוא אמר חור ברמס ולגבי הממטה אמ'
 והסקות בכלי זה' או העומר היה כי במקום אשר עשה
 הממטה בחצר גנת ביתן במעלה לנו וליומי בית דירם
 מחור ברמס' והסקות י'ל למחלה הזכיר כלי המאכל כמו
 מהזכיר כלי הסתיה גם י'ל אמאי אינו מוזכר האכלה כמו
 ממזכר הסתיה וי'ל שלא הזכיר אלא הסתיה אשר באמצעו'
 היין והחב' וסתי ולהוראת הלל נכתב הסתיה כי תחת וסתי
 בכללם אמר ומטעם זה נזכרו כלי הסתיה שהיו כלי בית
 המקדש כמו'ל סלקחם ל' וצל ראש בת בנו נזרקה חמתו
 ית' או למי שהסתיה הוא דבר של כבוד איס' יסקם בכלים
 באים וימים ע' כנזכרו מה שאין ראוי שיזכרו כלי המאכל
 שהוא דבר של גבאי וליגס עמונים לכבוד כי אחרי כלות
 המאכל נשארים נמאמים וכעורים מה שלא ימנל המיאלום

בכלי חתיים ואמר וכלים מכלים סונים אפכר מהיה
הבינוי כי תוכית הכלי והוא מה שבפנים היו מסונים מקאר
בלי המלכים או יאמר שמביאות זורת הכלים הללו ודמות'
לא נמצא בעולם ד' מהיה הכלי עסוי כדמות נסר וכיובא
ולפי שלא תפלה של דעתך כי מאין היות לו ייכות מסוכחים
על כן הורה בחו ומעלתו בכליו למען לא יורגש רוע היין
בהיותם עזוקים בראותם יופי הכלים ודמותם לזא' ויין
מלכות רב כי המלך במז' לזא' ת' אמת הוא ויביב ס' כלים
והיין הוים במעלתם אכן לא כל אדם יסתה מאותו יין
ובאותם הכלים לזא' והסדקים כדת אין אדם גור בלא
ימתי הקטן לגדול לסתות אס' לן במא
כי הרעות כתובה לסתות כל א' בומן בירבא ומאי ז' יין
סתיה נפשו ובכלי שיחפון וסיט ידו ויקחנו ויסתה ולא
יתביס כי כן כוח המלך לשד' ולגדולי' סימחלו על כבודם
לפנות כרצון אים ואים וא' ת' ל' כי לכל זה לא זכו אלא
האנשים ולא הנשים לזא' גם וסתיה המלכה קסתה מסתה
נשים ואמ' גם ללמדנו יתרון מעלת מסתה הנשי' על ראשי'
בתוספת טובה הן בכלים וייכות וסלתות וסמנים ולמען לא
יתעה התועה להמר כי מסעם זה נבזרה עליו סתמות על
עשותה המסתה שלא מרעתו לכ' א' בית המלכות אשר למלך
אחבורנם כי במאמרו ובכרוננו עסתה מסתה נשים וי' א'
כי סכס והבקות בכלי זהב כו' חור כרפס כו' להביא את
והתי כו' כרפה לתורגת להם כי ב' דברי' אשר מאריכי' ימן

סל אדם כולן איתנהו ביה דירה נאה חור כרפא כלים נאים
 והסקות בכלי זהב אמה נאה להביא את וסתי להריות
 העמים והשרים את יופיה ביום זהביעיו'ל למח לא
 סלח בעדה כי אס ביום ה' . אמנס לפי סכבאר
 הימים לבובל עמו עד מלאת ימי המכתה כי לא ידע אס
 יוכל לבאת מ'דיפיפיות ברין' במאכליו ומסתיו'ע' כהאשר
 גמר המסקה ביום ה' סלא היה לבומאר בפנין הסכורת
 איך יבאויעלה סלח להביא לפניו אל' יפת העין ותמאן
 בדבריו לאמר אין לב' תבות א' בהית' עם הנסים ואין
 בכורה לבאת מעמה' הב' סלא היה לה הקרמת ידיעה
 ב' או' ימים קודם להתקבם עצמה אכן פתהוס כעלות יינו
 סלח להביאה' ג' ססלח בעבורה עם הסריקים אשר לו
 היה נאה ללכת להביאה ולא עם פחותים ונכזים בערכה
 ואספי סכונתו לא היה אלא להורות שהיה לו אמה נאה וזה
 סלימות ומעלת האמה היפה לבא באמר היא עומדת מבלי
 קיסוס כי מקם ידעו ויבינו מה יהיה גורל יופיה כסתתקסס
 ועב' זהוריע הכת' גדולת פותורסע כי לא הרגה מיר וססך
 מרון אפועליה אלא וחסחו בעדה בובקרבו ולא רעת
 להמיתה כי אס ברין ולזה ס'ל' ויאמר המלך לחכמי' או' יאמ'
 עכ'ז שהיו לה טענות חזקות למיאונה עלה עסן באפועל
 אשר יבא הדבר מפיו סתבא ולא באה ולז'א וחסתו בערס
 בן בסבילו על כלל באה על מין כי בלחה דעתה סלא היתה
 מחשיבו לכלוס' ולע' דיכתק לא נתקלא חיסת אלא על

אמר אמרה ב' הוא יבא לרגלה למענה וז' א' ב' כי אם אמור
 תאמר סיבלה למענה שרים רבים ונכבדים מאלה לא היה
 מתכעס וכביאורי' אחסורו וסקריתיו מר דרור הארכתיו
 ע' כ' אז ויאמר המלך לחכמי' במסו מכס כי עם שהסעה
 והסת והמזל מכריח שתמות עכ' עשה תעסו עמי חמד
 שתניחו המספט סימטוהו יורעי דת ודין אתם בעצמכם
 גזרני עליכם שתקריבו דינה לפני כל יורעי דת ודין . אז
 יאמר להפך סגור המלך על החכמים יורעי העתים והשעו'
 שהם יראו תחלה אם מיתתה כפי המערכה ואם יראו שאין
 הסעה כנגדה אז יוכב ונעמוד מספסה ודינה לפני יורעי דת
 ודין ומלת לפני כמו ותפת לפנים אהיה ונדרסת לפני
 ולאחריה' אז אפשר סגור שלא ירינו דינה על קוהדין
 ויקוב הדין את ההק' אלא גזר עליהם סדינו
 ויקרבו הדין אל המיבוע כיון שהוא דבר המלך וז' כי כן
 דבר המלך לפני כל יורעי דת ודין והקרב לדין וזה טעם
 ממיכות והקרב אליו' אז אפשר שהוא כתיבת טעם למת
 לא דין דינה כאשר יראה בעיניו לז' כי חק ומנהג ונימוס
 קדוש כי דבר המלך לא ירינהו המלך כי אם יורעי דת ודין
 אז אפשר שאמר המלך לחכמי' כי עם שזה דבר הנזכר לו
 ומי יגע בה ונקח אשר מחק המוסר לו יאתה לרון דינה
 למען לא יקרה להם גזק כאשר היה במבואר לפני עכ' אז
 אני גזר ואמר שתעמוד מספסה לפני כל יורעי דת ודין
 והקרב אמר יבחי' מה שלא אמר והקדושים

הוא שבא ללמדנו שלא היו סוים ביכל אחר קרוב יותר
 ויזכירו עם המלך ולהם פסד הדיו ניתן כי היו קרובים אל
 המלך וידינו הדיו על מתכונתו כחיותו ורצונו כל המלך
 ובסתר ויהיה סוד ביניהם ולא תגלה חרפתה בקהל פה'ז
 מרוב כעסו עמה גזר המלך כי לעת כזאת יעברו על
 כבודו וידון דינה בפני כל יודעי דת ודין בסומכי ומאת ה'
 היתה זאת לשאל כדת מה לעשות ולא אמר כדיו כי הדיו
 והמכל נותן סלינה בת מות כי היתה בת מלכי' ועם הגבאים
 בסולחן ולבא ערומה לפני האבנים בא' הנכלות לא יצדק
 לכן אמר כדת מה לעשות כל' מה הוא הדת והנימוס בדבר
 המלכים כמקרה דבר כזה ולא יחסיבו את דברו או כאמר
 רא' המן דבר המלך נחון מ'ס למכין לא יחששו לכבודה או
 שנה המן עם היותו קטן משהם לנגדה מרס סינחס המלך
 וישוב מדבריו ומאמרו בעוד חמתו בקרבן וישן ויאמ' ממוכן
 לא על המלך לבדו עושה כלומר אתה חושב כי להיותנו
 קרובים אליך נחום על כבודה לבד לא כן ידמה כי אין גם
 בסלום עמה סיבקה אהבתה והצלתה כי לא עשתה מעשה
 סגוב במלך לבדו כי גם על כבוד כולם עושה לז'א ויאמר
 ממוכן לא על המל' בהיותו הוא והי' לכד כסת' עושה למען
 תחסוך סאנחנו נסתר חרפתה כי היא עושה לך בפני כל
 הסרים כן ראוי שתגלה חרפתה בפני כולם באשר אמרת
 לפני כל יודעי דת ור' וגם אנחנו נהיה בקשרה עליה ונחו'
 על עלבונך ולפי זה מלת לבדו נראה כי היתכן שהמלך מחל

על כבודו והוא יבא ויסאל כבודי הסרים און אפחד לומר
 עוד לעד יצחק כי לפיכך מוכן ראה שהמלך מבקש להביל
 עמה באמר בדת מה לעשות במלכה ובתי כלומר כבד
 לפניהם בחינות רבות להצילה א' היותה מלכה ב' היותה
 וסתיקו מלכים ג' כי אם לא עשתה מא' עס היותו מלך
 ע' על ששלח להביאה ביד הגרים' שאין כבודה לבא עמם
 ד' כי לא שלחתי למענה ע' הגרים' און גרים' אלא ביד
 הגרים' הגמלים לפי הגרים' הגרים' אשר באו עס
 ג' היותה תחת ארבע סכות הללו ללון בת עונמי' היא ע' כ' ז'
 קראו אף תחזו אם יסלה אדם צדבר זה אז תפס המן
 בדברו שאמר איך עלתה על לבה והנהביאה במיה סאני אלך
 להביאה כמון שאמרתי לעיל אכל וחמתו כערה בו על כן
 קען ואמר לא על המלך לבדו נאדם סיענו החכמים יודעי
 העתים און יודעי דת וזין ויאמר לא על המלך לבדו עיתה
 כלום בקוראך עבד קסן ממזבלי אורות הבוסים כמ' זל לא
 בכבודך נגע כי אם על כל הגרים' איך סמו עליהם למלך
 למי שהוא עבד ומסעס זה אין ראוי ס' ימים המלך מגמת כניו
 ע' סענה להצילה אף אם הגרים' יעברו על כבודם וימחלו
 לך דע לך כי יצא דבר זה שאמרה המלכה
 על כל הנסס ויבא את בעליהן לסניה' לעיניהם ותימר'מה
 אתם ומה מלככם כי הוא עבד ואתם עבדים לו ומה לא
 יסך תועלת אחר כי אם סיתומו עליך ויהרגוך לכן דמת
 אמה וכו' תכבד מקותח' א' כי יצא דבר המלכה כלן' יתסרם'

בעולם ובמדת בני הנסים דבר מדבריה המלכה וקראה לך
 עהר והיא נעמטה ברה וחשונה וז' א' דבר המלכה ולא אמר
 דבר ושתי ב' כי דבר המלכה יצא על כל הנסים להבנות
 בעליהן בעיניהן כי תאמרנה להם המלך אחשורוש עם היונו
 מלך אמר להביא את ושתי המלכה להתפאר בה ולא באה
 כל' והיא לא רצתה לבא ולכבוד מטעם שהוא עבד אגחור
 איך נכבד אתכם שאתם עבדי העבד במא תאמר שתהיה
 לך בבלנות לבלתי יצא מטיהן הדבר האמור עד עומדן
 בבתייהן וארבותיהן לז' והיום הזה כל' ביום
 זה תאמרנה סרות פרס ומדי אחר שמעו את דבר המלכה
 כל' סקראה לך עבד והיא פלתה למעלה ראש במלכה בת
 מלכים וזו ההרפ' והבזיון אשר במעו והבינו יאמרו לכל סרי
 המלך כמ'ם וכדי בזיון זה לעורר עליך מלחמות רבות
 עד כלותך מהפולס וז' א' וקצף לכן אם ירצה המלך טובו
 וחיו ולשמור נפשו אל יחסיבנה בבת מלכים אלא באחרי
 הנבלות וז' א' אם על המלך טוב כל' אם ירצה
 המלך להיות מלך ולתנות טוב ומלמות זה בקנין צריך שיצא
 דבר מלכות מלפניו ואל ידינה במלכה ויכתב בדתי פרס
 ומדי כל המעשה אשר עשתה ולא יעבור המלך ומחול על
 בכורו אשר לא הבוא ושתי בא' הנסים לפני המלך אלא בזור
 עליה שתבוא עכ' פ' למניך וסם לפניה לעיניה יתן המלך
 מלכותה לרעותה הטובה ממנה כל' למי שמעלתה וסלימות
 בא' מדדה ולא מצד זרעה ומסכחתה בענין הלצה שאומרי'

ב

בַּמָּוֶה הַלֵּךְ יֵלֶךְ וּבִכְהֵנוֹסָא וְכו' וְעוֹז וְנִשְׁמַע פִּתְּנִים
 בּו' וְאִזּוּ וְכָל הַנְּשִׁים יִתְּנוּ יָקָר בּו' וַיֵּשֶׁב הָדָבָר בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ
 וְהַסְרִים כִּי רִאֵן סִדְרֵינִי בְּדִקְוֹת וּבִדְעַת דְּבָר אִזּוּ עִם הַיּוֹת
 מִמִּמּוֹכָן קִטְּנִי סִבְכֵּי וְיִחִיד בְּסִנֵּי רִבִּי וְהִיא מֵהָרָאֵן סִיחָקוֹר
 וְדַע הַמֶּלֶךְ מִפִּי הַבְּמִיּוֹרֵעִין אִם יֹאמְרוּ כָּלֶם בְּמוֹהוּ וְסִכְיֵנו
 בְּעֵצוֹ עַבְדִּי הַיּוֹרֵעֵנוּ הַכְּתוּב כִּי עֲשֵׂה הַמֶּלֶךְ כְּדָב' מִמּוֹכָן וְלֹא
 עָנָה אֶל הַסְרִים הָאֲחֵרִים כַּמְלֻזָּבָר זֶה רַעֲתִי יִצְחָק

אֲמַנְסִי מִבְּאֵרֵי הַמַּגְלָה אֲמַרְוֹ דְּרֵךְ אַחֵר עַל מֵה בְּטוֹחַ
 הָרַעֲשֵׁ הַזֶּה לְהַסִּיב אֶל הַמֶּלֶךְ קוֹדֵם שִׁיבְלוֹ חֲכָרִין
 הַיּוֹתֵר קְרוֹבִים אֶל הַמֶּלֶךְ דְּפִינֵם בְּרִין זֶה וְאֹמְרוּ כִּי אֵלּוּ הֵן
 רֵאִי פִנֵּי הַמֶּלֶךְ הֵן יֹשְׁבִים דְּאִסּוֹנָה בְּמַלְכוּת קוֹדֵם שִׁימְלֹךְ
 עֲלֵיהֶם וְלִכְן כִּיִּן סִמְתַּחֲלָה הֵן סְרִיט וְחֲשׁוּבִים ע'כ בְּטוֹחַ
 בְּמֶלֶךְ סְלֵא יִקְפִיד בְּזֶה ע'כ וְלֹאֵנִי אֹמֵר כִּי לִזֶּה עֲנָה וְאֹמֵר
 לוֹ אֲדוֹנֵנוּ הַמֶּלֶךְ אַתָּה אֲמַרְתָּ כִּי בְּטוֹחַ הַהִתְכַּוְּנֹת יִתְּכֻכֵּן
 מֵהַמֶּלֶךְ לֹא מִרְדָּה בְּדָר מֵהַ יַעֲזֵן שְׁלַחַת לְמַעַנָּה בִּיד הַסְרִיטִי
 וְלִכְן סִילַת כִּדֵּית מֵהַ לְעַמּוּת אֲשִׁיכֵךְ וְאִן לֵךְ כִּי לֹא עַל הַמֶּלֶךְ
 לִבְדּוֹן עוֹתָה כְּסִמְיָאֲנָה וְלֹא בִּאֵה כִּי עַל הַסְרִים עוֹתָה עַל אֲסִר
 לֹא עֲשִׂיתָ מֵאֲמָרְךָ כִּי כְּבוֹדְךָ כְּבוֹדִם וְרִאֵוִי לְהֵם לְחֻזֵּב עַל
 כְּבוֹדְךָ וְעַל כֵּן קֵס וְאֹמֵר דְּבָר זֶה סָם בְּסִנֵּי כּוֹלֶם לְמַעַן לֹא
 יִבְקָהוּ לֵה זְכוּת מֵאֲחֵרֵינוּ וְז' א' וַיֹּאמֶר מִמּוֹכָן לְפִנֵּי הַמֶּלֶךְ וְהַסְרִי
 אֲסִר יִסְטִיק בְּמֵה שִׁיֹּאמֵר וַיֹּאמֶר מִמּוֹכָן תַּמּוּת כִּי יִבְאֵ וְכו' מֵמֵה
 מֵהָאֲרִי הַכְּתוּב דְּבָרִי לְכֹאֹר' לְכֹלִי בְּדֹרֵךְ אֵיכּוֹ אֵלֶּה לְהַיּוֹרֵעֵנוּ
 כִּי סָם פִּנֵּי הָרַעֲשֵׁ הַזֶּה לְנִגְדָּה וַיֹּאמֵר לְמֶלֶךְ אַתָּה חוֹסֵב כִּי

לא עותה וחטאה וסת' אלא לך לבדך לא כן הוא כי במרוץ
 בך מרדה על כל הסרים ועל כל העמים וחייבים כלם כא'
 לדרוס כבודו ועלבונו כי יבא דבר המלכ' כו' להבז' כעליהן
 שתאמרנה להם למה לא חששתם בכבוד מלככם ומה היא
 גדולת מלך זה כי גזר להבי' לפניו את וסת' ולא באה ועסת'
 כרכונה והעלית' והיום הזה בצצמו תאמרנה אתה הגור
 המלכה לכל סרי המלך כי אמילנו לבשים הגיע
 עלבון המלך וחששו על כבודו לכן אם על המלך טוב ע'כ
 אמנם הם אמרו כפי דרכם כי להיותו בר וחשוב לפני מלך
 מלך עליהם ע'כ הסיב ואמר אתה נתת התנכלו' על מיאונ'
 על אשר סלחת בערה ביד הסריסים והסרים אין ראוי
 מיסגיתו אל זה כי יבא דבר המלכה על כל הנשים להבזות
 בעליהן בעיניהן ולא יאמרו טעם מיאונ' על ססלח להביא'
 ביד הסריסים אלא יאמרו המלך אחשורוש סלח להביאה
 ולא באה ולא יזכרו סבת עכובה מלכא ואין צריך לומר כי
 בהאריך ימים עליה לבטליהן יטעו ויטעו מיאונ' מעיניהן סבו'
 עכובה אלא והיום הזה כלן כזה היו' הן בעורף הנה תאמרנ'
 ולא באה וכו' ובסס הרי' טו' לאומ' כי היום בעצמו
 הוא מה שתאמרנ' הלא זכרתם יום סלנו' סלא החסיב'
 המלכה למלך וכו' או יהיה גזרת כתוב והיום הזה מ'ס
 בסופו וכדי בזיון שתאמרנה להם כדי לכס הבזיון והחרפה
 הזאת ססלח וכו' אם - על המלך טוב כלן' סורת הרין
 בנותן להמיתת בכל אשר אמרתי מכלי סנסקיף

למאן בכה מתוך דמנח צחוק המומד ויראתך עלינו מאלנו
 ממך רעות וז' א' הם על המלך טוב ויראה בעינינו טוב הרבה
 אשר אמרתי יבא דבר מלכות מלפניו ולא חקרא עוד מלפני
 כי הם ושתי כלן' כיון שלא באה בסבודה כמלכה לפניו תבא
 עמה בא' מן השוק וז' א' ולא יעבור דעותה ורוע פכולותיה
 שלא לבא אלא שתבא בבזיון ובקלון ולזה קראה ושתי' ולא
 מלכה ואחרי חיותה לטניך מלכותה כלן' כס המלכות אשר
 היא לא זכתה שתקרא מלכה כמ' ש יחן המלך ויסים סס זס
 לרעות' הסוכה ממנה שתהיה טובה מכר ראותה מה כנעס'
 לנשתי או' ולא יעבור יסוכה אל מ' ש ויכתב בדתי מרס ולא
 יעבור הכותב כי הם כה יאמר הרבו את ושתי' על
 אשר מלח לה המלך שתבא ולא באה ולא יסיים ויאמר בי
 המדינים אלא שתס ולא באה וז' א' ולא יעבור אשר לא
 תבא או' יאמר אפילו סירבו עליה מתחננים לבקש על
 נפסה מלפניך אל יכנסו דבריהם באזניך אפי' שתבא
 לפניך ולזה יש כי יעבור אתנח ואשר לא תבוא הוא ד' א' כלן'
 ויכתב דעתה וענשה ולא יעביו דברי אחר מר
 המתחננים ומ' ש שתבוא לפניך גם עתה כמע בקולי איש
 אשר לא תבוא עוד לפניך אלא ומלכותה יחן המלך לרעות'
 אשר תהיה טובה יותר ממנה ואולי כיון בעצה זו בלא תבוא
 לפני לפי שלא יביט אל ינפיה ויבמרו רחמיו עליה אלא אמ'
 לו ומלכותה יחן המלך לא מהעומדות לפני ולמדה ממנה
 דרכי דרכי המלוכה וז' א' הטובה ממנה וגשמע פתגם וכו'

בִּי רַבָּה הָיָא כִּי מִשְׁתַּחֲוִי כְמוֹ אֶפְ"סִי כֻלָּן יִשְׁמַע בְּכֹל מַלְכוּתוֹ
 אֶפְ"סִי סֵהֲמַלְכוֹ בְּדוֹ' וְדַחוֹ הָאֵל כִּי מֶלֶךְ רַבָּה יַחֲזוֹר אֶל כּוֹלְלָן
 אִין כּוֹת הַמַּלְכוּת אִין יַחֲזוֹר כִּי רַבָּה הָיָא אֶל הַפְתָּגָם כֻּלָּן
 יִשְׁמַע הַפְתָּגָם בְּכֹל הַמַּלְכוּת לְפִי סֵלָא הִיתָה רֵאוּיָה
 סַתְמוֹת וְעַכְ"ז הַמִּיתוּהָ לְזֹאת הַסִּכָּה יִבְמַע הַפְתָּגָם אִין כִּי
 רַבָּה יִשׁוּב לְנֻכְתִּי וְה' ס' וְנִסְמַע פְּתָג' הַמֶּלֶךְ וּמֵאֲמָרוֹ לֹא
 יִשׁוּב אַחֲזוֹר כִּי רַבָּה הָיָא הַמַּלְכָּה וְעַכְ"ז בְּהַרְג' בַּעֲבוֹ' סַמְרֵיחַ
 וּמִזֵּה וְדֹאִי יִמְסַךְ כִּי כָל הַגָּסִים יִתְגַּבְּיוּ לְכַעֲלֵיהֶן כִּי בִּאֲשֵׁר
 תִּשְׁתַּדֵּר הָאִשָּׁה עַל בְּטֵלָה מִמֶּנִּי סִי' בֵּת מַלְכִּי' אִף הָיָא יִסִּיב
 לָהּ הַטּוֹבָה אֶת מוֹסְתִי וְעַל אֲשֶׁר לֹא שָׁמְעָה בְּקוֹל הַמֶּלֶךְ בְּהַרְג'
 וַיִּיטֹב הַדְּבָר בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ וְהַסָּרִיס בַּעֲבוּר סָהֲעָה כּוֹלֶלֶת
 לְכוֹלָם וְקָבַל הַמֶּלֶךְ מֵאֲמָרוֹ אֲבָל לֹא בִסְדֵר שִׁאֲמָה
 סִי' הָאֵל אֲמָר וּמַלְכוּתָהּ יִתֵּן וְאַחֲרֵי־כֵן אַחֲרֵת וְנִסְמַע סַתְמוֹס
 וְהַמֶּלֶךְ עָסָה לְהַסֵּךְ כִּי בִתְחִלָּה סֵלָח סָפְרִיס לְהִיּוֹת כָּל אִישׁ
 סוֹרֵר בְּבֵיתוֹ וְאַחֲרֵי הַדְּבָרִיס הָאֵלָּה גִּזְרַת סִיבְקָסוֹ לֹן נַעֲרֹת
 וְלִכְן אֲמָר כְּדָבָר וְלֹא אֲמָר דְּבָר וְכוּ' וַיִּסְלַח סָפְרִיס
 אֶל כָּל מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ מִמֶּה גַּעֲסָתָה וְסַתִּי וְאֵת
 הָאֲשֶׁר נִגְזַר עֲלֵיהָ לִמְעַן יִהְיֶה כָּל אִישׁ סוֹרֵר בְּבֵיתוֹ אֲבָל לֹא
 סִבְתֵּיכָ סִי' הִיָּה כָּל אִישׁ סוֹרֵר בְּבֵיתוֹ כִּי אִין כְּבוֹדוֹ זֶה הַכְּרוֹת כִּי
 מִי הָיָא זֶה וְאִי זֶה הָיָא אֲשֶׁר אִינוֹ סוֹרֵר בְּבֵיתוֹ וְעַס זֶה לִמְדִי
 לְהִיּוֹת תִּסְמַע בְּמִקּוֹם בַּעֲבוּר וְאִין סֵלָח הָאֲגֵדוֹת וְעַכְ"ז
 יִמְסַךְ סִי' הִיָּה כָּל אִישׁ סוֹרֵר כֹּן וְאֲמָר וּמִדְּבָר כָּלִסְוִן עָמֹן לִפְנֵי
 סִי' מִנְהַג בְּכָל וְהָאֲרָצוֹת הָאֵלָּה הָיָא לְקִינוֹת הַגָּסִים מִכְּסוֹת

בצדק מכף רגל ועד ראש וברצון כוח וזרוע מרבנות הנשים
 ללכת חסופי בת פדות הארצות האמור' ועל כן כיון בוסתי
 היתה מבבל לארצתה לשנות מנהגה המצוי בעיני אלים
 ואדם ע' כגזר שהאשה וזנבה כמנהג לסון עמו לכל דבר
 שיאמ' לה בעלה ולא תעשה כלסון כמה ויהיה תבת ומדבר
 במן ורשו כבסים בדברים ומה ששלא אל כל מדינה ומדינה
 בכתב' לפי שלא ימסך קצח חזק למלך כיצטרכו כולם לדע'
 לבון המלך וילמדו כולם לסינו ויהיו כולם שפה אח' ודברים
 אחדים ועם זה ימסך לוקחת קלן שיאמרו שאין לו שלטון
 וממסל' אלא על לבון א' לבד ע' בכתב אל כל מדינה ומדינה
 בכתבה למען לא יסנו את לסונם וזה המי' זר בעיני כן
 אחסורו מלך בטיפה ומי יאמר לנמה תעשה למען יבוס
 בקו שיאמרו מכארי המגלה יאמנס לדעתי יצחק יבואר כל
 הכתוב בדקדוק קטן והוא שהי' לל ויסלח הפרים אל כל
 מדינות מלכותו מאי המלך אכן אפסר כי כיון שראה המן
 שיסרו דבריו ומועצותיו בדת בתונות מ' הוא סלח כפרים
 אל כל מדינות המלך כי בניו היו סוכרי המלך וע' כ להודיע
 גורל בניו שהיו יורשים לכתוב סכפים לסון גזר עליהם
 שיכתבו אל כל מדינה ומדינה בכתבה' ואל כוללות עם ועם
 בלכונם ומה שיכתוב בתוכן הוא להיות כל אים שורר בתוך
 ביתו כי אם יאמר לה שחבמו' ערומ' לפכיו לא תמאן
 אמנס בחון לא תשמש אליו לצאת כן ערומה ומדבר כלסון
 עמו שימסול באשתו שתלמד לכונן ע' כ אחר הדברים

האלה בפר הכתו' כי כל מה שצטטה היה מצלי' דעת כי באשר
 סבך חמתו ובר את וסתי סדיתה היפה בנשים ואת אשר
 פקתה באין לה חסא מפפא מות מפני הסכות שאמרנו ואת
 אסר נגזר עליה בלי עון כלל אז חפף ומיד אמרו לו נערית
 יבקשו למלך לפי שפה נערות בתולות טובות מריצה ואח' כ'
 ויפקד המלך ויקבצו נתנו עזה לקבץ לר' סכות א' כי אס'
 יסאל בנות מלכים העלם יעלימו אז חפף מפניו לז' א' סיכרין
 ויקבצו את כל הנערות מיוחסות וכלתי מיוחסות וכאשר
 יראו הסרים והמלכים כי לבו לא נכון עמם במה בלא סאל
 בנותם פנים אל פנים הם בנצמם יביאום כד ירו לבל
 ימלא חמה לנגדם' ב כי וסתי היתה יפת תאר ויפת מראה
 ואפי' יביאו לו היותר יפה שבעולם לא יסקוט לבבו כי יאמ'
 יותר יפה מזאת יש אלא שאתם מעלימים ממני' ג כונתם
 היתה להרע לבנות הסרים כי הנערה אשר תיטב
 בביניו המלך תחז וסתי והאחרות תהיינה יושבות בקרן
 זנית אלמנות חיות ולז' א ויקבצו את כל נערה ד' לחרף
 ולברף לכל הגסים וע' בא ויפקד המלך מקידים סיהין מוקדי'
 וסוהלים בכל הבתים למען לא יעלימו האנסי' בנותיהן ולכן
 ויטב בביני המלך אבל לא בביני הסרים ויעם כן בסלימו'
 כמו שאמרנו לו לא נכלד בר א' ממ' ש' ארצ' וע' בלא אמ' ויעם
 בדבריה' אלא ויעם כן לבין אל האמור וכו' אים יהודי
 בגמ' אמרו קרי ליה יהודי וקרי ליה ימיני
 אלא מצד אמו היה מיהודה ומצד אביו היה מבנימין ובוגת'

יחיד ועמו יצאו כמה חמרים וכו' ואת'ל' שאינם שוים לו
 ואיך חזרם התור' והלא הולך את חבמים יחבם ובא'ל' כל
 תטל' שאין בה מזרעו כל יפק' אינה נקבלת ולמה כיון שהיו
 הולכי' עמו למה לא נזכרו אם לשל'מו' יפק' שלא יבא יחיד
 אם ללמדנו שהמסתתף עם הצדי' מאוס מאלא אמר אלא
 ויצאו וכו' בא ללמדנו שיביא את הצדיק מן הציר עושה רועם
 ולא יתקב לבדו עשה רועם שהיה אים בר וחבוב ובא' יבא
 לח'ל' אלא אפי' האשה הצדקת עם האתה בח'ל' עשת' רועם
 כי הכ'ה היה מסדר המערכה ומספיע לאותו מקום כעבורה
 וכיון שיבאה עתה רועם וזה הודיענו הנביא סמואל
 באומרו ונת'ל' וגם באומרו אשר היתה בלסון הויה
 בן מה כיון שארדכי היה בלם היה הויה לבסון וגם
 לאכיון לאמו ולזרעו כענין יסמח ישראל בעוסי וולכן נכתב
 כל הכתוב הזה ולפי שבגבול ישראל מירוסלי' גלתה כבי'ה'
 עמהם ע'כ'גם הוא בגולה עמה ח'א' אשר הגלה והודיענו
 ח'א' זה מתקן לרמז לאמור . עם הגלה הלא היא
 הסבינה ומרכבת האומה יבא לית אשר גלתה עם יכניה
 מלך יהוד' וכיון שאל' יהודה בגולה גם מרדכי כהיה מיהודה
 הגלה עמו ואמר אשר הגלה כ'נ'מ'ב' לרמז אל הדרום שאת'
 למעלה אבל עכרים משלובנו וכו' והודיענו סלימות אותו
 בלם שהיה אמן את הדסה ז'א' ויהי אמן את הדסה כלל'
 צדקת כמותו רומה להרם אשר למדה ממעטיו
 כיון שנאמנה עמו לדרו כמ'ל' בת דרובת דרן והרמז שהיתה

ונתת תורם ומנות בהיותה עם מרדכי כי אין לה אב ואם
 מתלמוד מהם גם הודיענו כי לפי מהיתה סלימה בגופה
 ובמדות טובות ע' כ' לקחה לו לבת או לבי' למען לא יתעללו
 בה הרבנים השבאי' אשר סבאוס עד כה דברי יצחק
 ויהי בהשמע מבארי המגלה אמרו כי הבתוב הזה נותן
 מעט לסבכ כי זאת הנערה לא היתה חפצה ורצונה
 לכאסם כי זרע הקדש לא יתערב עם ערל וסמא אלא
 בהשמע דבר המלך ורתו למרחו' קבצו נערות רבות ותלקי'
 אסתר בתוכן בע' כ' והודיענו הכאן כי עם היות סלוקה' ע' כ'
 ולא היתה ראויה לסאת חן והגד לפני המלך והיתה עובדת
 לב עב' ז' ותיסב הנערה בעיניו יות' מכלן לפי מחנוט כל חסד
 מסוך עליה וז' א' ותסא חסד לפניו וימהר בבהלה תכף ומיד
 את תמרוקיה ואת מנותיה לתת לה מאתו ומאת כל סריו וכו'
 ויסבה כלומר סעיבם את מקומה והוסיבה במוסב למעלה
 מכל היושבות לפניו וזה עסתה לה לסוב אשר ראה כי אין
 בכל הנערות כמותה ואמר לא הגידה אסתר כלן כונתם
 היתה לגלות ולאמר למלך "כי מכנות הגולה היתה
 סמא תנבל מיד המלך לבלתי תבעל לו ובפרס באמור לו
 אשר היתה יהודית אלא כי מרדכי בזה עליה אשר לא תגיד
 כי אמר בלכונ זה עת מסמע ודומה ומסא כי הסתא על ידי
 בהמתן של בדיקי' אין הב' המביא וכו' בדיקי' עצמם לא כ' ס'
 א' כ' כיון שנלקחה אסתר מאת ה' היתה זאת הסוב בעיניו
 יעסה לזה בזה עליה כו' וכלל יוסיוס מרדכי מתהלך כו'

צריאת איך ימול דבר ואם' ובהגיע תר להורות כי לא היתה
חמדה ותאות לכה להתהד' לסני מלך כי אם עד יגיע עתה
וזמנה אז בע' כהולכת או בזה עליה אמר לא תגיד למי
סתם חן וחסד בעיני כל ראה מה שלא תסא אם
ידעו כי מזרע היהודים היא או למי סמנינו אם יאמר גוי
מר וסוטט ליבראל חלל סבת למען העבירות על דת ימו'
ואל יעבור אמנם אם יכוין להציל כצנן יעבור ואל ימות
לכן בזה עליה שלא תגיד שאם יאמר לה המלך שתכפר אם
אין לה אם כי היא אנוס מה המלך להצילתו הוא רודם ואמר
ובהגיע תר אסת' בת אביה' דר מרדכי להודיענו מעם
היותה בבית עד לים היתה צדקת בת צדית דר
צדי' וכמו סנ' עליה מרדכי אבר לא תג' למי שלא יעבירות
כל דת כן היא גדרה עצמה גור וכסחין קוראי' לה לבא אל
המלך לא בקסה סיבואו עמסרים וגדולים או סיביאו לה
תערוקיה אל כאמר יאמר לה הגי למי שלא תהיה נכבשת
ברכון סמא תאמר כי מה שלא בקסה לבא עמה ארש' ילוד
אמה הוא למי שלא היתה נ' אהבת ולא יועיל דברה לו' אהיה
אסתר נסאת חן ומה תסאל שלא תעסה לה אלא כמ' ואם'
ויאמר המלך את אסתר כלו' בערך הגדולה והכבוד אם'
ויאמר המלך את אסת' מכל הגמי' כלו' יותר מאותן
שהיו כבר נסים יקרות וחשובות בעיני המלך ותסא חן וחסד
לפינו מכל הבתולו' והוא כמ' זל אילו היה רוצה למען מעם
בעולה מועם מעם בתולה מועם ולהיות לה בביאח' א' תר

מעמי ע"כ נאחזה בעיני המלך מכל הכתולו והמלך בעצמו
ביריו מאהבתו אונחה סס בתר מלכות בראסה ואמר וימליכ
תחת ובתי כי לא מצא ככולן יפה ונאחז בוסי כי אם אסתה
ולהורות כי כקם חמת ובתי במצאו את אבתר כלכן
עסה מסתה ז' א ויעם המלך מסתה גדול ואס' פי מאסתה
ר' יתה זיוג ב' עכ' לא מפני זה נמנע מעבדו מסת'

גדול כיום ממלך למעלת אסתה מה שלא נזכר בוסי אף
ויכולים לנו לאמר ב' יתפני זה עסה בני מביתאון הא מיהא
לא נזכר סס כי לכבודה עסה מסתה וזהו אומרו את מסתה
אסתה ונהנחה למדינו עסה עיפור הכתול והנחה למדינו עס'
ג' ב ויתן מסא' סהס כ' דברי' למי מחל העם למי נתן מתנות
ובהתכן בתולות סנית וכו' וקסה אחר סנתנחס המל' עם
אסתה ויבס בתר מלכות בראסה למה קבצו

עסס ב' ועוד מה קבר ים לקבץ זה עם ומרדכי יוסב בסעה
המלך וכו' רבו הדעות ודרכ' אינו מחזור כי אם מ'ס ראב' ע
ז' תה מסמפות פירו' כ' המלך המליך את וסר' עסה מסתה
והוא מה סספר בתחלת המגלה בבגת כלס למלכו ולוקהס
למלך על ידי קבץ בתולות כמו כנלקח' אבתר וביתו מסת'
פתחייבו סונאיהס כל יבראל בליה לפי סנהנו מבסודתו סל
ואתו רסע אמנס עתה בסני הקבוצ' האלו כנכסו מביתאנ'

לא חטא אים א' כי מרדכי יוסב בסער המלך ולא הניחם
למרות לאל כליון או נמסך למתאפלי למעלה בקבץ זה
לא היה לאל להרע לסרים סתהינה בנתיהם ככולות

ועבדות כאלמנות חיות ולכן עם מלכה אסתר עבד קצנו
 מניח לרצתם ומרדכי יושב בסער המלך לראות מה זה ועל
 מה זה כי לא הסיב לדעת מה מצב הקבוצה ואמר אין
 אסתר מגדת אסתר שהיא נתינת טעם בפי מס' זל כי אין
 אסתר מתקנת אלא בדרך חברתה ולגלות לכה פתאמר מאי
 זה עם היתה על כן קצנו פצם מניח ועבד אין אסתר מגד'
 א' עם שבו נקח ובקשתה זאת היתה סמל' יסלחנה המל' ומפני
 שמרדכי בזה עליה אסתר לא תגיד לא רצתה לעבור מאמרו
 ולפי שלא נאמר כי בעינין זה היתה עושה מאמר מרדכי לפי
 שיש לה תועלת כהיא מלכה אמנ' בסאר הדברי' שלא תמסך
 לה תועלת לא תסמט אליו לכ' א' ואת מאמר מרדכי עושה
 באסר היתה באמנ' אהו כמו שבסהיתה אהו לא היתה בוכר'
 על דברו כן היתה עושה עתה גם שהיתה בבית המלך לא
 לקחה סדרה בעצמה וממך ליה בימים ההם מפני שקבץ
 ששם ב' ואולי תיטב נערה אחר' יותר בעינין לכן
 סבב הב' הסיקבוף המלך על שני ערציו והמה יבקשו לפלח
 יד ויודע הרבה למרדכי ויגר לאסתר המלכ' אסר באמצעו'
 זה היתה תשוב' גדולה ליסר' בימים ההם ואסתר נסאה חן
 וחס' יותר מבתחל' וגם מרדכי ואשפ' סמה סקצף בגתן ותר'
 היה מפני שראו סנתן כבוד למרדכי היהודי ולז' אמ' ומרדכי
 יושב בסער המלך קצף בגתן ותרס או סקצף המלך עמהם
 עם כל א' לברווי בקשו לספק חרין אפן על המלך ומחיותו
 מרדכי בסער המלך נודע הדבר אליו ומלת קצף או יחזוק

לבנות ותרם שכל אינתקדף עם מרדכי מסעם סאמ'אניחזו'
 הקדף אל המלך סנתקדף עם בנות ותרם ועם זה ויודע
 הדבר למרדכי וכו' וסמך ליה אחר הדברים האלה גדל
 וכו' לו' סכין סראה המלך סמכד הריגה וסתי מלכה אסתר
 והצילתו ממות על כן נתחככה בתוספת ויתרון וזהו סדקדק
 אחר הדברים ליכתב אחר מעשה בגת ותרם אן אמ' אחר
 הדברים גדל ללמדנו כי טרם מכה ציץ רפוא' פרח כלו'
 אח' סנתגדל' אכת' בציני המל' אס מכד' אס ממה סהצילתו
 מיד בגת ותרם אחר כל זה גדל המלך להמך וכל זה מאת ה'
 למען הנקם מהמן ע'י אס יגבה לכו לדבר נגד יכראל כמו
 סהיה וסעס גדולתו וגבורתו אסר גדלו המלך היה למי
 סכעבורו בער את וסתי הרשעה מן העולם וזכה לקחת את
 אסתר סהצילתו ממות ע'ב ויבס את כסאו מעל כל הכרים
 אסר אתו כי הוא היה קטון בקדם וכעבור התועלת כעסה
 ללך עלה על כלס ואפי' סנתן לו סררה ומעלה וכל עבדי
 המלך אסר בסער המלך ברעים ומסתחויס לרמן אפי'
 ומר כי לא יכרע סהוא להסתחות לפנין אפיס ארצה ולא
 יסתח' סהוא נענוע הראס ככן דרך העבדים ומרדכי לא
 יעשה ולא זה איי מ'ס כי בן כזה לו ולא אמר להס כי עסאו
 אלוה ב'סכו כי באמצעות מזלו זכה לקחת לאסתר ומרדכי
 סידע כי אכן הוא רצה לרפת איך יפול דבר ע'כ לא יכרע
 כה אמ' יבקאו ויאמרו עבדי המלך בספר רפה וכלכון
 תחנונים כליה מלת ויאמרו וכלס נתיחדו ויאמרו

למרדכי עם שאתה גידול היה לך להסתחוות בעבוד שהיא
מאות המלך וכבודו כל המל' הוא סיכבדו לעבדיו ומארכת'
למרדכי לא אמרו דבר להמן עד שהתרו לו פעמים רבות
ובאבר ראון שלא הבגיה לרבריהם ולא החסיבם עלה עמן
באפס ויגידו להמן דרך הגדה כל מה שעברו עם מרדכי ו
וכמה חשבו על כבודו ולא הסגים אליהם וכל זה לא אמר
בכונה להרע למרדכי אלא לנמותו אם בעבוד שהיא יהודי
לא הסתחזה לו ואם ישמור במכות בולאו כבודו לו בתורתו
מלא יפתחנה לרעע ח' א לראו' היעמדו דברי מרדכי כי הגי'
להם כי מה מלא הסתחזה לו הוא יע' הוא יהודי' או אמר
כי בכונה מכוונת להרע למרדכי הלסינוהו להמן
כי הוא יהודי ולמה לא יסתחזה לו כמוהם אז וירא המן מה
מלא הסגיה וראה עד עתה אמנם אחר מנודע אליו כי אין
מרדכי כורע לו אז פיין יהבים זרא' כי אמת אמרו לו וימלא
המן חמה ויבז בעיניו לבלח יד במרדכי לכדו יע' שהגידו
לו את עם מרדכי ששמו כל מרדכי היו היהודים וידעם
המן להבמיד את כל היהודים כי אמר בלבו בודאי טולם
בם מדעת ומבכרת מרדכי בלא להסתחזת לפניו תהא אבר
הם יהודים או אמר באמר כי גידולו את עמרדכי
ואח' כחור ואמר דבקס וכו' עם מרדכי להודינו כי
היה לו לכבוד לסלח יד במרדכי לכדו בחמכו מה מרדכי
מעם ואומה חסובה אמנם באבר אמרו לו כהיה גורע
היהודים והיהודי' כיון עם מרדכי אז ויבז בעיניו בלח יד וכו'

ועל כן כקם למסעך לכולם כשכור היותם עם מרדכי
 בחדם הראשון יל' למח לא חיל פהמל' להמיתם תכף ומיד
 ולא חסם פקל יתחיים החלך ביני ביני ועוד למח הודיענו
 מהיה בשנת סתים עמר' למל' אחשורו' עוד מה כונתו ודעתו
 בהמיל פור בי תקנתו הורה לו קלקלתו כאז' ל הוא הגורל
 ואמין כי המן הרשע היה נבוכ' אם אסתר המלכה היתה
 מזרע היהודי' אם לאו ע'כ לא קמץ מיד ודבר למל'
 בחסדו אכן אמר מתוך מתוך הוא הטוב וע'כ המתיץ כל הזמן
 חנז' לעשות מלאכתו בנחת וכלאק והוא סאמ' בחדם הא' עד
 הוא חדם ארד והפיל פור בי' ב התדשים כנגד י' ב המזלות
 לראות אם יפלו בידו בשנת י' ב לאספורם או לא וטעם הפו'
 לפי שכונתו היתה לפורדם ולמזרם איס מעל אחיו ויצא הוא
 הגורל כי הוא יהיה המסורד והמגורם מהעולם ועד העולם
 ואפילו בחדם ארד הנראה בעיניו מהמפרכה בעזרתו ואין
 בידם זכות להנכל סם נטל כדור וז' א הוא חדם כלו' הוראת
 נמילתו הראו לו בחד' ארד דא' לת' חבת הוא מידת' ובאותו
 חדם הלך למלך ויאמר יסנו ע'א' נתיירא להזכיר מיד
 אי זה עם הם פהים מסופק אם אסתר מעם זה
 אם לאו ע'כא יסנו עם א' סתם וכו' אלה דברי יצח' ומכארי
 המבלה אמרו כי כיון כמ'ס יסנו עם א' סאמר לו ספסא וכל
 א' לכלם וכלם מסכימים לדעת אחר לכל מה סירבו וורעים
 וחטאים הסלמלך מאר וירא אבי טן יקומו עליך ועם היותם
 פטורים ומסורדי' יקבצו כלם לנגד' ע'כ אגלה לך כי למלך

לא יגיע לו תועלת להניחם ממני זה ולכן עתה מהם מפוזרי
ורזיהם טונות מכל צד ואת דתי המלך אינם עושים וכל
האומות טונאים אותם גזור עליהם סיהרגו'אם חפץ יהונתן
המלך למלוך וז'א'אם על המלך טוב"או אמר עתה מהם
מועטים והם מפוזרים אלו מאלו מדר היותם בעלי קטנות
ומריבות אפי' ביניהם עתה שמע בקולי איש צד ובשר אותם
מן העולם כי מה תועלתים למלך מהם וז'א' ולמלך אין סוף
לומר סבב כור תועלת מה מניחם ואש על המלך זר לאכזר
תועלת מועט כזה יכתב לזכרים ועשרת אלפים ככר בסף
אסקול ולכן לא הזכיר העם מי יזיה לפי שהיו שרים ונכבדים
בעיני המלך ואף שאו' הכתוב ויתנה לחמן וכו' כורר היהודי'
אינו הברח כלל ספירט לו העם מי היו כי הם דברי הכותב
מהר טבעתו למי שהיה כורר היהודים והראיה שלא נודע
למלך מי הם כי ע'כ להיות המלך מסופק מי הם לא נהן לו
יכולת להמיתם אלא לשעבדם כעבודת פרך סכ'א והעם
לעשות בו כסוב בעיניך ולא אמר היהודים לעשות וע'כ
קסאמר'אמחר כי נמכרנו אני ועמי תמה המלך ואמ'מי הוא
זה כי לא ידע כי מחשבת המן על ישראל ועל כן לא היתה
זכר המלך מי סאל להמיתם ולז'א'ואי זה הוא אשר מלא וכו'
ולז'א'ויכתב ככל אשר צוה המן ולא את'ככל אשר צוה המלך
כי המלך לא צוה זה כי אם לעשות מאמרו כתבוכן ואמר
להטמי'כי תחל'ידברו על לבם סיחלימו דתם ויהיו מסמדי'
וזה ענין המד ואם לא ידכו יהרגו'ואם לו יוכלו להם יאכזר

ח

את ממונם ונכתבו ונחתמו האגרות ולא הסביח המל' כי על
 היהודים שאל לפי בעלה יינו בראשו ח'א והדת נתנה בסוסן
 הבירה לפי שהמל' והמזן יסבו לסתות והעיר סוסן נבוכה דל'ו
 היו נבוכים על שלא נודע על אי זה עם נכתבו האגרות
 ובכנהפכה הגזרה בתיב והעיר סוסן כלה ושמחה להודות
 על גורל ההסגחה שאף על פי שהיהודים אשר בסוסן היו
 מעטים בערך האומה עם כל זה נבוכו ודאגו על רעתם
 ושמחו ונהלו באובתם ומרדכי ידע
 אמר יצחק וכי הוא ידע וכל השאר לא ידעו לז'ו
 היינו יכולים לו' כי אותה היום היה עסוק בתורתו ולא ידע
 דבר כי אם כראות סגת כלכלה העיר וז'א נבוכה ומרדכי
 ידע אמנם בהכין כיצת כתיב ויבמע יתרו יוכן זה כי גסס
 קסה וכי הוא שמע וכל השאר לא שמעו לז'א ז'ל מה סמועה
 סמע ובא כלן' סנסאן לבן לבא תחת כנפי הסכינה והסיבן
 קריעת ים סוף ומלחמת עמלק ותימה בסלמא קריעת ים
 סוף כתיב שמכו עמים וכן' אמנם לעמלק מה היה כי לא
 הרגום אלא החליטום ואדרכה פתיב ויזנב כך כל הנחשלים
 עוד קיסרבי זל מינה מלחמ' עמלק אכל כל אשר עשה אלהי
 עוד מה לנו אם היה בהן מדין וחתן משה עוד מאי את כל
 אשר עשה אלים למשה ולישראל בסלמא לישראל שהיו
 מסועבדי' כיחא אמנ' למס' מה עשה כי לא היה הוא באבורי'
 וא'ת מסוס בכל צרתם עדין צריך אני למודעי ועוד עמו
 מיותר בהיות מחזור ואו' כי הוביאה את ישראל ועוד אמאי

כִּנְיָם בַּסֵּם אֱלֹהִים וַיֵּצֵא בַסֵּם הַהוּא אֶמְנֵם בְּאֵלֵהוּדוֹת
 לְבֹמַעֲלֵת גְּדוּלַת יִתְרוֹ אִמְרֵי הַכֵּן וְשִׁמְעָה הוּא
 נָתַן סֵלָא יִדְעוּהֵבִינוּ רַבִּים כְּמוֹהוּ וְהוּא מִדְּרָא בְּעִין סְכֵלָו
 הַטּוֹב כִּי הִבֵּה לֹא עֲבִיד נִימָא לְעִזְרִי וְהֵאֱוָן וְהַמּוֹס' כִּי קִרְיַע'
 יֵם סוּף בַּעֲבוּר מִיִּסְרָאֵל הַקִּדְמוֹנָה סְלִיכוּ עֲצָמָם אֵל הַיָּם
 כַּעֲסָם כֶּם בְּנִימִין עֲבִיר רֹדֵם וְאֵל רָדִים סְרִייהוּדָה רַגְמַת'
 וְאַחֲרֵי בַעֲמָדָם בְּתוֹךְ הַיָּם הוֹסִיעַ נִי אֱלֹהִים כִּי בְּאֹנִים כִּד
 פִּתַּח עֵינֵי עֲסָה עֲמָהֶם נָם וּפְלֵא וְקִרְעָה לָהֶם הַיָּם אֶמְנֵם
 בְּתִלְחַמֵּי עֲמֶלֶק לֹא נִעְסָה לָהֶם נָם סֵלָא הֵינִי יֵם זְכָאִים וְרִאֲוִיִּים
 בְּנִימִין וַיֵּבֶא עֲמֶלֶק וַיִּלְחֶם עִשִׂי יִסְר' בְּרַפִּידִים מִרְמוֹדֵיהֶם
 מִן הַמִּבְּנוֹת וְלִרְאוֹת עֲמֶלֶק בַּמִּכְשָׁפוֹת סַחֲסָאֵן כְּמוֹסֵהֶבֶרִיחוֹ
 דִּזְלֵא מִדְּרָאמֵר וַיֵּבֶא וְלֹא אִמְרֵי וַיֵּבֶא עֲמֶלֶק וְכוּ' ע'כֵּן נִתְּעוֹרֵר
 לְבָא לְהִלָּחֵם עִם יֵם' כִּי דְרָא מִה'כָּה בַּעֲסָם עֲמָהֶם עַל
 חַסִּיתָם וְלִכְן אֵף כִּיִּם לֹא יִרְתִּי יִתְבָּרֵךְ לְהַמִּיתוֹ בְּרוּחַ סַסְתִּין
 עִכְזָא כֶּם עֲמֹנָה וְזִמְנוֹ וְסָרְכִין מִמֶּנּוּ לְכָר' בְּתִלְחָלֹם
 יְהוֹסֵעַ רַחֲלִים וְהַיָּם כְּחוֹן וְלֹא חַם הַקִּבָּה עַל כְּבוֹדוֹ עַל
 צְלִי הַיָּתִיד וְכוּ' לִים' אִזְ בְּהִתְהַפֵּעַת בְּאִמּוֹר וְעִזְכוֹ לְדוֹר דוֹר
 מִיִּזְכוֹ יִסְרָאֵל וַיִּמְלִטוּ עַלְיוֹ וַיִּמְחֹהוּ מִן הָעוֹלָם וְאִזְ גַּם הִבֵּה
 יַעֲזֹרֵם כַּעֲסָם בִּימָחַז אֶמְחֵה לֹו וְלִפְרוֹ בַּעֲה' זֹבַעִיהִ אִימְחֵה
 בְּאִכְרֵי תִגְבֵּרִיד וְכוּתָם וְהוּא מֵם בְּסִרְמִי רִאֵה תִמְחֵה אֶת זֹכֶר
 עֲמֶלֶק וְלִהְבִּין יִתְרוֹ גְּדוּלַת מִדְּרָאמֵר יִת' כִּי כִשְׁהִין יִסְרָאֵל רִאֲוִיִּים
 לָנָם עֲסָה לָהֶם נָם וְכִאֲשֶׁר לֹא הֵינִי רִאֲוִיִּים וּמוֹכֵנִים וּמַעֲוִתִּים
 לֹא נִעְסָה לָהֶם נָם אֵף מִה'עִיז עֲמֶלֶק עַל כֵּן כֹּא וְכוּ' גַּם הַכֵּן

וידע כי עשה ה' לזכר ודם אלים לפרעה להכניעו
 על עבותו עמו חלוקת נמ' לי יחזיקו וז' א' חבר עכה
 אלהים למשה כמ' ש' ראה נתתיך אלהים לפרעה וכננר מ' ש'
 פרעה וגם את ישראל לזאת למען מורה מהוא בראש וכל
 היכולת הוביחם מתחת ידו והמליך א' משה עליהם ביקראו
 עמו כמ' ש' ויהי ביבורן מלך וז' א' וליכר אל עמו וכמ' ש' ויזכור
 ימי עולם משה עמו בטעם כי פתידים יכר אל לזאת על
 ידי הניסים שיעשה משה ובעבור שהקסה לדבר ולומר למת
 הרעות וכו' ע' כ' לא יבא אל ע' י' הגם האחרון מכת בכורות
 אשר עשה ה' בידו בכס בן ר' שאמר פרעה להיכתי את
 ה' והכל רמון באומרו כי הוביח ה' ואמר ממזרים חכר הוא
 מיותר להודיע כי הוביחם ממזרים כל מטה ומזרים כל
 מעלה כ' מזל בפפר הזוהר ירא ישראל את מזרים מת
 מתים לא נאמר כרו כל מזרים מזרים עמו כה אמר יצחק
 ולדרך זה נעו מבארי המבלה ואמרו ומרדכי ידע ר' ל' בידע
 התחבולה אשר עשה המן למלך שלא הזכיר לו אי זה כס
 הוא מבקש לאבד ומטעם זה אף שער זמן הגזירה י' א' חרם
 קרע את בגדיו מיד לפי ש' י' מתין ויבהה זמן מוכט אספח
 זכאותו זמן יגיד למלך לאי זה כס הוא מבקש לאבד ואספח
 ויורה לו המלך לזה הטעם הלך מרדכי לבקש על עמו ויבא
 ל' לפי שער המלך וממך ליה ובכל מדינה ומדינה מקום
 אשר וכו' אע' ש' אין כאן מקומו בא להודיענו כי מיד כאשר
 עלתו המזרים לבטח ואלו למען לא יהיה פהות כלל להמן

לגלות למלך מי הם העם במ'ם ומי ראה מרדכי לזכר בגדי
 סק שלא לבש גם הוא וכל זה עשה מרדכי למען יודע הדבר
 למלך וידע כי את היהודים הוא מבקש לאבד ובוזה יבטל
 הבזרה ועם שמרדכי היה שהוא לא ילבש לטי שעתיד ליכב'
 לפני המלכה אהתר ולספר לה את כל אשר קרא ליהודי' וגם
 בי אין לבא אל סער המל' בלבוש סק עכ'ז מכד ראותו כי סק
 ואמר יבש לרבים ולגדולי' רבים בחכמה ע'ז רבה להגמר'
 בצרת הרבים וסלחה לו בגדים להלבשו נר' כלי טעם וכי
 חסרון בגדים היה למרדכי אלא שכונח לדעת ממנו
 טעם אותו סנוי אשר ס'יה בגדע על מה היה ואפ'ה לא קבל
 מטעם שהרבים והגדולים לבסוס סק ממרירות נפשם ואין
 להפרד מכרת הזכור ויגר לו מרדכי את כל אשר קראו
 אמר יבחק הגיד לו מה סקרהו עם המן כי תחת
 אשר לא הסתחזה לפניו ולע'ז אשר בחיקו כמ'ס לו עברי
 המלך מדוע אתה לדרך עובר את מצות המלך כי כל ישרא'
 שזכו ויראו להססם ויסתחוו לו ואתה למה לא תאכה לו ולא
 תסתחוו לו ויגר להם כי דתו גוזר' ואומרת שלא יסתחוו לו
 וכל מי סמסתחוו כסס יסר' לא יכנח הורה להם כי לא נמצא
 יהודי כסר וסלס כזה הדבר אלא הוא לכדו וז'ט כי הגיד
 להם אשר הוא יהודי אז ככירע המן כי מפני הע'ז החקוקה
 בבגדו לא יסתחוו לו הסירה ממנו לראות אם יסתחוו לו
 וירא המן כי אין מרדכי כורע כשהי' לו הפ'ז ולא מסתחוו לו
 לבדו כשהפ'ר הע'ז וז'ט וימלא המן חמה ועס שסאר היסודי'

הפתחוּ לַפָּנִים וַיִּבְזוּ בְּעֵינָיו לְסַלַּח יָד בַּמֶּרְדֵּכִי לְבָדּוֹן פִּי הַגִּידוֹ
לֹא אֵת עִם מֶרְדֵּכִי כִלּוֹ סִים גְּדוּלִים כְּמוֹהוּ סָלַח יִסְתַּחֲוּ לוֹ
וַיִּלְכוּ בְּדֶרֶךְ מֶרְדֵּכִי וַע' כִּקְרָאָם עִם מֶרְדֵּכִי וְהֵם הַמֶּרְדֵּכִים
וְזוֹלָתָם אִזּוּ וַיִּבְקֶשׁ הָמָן לְהַמְמִיד אֵת כָּל הַיְּהוּדִים כָּל־עַם
הַדּוֹמִים לַמֶּרְדֵּכִי וְהָאֵל פֶּסַם מֶרְדֵּכִי פֶסַם ב' וְאִמְסַר בְּהֶרֶסָה
הַזֶּה בַּטַּח לִנְצָחָם בְּמַה שֶּׁעֲבָרוּ בְּרִי'ה' וְהַפְתַּחוּ לוֹ וְאִמְסַרְסִיזָה
הִיָּה דַעְתּוֹ בַּמ'ס וְאֵת דַּעְתִּי הַמֶּלֶךְ וְכו' וְלִמְל' אִין כּוֹה סָתָם לֹמ' **כִּי**
אִמְי' מַלְכָּם בְּכַעַב עֲמָהֶם שֶׁעֲבָרוּ תוֹרָתוֹ וְלֹא יִגְבַּד אוֹתָם
וְלֹא הִיָּהֶם ע' כִּי אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב־כִּתְּבִי לֹא־בָדָם כִּי אִין דַּת
בִּידָם לֹא דַתָּם וְלֹא דַתִּינוּ וְיִבְרַת' אֲלֵפִים וְכוּלִי וְכִיּוֹן כּוֹקֵנוּ
עֲמַלְקָם סָלַח בָּא לְהַלְחֵם בִּיָּסָר' אֲלֹא כְּמִרְפוּ יְדֵיהֶם מִן הַמְּבוֹת
וְהוּא לֹא יָדַע כִּי הָאֲלִים עֲבָר עַל מַכַּע עֲמַלְקָם אִזּוּ לִפִּי מַסָּה כִּי
דְּבִים בְּנֵי שׁוּמְמָה וְיִסְר' לֹא רִיּוֹן דְּאֲנוּיִים וְזָכָאִים בְּאוֹתָהּ סַפְּחָה
וְחָר בְּעֵינֵי יָת' לְהַאֲבִידָם וְאִמְי' יִהְיֶה זְכוּת כִּיד עֲמוֹ יִסְרָאֵל
כְּמוֹ ל' בַּסֶּנֶה דְּרִין בְּזַמָּן סָאֲלוֹ נָא וְרָאוּ אִם יוֹלֵד זָכָר מִדּוֹשׁ
רִאִיתִי כָל גְּבַר יְדִינוּ כָּל חֲלָצִין כִּי יוֹלְדָה כָּל־לוֹת מוֹ ל' בָּאוּ הַכ'ס
לְמָה אֲלוֹ מַעֲסֵי יְדֵי וְאֲלוֹ מַכָּם יְדֵי לְמָה הָאֱבָר' אֲלוֹ מַסָּה אֲלוֹ
הַיִּינוּ דְּאִמְרֵי אִינְסֵי דְּהִים וְכִפִּיל תּוֹרָא וְאִזִּיל וְכָרִי לִיָּה סוֹכָח
בְּאוֹרִיָּה וְהִרְבַּע הַזֶּה לֹא הִכִּיג לְדַעַת כִּי הוּא דֶּךְ וַיַּחֲדִי וְכִנְגְּדוֹ
כְּמַכָּאוּ בִּים' דְּבִים גְּדוּל' מַכְרַתִּי עֲלִיּוֹן וְכִכְרָט מֶרְדֵּכִי וְטַפ'
מֶרְדֵּכִי סָלַח רַבָּה לְהַסְתַּחֲוֹת לִי בְּזַהֲבִיר הַע' זְמַעֲלִין מַפְנִי כִּי
כָּל רוֹאִין לֹא יָדַעוּ זֶה וַיִּלְמְדוּ מִמֶּנּוּ לְסוֹב לַחֲטָא וְהוּא חִילּוֹל
בְּהֵם בְּמִרְטָב בְּעֵינֵי הַבְּנֵה דְּרִי' וְכוּלִי וְכַמ'ס הַחֲסִיד אֲבִיא מִרְי

ז'ל על מל'ל כס' ויקח העבד י' בגלים ופרט ואמר מנמלי
 ארצו אז'ל מן הזמנאים וכו' ע'כ לא רבה להכתחות לפניו
 והזמנה סקרה לו אשר הביד להתך וכו' זה אמר יצחק אגנס
 הם אמרו כי ההגדה היה שאמר לו ע'אמר לאסתר כי הרש'
 הזה הערים לעסוק בתחבולה עבומה כד פ'סכ' שלא יהיה
 תקומ' לים' בסו' אופן אש' סתבכ' ותתחנן לפני המ' לח תופי'
 לה כ רב כעמו עמהם וכפרט עמו ויתפרסת הכסף וכולי
 אבר אפי' עם המלך לא תוכל מרוב פרשת הכסף אשר אמר
 לבקו' וידע כי השחר יעור וכו' ויפי' תבלה לו כי את היהודי'
 היה כונתו לאבר ועכ'ז א'ל לטיחמלה לבא אל המלך להתחנן
 לו ותשים כטחונה בקינה אף אם לא יעלה בידה לפי שהיה
 הכרז אשר כל אים ואשה אשר יבוא אל המלך וכו' אחת דתו
 להמית ולכן ס'ל כל עבדי המלך ועם וכו' ואם אמר תאמר
 סאשמוד מנבר וכאשר יראני המלך יקראני אז' יבדו לו
 לאמר סאנכי בחון ויעמידוני לפניו לז'א ואני לא נקראתי
 לבוא וכו' אסתר יראה שהמלך כעס ממדי ואיך אלך ויראני
 המלך ויהרגני אז' אמרה לר'אין כריך כ'כ מהירות לבוא כי
 כיון כעברו ל'יום שלא קראוני לא יעבור זמן רב שלא
 יקראוני וכס' ארבר עמו והסיב מרדכי את חובכת כתנכלי
 יען היוהך מלכה אל תדמי כנפסך שתמלס כי אם החרט
 תחריבי וכו' ואת ובית אביך תאברז ומי יודע ים לפת כזאת
 כה לחי לפנה הבאה בהוא עת הקדודה תהיי מלכה כי תמותי
 כס' המתי' אז' בכון זה לא תהי' מלכה אז' ותאמ' אהבת להטי'

כלו' סיסיכוהו מאותה מחסבה מבונה כחשב עליה כי מעם
היותה ממאנת לבא אינו אלא מטעם שאמ' ואני לא נקראתי
במ' שוסחר' שלא תהי' ראויה שתענה נס על ידה וע' כסלחה
ואמרה לך כיום את כל היהודים אשר בסוכן ויבואו יחד
ותפלהם תשקע בודאי כענין הן אל כביר וכולי ועוד שהיתה
התפל' קודם הברה ובתיב היפרך שועך לא בצד ולפי טאות'
הימ' כבזרה שיתענהו כי' ט של פסח והוא עון פלילי לכן
אמרה ובומו עלי כלי העין ובסוכן וכו' מיר מה כתיב ויעבור
מרדכי אז'ל סעבר על דת והתענה כי' ט של פסח ויעם ככל
אשר בותה ומ' סוכמו ואלא אמר ויבואו אמר יבחק לפי כהיה
הדבר ק' להתענות בניסן ואם היה אומר ובומו מסמע בשל
ברחם אמר ובומו סכלל את מרדכי עמהם כלו' כסס סאתה
ברבון כך הם ברבון וז' לך היום עד כה אמר יבחק אמנם
מהרפכא הזוי נרו' סמעתי באור נכון והוא מירעה מז'ל כי
כל המתפלל על חברו והוא כריך לאותו דבר הוא נבנה
תחלה כענין ויעתר יבחק לה' לנכח אסתו ויעתר לו ולא לה
מלא התפללה עליו וז' סוכמו עלי ואני ונערותי אדום כן לא
עלינו אלא עליכם ובזכות זה אבא וכו' אמר יבחק אשנה אף
אני חלקי ברהקדקדק דקדק קטן שלא ראיתי מי סקדמני בו
והוא כי אחר שאמר ובומו ג' ימים לילה ויום פטים' שלא יאכלו
ולא ישתו ולמה אמר ואל תאכלו ואל תשתו ועוד מאי עלי
אמנם אם יאצרו לאים אולכיבור שיתענו ג' ימים בלא לילות
יתענו ולא יתענו יום ולילו אמנם אם יאמר אנהב לאנהב

התענה על בני ג' ימים ולילות יתענה לרוב האהבה ויהיה
 בעיניו כמתענה יום א' ללבד עכ"ל אבדתי את תרצו סלא
 להרגים חולקת התעניות בצמותכם ג' ימים לילה ויום כרי'
 בתסימו מגמת פניכם למלא' אהבתי בעבור שלא אמות
 ובה מרוב אהבתכם אותי תבונן עלי ולא תאכלו ג'
 ימים לילה ויום עד הנה דברי יצחק אמנם מפרגי
 המגלה דקדקו אמאי אמ' אבוס ולא - אמר
 נכוס ויענו ויאמרו כי היא בודאי תתענה אמנם השפחות
 סמא תבתת רניה ותאכלנה ע"כ"ל אבוס בן הנבי אבוס
 ביאמת כמו כן בנות וכו' או מאעס ב' אמר אבוס ולא נכוס
 מפועל סלא יכוין לפעול פעולתו לא יקרא פועל אוקה
 הפעולה ד' מ' גוי טיבב בטל בסבת ועקר כבת סכח לא יאמ'
 עליו גוי ססבת וכו' כי לא נקרא כומר כבת אלא הסומרו
 לשם מצוה ולפי שנעדרותי' הולכו' מחוץ לדיעת' כאינן יודעו'
 טעם העניו כי בודאי לא גילת' להן כלום לז' אבוס ולא
 נכוס שהן לא ירדו לאמיתו' הבוס במנה ואמר כ' אפסר
 שרמזה עוד כי תתענה ע' ג' טעו' שהם ג' ימים רצוסי' כמנין
 "כן בשתי האותיות לבוין אל כס בן ע' ב' ובכן שהוא זכות ע' ב'
 טעות שתת' ג' כלם כנגד סס בן ע' ב' בקונה מכונת אח' כך-
 אבא אל המלך אצ' פי שהוא הסך דתו סאין לבא מבלי
 טיקראוני והסך דתי סאני הולכת להיות נכעלת ברצון כיון
 שהוא לא קראני וז' אצ' לא בדת בתם ובאסר' אבדתי הנס'
 בהפקירני לו ברצון אבדתי הבוק בלכתי בלי מאמרו

ז

בסמך מרדכי כונת לכה כי טובה היא ויעבור מרדכי כלל
 עבר ממנו אותה המחסכה אשר חבב עליה ואמר
 לה אל תדמי וכן אי נמי עד עתה מה בתי ואת מאמ' מרדכי
 אסתר עושה עתה נחלפה הסיטה ויעם בכל אבר בותה עליו
 אסתר ח'ט ויעבור מרדכי ובזכות זה ויהי כראות המל'
 את אסתר בשאה חן מכלל סלא היתה ראויה לסאת כמז'ל
 באליאב סאמ'ה' לסע'ה' אל תכם אל מראהו וכו' כי מאסתיהו
 מכלל סאהבתייהו ועתה סנאחתייהו כן אילולי סה'בה נתנה לחן
 היה אחבור' ממיתה והוא סאז'ל צסדראס אחסורו' את אסתר
 עומדת לפניו אמר חבל עלי דאב'רין ולא מסתכחין וסתי
 סלחתי בעדה ולא באה מרוב צניעות וזאת באה בלא מאמר
 אז נסאה חן בעיניו ולא אמ' בעיני המלך להודיענו כי להיו'
 חכלית כונתה לסוב וסלוחי מבוט אינן כיזוקין ע'כ נסאה חן
 בעיני ממליא סל מעלה וסמל'יא סל מטה בעיני אחסורו
 ובעיניו ית' ובעיני כל א' מהסדים ונעסו לה ב' ניסים כמז'ל
 אז וחקרב אסתר ותגע וכו' ויאמר לה המלך מה לך אסתר
 ממה סאני רואה סבאת מבלי קרוא הורית סאת כוחרת מוק'
 מחיים מי הצרך ומי הכסיך ואס כונתך לסאול אי זה סאלה
 ובקסת חן לז' אל לה ומה בקסתך עד חצי המלכות וינתן לך
 במתנ' אז אמרה יבוא המלך והמן ויאמ' המלך לאסת' במסת'
 סיין מה סאלתך וכו' מה כונתך לסאול סהבאתנו עד הלום
 ואני אקיימנו עתה אז אמ' סאלתי ובקבתי כנגד ב' סאלות
 אשר היתה חסכה לסאול ממנו א' הריגה המן ב' להסיב את

האצרי' וע' כס' ה' כסין שיאמר מה שאלת' מייד ומה שהסתך
לאחר זמן כנגד סתים ין באמרנו אמרה אסתר פי מניס ים
ל' לסאן' באבר ארזי המלך אומ' אכל לא עתה אמנם בזה
אני כי תמלא סאלות כבוא גם אחר אתה והמלך אל המסמ'
אשר אפסדונו' וזה שסדה להלהיבנו ושתעלה קנאת גבר
באנו נגד המן על אשר אמרה לו שתבא עמו במ' זל וקראת
להמן עמו א' להכשימו כור עם ארדכי לפי פיהיה מפלח
בערך גדולתו וז' אוימלא המן על מרדכי לכד חמה על אפי
לא קס ולא זע ממנו בקצתו מרתשת' כ' כרי שישראל יסונו
בתאוב' ויסגרהוה' כי ייהס ויהי כראות כי אין מרדכי כורע
לפניו בלה כמחש' לקוס עליו ולהרגו אמנם נתיירא שלא
תגלה תחבולתו וסתקולפי שהחמה ביכרת נגד היין ויירא
מן ימות מרוב כעסו לכך מה פסה התאסף מכעסו וחמתו
עד סכא לביתו ויבא את ארבינו ולפי שדאגה בערהנו
הגירה ממנו באה פאשר לא להכין כבוד עכדו וגם שהיו לו
בניס רבים גדולי הערך סירבנו את מקומו ואת כל אשר לו
ובו' וע' כז' וכל זה איננו שנה לו ככל עת אשר הוא רואה את
מרדכי חי ועם היות יהודי יוסב בשע' המלך ולא קס ולא זע
ממנו אז ותאמר לו ובו' יעדו עין גבוה למען ידעו העולם כי
איש חיל הוא וע' כז' תלית אותו ומכלת עליו וכבקר מרט
סילך אל בית תפלתו להתחנן לפני בוראו אמור לחנן
בלאחר יד כמי שלא יתעצם ברבר וכמו סאין אתה מחסיס
לכלום אלת להיותו מכושר ונכזה אתה חסן לתלותו עליו

ועבדיך כבאת הדבר מפי המלך יתלהו מיד שרם ימצא עליך
מתחנן שלא ימות וליאבני יצחק נר' לומ' כי נבאה ולא ידעת
מה נבחה היא אמרה ובבקר אמור למלך קודם שיעלה
עמוד הכתר ויעמוד בתפ' לפני בוראו על זה ושמא תקובל
תפלתו לכן אמרה ובבקר לפי סכנה סכנה בלבבך
כי באתו המנחה הסנייעלה מרדכי בגדולה והמן בעלת
יגורם אן העולם ופחדה לגלות מחסכת לבח אליו ובפרט
סראתיו עבב לכן אמר' ובבקר קודם כתיבולסתו ותתעטקו
בשעור' אמור למלך ויאז' וי' ויתל' את מרדכי מאהבת המל'
אותך ואח' בוכא עם המלך אל המנחה בקט וסאנן לב מאין
אויבך לפניך ויטב הדבר לפני המן ונא לפני ה' ושרם סתקו'
עבחה ב' אותה ה' לילה נדד הקב' סיכת המלך מעיניו זה
דעת יצחק בלילה ההוא נדדה מה שלא נדדה סנתו
מעולם והוא ס' ד' יכבב במז'ס ההוא לסון
מיעוט כמ' סרסי' ל' ולכן ויאמר להביא את ספר הזכרונות
לדעת על מה זה סנתו נהייתה עלי' כפרטות סהוא מביד
המן האינסי אז כנודע אליו על מה נדדה סנתו וכא המן
להבר' אמר לו מה לעשות באים וכו' אמר המן כיון ססאל מס
לעשות אננו אללא מרובה לעשות כבוד יותר מהראוי ולמי
יחפון כי אם אותי ויותר כמו וי' הר' בהיה קהלת חכם ולא
סאל קהלת דבר מופט סמא כליו הוא אמר המלך ולפי
סנתיר' סמא כל אחר הוא סהאל ע' כלא סאל מעל' תמידית
סימא גדול ממנו הלא סהל גדולה לפני ספה והוא מ' ס

יביאו לבוס מלכות עד סוף הענין ולכן אמר ארוננו המלך
 בין שאין כונתך אלא להורות לכולם האים אשר אחה חפץ
 ביקרו להראו זה יביאו וכו' ויקראו לשניו וכו' בעבור כיודע
 לעיני כל העמים וכברוהו וכאשר הבין המלך מחשבות לבו
 השיב לו גמולו בדאשון ואמר קח את הלבוס וכאשר יראו
 העם שהמן מכריז לפניו יבירו וידעו שהמלך חפץ
 ביקרו יות' מיקר המן שהרי נתנו לעב'נו להלבישו ולהרכיבו
 ונחקים עליו רבות מחשבות בלב אים זה המן ועבת ה'
 להגרי' את מרדכי היא תקום ועפ'א לו אל תפל דבר כי הבין
 דוע לבו הערל וטמא ויקרא לכניו בכח וכולי ואז כראות
 אוהביו וזרם אסתו סנפל לכניו כנמל בני עולה אמרו לו אם
 מזרע היהודים הכבדים והצדיקים הוא דע לך כי אלהיו
 יביעוהו ונפול תפול לפניו לכן הכדל ממנו פן תספה ותפול
 לפניו ולא יהי לך עוד תקומה עודם מדברי' עמו ומנחמים
 לו טרם כלותו מסמוע דבריהם וכבדתם לרעת איך יעשה
 ויתנהג באן ריבי המלך ויבהילוהו כענין שנאמ' והרס צים
 כים נגרם אמר יבחק מ'ם אם מזרע היהודים מרדכי
 דמזה ואמרה לו כחכמה ורשעה אשר ירעה בואת
 הק' בה לישראל ובפרט לזרעה כל רחל כא'זל אין עמלק
 נופל אלא בבני בניה סל רחל ולרם אמר תאחה את זכר
 עמלק אמרה לו אם מרדכי הוא מאותו גזע שנכבטו למחות
 את ז' יעך וסעתיך אתה וזרעך לגמול על כל פנים בידם
 דע לך כי נפול תפול ומטעם זה סמעתיו כי לכן בזה ה'

למטה ואמר וסיים באוני ירושע שהוא מצני בניה מל רחל
 ואמור לו כי משה אמה הוא למטה ואני למעלה נמחה את
 זכר עמלק ולכן לרפתי לזה אמר' אס מרדכי מאות' היהודי'
 המרטיים במ'ם וכפרט' אס קם פליך לקיים מצות אלהיו
 אשר צוה לבשר את עמלק מן העולם דע לך כי אלהיו בעל
 הכח והיכולת יהיה עמו בעזרתו וינצחך ולא תוכל לו
 במיטות כי הוא מכני בניה מל רחל ומייתן והיה יתנחם
 ויתסיים קונו בהצילו מידך וסתסארו אתה והוא חיים וקיימי'
 בעולם אלא ידעתי כי לא יעשה' אלים דבר זה לבד אלא
 יגברך ה' בידו וז' כי נפול תפול לפניו וכענין מכתבתי במ'
 כי מכל צרה הצילני וכו' אמר דוד עליו או על כולל' האומה
 ישראלית ביחד דעו לכם גדולת אלהינו וההבתו עמנו כי
 סתים עבד עמנו אלהא עילא א' להצילנו מן הצרה
 ולהחיותנו ב' מהעמיד אותנו בחיים והכרית קמינו תחתינו
 וכאית' הצרה והרעה אשר פרסו רסתם להכמילנו ולהמיתנו
 סס נפלו מושלי און ובקטנו לרחותה ולא יוכלו קום ועינינו
 רואות נקמות הם בהם כענין למטה מצרים כבכוריה' ס' א' ל'
 וז' אובאיכי וכו' כמו סיאמר ובין אויבי או על אויבי ראתה
 עיני ... וז' כי נפול תפול אתה וזרעך לפניו לעיניו בע'הז
 ובע'ה ויסמח צדיק כי חזה נקם ופעמיו ירחץ בדם הרשע
 לכן סוכ מחרון אפך והנחם בעבור הרעה אשר יקרה לך
 ולזרעך אחריך עמו ועם זרעו
 מדברים עמו כל' על ענין מליתו שהוא מזרע עמלק

נתעורר מרת דין למעלה כמ' חכר הב' את אבר פסח
 עמלק ליסר' חכר סס לו בדרך פס פרהה וידע כגברת
 גורל כחיות' להפלותם ממזרים וסדר כל המערכות והוא
 לא הבגיה אל פעולות ה' ועל כן ובר' מ' מרת' מ' מ' מ' מ'
 הקב' ה' ג' ע' ונכחיהו בדין סבין מות הוא ויבהילו
 להביא את המן אל המכתה אבר עסתר יבחר ז'ס יבחר
 רינו למות כי עלידיהיון ב'ה המות והוזהמה לעולם כמ' ז'
 כרבה פרבת נראסית בבנין חוה וכס נרמז מפלתו כמ' ז'
 המן העץ וע' זרע הטומאה וחמת נחם כמוסתי והמן
 כשערו ונצטרו מן העולם ע' מ' מ' מ' מ' מ' מ' מ' מ'
 ולאנכ זה תקנה פון אביה סאול שהניח את הגב כמ' ז' לעיל
 ויבא המלך והמן לשמות עם אהר' י'ל כמה סינוי ס אבר
 יס בשתי המכתאות הללו כי אהר' במכתה האחר
 אמרה יבוא המלך והמן אל המסדה אשר בשיתי לו וכנזימנ'
 להם למכתה הב' אמרה אל המכתה אשר הפכה להם וכל
 אהר' לו כראוי לה לאמר מקני כבוד המלך כמ' ב' בתחלה
 ולא להסוות לרשע המן עם המלך ועוד כ' במכתה היחוד
 אהר' יבא המלך והמן אל המכתה אשר עסקה אהר' וכעס'
 הב' אהר' לשמות עם אהר' המלכה וצוד כי געיל אהר' מהרן
 ה' המן והכא אהר' ויבהילו אמנם לפי שבמכתה
 הראשון המלך היה בכעס עם אהר' על אהר'
 ב'ה בלי רעות לפניו לולי שהק' בה נתנה לחן בעיניו ולכן
 לא רכתה להסוותם ולומר להם ולכנ' על הנס אף כי על

האמת שניהם שונים באבד לישראל כמ'זל משל לבב על התל
 והחריץ ולזה אמרה בשפה רפה כמון שמורה מלת ונתאמר
 ואמרה אם על המלך טוב שלא יקנא וימלא חמה במה האו'
 יבוא המלך והמן היום אל המסכה אף שלא עשיתי ביותר
 מראי אלא הצרי' לו ודבר' כלל לנבחו ולא אמר' לך לפי סיה'
 העלך נבדך על מי אמרה לו אם לנא: להמן כי הכל מוכן
 מעלת לי אף כי כפי רצון פעולתנו היום לדבר אים את רעהו
 כן שלא לנבח בלסון כבד אפכר כי לזה אמרנו ולא לך וזה
 ח' וסודא היתה כינתה אלא כמ'ג כי לאל אנחנו אומרים
 אתה לך אלא כמ'ם אמנס אחר: ראותה סנסאה חן בעיניו
 בעלות יינו בראשו ואמר להמה סאלתך וכו' ומה בקסתך או
 חוסיפה להתכב עוד בעיניו בלסון שיקים ותחנוני' ואמר'
 אה מבאתי כלומר נראי מצאתי כמו ויאם מזבח אבנים ויאם
 על המלך טוב וכו' שלא יקנא גם כזה שאומר יבא המלך
 והמן אל המסכה אשר אענה בידי לסניה' וגם פה לא אמר'
 לכם אלא דברה שלא לנבח שלא ירגיש שמסנה אנותו עמו
 אלא אמרה להם ובמטה בי מתך האהבה לא ירגיש שמסנהו
 וגם מהיותו סבד ובבר היין עליו אף סכונתה היתה לנבדו
 כמ'זל באים כד ואויב א'ר אלפזר מלמדי שהיתה מחוה כנגד
 איסורום בא מלאך וסטר ירה כלפי המן והמ'ך קם בחמתו
 עכ'ל והכירה סלהם מרא' אים כי היה די במה סיאמ' כד ואוי'
 מראמר אים אינו אלא שהיתה מחוה כנגד המלך וכונתה לו'
 סעם היותו אים סר נחשוב היה כד ואויב לים' אלא סהמלאך

הַיָּמִים יָדָהּ לַכֹּהֵן הַמֶּלֶךְ וְאִמְרָהּ הָמֵן הָרַע הַזֶּה וְאִם נִדְקֶדֶק
 בַּמֶּלֶךְ בְּהַכְרֵחִית לְרַזֵּל אֶלְיוֹנִי אִם בְּהִיּוֹת מַלְתִּי אִם כְּסוּס
 מִיָּדָהּ כְּמִנְיָהּ סִימָנוּ וְלִסְנוֹנָהּ וּבִסְיָדָהּ לַכֹּהֵן הַמֶּלֶךְ וְלֹא
 לְאִם סִימָנוּ הַמֶּלֶךְ בְּאִמְרוֹ הַזֶּה כְּמִנְיָהּ בְּאִמְרוֹ וְהוּא מִיּוֹת
 כִּי אִין הָמֵן אַחֵר כְּעוֹלָם לֹמֵר סִימָנוּ וְאִמְרָהּ הַזֶּה נִמְצִינוּ
 לְמִדִּין כְּכֹונֶתָה לְרִמּוֹחַ סִימָנוּ הֵינּוּ בְּאִוְתָהּ עֲבָה אֵלֶּה סִימָנוּ
 הִיָּה הָמֵן וְזֹאת הִיָּתָה כְּכֹונֶתָה בְּאִמְרוֹ לֹן וְנִהַם סִימָנוּ לִנְכַח כְּמִי
 וְלִפִּי סִימָנוּ לְמֶלֶךְ עַל הִיּוֹתָהּ מִזְמָנָהּ לְהָמֵן עִמּוֹ וְכִי הַמֶּלֶךְ
 סִימָנוּ בְּרִצּוֹן אֵל הַמֶּלֶךְ אֵלֶּה בְּעִבּוֹר לְמִלְחָה סִימָנוּ אִתְּךָ
 וְלִדְעָתָי אֵין יִפּוֹל רִבְרֵי עִבְיָנוּ בְּאִמְרוֹ כִּי כִי אֵלֶּה בְּכִי אֵלֶּה
 עִמְלָתִי אִתְּךָ כְּמִסְתָּרָהּ אֵלֶּה סִימָנוּ בְּכִי כִי כִי אֵלֶּה אִתְּךָ וְיִכָּא
 עִבְיָנוּ הַתְּחִיל וְהַתְּחִיל וְהַתְּחִיל בְּסִימָנוּ סִימָנוּ עִמְסִי לְרִבְרֵי
 מִהִי הִיָּתָה כְּכֹונֶתָה בְּמִסְתָּרָהּ עִבְיָנוּ לְהָמֵן עִמּוֹ וְכִי
 לִדְעָתָי זֶרַע כְּמִי לְסִימָנוּ לֹן בְּמִסְתָּרָהּ אֵלֶּה לְמִחֵר בְּמִסְתָּרָהּ
 הַבְּיָנוּ אֵלֶּה לְךָ מִיָּדָהּ עִסִּי אִתְּךָ מִהִי סִימָנוּ לְךָ אֵלֶּה אֵלֶּה
 מִיָּסִי סִימָנוּ מִיָּדָהּ עִסִּי וְלֹכֵן בְּרִימָנוּ אִתְּךָ מִיָּדָהּ לִפִּי סִימָנוּ
 הִיָּה בְּכִי עִמּוֹ אִתְּךָ אֵלֶּה סִימָנוּ עִסִּי מִיָּדָהּ הַמֶּלֶךְ לְהָמֵן
 עִמּוֹ עִסִּי וְרִימָנוּ בְּחִלּוֹמוֹ מִסְתָּרָהּ הָמֵן וְיִרְדֵּי מִיָּדָהּ סִימָנוּ
 מִיָּדָהּ אֵלֶּה וְכִי עִסִּי וְיִכָּא לֹכֵן זֶה הַנֶּרֶס לְעִימָנוּ
 וְעִימָנוּ אִתְּךָ הַמֶּלֶךְ וְיִכָּא אִתְּךָ אִתְּךָ חֵן בְּעִימָנוּ
 הַמֶּלֶךְ כְּלֹמֵר עַל הַסִּימָנוּ דְּכִי אֵלֶּה עִתָּה
 בְּכִימָנוּ וְאִמְרָתָה מִהִי סִימָנוּ וְיִכָּא וְיִכָּא סִימָנוּ חֵן
 בְּעִימָנוּ לֹכֵן תִּנְתֵּן לִי נִפְסִי בְּסִימָנוּ בְּסִימָנוּ אִתְּךָ חֵן

צמיני רדוניה סאינו כל כך סיבילנה מהמבקשים את נעם
 ואם על המלך טוב כיראה לו סיביב לו טוב מדברי בקשתי
 תנהן לי עמי בבקשה ובתחנונים וינכלו ממנות להיותם עמי
 והן באמרה עליה תנת לי נפשי בבחלה ימים בעם אמרה
 בבקשה כי נמכרנו אני ועמי אמר יצחק אמרה אסתר
 הבט וראה הרע הגדול הזה כי נמכרנו אני ועמי והלואי
 יסבב עיני באברן מולדתי אלא תחלה מכר אותי ואח' עמי
 ז'ט אני ועמי סמא תא' סנתנחם על במכרנו וסגהיה בחיים
 ולא כן הלא תכלית עבתו היתה שישמידו אותנו כלומר
 סגהיה גוים מסומרים ואם' לא יחייבנו אלא סיהרגונו וא'
 להרג והח' כי יקח את ממנויכו אבר כזה יפול לבון אכורו' א'
 לאבר ואלו לעבדים ולספחות נמכרנו כלו' היינו מורי' להיות
 עבדים לעבדים וספחות להספחות בתכאי סיחיינו ואם
 ימכרנו לעבדים ולספחות ונכזים אל ירע בעינינו תחת
 אמר אנו חיי' והחרפתי אפ' פי כאן ראוי שהבד יכזה ויעשה
 חפכו במה סתזה בא נזק למלך להמית אותי באמר אנכי
 אסתוולסעבד אומה א' תחת עבדים ונכזים ואם' כיון
 סאנחנו בחיים החרפתי א' עמי סאן לכר הבורר תועלת
 במה סיעשה הנזק הזה למלך אבל כראותי מחסכתו הרעה
 להכריתנו מעל פני האדמה ולא שבעה ברעות נססו על כן
 סמתי מבמת פני לגלות אליך ולסאול חיינו לכר הן
 אמרה לו מה יאמרו העולם הביטו וראו רשעת המלך סלא
 די סהרג לאבתו הא' אלא גם הרג לאשתו הב' ולכל זרעת

לנגדו בעיר מה צדקה לישראל משהטיאם בגנת רביתן
בגורע מר'זל ודמן חשב להגדל ב'אמצות' אבחר במדובר
ולאדאה כי בלתה אליו הרעה מאת ה' ומה כחכב על ישרא'
נגור עליו וישראל נתגדלו בתשוב' גדולה כעשו ובה נמחל
להם העון סעסו בגנת הביתן כנהנו מבטורת לוחו רעב
ח'א והמלך כב ונהנחם מטון גנת הביתן סהטלו ב'אמצות
היין ח'א הל בית מכה היין וחזרה זבקה ליוסנה בכך באה
החזרה מה והמות ע'יין לולי בכמד לרם זכות אבחר ומרדכי
בני יעקב ויובק אבחר מכהם היתה כלימה והם היו כמרים
סלמים וכזכותם נפל המן בידם ח'א והמן נפל על המטה
אבחר אבחר עליה סהם מגזע זרע רחל בעמלק נופל בידם
על כן והמן נופל על המטה אבחר אבחר עליה וכן כותבתי
בכ'אורי לסיד הכירים אבחר תראתיו כהם פז בפכו ע'יניך
ברכות בחכבון דמז אל הסכר הנתון מעמו ית' ב'בת
במו סהה בלתי כפל הכלית ו'ע'יניך דמז על ההכנחה
והספפה בגורע והדמז על ההכנחה סמכניח הב'ה על
יראיו ועבדיו להספיע עליהם ברכה פז בלידי להיותם
מקוים אמונתו וחברו מאתו ולזה פרג הכתוב על מי מכניח
בפדכ להכפיעם הלא המה בעד בת רבים כלומ' הגדולים
וה'ירדים אבחר מעולם אצמי ה' בני אברהם ויהיה לפיזח
בעד מלסון ורזיקים אבחר בעד ענינו אבסי העצה והמרע
לברת ה'ה' בעגודם יכפיע ה' לעולם ולמענם העולם
עומד ו'ב ר'פויית' הקנו י'ה' י'ה' רעיק בעולם ח'א

ואפך היא כ' בת במגדל הלכנו דמז אל גודל אמוית' וע' כא
 דוד אל באפך תוכיחני וכו' לולי שזופה ומביט הב' הכי
 גדולים ומסקים מימי התורה ובזכותם נבולים ומכבך חמתו
 ממנו ויהיה לפי זה מלודמסקהמז'ל הוא דמסקה אליעזר
 סהיה דולה ומסקה תורתו של אברהם לאחרים ומכור
 הוא בן הנה בזכות מרדכי ואסתר נב' לו יברא אל מאיתו ברה
 וז' אל על אופן ב' על המטה דמז אל הצער כפינו ויתחזק יס'
 ויב' על המטה וז' אל אבד אסתר עליה וסיון כהיא היתח
 באותה ברה באמצעותה זכו לנב וכו' ויהמר המלך מ' מח
 לפמלייא בלן היעלה על דעת הר' כע הזה לכיס ריב ביני
 ובין באני ומרכבתי עם בני ישראל הטוב בעיניכם
 מה שהערים לעשות סלא ירנבו את בני למעז'ל יהטאו
 באונם ויתמו סונאיהם כל יבראל במז'ל על אין אונם אין
 אונם כת' ויהמ' להם רגם לכבוס את המלכה עמי כל' עלה
 ברעתו לכבוס ולמלט עליהם ברהטיא לי ורבה להנקם
 מהם כל ידי ממש אורה דברי המלך אישבורג ויאמר לו
 היעלה בדעתך לכבוס את כעתי ע' אסתר המלכה ברתה
 מתחנן לפניך בהיותי רני הנה בן מות אתה וזה ברחוק ב' מיד
 ופני הנן חפזה ל' ולחמן חפז מראת' ופני אינו אלא לרודיע
 ב' לסר' אבר הוא לו למחפה ולמבתור ולחמן ב' ככלכ חכו
 וספו חמו כענין ויגרם מפניך איוב למעלה ויאמר וימחר
 למטה וככג' יפקוד ה' וכו' זהו הנדב' ליבחק אמנם
 מבררי המבלה אמרו בכה דמ' ע' ז'ל וז'

לפונם הרמ'ע כתב הגם לבבוס אמר המלך לוטחי חייבת
 ברין ואמרת שאין ראוי לעבור על פונה כי חטאה בפומבי
 כמא לעיל במ' לא על המלך לבדו כלל לא כשהיה המלך
 לבדו ואין אחר עמו עותהכי אם על כל הכרים וכפני כלם
 ובת מות היא כי פסעה בפרהסיא בך ובשרים ואמרת כאף
 אם אני אמתול והעבור על פסע אמתת שאין ראוי לבדים
 סימחגו כלבוני ועלכונם עתה שאין ק'ם עמנו בבית אלא
 אני והמלכה היעלה רעיונך עליך שתנצחני שהרגנה מזה
 אני מסיג שאין אתה חפץ בטובתי לכן ופני המן חסו ונכון
 הכל כפי הפסגה הולי יאמ' כי המלך כאמר אמרה לו אסתר
 את הדבר הרע הזה המה מכ' צדדים הא' בהיותו הוא המלך
 מי מלאו לבו לעשות כן לסוס ידם או אומה סלא ברצוני כי
 להמן לא נהתי רשות אלא בעם הנמצא בהם הכנס שהיו
 אמ' יכנו עם ח' מכוזר ומפור' וכו' ובירודים אין בהם הפגם
 והרופי אבר אמ' לי וכו' גם אם יעלה בלבבי למלאת סאל'
 הלא ראה אף ידע כי אבהר היתה מאותו עם ולכ'א ויאמר
 המלך שתמה מצדו באומה מי כדאי להרים ראש במלכותי
 לפני ויאמר לאסתר המלכה כלומר מי בטח סיוכל לנצחני
 לנגוע בך ולא פחד לנפכו כי אמיר את ראסו מעלין תכף
 מיד קם המלך בחמה ולא עמד סס גם לא הראה לו פנים
 אלא פנים זועפים למען לא יענה לו ירדוני המלך הלא
 ידעת כי לא שמתי עצמי בדבר מה כי יס בפך ובדברך
 וכלכך שאמרת שאעשהו וסכרת וקבלת להרע להם יותר

ממני ומאת ה' היה שלא העיז הרשע ואמ' כי ממנו יצא
הרשע ורואה היה עמו בעצתו ומפחדו ואימתו לא שאל נפשו
וחיו מאת המלך כי חמת מלך מלאכי מות וראה כי כלתה
אליו וע' כי יבקש מאסתר בסוף סוף אכה היתה וסמא
תפתה ותתנחם בראותו שנכנע אליה והמלך להיותו סכור
וגם בכעס לא הבין כי נפילת המן על המטה הוא להתחנן
לה שתכלנו ממות ואמ' הגם וכו' ופני המן חסו שלא נחנו לו
מקום לענות ולא לראות פני המלך סן יכבד כדרך העולם
סהרואה פני המלך לא ימות כי כן הדת ודינא ימלכות' דינ'
ויאמר חרבונה אליהו ז'ל גם הנה העץ מאי גם אלא אמ' לו
אדוני המלך הבט אל רוע הלב אשר לרשע הזה כי לא היה
כונתו ודעתו למלאת תאותו בהרוב ליכר' ולאסתר אלא גם
לך הראיה כי למרדכי אשר הצילך ממות מידי בביתן ותרש
בעבור זה בקש להמית לו ולזרעו ולכן עשה בביתו עץ
גבוה למען ילעיבו ממנו בכיוובני ביתו וכל העולם אז עשה
המלך באשר חשב כן יעשה לו והחליה אשר חשב לעשות
למרדכי יחול עליו וחי' א' תלזהו עליו מיד יתלו אותו על אשר
עשה העץ בביתו בלי רשות המלך בהיות המלך קרוב אליו
ומה' המלך סככה אליו הוא רבקה אל מ'ס אח'כ ביום ההוא
נתן וכו' כלו' אחר שסכך חמתו והיה ברעתו נתן לו ביתו ולא
מקמת בעם ואונם כי אם ברבון כו' ביום נתן הטבעת למרדכי
וחסס אסתר את מרדכי כל בית המן משום ואכלת את כלל
אויבך ואו' על בית המן שלא נאמר שהוא כמו בית פרעה

בית דוד אלא השלימו על כל אשר בביתו וליהנקם מאשמו
 ובנותיו בתאיותו ולקיים והתנחלתם אותם לטובם בכס
 תלכודו ותאמר אש על המלך טוב הכתוב מאורם אש על
 המלך טוב סימסך למלך צופלת מזה וכסר הדבר
 לפני המל' ואוכה אני בעיניו לא מצד יס'י אלא מצד שהדב'
 סאני מבקשת ממך הוא דבר כסר והבין וכבודו והודו אנני
 אדרום מעמו יכתב להשיב את הספרי' מחככת המן ואמרה
 בן להודות לו כי החטא תלוי על בן אר המן אשר חשב לעשות
 ליהודי' מה שלא עלה בלב המלך לעשות ועשה בצמה במי
 שלא ידעה כי בניהם קוים לרמה ואמרה לו אתה אמרת
 בתם והגם לכסנו' בו כטוב בעיניך והוא פי' וכתב לאבד את
 כל היהודי' א'כ יכתב לבסל אותה מחשבה אשר חשב והעלם
 מבך המלך ואמרה בי איכבה אובל לעען לא יביב לה
 המלך באשר את אשתי אל תיראי אין לך התיחבות
 עמהם ומה לך אש תקי'י' הבוזה לז'א איכבה אובל להתאל'
 לראות באבדן מולדתי כיון סיבאיתי מהם כענין עד עשרה
 דרי לא תבזה ארמאה באשיה אמר יצחק מה שהזכיר כמו
 עתה כפי' ויאמר המלך אחסורוש הכניס
 כפי מה שכתבתי כמה סאז' לכתחומה בפסוק
 דלעיל ויאמר המלך אחסורוש ויאמר לאבדתי כל מקום סג'
 ויאמר ויאמר אינו אלא להדרם ויאמר המלך אחסורוש ויאמר
 לאבדתי המלכה אמר לה אש זה הוא מוטב ואם לאן אמרי לי
 מהוא הוא רבי אחי ואמר כך שלא הכיר בה שהיתה יהודי'ת

ח

מדבר עמה ע'י תורגמן כיון דאמרה ליה בת מלכים. אנא
ומכאול קח אתיבא מיד ויאמר לאבחר המלכה עכ'ל. וקצת
נדדה זה מערכה על הדדזש לומר סכעבור ס'אומר ויאמר
ויהמר בכתחלה על ידי תורגמן ועכסון ממין אליה. מדבר
מכ'ל לומר חילוק זה כיון כבדל הדברות ובכל האמירות אף
ויהמר לה המל' במקמס כודאי סהיה מדבר עמה בלי אמצעי
כ' למה נדר האחרין מסברת הראשון פוד מהכונת הא'
באמרו אם הוא זה מוטב ואם לאו אמרי סהוא הוא בסלמא
אט הוא זה מוטב כיחא אמנס אם אינו הוא למה תאמר סהוא
הוא. אכן אל' כי כדקונס מתקן דבריהם בדאותם סככל
הדברו וככל הקריאן' מדבר המנ' עם אבתר כד' כה לא נזכר
סס המלך במ' ע' פה ועוד כפל ויאמר ויאמ' בי ויהמ' ראשון
באב' לי בידה לז' אהראסו' כי ויהמ' הראשון דבק אל מי הוא
זה ולפי זה אשאר באמר לה באשר אני המלך אחשורוש סמי
לא יירא ויפחד ממני ויס' לאל ידי לניקוס נקמתך לכן. אל'
הכחרי ממני אם זה סאגרת סמכר אתכס אם הוא זה. אבר
לכבי מוטב ואני אהרגנו וחור ויאמר ויאמר לאסתר דבק אל'
גזרת ואי זה הוא אגר לה אפי' לו סאינו זה אגרי לי. סזה הוא
ואל' תחום שיכך עליו כי אני ידעתי את רוע מדותיו וממנו
ודאי יבאה הפרצ' וכל זה דבר המל' לנגדו כי עלה עסן באמו
מחצת היין וקנא על סקראתו סעמים עמו לבא אל המסתה
ועקבתו ונפקן אל' ד' אבין למה דחקת ענמן. מכח הכפל
לומר סאג' לו המלך סאפילו סאין לו מב' יד בדבר סתאמר

מהוא הוא אין מצא יבא אל שער עתה היה מרכב עמך
 ע' תורג' ועתה סביבה רכב עמה מה אל מה ועל כן בכל
 הענן העלים הכוזב סם המלך לרמוז סיה מרכב על ידי
 מרכב ארנס עתה כפצם זאת סביב עמה פנים אל עני
 מרכב אהבתו עתה סביבה מהיתה כזם יול רכב עמך
 עתה אחר פצם וע' מוכר סמו בפ' והוא כד' כסס הר' ס'
 ז'ל כפא' תאו' לבונתת לו כמז'ל הכ' מהתאוה לתפילתן סל
 פריקים סמזעעס כרכס צמו וכענין את כנך את יחידך
 אכר אהבת וכו' וכו' ס' סקנתה ודרוה מהתאוה גדולה שהיה
 מרכב עתה העל' ס' אל מה וכענין כסמעתית יהבס הסלס
 הר' חנה' יקר כרו' כפא' מה אהבתי תורתך סמעתית
 עמנו ס' א' החכם סיתרון הלומד מן המצא'ל הוא כי הלומד
 המלך רוכב עמו והמזג' הוא רוכב עס המלך ואכואר הוא
 כי הקורא בתורה היא גרברית עמו וגר' יכתוב כדרך יסרח
 ואמ' לו דיני הכהנתו כאלהיו ונס המזג'לל הוא סואל
 מית המלך סיתן לונכרבי כיתו וכל הכריך לו וצ' א' מה
 אהבתי תורתך כעבור סכל היום אפי קור' כה היא מרכב'
 עמי ומדיכתי כדרך ישראל הוא אהבתי וכן סמעתית על
 כי פרויך סיחה לי אעס לע' ריכח אל כזיזה עס מזל
 בסמ' כזעעאל עתה לו כסמעת' לו לאכא' אל עאלה
 לו מלך מה עזרה כעבדה עתה לו ואכק' על ענין ית'
 סיכל לו סזרי תורה ולו אדור מה אהבתי תורתך כעבור
 סכל היום היא מרכבת כעדי ומלכת עלי לזכות ומכקסח

מלכניך מתגלה לי קתרי חורה וז'א היא כיחתי אמנם
 ממפתי דרך יחד יותר נכון הוא פ'ר כז'ל בבבית דין
 ידווק ככל עת למה נמשלה התורה לכדים לומר מה הנדריס
 בכל יום ויום כיונק החינוק יערב לו יותר אף התורה כן
 והוא הפך מ'ס'ה הוקר דגלך מכית דכך זה היא המכל יד זה
 שא' וינמי ארזי'אן אי גולירמיאס זה פולירן לז'א כ היה
 אורה התורה בכל עת וככל רגע רמי' נכל היום וכל הלילה
 והנה כה נז'א כל היום היא כיחתי על דרך זה ממפתי כרה
 הרי'ט'ל כפסוק ונתתי מסכני בתוככם ס' ומר ה'בה נכ
 מאהיה תמיד מצוי עמכם אשר זה הוא כבת רגעילת לרוב
 ההתמדה ולרוב היותי דבק עמכם כמכל ס'אומרים מונגת
 קונכירסאכיון ראמו די מינוככריסיו עכ'זלא חבשל נפסי
 אחכם מרוב ארבותי לתכם בית יבר וכזה הוהר הקוסי'
 שאחר ס'אמ' כיתן מככנו בתיכם פסי' ס'לא יכל נפסו לוחס
 אף ס'אומרי' דרך אחרת להרץ הקוסי'א והוא על דרך הנס
 לדודי ועלי חסוקהו בלוגר מהדרי' הוא ככיון פ'כי יח'ת
 בפנין חלקי ה' ורוא'כל קו'הינכר הוא ס'אני אכוכ' אלי'כי
 כל דכר יסוב אל סדסן החלק אל הכל כענין כס'זרקין
 החיכים והאבנים למעלה אל הארץ יכוכ' וכנר ככהכבת
 יעלה לסמים הלהבת באמצעות העפסן ומכ'זראה גורל כס'
 ית' כי מתניג עמי בהפך ועלי חסוקתו וז'א ונתתי מסכני
 והוא הכר'אח מכינתי ביניכם כמז'ל נתאזה הב'ה לעשות
 יירה בתחתונים ולא עמני זה תנעל נפסי אשר בקרכם

לכם ותבא מכם להרבית החלק שהיא הנכמה בכל סדיא
 מכינתי יען כיוותר טוב עומדת בכם עמלה בתורה ובמצות
 ואוכלת מפרי יריה ובתן שמצונו כנפכו של משח סחיתח
 מתקסה לבאת וסני הדרכים כלם פנים וטובים וכפי דרכו
 ז'ל יאמר סאם'לו הנפס הבהמית לא תבעל אתכם מרוב
 הסתעסעותה בכם וכמ'ס בסם' הזוהר בפס' והיתה נפס
 ארוני ברורה כדור החיים בסרתו סאם'לו נפסו הבהמית
 תתערין כג'ע וכענין זה כתבתי במ'ס ז'ל לבדית גמור אין
 עבירה בא לידו סנא' נפס כיתחטא בכגנה ירוע הוא מ'ס
 ז'ל בסם' הזוהר כי הנכמה הטורה טרם סיחטא הארס
 מסלקה הב'ה ממנו וכסה הוא חוטא הוא בנפס הבהמית ועכ'א
 כי לבדית גמור אין עבירה לא קטנה ולא גדולה בא לידו כי
 הב'ה בעזרתו כענין כוסה רשע לבדית אמנס מי סאין כו
 אלא נפס ח טא והוא הרבע סנא' נפס שהוא הרבע סיס'לו
 הנפס הבהמית תחלת חטאן הוא בכגנה כמ'ול בפס' הוי
 מוסכי העון בתחלה כחוט סל כוביא וכו' וז'א כי תחטא
 בסגנה אמנס אס נעלים הכדל סכין נפס לכסמה יאמר
 מי סהוא לבדית גמור סכאן לידו פפס ופעמים עבירות
 ועונות ולא חטא טוב אינו חוטא כמא'זל בפס' רגלי חבדיו
 יגמור לז'א כי כיון שעמד בגסיונו והסיג למדרג' היות לבדית
 גמור טוב אין עבירה לא קטנה ולא גדולה בא לידו ואס
 תבא לידו אינו עברה קטנה תהיה כסגנה היובאה מלפני
 הסליט ובעל המאמ' דקדק זה מן הכסל דהיינו תחטא היינו

צדגה אלא סהכונה מי סבלו נפש ככלו נפשיי ולא נסה אל
 החומר כי אם על צד ההכרח אל יעלה על דעתך סיחטא
 ואם יחטא חטא קטן כי אין כדיות בארץ וכו' יהיה בשוגג
 נחזור לענינו כי לזה נזכר פה סם המלך אחזנינום בפי'
 סדבר עמה מה אל סה ואמ' לה מרוב אהבתו אותה
 הנה ביתו נתתי לך ואותו תלו וכו' עד הנה דברי יבחק
 אמנם הם אמרו כי ענה המלך ויאמר לה למה סאמרת
 כי איכסה אנוכל אל תפחדיו ו' ויאמר המלך
 אחזנינום אל תראי מזה כי כל מה כחשב על רי' סו
 נפל את ביתו נתתי לך ואותו תלו על הפץ מי יסמס זה שלא
 יירא ויטחד מלפסו ידו ביהודים מה לעשות עוד להם ולא
 עשיתי מעתה ואחם כעכמס בתבו על היהודים כטוב
 בעיניכם בסמי וחתמו בטבעתי כי לפי סכתב אכר נכתב
 ונחתם בטבע' המלך אין להסיב ע' כלל כלל להסיבם אלא
 גור סכתבו אחרות ו' ויאקראו סופריהם אפסר במדרג
 לא סלח במרים להמון העם כאכר סלח המן אכל נהרס
 בספרי' חאלו להניח הראסונות וכו' / תהיה תסוער גדולה
 ליכרא' וזה מהמן כתב לכל כרי המ'נות ס' כריזו ככל מקו'
 אשר ידם מגעת להרוג לכל היהודים ולהמון העם כתב
 סיקומו על היהודים ויהרגו ומררכי כתב ואמר דעו לכם
 כי כעבור סאת' המן סימסך למלך נזק גדול כריניח אחס
 חיים כמלכותו ע' בכתב המלך לאכר לסוגיא ישראל ועוד
 כי לא פירס למלך אי זה עס היה מקקס לאכר ולכן כאכר

היבד למלך סכל היהודים היתה כונתו אמר לו דמלך ייף
עלה כלבו להורגם ולא הבגיה באהבה דמלך היתה מזרע
היהודים וגם המלכה הכנה בכלל הדת כי סוף סוף ירודית
היתה ואיך יתכן סיגור המלך עליה ועל מולדתה לורגם
ולכן צוה כי ביום יב' לחדש ידר כהוא יוס המזומן לרדיב
אותם פכל הכרים יעמדו על ידם לרצילם וי'ל' למה לא
קבעו פורים ביום יב' סאז היה עקר הגם ויהבלת
ויס לו' סאנו מריויבים לילכת בררכיוית' ורנה מנינו
כשנטכנו המצריים כקבו מלאכי הכרה לו סידת
אמר הכ'ה מעסידי טכופים בים וי'הם יומרים סידה רנת
בלא יחפז ה' כמכלתם כל רגעים ולזה לא קבעו כמחת
ביום מפלת הארבים כי איס ביום מנינת ישראל כי לחכלית
זה אנו סמחים נחזור למ'ס כי נוכח הכחב הכר סלח מרדכי
אל סרי המדינות הנקבחה הוא כלח אל היהודים למי פיעמדו
על נפכס להנצל מיובידים ולהנקס מירקמים עליהם
ומהצרים אותם ולכן לא כלח כתב להמון ועס למי סיהין
בסוחים המון העס וי צרים להצר ליכרה' ולא ידעו כי כלתם
הליהם הרעה מאת המלך ועור כהב לרם בחוך הכתב
בהכח הזה מנבדת לכהב דמן באופן הלאו' מכלי הכיב את
הסכרים הראס:נות כי כהב אנר נכת' ככס דמלך איין לרסי'
הכל מ'י ככתב לגדולים היה סיתקיימו כפרי דמן סיקומן
הצרים לרבי ליהודים וכקומס לנרון הירץ יקומו הכרים
ועכדי המלך ויבילוס ויגיהו ליהודים לענות בהם כרצונם

PAGE MISSING

בנהלנו בשאר הימים וזכרנו ימים וזכרנו זמנים
 להצד ולסלוח יד אלא במכתבי דעת' וכסירצו זה האומן לא
 עמר איש הפניה לא קטן ולא הזב הרמון בתלת איש זכו'
 ובכנא לעני דת'ך אמר וכולי' אמר יבחק הכונה בהגבים
 פי המלך עכ מה שכתבו בספר מרוב אהבה יסתר ומצדכי
 המבילה אמרו שאת' חזר למרדכי שבשכא אסת' לפני המל'
 אצ' מרדכי והתפלל לאל סוכת רכתו' בתור' בתוב י' את זכרון
 בצבר וכו' יצמוד לה להצילה ממות ואם למרש כשי דרש
 סתחור מלת אמר לס' יהוא כי הק' כה את' פס הספר כלן'
 הכתוב בתורת' אמתה את זכר במלק וכו' יעמוד לה
 ויטס המלך אחשוורוש המס על האר' אמר זה עתה
 להור' ששם המס הזה לחיות בקנאי היוטבי'
 תחיתיו אם הם כנגדו תל הרבו את המן וכינוי בצבור היהו'
 ואין סיבה פה כי מרדכי וכו' את' היהו' להוריע כי נהיותו יהורי
 כסר עלה לגדולה וגדול ליהורי' להדריכ' כדרך ישראל בש'ם
 ורבו לרב אחיו ולא לכלם הפך האי ע' דכא מרבין דרחמו
 ליה וכו' דורש וכו' לפמודוקא ולא לו ודובר ס'ו' לכל זרין
 הסך כל אחי דס' וכו' שאש' לעניים היה מקדים שלום

תוסלכע

